

ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานการสัมมนา
สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขา และชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย

ณ โรงแรมเอสดี อเวนิว
กรุงเทพมหานคร
๓-๕ มิถุนายน ๒๕๔๑

**ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย**

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

**รายงานการสัมมนา
สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขา และชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย**

**ณ โรงแรมเอสดี อเวนิว
กรุงเทพมหานคร
๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑**

คำนำ

ด้วยโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” ได้จัดการสัมมนาเพื่อนำเสนอประเด็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยต่อสาธารณชน เมื่อวันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การสัมมนาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาในเบื้องต้นที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้มีการเขียนไว้แล้วกับทั้งประเด็นปัญหาที่ได้จากการเข้าเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยโดยตรงซึ่งได้จากการจัดสัมมนาย่อย ณ จังหวัดเชียงใหม่ และจากการลงพื้นที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก โดยการนำเสนอในแต่ละประเด็นนั้นได้ถูกจัดแบ่งเป็น ๑๑ ประเด็นด้วยกัน(๑๑ รายงาน) วัตถุประสงค์หลักในครั้งนี้เพื่อเป็นการระดมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมสัมมนา รวมถึงผู้ที่ให้เกียรติเป็นผู้วิจารณ์รายงานซึ่งเป็นบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และผลของการสัมมนาในครั้งนี้จะได้ถูกนำมาพิจารณาเพื่อทำการแก้ไขรายงานวิจัยต่อไป

การสัมมนาในครั้งนี้ประสบความสำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้เข้าร่วมสัมมนาและทีมงานวิจัยทุกท่าน

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การสรุปรายงานสัมมนาฉบับนี้จักเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย เพื่อการหาหนทางแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยสืบต่อไป

นางสาวพัชรินทร์ ซาตาประศาสน์

บรรณาธิการ

ตุลาคม ๒๕๔๑

บรรณาธิการ

นางสาวพัชรินทร์ ชาลาประศาสน์

คณะทำงาน

นางสาวนันท์นภักษ์ ช่วยพิทักษ์

นางสาวอารยา ชินวรโกมล

นางสาวกุลชลวดี ศรีสวัสดิ์

สารบัญ

หน้า

หลักการและเหตุผล

กำหนดการสัมมนา

คำกล่าวรายงาน.....1

คำกล่าวเปิด.....3

คำกล่าวนำ.....7

รายงานวิจัยเรื่อง “สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”.....11

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ”.....29

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”.....41

รายงานวิจัยเรื่อง “สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย”.....47

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ”.....57

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย”.....72

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย”.....88

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง”.....97

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยฯ”.....104

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทย
และข้ามชาติ”.....123

คำวิจารณ์

รายงานวิจัยเรื่อง “สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอสองยาง
จังหวัดตาก”.....139

คำวิจารณ์

คำวิจารณ์บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย

ในประเทศไทย.....154

คำกล่าวปิด.....167

สรุปประเด็นการวิจารณ์รายงานวิจัยที่ได้จากการสัมมนา.....169

เอกสารแนบท้ายหมายเลข ๑

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา

๑. ชื่อโครงการ :

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”
(Status and Lifestyle of Hilltribe People and Minority Group in Thailand)

๒. ผู้ประสานงานโครงการ

รองศาสตราจารย์ ฌรงค์ ใจหาญ

๓. หลักการและเหตุผล

ในยุคที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ชีวิตของบุคคลธรรมดาที่อยู่ภายในประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วนี้ นักวิจัยหลายคณะได้พยายามช่วยกันค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญของเทคโนโลยี ที่ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่เปิดอย่างแท้จริง และสังคมไทยได้กลายเป็นสังคมวัตถุนิยมในทิศทางที่ประเทศตะวันตกเป็นอยู่

ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวอันเป็นปัญหาภาวะวิสัยของสังคมมนุษย์ในประเทศไทย ปรากฏมีบุคคลธรรมดาที่มีลักษณะชีวิตที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด ๔ กลุ่ม กล่าวคือ บุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทยและมีภูมิลำเนาในประเทศไทย บุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในต่างประเทศ บุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย และบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย

“ชาวเขา” หมายถึง “บุคคลที่อาศัยบนที่สูง” ในประเทศไทย พวกเขาอาจจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ได้ ในการสำรวจเราพบว่า ชาวไทยภูเขาจำนวนน้อยที่ได้รับการรับรองจากทางราชการไทยแล้วว่า มีสัญชาติไทย และแม้ว่าชาวเขาบางกลุ่มจะมีสัญชาติไทย ชาวเขาก็ยังมีสถานภาพเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ดังนั้น การดำเนินชีวิตของชาวไทยภูเขาเขาจึงไม่อาจเหมือนกับผู้มีสัญชาติไทยอยู่ดี ในกรณีที่ชาวเขากลุ่มใดยังไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขาเหล่านั้นก็ย่อมมีสถานะเป็นเพียงคนต่างด้าวในประเทศไทยเท่านั้น ดังนั้น สถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลดังกล่าวจึงยังมีความแตกต่างจากบุคคลผู้มีสัญชาติไทย พวกเขาเหล่านี้จึงมีสถานภาพในทางกฎหมายเป็นทั้งคนต่างด้าวและเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

“ชนกลุ่มน้อย” หมายถึง กลุ่มชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย แต่มีเชื้อชาติที่แตกต่างจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งหมายรวมถึงชาวเขาด้วย

แต่ไม่ว่าชาวเขาจะไม่มีเชื้อชาติไทย หรือไม่ว่าชาวเขานั้นจะไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขาก็มีสถานะเป็นมนุษย์ชนยังไม่มีข้อสงสัย ดังนั้น จึงต้องยอมรับอย่างไม่มีข้อโต้แย้งว่า ชาวเขาก็จะมีสิทธิขั้นพื้นฐานเทียบเท่าผู้เป็นมนุษย์อื่น ๆ ในประเทศไทย ทั้งนี้ไม่ว่าจะพิจารณาจากหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหรือหลักการปกครองของประมุขของไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาถึงในปัจจุบัน ซึ่งไม่เคยแบ่งแยกผิวพรรณ เชื้อชาติ หรือศาสนา แต่กลับให้ความสำคัญ ในการที่จะได้รับสวัสดิการและส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ อย่างเสมอภาคตามอัธยาศัยแห่งตน

ในอดีตที่ผ่านมา ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในป่าเขาที่ความเจริญในลักษณะเมืองยังไม่ไปถึง สังคมของชาวเขาในสมัยที่ผ่านมาจึงยังมีลักษณะของสังคมแบบ บุพกาล(primitive society) สิทธิตามกฎหมายสมัยใหม่จึงไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวเขา ดังกล่าวเท่าใดนัก แต่ในปัจจุบันที่ป่าเริ่มหมดความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งความเจริญของเมืองได้เข้าไปถึง ทำให้วิถีชีวิตของเขาเปลี่ยนไปและนำไปสู่การปรับตัวของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทั้งในด้านสภาพ สภาพความเป็นอยู่ ค่านิยมและวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญทางด้านวัตถุที่เข้าไปสู่สังคมของเขา

จึงเกิดคำถามว่า ในยุคปัจจุบันรัฐบาลควรมีนโยบายและการปฏิบัติต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างไร และมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย เพื่อให้มีชีวิตที่กลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพในสังคมเมือง ควรมีการเรียนรู้และความเข้าใจชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเพื่อให้อยู่กับชาวไทยส่วนใหญ่ด้วยความเข้าใจ และประสานกลมกลืนในฐานะของคนไทยด้วยกันที่มีความรักในแผ่นดินไทยอย่างไร

คำถามข้างต้น หากจะมีคำตอบที่ตายตัวไม่ แต่พื้นฐานของแนวความคิดอาจแยกได้เป็นสองแนว แนวทางที่หนึ่ง พยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยให้เป็นไปตามกระแสแห่งความเจริญทางด้านทุนนิยม เพื่อให้สอดคล้องกันทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการขยายความเจริญจากเมืองสู่ชนบท แนวทางที่สอง พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสานความเข้าใจ และความร่วมมือ โดยยังให้คงแบบแผนของพฤติกรรมของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอยู่ อันเป็นการพัฒนาชนกลุ่มน้อยให้ผสมผสานกลมกลืนกับชาวไทยส่วนใหญ่ในลักษณะของการผสมผสานการพัฒนาในส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกัน และรักษาเอกลักษณ์

ลักษณะของชนกลุ่มน้อยไว้ ซึ่งแนวทางทั้งสองนี้ ย่อมนำไปสู่คำตอบที่แตกต่างกันสำหรับปัญหาดังกล่าว

จากประสบการณ์ของศูนย์นิสิตาสาตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้เข้าไป รู้จักกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขาในหลายพื้นที่ เนื่องจากโครงการเผยแพร่กฎหมายสู่ชนบทและการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน โดยแนะนำการแก้ปัญหาคฎหมายที่พวกเขาประสบอยู่ เพื่อสำรวจและศึกษาสภาพในทางกฎหมายของชาวเขาในยุคนี้ เราได้ข้อสังเกตซึ่งพอจะสรุปได้ว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อย มีปัญหาที่สำคัญซึ่งควรแก่การศึกษาวิจัย ๗ ประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก ปัญหาการได้รับสัญชาติไทย ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย มีความจำเป็นและต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากรัฐบาลไทยในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง สภาพภาพที่ดีที่สุดของบุคคลในสังคมเมืองก็คือการได้รับสัญชาติไทย ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในปัจจุบันแสวงหาสัญชาติไทย เพื่อให้พวกเขาสามารถมีสภาพเช่นเดียวกับคนไทย มีอิสระที่จะเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างเดียวกับคนไทย แทนที่จะต้องอยู่ในเขตควบคุมดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งพวกเขาอยู่ในแผ่นดินไทยเปรียบเสมือนฐานะของคนต่างด้าวที่ได้รับการผ่อนผันให้มีสิทธิอยู่ในดินแดนนี้เท่านั้น แต่การได้มาซึ่งสภาพของบุคคลตามกฎหมาย ดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ย่างง่ายสำหรับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย เพราะยังมีปัญหาบางประการที่ทำให้ไม่อาจร้องขอสัญชาติได้อย่างที่กฎหมายอนุญาตปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาคฎหมายโดยแท้ แต่ปัญหานี้มีผลในทางข้อเท็จจริงต่อการดำเนินชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างมากมาย

ประการที่สอง เป็นปัญหาคฎหมายข้อเท็จจริงที่มีผลมาจากสภาพที่ด้อยกว่าของชาวไทยภูเขา นั่นคือ ปัญหาของการพัฒนาตนเองของชาวเขา ในขณะที่ระดับการศึกษาของชาวเขาในเมืองในประเทศไทยอยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่รัฐมิได้ให้การศึกษาและโอกาสแก่ชาวเขาในลักษณะเดียวกับชาวเมือง แม้ว่าในกฎหมายหรือนโยบายของรัฐจะมีได้แยกความแตกต่างในระหว่างชาวเขา ชนกลุ่มน้อย กับชาวเมืองก็ตาม แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ การศึกษา และการพัฒนาตนเองของชนกลุ่มนี้ มีอุปสรรคและไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องศึกษาวิจัยความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาระดับการศึกษาของชาวเขา อาทิ ชาวไทยภูเขาในยุคปัจจุบันเล่าเรียนอย่างไร ภายใต้กฎหมายไทยปัจจุบัน ชาวไทยภูเขามีสิทธิในการเล่าเรียนในลักษณะเดียวกับผู้มีสัญชาติไทยหรือไม่ ระบบการศึกษาและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่อาจทำให้เขาสามารถทำมาหากินและมีชีวิตที่ดีได้ในลักษณะเดียวกับชาวเมืองหรือไม่ และควรจะมีการปรับเปลี่ยนอย่างไร หรือจะให้คงสภาพดังกล่าวไว้และพัฒนาไปตามสภาพที่สอดคล้องกับการพัฒนาของเขาเอง

ประการที่สาม ปัญหาสุขอนามัยและการสาธารณสุขของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ที่ละเลยไม่ได้ น่าที่จะมีคำตอบสำหรับคำถามพื้นฐานดังต่อไปนี้ เมื่อพวกเขาเหล่านี้เจ็บป่วยพวกเขาจะรักษาความเจ็บป่วยนั้นได้อย่างไร แนวทางการรักษาโรคของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้อาศัยภูมิปัญญาของคนที่จะรักษาได้เพียงพอหรือไม่ ควรจะมีแนวทางในการยกระดับมาตรฐานสุขภาพของชนกลุ่มน้อยอย่างไร เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรสมุนไพร ในถิ่นของตนเองทำให้บำบัดรักษา และป้องกันสุขภาพของคนให้สามารถต้านทานโรคต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ควรพิจารณาถึงองค์การของรัฐใดที่มีหน้าที่ดูแลรักษาสุขอนามัยและการสาธารณสุขให้แก่ชนกลุ่มน้อยและชาวเขาว่าสามารถปฏิบัติงานและมีอุปสรรคในการปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาสุขอนามัยและการป้องกันโรคติดต่อได้เพียงไร

ประการที่สี่ คือ ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ในสังคมปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์อีกประการหนึ่งก็คือปัญหาของการทำงาน สภาพสังคมของไทยที่มีได้ผูกติดกับการทำเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีการจ้างแรงงานในอุตสาหกรรมด้วย ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยจำนวนหนึ่ง ได้ไปประกอบอาชีพทั้งในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ตลอดจนการให้บริการต่าง ๆ แต่เนื่องจากที่ไม่ได้รับอิสระในการย้ายถิ่นฐาน และยังไม่ได้สัญชาติไทย การทำงานของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย จึงมีโอกาสรายได้หรือสวัสดิการ ตลอดจนจนการให้หลักประกันสิทธิในระหว่างการทำงานที่ไม่เท่าเทียมกับชาวเมืองโดยทั่วไป จึงน่าที่จะศึกษาว่า ชาวไทยภูเขาในปัจจุบันทำงานหาเลี้ยงชีพในลักษณะที่แตกต่างจากชาวเขาในอดีตอย่างไร นอกจากนั้น ในสถานการณ์ที่ชาวเขาไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขาจะมีสิทธิในการทำงานในประเทศไทยในลักษณะใด ศักยภาพที่จะทำงานในปัจจุบันทำให้พวกเขาอาจมีชีวิตที่ดีในโลกยุคปัจจุบันหรือไม่

ประการที่ห้า คือ ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในยุคที่ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการทำลายทรัพยากรดังกล่าว ตลอดจนการบังคับใช้จึงเข้มงวดมากขึ้น อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาโดยตรง เพราะพวกเขาเหล่านี้ ได้อาศัยป่าไม้และแหล่งค้ำน้ำลำธาร เป็นที่หล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวมาตลอด นโยบายของรัฐบาลที่ต้องการอนุรักษ์ป่าไม้และแหล่งค้ำน้ำลำธาร นำไปสู่การอพยพและย้ายภูมิลำเนาของชาวเขามาสู่พื้นราบ และการควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชาวเขาที่ยังคงอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ คำถามในปัญหานี้จึงมีอย่างมากมายเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขากับป่าเป็นอย่างไร บทบาทของชาวเขาค่อป่าในปัจจุบันจะแตกต่างจากบทบาทของชาวเขาค่อป่าในอดีตหรือไม่ ชาวไทยภูเขาเป็นผู้อนุรักษ์ป่าและค้ำน้ำหรือเป็นผู้ทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวกันแน่ ภายใต้กฎหมายไทย รัฐเลือกที่จะทำให้ชาวเขามีชีวิตที่กลมกลืนกับป่าและน้ำโดยไม่ทำลายป่าและแหล่งต้นน้ำ หรือรัฐเลือกที่จะนำชาวเขาออกจากป่าและให้ชีวิตเช่นเดียวกับชาวเมือง และการปรับตัวของเขาจะเป็นอย่างไร และรัฐควรมีมาตรการในเรื่องนี้อย่างไร

ประการที่หก ปัญหาการพัฒนาและการให้ความคุ้มครองสตรีและเด็ก จากข้อมูลวิจัยหลายเรื่องและโครงการของกรมประชาสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับชาวเขาพบว่า มีสตรีและเด็กชาวเขาถูกชักนำและล่อลวงมาค้าประเวณีในสถานการค้าประเวณีทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และมีสภาพความเป็นอยู่ในระหว่างที่ค้าประเวณีที่ถูกกดขี่และทารุณกรรม นอกจากนี้มีโครงการต่าง ๆ ที่เข้าไปพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฝีมือ และพัฒนาความรู้ของสตรีและเด็กชาวเขาซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพเพียงใด และมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการพัฒนาดนของสตรีและเด็กได้มาตรฐานเพียงใด

ประการที่เจ็ด ปัญหาประสิทธิผลของโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย กล่าวได้ว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนั้น ได้รับการเอาใจใส่และความสนใจทั้งในระดับราชการและเอกชน มีโครงการพัฒนา และวิจัยชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมากมาย ซึ่งมีความตั้งใจจะทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยดีขึ้น และสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ แต่โครงการเหล่านี้ บางโครงการก็ประสบความสำเร็จ บางโครงการก็ล้มเหลว จึงควรศึกษาว่า โครงการเหล่านี้ได้ดำเนินการมีประสิทธิผลอย่างไร และการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยตามเป้าหมายของโครงการสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยเพียงไรและควรปรับปรุงอย่างไร

เพื่อให้การศึกษาในปัญหาทั้งเจ็ดประการได้รับคำตอบอันจะนำไปสู่การกำหนดกรอบนโยบายของรัฐที่มีต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย คณะผู้วิจัยจึงเห็นควรจัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อเตรียมจัดทำโครงการวิจัยในปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ โดยกำหนดรูปแบบการสัมมนาและแนวทางการกำหนดประเด็นศึกษา และวิธีวิจัยในปัญหาดังกล่าว รวมทั้งสิ้น ๑๑ ประเด็น ดังนี้

๑. สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

เสนอโดย รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร

๒. การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย
เสนอโดย ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จีระเชชากุล
๓. พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง
เสนอโดย ผศ.ดร.กุลล สุนทรธาดา
๔. ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
เสนอโดย พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์ และ ผศ.นพ.กัมมมาล กุมาร ปาวา
๕. สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย
เสนอโดย นายภูศักดิ์ ธรรมศาล และ นายปรีดา ภูณามา
๖. ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
เสนอโดย ผศ.ดร.พิศวาท สุคนธ์พันธุ์ และ ดร.ปฐมภรณ์ บุษปธำรง
๗. ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษาประเด็นในการพิจารณา
ผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความเป็นอยู่ของ
ชาวเขา แนวโน้มและปัญหา
เสนอโดย ผศ.พรณิภา บุรพาชีพ ผศ.วิลาสินี อโนมะศิริ และ รศ.ณรงค์ ใจหาญ
๘. โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและ
ข้ามชาติ
เสนอโดย ผศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล
๙. ประสิทธิภาพและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทั้งภาครัฐ
และเอกชนในประเทศไทย
เสนอโดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ

๑๐. สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ

เสนอโดย คร.พรชัย คำนววิวัฒน์

๑๑. สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง

จังหวัดตาก

เสนอโดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ

กำหนดการ
การประชุมสัมมนาประเมินสถานภาพองค์ความรู้
ชุดโครงการวิจัยเรื่อง
สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
ณ ห้องจิตรลดา ชั้น 2 โรงแรมเอส ดี อเวนิว
วันที่ 3-4 มิถุนายน 2541

พุธที่ 3 มิถุนายน 2541

08.30-09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00-09.30 น.	กล่าวรายงาน โดย : ศศ.ดร.พนม เอี่ยมประยูร คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวเปิดประชุม โดย : ท่านไสว พราหมณี กล่าวนำเพื่อเข้าประเด็นการศึกษาวิจัย โดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ
09.30-12.30 น.	ประธานดำเนินการอภิปราย โดย : ศศ.พนม เอี่ยมประยูร
09.30-09.50 น.	รายงานเรื่อง “สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” เสนอรายงาน โดย : รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร
09.50-10.10 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คุณเดือนใจ ดีเทศน์ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จ.เชียงราย)
10.10-10.25 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : ท่านจรัญ ภักดีธนากุล (ศาลอุทธรณ์)
10.25-10.45 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.25-10.45 น.	รายงานเรื่อง “สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ” เสนอรายงาน โดย : ดร.พรชัย คำนววิวัฒน์
10.45-11.00 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : รศ.นพนธิ สุริยะ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
11.00-11.15 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : ท่านกุลพล พลวัน (สำนักงานอัยการสูงสุด)
11.15-11.35 น.	รายงานเรื่อง “ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทย” เสนอรายงาน โดย : ศศ.ดร.พิศวาท สุนทรพันธ์ ดร.ปฐมภรณ์ บุษปธำรง
11.35-12.30 น.	อภิปรายทั่วไป

12.30-13.30 น.

พักรับประทานอาหารกลางวัน

ภาคบ่าย

13.30-17.00 น.

ประธานดำเนินการอภิปราย : รศ.ดร.กำชัย จงจักรพันธ์

13.30-13.50 น.

รายงานเรื่อง “สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย”

เสนอรายงานโดย : นายภูศักดิ์ ธรรมศาล

นายปรีดา ภูณามา

13.50-14.05 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี

(คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

14.05-14.20 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : นายสกล บุญคำ

(กรมประชาสัมพันธ์)

14.20-14.40 น.

รายงานเรื่อง “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาในประเด็น
การพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความ
เป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้มและปัญหา”

เสนอรายงานโดย : ผศ.วิลาสินี ถโนมะศิริ

ผศ.พรณิภา บุรพาชีพ

รศ.ณรงค์ ใจหาญ

14.40-14.55 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : รศ.ดร.กมลทิพย์ คติการ

(คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

14.55-15.10 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : รศ.ดร.อำนาจ วงศ์บัณฑิต

(คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

15.10-15.30 น.

รับประทานอาหารว่าง

15.10-15.30 น.

รายงานเรื่อง “การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย”

เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จีระเชษฐกุล

15.30-15.45 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์

(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

15.45-16.00 น.

ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : นายฐพนิจ เกษมณี

(คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

16.00-16.30 น.

อภิปรายทั่วไป

วันพฤหัสบดีที่ 4 มิถุนายน 2541

09.00-12.10 น.	ประธานดำเนินการอภิปรายโดย : รศ.ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ
09.00-09.20 น.	รายงานเรื่อง “ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย” เสนอรายงานโดย : พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์ ผศ.นพ.กัมมมาล กุมาร ปาวา
09.20-09.35 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : นพ.สมทรง รักเผ่า (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข)
09.35-09.50 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : พญ.สุวรรณา วรคามิน (กองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข)
09.50-10.10 น.	รายงานเรื่อง “พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง” เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.กุศล สุนทรธาดา
10.10-10.25 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คุณนิศยา แสงเล็ก (ศูนย์วางแผนครอบครัวชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)
10.25-10.40 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : รศ.ดร.เบญจฯ ยอดคำเนิน แอ็ดดิก (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)
10.40-11.00 น.	รับประทานอาหารว่าง (เสิร์ฟในที่ประชุม)
10.40-11.00 น.	รายงานเรื่อง “ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและ ชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย” เสนอรายงานโดย : รศ.ณรงค์ ใจหาญ
11.00-11.15 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : ดร.สินธุ์ สโรบล (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ)
11.15-11.30 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : คุณมงคล จันทร์บำรุง (สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)
11.30-12.00 น.	อภิปรายทั่วไป
12.00-13.30 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน

ภาคบ่าย

13.30-17.00 น.	ประธานดำเนินการอภิปรายโดย : ผศ.มาลี พงษ์พงสาวลี
13.30-13.50 น.	รายงานเรื่อง “โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงใน ประเทศไทยและข้ามชาติ” เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล
13.50-14.05 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : นพ.วิชัย โชควิวัฒน์ (กองควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข)

14.05-14.20 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : คุณกนกวรรณ ฐราวรรณ (สถาปประชากร)
14.20-14.40 น.	รายงานเรื่อง “สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก” เสนอรายงานโดย : รศ.ณรงค์ ใจหาญ
14.40-14.55 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คุณสมภพ ลาขโรจน์ (สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)
14.55-15.10 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : คุณวรรณมา จารุสมบัติ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)
15.10-15.30 น.	รับประทานอาหารว่าง (เสิร์ฟในที่ประชุม)
15.30-15.50 น.	รายงานเรื่อง “บทสังเคราะห์การประเมินสถานภาพและการดำรงชีวิต ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” เสนอรายงานโดย : รศ.ณรงค์ ใจหาญ
15.50-16.05 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : ผศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี (คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)
16.05-16.20 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : ดร.ศรีประภา เพชรมิศรี (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล)
16.20-16.45 น.	อภิปรายทั่วไป
16.45-17.00 น.	กล่าวสรุปและปิดประชุมสัมมนาโดย : ผศ.สมยศ เชื้อไทย

๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑

รายงานการสัมมนา
โครงการประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

คำกล่าวรายงาน

การสัมมนาทางวิชาการ โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนม เอี่ยมประยูร
(คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๔๑

ณ ห้องจิตรลดา โรงแรมเอสดี อเวนิว

ขอกราบเรียนท่านประธานในการเปิดการสัมมนา ท่านไสว พรหมมณี ท่านวิทยากรผู้ทรง
คุณวุฒิ คณาจารย์ ผู้แทนหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน คณะวิจัย และผู้เข้าร่วมสัมมนาที่
ทรงเกียรติทุกท่าน ผมในนามของศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ
คณะนักวิจัย รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ท่านประธานได้กรุณาสละเวลามาเป็นประธานในพิธีเปิดงาน
ประชุมสัมมนาประเมินสถานภาพองค์ความรู้เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและ
ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย" ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นในระหว่างวันที่ ๓-๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ ห้อง
จิตรลดา โรงแรม เอสดี อเวนิว ในครั้งนี้ เป้าหมายที่สำคัญในการสัมมนาครั้งนี้เพื่อระดมความคิด
เห็นจากผู้เข้าร่วมสัมมนา ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาและชน
กลุ่มน้อยในประเทศไทย ในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทั้งในด้านของ
สภาพของบุคคลที่จะได้รับการยอมรับจากรัฐบาลไทยที่จะมีสัญชาติไทยและมีสถานภาพ เช่นเดียวกับ
ชาวไทยพื้นราบ และในด้านของสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
ที่จะได้รับการบริการจากรัฐ ทั้งในด้านการสาธารณสุข การบริการด้านสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาใน
ด้านสังคมวัฒนธรรม การศึกษาทั้งในและนอกระบบ การประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน การมี
ส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อม และการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือตกเป็นเหยื่อใน
กระบวนการค้าหญิงและเด็กข้ามชาติ เป็นต้น ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้ได้รับการเรียนรู้และเป็นที่สน
ใจจากรัฐบาลและนักวิชาการทั้งของรัฐและเอกชนเป็นเวลายาวนานแล้ว แต่เนื่องจากปัญหาดังกล่าว
ได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ยุทธวิธีใน
การศึกษาและทำความเข้าใจในปัญหาดังกล่าวต้องปรับเปลี่ยนและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพ
การณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ดังนั้นในการสัมมนาครั้งนี้จึงเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะได้รับข้อคิดข้อ
สังเกต และแนวทางในการทำความเข้าใจในปัญหาดังกล่าวข้างต้น การสัมมนาในครั้งนี้เป็นส่วน
หนึ่งของกระบวนการในการประเมินสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพและการดำรงชีวิตของชาว
เขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งการดำเนินการตามโครงการที่ศึกษานี้ได้กระทำโดยการ

ศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวที่ผ่านมาและข้อสรุปที่ได้จากการสัมมนาในระดับผู้ปฏิบัติงานและนักวิชาการที่เกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จังหวัดเชียงใหม่ คณะนักวิจัยที่รับผิดชอบได้สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้พร้อมทั้งเสนอแนะเพื่อนำเข้าสู่การทำประชาพิจารณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญมาเป็นผู้วิจารณ์ในรายงานและข้อเสนอแนะที่ได้ คณะผู้วิจัยจะนำไปประเมินและปรับปรุงรายงานการศึกษาองค์ความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การนำเสนอที่โครงการวิจัยเพื่อทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าวให้สมบูรณ์ต่อไปในอนาคต ในการสัมมนาทั้ง ๒ วันนี้ จะมีรายงานที่นำเสนอรวมทั้งสิ้น ๑๒ ชิ้น ดังปรากฏตามเอกสารที่ได้แจกให้แก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่านแล้ว เอกสารดังกล่าวได้วิเคราะห์สภาพปัญหาในด้านการได้รับสัญชาติ การคุ้มครองสิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ การประกอบอาชีพ ทั้งในด้านสภาพการณ์และปัญหาในทางกฎหมาย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับโครงการรัฐ ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ ปัญหาคุณภาพและพฤติกรรมด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และการประเมินโครงการพัฒนา ปัญหาโสเภณีและกระบวนค้าหญิงในประเทศไทยและข้ามชาติ ซึ่งเป็นการมองปัญหาในภาพรวมและการศึกษาเฉพาะของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะเป็นการศึกษาที่ผสมผสานของสหสาขาวิชาการ เพื่อให้เห็นภาพรวมในการทำความเข้าใจในปัญหาของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยได้อย่างครบถ้วนถูกต้องตรงกับสภาพความจริง และสอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตของชาวเขาด้วย กระบวนการศึกษาตามโครงการวิจัยนี้ไม่อาจประสบความสำเร็จได้เลย หากไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านทุนการจัดสัมมนาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนซึ่งให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อนำเสนอในรายงานทั้ง ๑๒ ฉบับ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากผู้เข้าร่วมสัมมนาที่กรุณาเสียสละเวลาเข้าร่วมการสัมมนาในครั้งนี้ ตลอดจนคณะผู้จัดการของศูนย์นิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ดำเนินการในการจัดสัมมนาในครั้งนี้ บัดนี้ได้เวลาอันเป็นมงคลแล้ว ขอกราบเรียนเชิญท่านประธานกล่าวเปิดการสัมมนาในโอกาสนี้

คำกล่าวเปิด

การสัมมนาทางวิชาการ โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

โดย

ท่านไสว พราหมณ์

(อดีตอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ และ อดีตปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม)

วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๑

ณ ห้องจิตรลดา โรงแรมเอสดี อเวนิว

ท่านคณบดีและท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาที่เคารพ ต้องขอขอบคุณท่านอาจารย์พันธุ์ทิพย์ที่ให้เกียรติกระผมเปิดการสัมมนาในวันนี้ ผมปลดเกษียณแล้วไม่มีเครดิตเกี่ยวข้องกับราชการเท่าไรนัก แต่ได้ทำงานร่วมกับอาจารย์พันธุ์ทิพย์และคณะมาโดยตลอด และยังได้เป็นกรรมการคณะที่คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และเป็นครูบาอาจารย์ด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีความเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยที่ได้รับเกียรติให้มาเป็นประธาน อาจารย์พันธุ์ทิพย์ให้หัวข้อในการพูดมาหลายหัวข้อ เพื่อจะปูพื้นฐานเรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยในเรื่องที่สำคัญ เช่น แนวนโยบายแห่งรัฐ องค์การรัฐ ปัญหาความสมดุลระหว่างสิทธิมนุษยชนกับความมั่นคง และนโยบายโดยเฉพาะในเรื่องชาวเขา ขออนุญาตเรียนว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่มีข้อมูลอยู่ในมือของระบบรัฐที่ถือว่าเป็นชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยนั้นมีอยู่ ๕๕๘,๑๕๕ คน ซึ่งไม่รวมชาวพม่าที่มาทำงานอีกล้านกว่าคนและพวกบังคลาเทศที่เขาถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยใน Sense ของสภาความมั่นคงกับของหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะของคณะกรรมการ กล่าวคือ

- 1) ญวนอพยพ มีอยู่ ๓๕,๖๕๓ คน
- 2) ทหารจีนคณะชาติ และจีนฮ่ออพยพมีอยู่ ๒๐,๕๕๗ คน
- 3) จีนฮ่ออิสระมี ๑๖,๕๘๑ คน
- 4) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่ามี ๑๓,๘๒๔ คน
- 5) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าที่มีถิ่นฐานถาวร มี ๑๓,๐๐๐ คน และ
- 6) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าที่เข้ามาใช้แรงงานมีประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน

ตัวเลขแสนนี้คือ พวกที่มาขอขึ้นทะเบียน ถ้าเป็นตัวเลขจริง ๆ แล้วมีเป็นล้านคน ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อชาติไทยมี ๗,๘๔๕ คน เนปาลอพยพ ๑,๕๐๐ คน ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเกาะกง ๕,๔๗๐ คน ไทยลื้อ ๓,๒๔๕ คน และพวกคองเหลียง ๑๒๕ คน รวมชาวเขาซึ่งมีทั้งหมดอยู่ ๕ เผ่า มีอยู่ ๗๗๔,๑๕๑ คน

ฉะนั้นในการศึกษาในวันนี้ เราศึกษาเรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในแนวทางที่ผมนำเสนอให้เห็นภาพว่า ทางสภาความมั่นคงกับคณะกรรมการได้เน้นเรื่องคำว่า “ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” นั้นหมายถึงอะไรบ้าง ตรงนี้เป็นการเริ่มต้น ซึ่งลักษณะของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยคงต้องมองเรื่องเชื้อชาติ เรื่องเผ่าพันธุ์ เรื่องศาสนา เรื่องภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและอุดมการณ์ทางการเมือง และควรจะเพิ่มเติมในเรื่องสภาพความเป็นอยู่และการทำมาหากิน ฐานะทางสังคม ซึ่งจะเป็นเรื่องที่เราจะพูดกันในวันนี้ และคงที่คณะวิจัยได้ศึกษามาเรียบร้อยแล้ว ในเรื่องนโยบายของรัฐในเรื่องนี้นั้นมีมานานแล้ว เพราะว่าปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อยหรือชาวเขานี้เป็นการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างยาก จะใช้วิธีการปราบปรามหรือจะใช้วิธีขับไล่ให้ส่งกลับมันค่อนข้างยาก และโดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม เช่น พวกชาวเขาที่อยู่ในประเทศไทยมาเป็น ๑๐๐ ปีแล้ว ซึ่งเมื่อเขายังมีการดูแลรักษาป่า แต่เมื่อความเจริญเข้าไปปากกลับหมดไป จึงไม่เข้าใจว่าคนพื้นราบหรือชาวเขาเป็นผู้ทำลาย นี่เป็นสถานการณ์ที่น่าสนใจน่าศึกษาแทบทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นการศึกษาคงต้องมองเฉพาะแต่ละกลุ่ม ๆ ไป ซึ่งทางคณะวิจัยคงได้ศึกษาในเรื่องนี้ และดูเหมือนการศึกษาจะมองในเรื่องของสิทธิมนุษยชน การทำอาชีพ สิ่งแวดล้อม ผมคิดว่าการมองในด้านใดด้านหนึ่งคงไม่ได้ คงต้องมองรอบด้านซึ่งในกลุ่มทั้งชาวเขาและชนกลุ่มน้อย รัฐจะมองเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ซึ่งประเด็นนี้สำคัญมาก เมื่อเขาเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในทางสังคม จึงต้องคิดว่าจะปฏิบัติการในลักษณะอย่างไรต่อไป อันเป็นเรื่องแรกที่ผมคิดว่าจะต้องมองกันอย่างมาก ผมขอเรียนว่า ระหว่างชาวเขากับชนกลุ่มน้อยนี้มีลักษณะแตกต่างกัน แต่โดยพื้นฐานน่าจะเหมือนกันในลักษณะเชิงปฏิบัติ แต่ส่วนแนวความคิดน่าจะแตกต่างกันอย่างมาก เพราะฉะนั้นจะมารวมกันและนำมาศึกษารวม ๆ คงไม่ได้ต้องศึกษาโดยเฉพาะ

คำถามที่เราคงจะได้กันต่อไปมาก ๆ คือ สถานภาพตามหัวข้อเรื่อง เราต้องการให้คนเหล่านี้หรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือในนโยบายของรัฐบาลที่เราทำมาก็คือ ต้องการให้มีสัญชาติไทยซึ่งแน่นอน เราจึงให้กระทรวงมหาดไทยพยายามจัดการกับคนเหล่านี้ มีการออกบัตรต่าง ๆ เพื่อให้มีสัญชาติไทย ส่วนฉนวนอพยพก็เช่นกัน พวกนี้ได้กลายสภาพมาเป็นคนสัญชาติไทยเป็นจำนวนมาก แต่ว่ามีการ Screen แต่ละคนในแง่ของการสอบประวัติ ส่วนกลุ่มอื่น ๆ เช่น ทหารจีนคณะชาติ แต่ละเรื่องจะมีนโยบายแตกต่างกัน เช่น จะมีมติคณะรัฐมนตรีเป็นตัวกำหนดนโยบายไว้อย่างชัดเจน เป็นการเฉพาะเรื่อง ไม่ว่าเรื่องฉนวนอพยพก็ดี เรื่องคนพม่าพลัดถิ่นก็ดี ไม่ว่าผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าหรือที่อื่น ๆ รวมทั้งเนปาลอพยพก็ดี ทุกเรื่องจะมีมาตรการที่ทางรัฐได้กำหนดเป็นนโยบายอย่างชัดเจน แต่สำหรับชาวเขาโดยเฉพาะที่มีจำนวนมากมาย ๓-๔ แสนคนหรืออาจมากกว่านั้น ผมคิดว่ารัฐบาลเองได้มีการดำเนินการในเชิงนโยบายในทางปฏิบัติไว้หลายเรื่อง แต่ก่อนนี้เราต่างคนต่างทำ เช่น กรมนี้จะเน้นเรื่องความมั่นคง เรื่องของกระทรวงเกษตรฯ เป็นต้น แล้วแต่ละหน่วยงานต่าง ๆ จะไปมองสภาพของแต่ละจุด สุดท้ายจึงเริ่มหันมาจัดในลักษณะทำงานในรูปของแผนแม่บท การทำงานตั้งแต่ปี ๔๐-๔๔ ในการปฏิบัติงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขาที่จะมีแผนแม่บทปี ๔๐-๔๔ ขึ้น

มาจัดการในเรื่องกระบวนการพัฒนาชาวเขาในแง่สถานภาพ ที่ผมกราบเรียนว่าเราต้องการให้เป็นไทยหรือว่าต้องการจะให้เป็นอย่างอื่น ซึ่งโดยสภาพแล้วเห็นว่าแนวโน้มของกลุ่มโดยเฉพาะของชาวเขาคงจะให้เป็นอย่างอื่น แต่ว่าพม่าที่เข้ามาที่เราสนใจเป็นเรื่องที่เราคงยังไม่ได้ให้สัญชาติ คงเป็นแนวทางที่จะดำเนินการต่อไป

การดำรงชีวิตของคนเหล่านี้ตามข้อเสนอของการสัมมนานี้ค่อนข้างสำคัญมากกว่า ขณะนี้คนบนภูเขาหรือชนกลุ่มน้อยเขามีสภาพความเป็นอยู่ของเขาอยู่แล้วโดยวัฒนธรรมประเพณี ขออนุญาตเน้นไปที่เรื่องชาวเขาซึ่งมีทั้งหมด ๘ เผ่า และแต่ละเผ่าจะมีลักษณะ มีวิถีคิด มีวิถีชีวิต มีความคิด เป็นลักษณะเฉพาะของเขา แต่ปรากฏว่าเรากำลังจะกำหนดวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตให้แก่เขา เป็นลักษณะของการที่จะเอาสไลด์ของพื้นราบมาใช้กับชาวเขาข้างบน ผมว่าการศึกษาของคณะวิจัยนี้คงจะได้ดำเนินการศึกษาในกระบวนการนี้ซึ่งสำคัญมาก ขณะนี้มีความขัดแย้งอย่างชัดเจนในเรื่องมติคณะรัฐมนตรีของพลเอกชวลิต ซึ่งเป็นผลกระทบให้เกิดการเดินขบวนหรือปิดถนนกันอยู่ที่เชียงใหม่ เป็นผลพวงของการกำหนดวิถีชีวิตให้กับกลุ่มคนเหล่านี้โดยรัฐ ซึ่งจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจต่อไปว่า เราต้องมองอีกหลายด้านทั้งในด้านของการปกครอง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาธรรมชาติ และอีกหลายเรื่องในแง่วัฒนธรรมประเพณีของเขาที่ผมว่าน่าสนใจมาก ฉะนั้นการที่เราหวังอะไรในการศึกษาวิจัยนี้เป็นทางออกที่เราจะนำไปสู่การศึกษาต่อไปข้างหน้า เนื่องจากคนเหล่านี้มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นมนุษย์แน่นอน และเป็นเรื่องที่ต้องยืนยัน แต่ในสังคมไทยมีปัจจัยอื่นหลายประการที่น่าสนใจ ผมคิดว่าการศึกษาในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งอยู่ในพื้นที่และได้ทำงานอยู่กับกองสงเคราะห์ชาวเขาก็คือหรือสถาบันวิจัยชาวเขาก็คือ การศึกษาวิเคราะห์ชาวเขานี้มีเอกสารมากมาย แต่ละเผ่าจะมีวิถีชีวิตของเขาต่างกันไปในเรื่องการนอน การกิน การคิดก็ดี การปฏิบัติต่าง ๆ มีลักษณะพิเศษมากมาย การศึกษาได้ทำมาหลายสิบปีแล้ว ตั้งแต่กรมประชาสงเคราะห์ตั้งกองชาวเขา สถาบันวิจัยชาวเขาที่อยู่ในเขตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้ถูกเชิญให้ออกไปทำข้างนอกแล้ว เพราะวิจัยมากจนไม่มีชาวเขาจะวิจัยแล้ว ขณะนี้มีชาวเขาเข้ามาอยู่แถวในกรุงเทพฯ และน่าจะศึกษาใหม่ ต้องมาศึกษาว่าพวกที่มาอยู่กรุงเทพฯ ชาวเขาเหล่านี้เขามีพฤติกรรมอย่างไร วิถีชีวิตเป็นอย่างไร บางคนมาเป็นโสเภณี กลับขึ้นไปเป็นเอดส์ตายก็มี ครึ่งนี้เป็นเรื่องน่าสนใจทั้งสิ้น ผมคิดว่าวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของเขาเป็นเรื่องที่น่าสนใจ การกำหนดแนวทางนี้คิดว่าเป็นเรื่อง que การศึกษาวิจัยคงจะนำไปประโยชน์ไปสู่รัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะดำเนินการต่อไปภายหลัง

อีกประการหนึ่งที่ท่านคณบดีพูดคือ เรื่องการบริการของรัฐ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง และคงจะมีทางออกให้แก่รัฐบาลหรือผู้บริการของรัฐ ว่ารัฐจะบริการคนเหล่านี้อย่างไร ข้อสมมติที่รัฐถือว่าเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสนั้น เป็นสิ่งที่น่าตกใจและน่าห่วงใย ถ้ารัฐบาลบอกว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสแล้ว ระหว่างกลุ่มผู้ด้อยโอกาสดูกับคนที่ไม่ด้อยโอกาส รัฐให้บริการแตกต่างกันอย่างไร สุดท้ายที่ผมตั้งข้อสังเกตคือ คนเหล่านี้เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีความสำคัญที่เราให้ความสำคัญ

แต่ในสถานการณ์เศรษฐกิจขณะนี้ยังมีคนยากจนกว่าชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นอีกมาก จึงขอให้พิจารณาถึงด้วย อย่าไปพิจารณาด้านคนเหล่านี้กลุ่มเดียว เพราะว่าคนยากจนในประเทศไทยที่อยู่ Under Property Line ต่ำกว่าเส้นความยากจนยังมีอีกถึง ๒๐ ล้านคน ฉะนั้นอยากให้ศึกษาโดยมองอย่างรอบด้านและอย่างเสมอภาคในสังคมไทย อย่าไปมองเจาะเฉพาะกรอบใดกรอบหนึ่ง แล้วสรุปว่าคนเหล่านี้มีปัญหา ซึ่งจากการศึกษาชาวพม่าอพยพที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ และคณะได้ศึกษาก็ได้ศึกษาเฉพาะจุด แล้วไม่ค่อยเห็นด้วยกับรัฐบาลที่ได้ออกมติดางเรื่องออกมา ฉะนั้นขอความกรุณาให้ช่วยพิจารณาให้กว้างขวางด้วย ผมคิดว่าการเสนอผลงานวิจัยในวันนี้คงจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งที่พวกเราให้ความสนใจในเรื่องนี้ และจะเห็นภาพชัดเจนว่าคณะวิจัยได้มองและสามารถนำไปปรับใช้ในเชิงนโยบาย ต้องกราบขอบพระคุณทุกคนที่ได้เข้าสัมมนา ขออนุญาตเปิดการสัมมนา ณ บัดนี้

คำกล่าวนำ

โดย

รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ*

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย

กราบเรียนท่านประธานในการสัมมนา ท่านคณบดี คณะนิติศาสตร์ ท่านวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ในช่วงแรกที่ผมจะขอเรียนเกี่ยวกับเรื่องของที่มาของโครงการฯ และประเด็นที่จะศึกษาซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานทั้งหมด ๑๒ หัวข้อเรื่องด้วยกัน ความจริงที่มาของโครงการนั้นเราคิดว่า เราจะเริ่มจากปัญหาเล็ก ๆ นั่นคือ ปัญหาของชุมชนป่าห้วยและชุมชนของหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยาง ซึ่งนักกฎหมายในเวลานั้นมีหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์พันธุ์ทิพย์ได้รับการร้องขอให้ไปช่วยเหลือเรื่องสัญชาติ เพราะว่าคนในหมู่บ้านนั้น ทั้ง ๆ ที่เกิดในเมืองไทย มีถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทย แต่โดยสภาพทางการเมืองที่ผันแปรไปทำให้ผู้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนต่างด้าวโดยไม่รู้ตัว เพราะว่าทะเบียนบ้านหายไป ช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีความขัดแย้งระหว่างลัทธิทางการเมืองจึงทำให้ต้องมีการหลบหนีเข้าป่าไป และเมื่อออกมาจึงไม่มีทะเบียนบ้านเวลาขอสัญชาติจึงเกิดปัญหาว่าคนเหล่านี้เป็นชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในเมืองไทยหรือไม่ จากประเด็นปัญหานี้เองนักกฎหมายจึงเข้าไปดูว่า ทำไมจึงเกิดปัญหาแบบนี้ขึ้น ซึ่งเมื่อติดตามระเบียบต่าง ๆ ของกรมการปกครองแล้วก็เกิดปัญหามา และหลังจากที่เจอปัญหาในลักษณะนี้เข้า ทำให้พบว่าการไม่มีสัญชาติส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตอยู่ของชาวเขามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการได้รับบริการของรัฐ หรือแม้กระทั่งเสรีภาพที่จะเคลื่อนไหวหรือว่าตั้งถิ่นฐาน ดังนั้นปัญหาที่มันเกิดขึ้นมาจึงส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของคนเหล่านี้ ซึ่งตอนนั้นได้มีทีมงานวิจัยที่ทำงานเกี่ยวกับแรงงานต่างชาติ ซึ่งทำในลักษณะคล้าย ๆ กัน แต่ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยคนละเผ่า คือเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ต่างชาติ แต่ที่พวกเราไปพบปัญหานี้จะเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐาน ตั้งรกราก และเกิดในเมืองไทย โดยกฎหมายแล้วจะมีสัญชาติไทย ซึ่งทำให้คิดว่า ปัญหาในลักษณะเหล่านี้มันน่าจะมีลักษณะที่คล้ายกัน จึงได้รับข้อมูลจากทางผู้วิจัยท่านอื่น ๆ ว่ามีปัญหาลักษณะนี้ในพื้นที่อื่นด้วยเช่นกัน และในท้ายที่สุดได้ปรึกษาหารือกับทางคณะผู้รับผิดชอบในการวิจัยว่า หากได้มีการมองปัญหาประเด็นนี้ในแง่มุมกฎหมายอย่างเดียว คงจะแคบ และไม่ครบถ้วน จึงปรับเปลี่ยนมาให้ศึกษาในลักษณะที่เป็นสหสาขาวิชาการ คือ มองชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในลักษณะที่ในเรื่องของสถานภาพและการดำรงชีวิตอยู่ของเขาว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นที่มาของงานวิจัยทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ซึ่งงานวิจัยในส่วนนี้ไม่ใช่เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์แบบ เพราะว่า มันเป็นการเริ่มต้นก่อนที่จะลง

* รองศาสตราจารย์ ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศึกษาวิจัยจริงๆ สภาพปัญหาของแต่ละเรื่อง ๆ ที่เราคิดว่าน่าสนใจนั้น เป็นที่น่าสนใจจริงหรือไม่ และภายใต้สมมติฐานที่เราตั้งไว้นั้นถูกต้องหรือไม่ ฉะนั้นการสัมมนาในครั้งนี้จึงเป็นการสัมมนาเพื่อนำไปสู่การจัดทำโครงการวิจัยในระดับลึก ซึ่งสิ่งที่เราเลือกมาศึกษานี้คิดว่า เป็นปัญหาสำคัญ ๆ ที่จะต้องศึกษา ซึ่งมีประเด็นเรื่องของการที่จะมีสัญชาติไทย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะวัตถุที่เราทำการศึกษา นั้นจะจำกัดเฉพาะชนกลุ่มน้อยหรือชาวเขาที่เกิดในประเทศไทย มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย ซึ่งประเด็นนี้จะแตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ

นอกจากนี้แล้ว จะศึกษาถึงสภาพการศึกษาที่รัฐให้ว่ามีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยหรือไม่ อย่างไร โดยในเบื้องต้นเราพบว่า การศึกษาของรัฐที่เป็นการศึกษาภาคบังคับนั้น เข้าไปไม่ถึงพื้นที่ในบางพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ทุรกันดาร ในขณะเดียวกันเนื้อหาของโครงการหรือเนื้อหาของการศึกษานั้น มีบางประเด็นซึ่งไม่สอดคล้องกับการที่จะนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือการดำรงชีวิต นั่นคือประเด็นหลักที่จะมีการศึกษา ส่วนในเรื่องของการประกอบอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขา ลักษณะของการประกอบอาชีพจะเป็นลักษณะของเกษตรกรรม แต่ในสภาพที่พื้นที่จำกัด อัตราหรือราคาของพืชผลมันตกต่ำ และปัญหาในเรื่องการไม่ได้รับสัญชาติไทย ทำให้เขาไม่สามารถมีสิทธิในการถือครองที่ดินได้ การเปลี่ยนการประกอบอาชีพจากเกษตรกรรมเข้ามาสู่สังคมอุตสาหกรรม อันนำไปสู่การย้ายหรืออพยพแรงงานจากถิ่นเดิมเข้าสู่ตัวจังหวัดหรือสังคมพื้นราบ ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นตามมา

ฉะนั้นการศึกษาในประเด็นของเรื่องการประกอบอาชีพ เราจึงได้ศึกษาใน ๒ ประเด็นหลัก กล่าวคือ

ประเด็นที่ ๑ เป็นประเด็นปัญหากฎหมายว่า ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยนั้นมีข้อจำกัดในทางกฎหมายอย่างไร ในการที่จะเข้ามาประกอบอาชีพหรือการถือครองที่ดินหรือว่า การใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมว่า ข้อจำกัดครั้งนี้เขาถูกถือว่าเป็นคนไทยหรือว่าคนต่างด้าว ซึ่งเป็นประเด็นในเรื่องของกฎหมาย

อีกประเด็นหนึ่งคือ ในแง่ของสภาพข้อเท็จจริงว่ามีจำนวนสักเท่าไรของชาวเขาซึ่งประกอบอาชีพกสิกรรม อาชีพทางด้านการใช้แรงงานหรือบริการต่าง ๆ และในจำนวนที่เข้ามาประกอบอาชีพมีสภาพปัญหาอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่อยู่ในรายงานวิจัยหมายเลข ๕ และหมายเลข ๖ และนอกเหนือจากนั้นผลกระทบอีกอันหนึ่งในเรื่องของสภาพแวดล้อม นั่นก็คือว่าในเรื่องของการประกอบอาชีพกสิกรรมของชาวเขาจะมีผลกระทบคือเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะส่วนใหญ่พื้นที่ที่ชาวเขาอยู่นั้นได้ถูกกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฉะนั้น concept หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นการปกป้องจากการตัดไม้ทำลายป่า ในขณะเดียวกันส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์ป่า จึงเป็นโครงการที่น่าจะนำมาวิเคราะห์ว่าที่ชาวเขาได้รับการประมาณว่าเป็นผู้ที่ทำลายทรัพยากร แต่ในขณะเดียวกันในแง่วัฒนธรรมหรือว่าแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวเขา ในบางเผ่ากลับมีส่วนส่งเสริมใน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้นภาพ ๒ ภาพนี้มีผลในเชิงบวกและในเชิงลบสำหรับรายงานวิจัย หมายเลข 7 เรื่องของชาวเขาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่า ในกรณีเช่นนี้รัฐบาลได้ดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขาอย่างไร ในเรื่องของการที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุม การมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นคือ ในเรื่องของการดำรงชีวิตอยู่ของชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อย คือ ในเรื่องของการอนามัยและการรักษาโรค เท่าที่ได้มีการศึกษาโดยทั้งในทางแพทย์และในภาพรวมของทางสังคมศาสตร์ เราได้ศึกษามุมมองในภาพรวมของอนามัยชาวเขาว่า มีลักษณะของการรักษาสุขภาพอย่างไร มีพฤติกรรมในการรักษาอย่างไร และในขณะเดียวกันเราได้ตั้งคำถามว่าหากสมมติว่าชาวเขามีการเจ็บป่วย โรคประเภทใดบ้างที่จะเกิดขึ้นกับชาวเขาและมีความแตกต่างกับชุมชนพื้นราบอย่างไร เพราะเท่าที่ศึกษาในเบื้องต้นการเข้าไปรักษาสุขภาพชาวนั้นใช้รูปแบบเดียวกันกับพื้นราบ ซึ่งไม่ทราบว่าจะเป็นโรคลักษณะเดียวกันหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่งานวิจัยในเรื่องของอนามัยและพฤติกรรมการรักษาสุขภาพจะชี้ให้เห็นในส่วนที่เรียกว่า เป็นนโยบายของรัฐบาล และยังเป็นส่วนที่เกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของเด็ก

นอกจากนี้ในอีกประเด็นหนึ่งที่เรียกได้ว่าเป็นปัญหาอาชญากรรมระหว่างประเทศ นั่นคือ กระบวนการค้าหญิงและเด็ก ในเบื้องต้นนั้นจะเห็นได้ว่าสตรีชาวเขาหรือเด็กชาวเขาได้ตกเป็นเหยื่อในกระบวนการครั้งนี้ ขณะเดียวกันชาวเขาบางเผ่าก็เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวด้วย ซึ่งสภาพหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาผลักดันให้เกิดปัญหาดังนี้ขึ้น รายงานวิจัยในหมายเลข ๘ จะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยใดบ้างที่มีส่วนทำให้ชาวเขาตกเป็นเหยื่อในกรณีเช่นนี้บ้าง

และในประเด็นของเรื่องโครงการพัฒนาชาวเขาและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในโครงการเหล่านี้จะได้มีการประเมินในเบื้องต้นว่า เท่าที่ผ่านมาเรามีโครงการพัฒนาชาวเขาไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี แต่ปัญหาซึ่งได้พูดคุยกับนักวิจัยที่ทำงานเกี่ยวกับชาวเขาปรากฏว่า ปัญหาของชาวนั้นไม่ได้ลดน้อยลง เป็นเพราะว่าโครงการพัฒนาชาวเขาดำเนินไปผิดทางหรือไม่ หรือว่าปัญหาของชาวเขาไม่ได้รับการแก้อย่างถูกต้อง ฉะนั้นในรายงานหมายเลขที่ ๙ จึงมีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของโครงการพัฒนาชาวเขาว่าดำเนินการไปถูกทางหรือไม่ มีการแก้ที่ถูกต้องหรือไม่ และ Process ในการประเมินโครงการนั้นมีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง

ในภาพรวมทั้งหมดยุคนี้ เราคงจะขาดเสียไม่ได้ หากไม่ได้เห็นในภาพซึ่งมาตรฐานระหว่างประเทศ ว่ามีการมองสิทธิของชนกลุ่มน้อยอย่างไร ฉะนั้นงานวิจัยในหมายเลขที่ ๑๐ จึงชี้ให้เห็นถึงภาพรวมที่เป็นมาตรฐานสากลของการที่จะให้สิทธิหรือปกป้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยที่ท่านประธานในการเปิดการสัมมนาชี้ว่าเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสว่า เขาได้รับการปกป้องสิทธิอย่างไร ซึ่งนอกเหนือจากกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว กฎหมายไทยเอง กฎหมายรัฐธรรมนูญไทยในปัจจุบันได้ให้สิทธิในการที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและการพัฒนาชาวเขา

และในระดับที่เป็น Micro งานวิจัยของเราได้ยกตัวอย่างในเรื่องของการดำรงชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นชาวเขาที่อยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานถึง ๒๐๐ ปีกว่า จากสภาพของเขาที่จะไม่ได้รับสัญชาติจะรับผลกระทบอย่างไรต่อสถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยาง ซึ่งศูนย์นิคิศาสตร์ได้เข้าไปศึกษาและได้เก็บข้อมูลเอามาจากชาวเขาด้วยตนเอง และได้นำมาเสนอในงานวิจัยหมายเลข ๑๑ ในครั้งนี้ ฉะนั้นภาพรวมที่เราได้ดำเนินการใน ๑๒ หัวข้อเรื่อง อาจจะต้องขอเรียนในเบื้องต้นว่า ไม่ได้เป็นรายงานที่สมบูรณ์ไม่ใช่เป็นรายงานที่เราได้เห็นภาพทุกอย่างครบถ้วนแล้ว เพราะจากการศึกษาของเราในระยะเวลาที่สั้น ๆ เพียง ๖ เดือนนี้ จากการ Survey ผลงานที่ผ่านมาในอดีตจะมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมเศรษฐกิจที่มันเปลี่ยนไปช่วงปี ๒๕๔๐ ทำให้เราคงจะต้องขอความคิดเห็นจากท่านผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ที่เข้าร่วมในการสัมมนาครั้งนี้ งานที่เราคิดว่าเราจะศึกษาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยตามข้อเสนอของรายงานแต่ละฉบับที่จะนำมาเสนอกับท่านใน ๒ วันนี้ มันดำเนินไปถูกทางหรือมีข้อคิดเห็นในสิ่งที่จะต้องเติมแต่งอย่างไรบ้าง เพื่อให้เห็นภาพรวมในเรื่องนี้ชัดเจนยิ่งขึ้นและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ในส่วนนี้เป็นข้อที่พวกเราทีมงานวิจัยอยากจะฝากและหวังว่าจะได้รับการสัมมนาในครั้งนี้ ส่วนรายละเอียดของรายงานวิจัยแต่ละฉบับนั้นก็คงเป็นเรื่องที่จะดำเนินการต่อไปใน ๒ วันนี้

รายงานวิจัย เรื่อง “สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร*

เป้าหมายของงานวิจัยชิ้นนี้นั้นคงมีหน้าที่เหมือนเดิมคือ เข้ามาตรวจสอบสถานภาพในทางกฎหมาย สถานภาพนี้เป็นสถานภาพของกลุ่มคนที่เราเรียกว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยทางด้านนิติศาสตร์ ฉะนั้นแน่นอนจะต้องเรียนก่อนว่าเมื่อพูดถึงนิติศาสตร์แล้ว งานวิจัยชิ้นนี้จะพิสูจน์อะไร ในแง่ของวิธีวิจัยนิติศาสตร์นั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าเราสามารถศึกษากฎหมายได้ใน ๓ ลักษณะ ในประการแรกคือเป็นการมองในทางนิติศาสตร์โดยแท้ หรือมองที่ตัว Norm ที่เราเรียกว่า Normative Science หรือ Legal Science ในการศึกษานิติศาสตร์แน่นอนว่าเราจะต้องไปศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ แต่ก่อนอื่นใดเรารู้ก่อนว่าอะไรคือกฎหมายที่ใช้อยู่ ณ ปัจจุบัน ซึ่งในทางการศึกษาเกี่ยวกับคนต่างด้าวในประเทศไทย ไม่เฉพาะแต่ชนกลุ่มน้อยเท่านั้น ปัญหาคือกฎหมายที่เราใช้อยู่ ณ เรามีอยู่ในรูปของกฎหมายลายลักษณ์อักษร กฎหมายของสภานิติบัญญัติ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ในบางส่วนจะออกมาในรูปของกฎหมายลูกบท เป็นกฎหมายที่ออกมาโดยฝ่ายบริหาร เป็นกฎกระทรวง เป็นประกาศ โดยเฉพาะประกาศกระทรวงมหาดไทยนั้น จะมีหลากหลายลักษณะ ซึ่งบางครั้งไม่สามารถค้นหาได้เพราะว่าเป็นประกาศที่ประกาศมานานแล้ว แต่ไม่ได้เก็บเอาไว้หรือไม่ได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉะนั้นข้อจำกัดข้อนี้เวลาที่เราจะปฏิบัติงานเกี่ยวกับคนต่างด้าว จะมีปัญหาในการสำรวจบทกฎหมายเสมอ เคยมีการวิจัยซึ่งออกมาเมื่อปีที่แล้ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันที่ว่า จะมารับบทบาทในการ Survey หาตัวบทกฎหมายที่จะใช้บังคับกับแรงงานต่างด้าว แต่สำหรับรายงานนี้ได้ขยับมมเข้ามาถึงคนต่างด้าวที่เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งก็เป็นการประเมินองค์ความรู้สิ่งที่เรียกว่า“กฎหมายที่ใช้กับชนกลุ่มน้อย”ในประเทศไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร และตรงนี้เป็นเป้าหมายหลักของงาน เพราะฉะนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นงานวิจัยในทางนิติศาสตร์โดยแท้ ซึ่งจะต้องส่งลูกให้กับงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ ที่ตามมา ในการเข้ามามองนิติศาสตร์ในทางข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นหน้าที่ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เข้ามาดูตรงนี้ด้วยว่ากฎหมายที่มีอยู่ได้ก่อให้เกิดความเป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรมอย่างไรต่อชนกลุ่มน้อย ในขณะที่เดียวกันจะมีนักวิชาการจากสายอื่น เช่น สายการศึกษาศาสตร์ ประชากรศาสตร์ที่จะเข้ามาดูว่า ข้อเท็จจริงในสังคมที่เกิดขึ้นมานั้นเกิดขึ้นเพราะกฎหมายเป็นต้นเหตุหรือไม่ ฉะนั้นในแง่มุมที่ ๒ นี้จะไม่ถูกแตะโดยการวิจัยที่กำลังจะเสนอนี้ แต่จะเป็นงานวิจัยชิ้นต่อ ๆ ไปที่จะมามองถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวกฎหมายที่ค้นพบแล้วและใช้อยู่ในชนกลุ่มน้อย กับปัญหาสังคมว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งในทางนิติศาสตร์นั้นเรียกว่า “การศึกษานิติศาสตร์โดยทางข้อเท็จจริง”

*รองศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในแง่มุมที่ ๓ เป็นการมองนิศาสตร์ในทางคุณค่า นั่น คือ มาพิจารณาในตัวคุณค่าของกฎหมายว่า กฎหมายที่ใช้อยู่มีคุณค่าอย่างไรในตัวของมันเอง เป็นการมองปัญหาในเรื่องแง่ Ethic เรื่องของปัญหาจริยศาสตร์ ซึ่งขณะนี้ยังตอบไม่ได้ว่ารายงานฉบับนี้จะได้เข้าไปศึกษาจุดนี้หรือไม่ เพราะในที่สุดแล้วการทำงานตรงนี้เป็นการทำงานในเบื้องต้น คือการประเมินองค์ความรู้เท่านั้น ฉะนั้นถ้าจะทำให้คงต้องลงไปศึกษามากกว่านี้ การจะตอบว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ดีหรือไม่คืออย่างไร คงมีบางจุดที่อดที่จะประเมินไม่ได้ ซึ่งคงจะประเมินจากความรู้สึกทั่วไปแต่ยังไม่ได้เป็นข้อเสนอในเรื่องของการวิจัย นี่เป็นจุดที่จะต้องตั้งคำถามร่วมกันก่อน

เป็นการยากที่จะ Present งานให้ชัดเจนภายใน ๒๐ นาที จาก Outline ของรายงานจะเริ่มต้นที่นิยามของ “ชนกลุ่มน้อย” ซึ่งมีข้อถกเถียงมากมาย เมื่อเราทำงานไปแล้วพบว่าจริง ๆ น่าจะมีการวิจัยสักชิ้นหนึ่งในทางสังคมวิทยาที่มากไปกว่า ความเข้าใจของนักวิชาการ นักปฏิบัติ ในโลกนี้กับคำว่า “ชนกลุ่มน้อย” นั้นเขาคิดอย่างไร โดยจะมีงานวิจัยให้เราตรวจสอบเป็นอันมาก แต่เมื่อประมวลแล้วต้องมาตั้งนิยามที่จะทำงานในเบื้องต้นก่อน สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งนิยามของคำว่า “ชนกลุ่มน้อย” ว่า เป็นคนที่มีความแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ ซึ่งความแตกต่างอาจจะเกิดจากภาษาเชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม เป็นประการที่ ๑

ประการที่ ๒ จะต้องไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนจนในที่สุดแล้วทำให้สังคมนั้นเกิดความต่างอย่างชัดเจนขึ้นมา เพราะหากเป็นมีความแตกต่างกันเพียง ๑-๒ คน มันคงไม่กระทบกระเทือนต่อภาพสังคมทั้งหมด ฉะนั้น มันต้องมีความเป็นกลุ่มก้อนเป็นกลุ่มชน

ในประการที่ ๓ ชนกลุ่มน้อยนั้นจะต้องมีการตั้งตัวอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวรในลักษณะหนึ่ง ไม่ใช่เข้ามาเพื่อท่องเที่ยว หรือเพื่อเข้ามาทำงานแล้วกลับออกไป ตรงนี้จึงจะเรียกว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นสมาชิกโดยข้อเท็จจริงในสังคมไทย ซึ่งเราน่าจะมาศึกษาว่า ปราบฏการณ์ตรงนี้นั้นก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรในประเทศไทย และประเทศไทยควรมีแนวนโยบายที่จะปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้อย่างไร แน่นนอนที่สุดหัวข้อวิจัยครั้งนี้จะเกิดขึ้นจากประชาชน ซึ่งน่าภูมิใจมากดังที่ท่านอาจารย์ณรงค์ได้เรียนแล้วว่า หัวข้อวิจัยชิ้นนี้เกิดจากชาวบ้านที่ทำสองยางมาที่ศูนย์นิศาสตร์เพื่อมาขอให้เราไปช่วยแก้ปัญหาให้ ซึ่งปัญหาเกิดจากการที่เขาไม่มีสัญชาติไทย ฉะนั้นประเด็นวิจัยประเด็นแรกคือว่า เพราะการที่เขาเป็นชนกลุ่มน้อยใช้หรือไม่ที่ทำให้ในที่สุดแล้ว เขานั้นตกเป็นคนที่ด้อยสิทธิในสังคมไทย

ในการประเมินองค์ความรู้จึงเริ่มต้นที่หัวข้อที่ ๒ หลังจากที่ได้จัดนิยามให้เข้าใจตรงกันแล้วว่า สภาพปัญหาของชนกลุ่มน้อยที่มีการเลือกปฏิบัติของรัฐและมีการยอมรับสิทธิที่ด้อยกว่าชนกลุ่มใหญ่ ในทางกฎหมายเนื่องจากเรายอมรับเอาระบบกฎหมายของตะวันตกเข้ามาใช้ ดังนั้นแนวความคิดของเราจึงใกล้เคียงกับสิ่งที่เขาเป็นอยู่ในโลกตะวันตก เมื่อได้ไปตรวจสอบดูแล้วจะพบว่าในโลกนี้เวลานักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมายหรือผู้ประกอบการต้องการจะกำหนดสถานภาพของบุคคลจะใช้ปัจจัยทางกฎหมาย ๒ ลักษณะในการกำหนด นั่นคือ สัญชาติของบุคคลและภูมิลำเนาของบุคคล

เพราะฉะนั้นเวลาที่เรารู้ถึงสิทธิของบุคคลโดยทั่วไปไม่ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยหรือชนกลุ่มใหญ่ก็ตาม ความต่างของการรับรองสิทธิจะเกิดขึ้นจากการที่เขามีสัญชาติไทยหรือการที่เขาเป็นคนต่างด้าว ประการหนึ่ง และประการที่ ๒ เขาเป็นคนที่มิภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทยหรือเขามีภูมิลำเนาอยู่ในต่างประเทศ

สำหรับนักกฎหมายเวลาที่เรามองบุคคล เราสามารถอธิบายถึงบุคคลออกเป็น ๔ ลักษณะในทางนิติศาสตร์ กล่าวคือ

ประการแรก คนชาติที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศของตน

ประการที่ ๒ คนชาติที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกประเทศของตน

ประการที่ ๓ คนต่างด้าวที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศอื่นที่ตนเองไม่ได้มีสัญชาติ

ประการสุดท้าย คนต่างด้าวซึ่งไม่มีภูมิลำเนาในประเทศที่ตนมากล่าวอ้าง

ฉะนั้นจึงเป็นหลักสากลที่เราจะ Classify ขึ้น ดังนี้ไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่มีกฎหมายยอมรับกันในอารยประเทศ เพราะไม่เป็นการปฏิบัติในระดับที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน แต่ถ้าเป็นเรื่องของสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลแล้ว ก็จะไม่มีการจำแนกการรับรองสิทธิคนทั้ง ๔ กลุ่มนั้น และจะมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายไทยในระดับที่เราประเมินองค์ความรู้คราว ๆ ก่อนว่า ในสังคมไทยมีกฎหมายในลักษณะที่เป็นไปตามมาตรฐานที่นานาประเทศยอมรับหรือไม่ พบว่าไม่มีปัญหาอย่างนี้ สังคมไทยได้ปฏิบัติตามกฎหมายที่นานาประเทศยอมรับ ต่อคำถามต่อไปว่า แล้วชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยคือสิทธิกว่าชนกลุ่มใหญ่เพราะอะไร

เพราะฉะนั้น เมื่อถึงหัวข้อที่ ๓ จึงพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่กฎหมายของนานารัฐสมัยใหม่ใช้ในการจำแนกสถานภาพของบุคคลว่าคืออะไรบ้าง ซึ่งจะไล่ไปจากสัญชาติแต่จะไม่ลงรายละเอียดในส่วนนี้ เพราะว่าท่านสามารถอ่านได้จากเอกสารรายงานที่แจกให้

โดยสรุปคือ ในกฎหมายของนานาชาตินั้นจะให้สัญชาติกับบุคคลใดนั้น ไม่ได้เอาความเป็นชนกลุ่มน้อยเป็นหลักการให้สัญชาตินั้นจะเกิดขึ้นใน ๒ ลักษณะคือ ให้สัญชาติโดยการเกิด และภายหลังการเกิด โดยการเกิดคือ ให้โดยหลักสืบสายโลหิต ประการที่สองคือ ให้โดยหลักดินแดน คือเกิดในดินแดนของรัฐนั้น ๆ ซึ่งหากชนกลุ่มน้อยเป็นบุตรของผู้มีสัญชาติไทย แม้ว่าผู้มีสัญชาติไทยนั้นจะไม่มีเชื้อชาติไทย สมมติว่าชนกลุ่มน้อยคนนั้นเป็นชนกลุ่มน้อยเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทยแน่นอนซึ่งได้แก่ คนอินเดีย หากว่าพ่อเป็นอินเดียแต่มีสัญชาติไทยถูกยอมรับเป็นชนกลุ่มน้อยแน่นอน แต่ในเมื่อพ่อมีสัญชาติไทยอยู่ด้วย ลูกย่อมได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิตตามกฎหมายไทย ไม่ได้มีความรังเกียจว่าเขาไม่ได้มีเชื้อชาติไทยจึงปฏิเสธสัญชาติไทยแต่อย่างใด หรือในอีกลักษณะหนึ่งแม้พ่อแม่จะเป็นชนกลุ่มน้อยและแม่พ่อแม่ไม่มีสัญชาติไทย แต่ว่าบุตรนั้นเกิดในประเทศไทยย่อมมีโอกาสที่จะได้สัญชาติไทย เพียงแค่วิธีการได้มาซึ่งสัญชาติไทยโดยหลักดินแดนนั้นอาจจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องร้องขอถ้าหากว่าบิดามารดานั้นมีภูมิลำเนาถาวรในประเทศไทยกล่าวคือ มีถิ่นที่

อยู่ถาวรในประเทศไทยนั่นเอง แต่ในกรณีที่พ่อกับแม่ไม่มีถิ่นที่อยู่ถาวรในประเทศไทย กฎหมายไทยยังคงรับรองให้เขามีสัญชาติไทยโดยหลักดินแดน เพียงแต่ต้องมีการร้องขอซึ่งต้องเป็นไปตามขั้นตอนที่รัฐกำหนด ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ กระทรวงมหาดไทยจะเป็นผู้กำหนด ประเทศไทยไม่เคยปฏิเสธสายสัมพันธ์ทางสายโลหิตและไม่ได้ปฏิเสธสายสัมพันธ์ทางหลักดินแดนเช่นเดียวกับนานาประเทศ

อีกประการหนึ่งของการได้มาซึ่งสัญชาติไทยภายหลังการเกิด ซึ่งแยกได้เป็น ๒ ลักษณะ เช่นกันคือ โดยการแสดงเจตนาร้องขอหลังจากการสมรสกับคนสัญชาติไทย หรือการแปลงสัญชาติเป็นไทยเช่นเดียวกับนานาประเทศ และทันทีที่เขาได้สัญชาติไทยถึงแม้ว่าจะเป็นชนกลุ่มน้อยได้ สัญชาติไทยโดยภายหลังการเกิด เพราะแปลงสัญชาติก็ดีหรือเพราะสมรสกับคนไทยก็ดี สถานภาพของเขาก็ไม่ได้เอาความเป็นชนกลุ่มน้อยมารังเกียจจริงจังจนในความเป็นไทยแต่อย่างใด ซึ่งเมื่อทำการสำรวจประเด็นแล้วก็ไม่พบข้อผิดพลาดใด ๆ และในพิจารณาเรื่องของสัญชาติ เรื่องของภูมิลำเนา ซึ่งภูมิลำเนาในทางกฎหมายมี ๒ ลักษณะคือ ภูมิลำเนาตามกฎหมายเอกชน คือภูมิลำเนาที่เกิดจากเจตนาของเอกชน กฎหมายไทยก็เช่นเดียวกับกฎหมายของนานาประเทศคือ ถ้าเขาแสดงเจตนาจะยึดเอาประเทศไทยเป็นแหล่งสำคัญ ก็ถือว่าภูมิลำเนาในประเทศไทย ฉะนั้นสถานภาพทางบุคคลของเขาจะตกอยู่ภายใต้กฎหมายแห่งภูมิลำเนาในกรณีที่เขาไม่มีสัญชาติหรือในกรณีที่เขาจะต้องใช้สิทธิตามกฎหมายมหาชนหรือใช้สิทธิต่อรัฐ เขาอาจต้องอาศัยภูมิลำเนาในการรับรองของรัฐ นั่นคือ ตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง ซึ่งก็เป็นไปตามกฎหมายของนานารัฐที่เขาเรียกร้องได้ เขามีสิทธิที่จะร้องขอ ซึ่งแน่นอนการให้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของกฎหมาย ไม่ได้เป็นไปตามอำเภอใจ เมื่อได้ตรวจสอบด้วยบทกฎหมายในส่วนนี้แล้ว ไม่พบกรณีที่เกิดผิดพลาดอะไรในเบื้องต้นดังนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยเขามีตัวตนอยู่หรือไม่ แล้วเขาด้อยสิทธิจริงหรือไม่ จากในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องเข้าไปดูว่า การรับรองสถานภาพชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยนั้น ใครเป็นผู้รับรอง เล็งเห็นได้ว่าจะมีชนกลุ่มน้อยมากมายหลายกลุ่ม ซึ่งเราจะต้องไปจัด ผู้ปฏิบัติของรัฐก็จะต้องไปดูองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องทางทะเบียนโดยเฉพาะ ๒ หน่วยงานใหญ่ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทยกับกรมการปกครอง ฝ่ายการทะเบียนชนกลุ่มน้อย โดยจากการวิจัยเมื่อปีที่แล้วพบว่าทั้ง ๒ หน่วยงานนี้มี Concept เดียวกันในการ Classify ชนกลุ่มน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ในงานที่นำมาเสนอในวันนี้พยายามจะ Classify คนจากแหล่งที่มาว่ามาจากกลุ่มประเทศใดบ้าง ซึ่งตรงนี้จะชี้ให้เห็นเท่านั้นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่รัฐเข้าไปดูแลแล้ว หากพิจารณาโดยรวม ๆ จะเห็นได้ว่า มีทั้งที่มาจากจีน จีนคณะชาติ ซึ่งจัดอยู่ในทะเบียนชนกลุ่มน้อยของกระทรวงมหาดไทย จีนฮ่ออพยพ จีนฮ่ออิสระ ไทยลื้อ ซึ่งจริง ๆ แล้วไทยลื้อมาจากประเทศจีน ปรากฏตัวอยู่ในประเทศไทยและอยู่ในการควบคุมดูแลของทางราชการไทยแล้ว โดยดูจากงานวิจัยจะเห็นว่า มีความหลากหลายมาก คนที่มาจากพม่า มีผู้ผลักดันสัญชาติพม่า ซึ่งเป็นศัพท์ของกระทรวงมหาดไทย ผู้ผลักดันสัญชาติพม่า เชื้อสายไทย จะมีแยกละเอียดไปอีก และมีความสัมพันธ์

ควบคู่กับประเทศไทย ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า ผู้ใช้แรงงานจากพม่า ผู้หลบหนีจากการสู้รบในพม่า นักศึกษาพม่าที่หลบหนีจากการปราบปรามของรัฐบาลพม่า และเนปาลอพยพ แต่เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยผ่านทางประเทศพม่า ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในทะเบียนของส่วนราชการไทยนั้น จึงมีความหลากหลายค่อนข้างมาก และเป็นจุดที่ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ชาวเขาที่เราารู้สึกว่าเขาเป็นชาวเราแล้วก็ถูกจัดเป็นชนกลุ่มน้อยด้วย ด้วยเหตุที่ว่าโดยส่วนใหญ่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งตรงนี้เราจะตั้งคำถามอยู่เสมอว่า จริง ๆ แล้วเขาเป็นชนกลุ่มน้อยจริงหรือไม่ ถ้าเขาไม่เป็นชนกลุ่มน้อย เหตุใดจึงจัดเขาไปอยู่ในทะเบียนชนกลุ่มน้อย เพราะฉะนั้นประเด็นนี้คงจะต้องมาช่วยกันแปลความคิดเห็นอย่างมากกว่า เราจะต้องจัดสถานภาพของชาวเขานั้นให้แตกต่างจากชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ หรือไม่ จึงเรียนให้เห็นว่าในงานวิจัยครั้งนี้ยังไม่สามารถให้คำตอบได้ว่าจริง ๆ แล้ว มีชนกลุ่มน้อยที่ตรวจสอบจากทางราชการอีกหรือไม่เพียงใด งานนี้เป็นเพียงการเข้าไปสำรวจคร่าว ๆ จากข้อมูลที่มีอยู่ซึ่งยังไม่ได้มีโอกาสลงไปค้นคว้ามากนัก เนื่องจากระยะเวลาที่สกว. ให้นั้นจำกัดที่จะให้ข้อมูลที่ เป็นเบ็ดเสร็จถูกต้อง เพียงแค่เอกสารที่หาได้และไม่ปิดลับเปิดเผยได้ และทั้งที่เป็นเอกสารก็ลับ แต่ไม่ได้อ้างเอาไว้ เพราะว่ามีเพื่อนที่เขาทำงานพอจะบอกได้ว่ามีชนกลุ่มน้อยกลุ่มใดบ้างที่อยู่ในประเทศไทย ตรงนี้คิดว่าเป็นงานที่ต้องลงไปทำอีกในทางปฏิบัติ ลักษณะของชนกลุ่มน้อยที่เราจะเข้าไปดูว่า เหตุที่เขาอาศัยสิทธิเพราะไม่ได้สัญชาติไทยนั้น เขาไม่ได้จริง ๆ หรือไม่

ในประสบการณ์ของตัวเองที่ทำคดีสัญชาติมาพบว่า ชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มที่จริง ๆ แล้วเขาได้สัญชาติไทยตามกฎหมายไทยอยู่แล้ว แต่ปัญหาประการหนึ่งคือ เขาไม่รู้จักรightsของเขา ฉะนั้นเขาจึงไม่เคยไปกล่าวอ้างสิทธิ ประการที่ ๒ เขาไปกล่าวอ้างสิทธิแล้ว แต่เนื่องจากแนวนโยบายพิเศษของรัฐบาลไทยในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้น ปรับให้เราไม่ยอมรับว่าเขาเป็นไทยทั้ง ๆ ที่เขาเป็นแล้วโดยผลของกฎหมาย แล้วศาลยุติธรรมไทยเองก็ได้แสดงถึงในหลายกรณีที่คนกลุ่มนี้เข้าสู่ศาลได้ พวกเรายอมรับว่าคนกลุ่มนี้มีสัญชาติไทยโดยกฎหมายไทย ซึ่งจะกลายเป็นข้อโต้แย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับศาลยุติธรรม เป็นเหตุผลหนึ่งที่จะชี้ว่าถ้าหากศาลยุติธรรมจะเป็นศาลปกครองคงจะเป็นไปได้ แต่สำหรับคดีอื่นคงต้องติดตามต่อไป

การกำหนดสถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อย โดยสัญชาติในงานวิจัยนี้ได้เข้าไปศึกษาในทางกฎหมายคร่าว ๆ ว่ามีเงื่อนไขทางกฎหมายอยู่หรือไม่ แต่ที่เราจะชี้ว่าในงานวิจัยที่เราจะต้องลงไปศึกษาต่อไปนั่นคือ ชาวเขาขาดข้อเท็จจริงอะไรที่ทำให้เขาไม่ได้สัญชาติ ซึ่งรายงานกรณีอำเภอท่าสองยางจะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ว่า ข้อกฎหมายที่ไม่ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติ นั้น เพราะเหตุใด ความเป็นไปได้ที่ชนกลุ่มน้อยจะได้สัญชาติไทยนั้น แน่นนอนที่สุดเราได้พยายามที่จะเสนอเอาไว้คร่าว ๆ การตรวจสอบความเป็นไปได้ในการทดสอบนั้น คงจะขึ้นอยู่กับงานที่ลงไปทำในลักษณะความช่วยเหลือที่เข้าไปสู่ประชาชนที่เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า Legal Aid

อีกประการหนึ่ง งานวิจัยที่จะต้องต่อเนื่องกันไปตลอดทั้งระบบนั้น คำตอบจะอยู่ในรายงานท่าสองยางซึ่งจะนำเสนอในพาร์ตนี้ ในรายละเอียดที่จะตอบต่อมาในหัวข้อที่ ๘ คือ อุปสรรคที่ทำให้

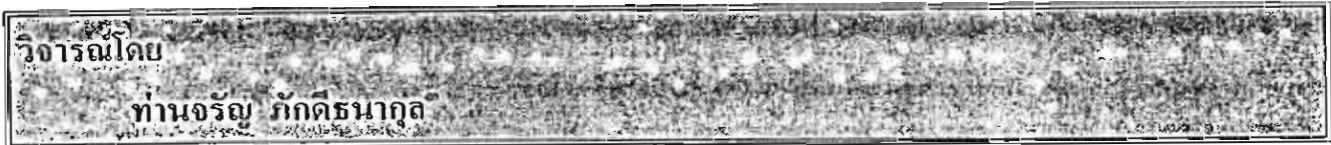
ชนกลุ่มน้อยไม่มีสัญชาติไทยนั้นคืออะไร ในรายงานนี้พยายามจะคาดเดาความไม่รู้กฎหมายและนโยบายของรัฐซึ่งยังคงยืนยันทนอยู่

ในหัวข้อที่ ๕ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเจ้าของดินแดนและชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีสัญชาติไทย เมื่อตรวจสอบในทางกฎหมายไทยแล้วพบว่า ไม่ต่างกับกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ทันทิที่ชนกลุ่มน้อยนั้นมีสายสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งกับประเทศไทย กฎหมายไทยยอมรับสิทธิของเขา เพียงแต่การที่เขาควบคุมสิทธิไม่ได้นั่นเพราะเหตุใด ซึ่งเป็นคำถามที่เราต้องหาคำตอบกันต่อไป เพราะฉะนั้นในทันทีที่เขาต่อสู้จนมีสัญชาติไทยไม่ได้แล้ว จะทำอย่างไรเขาจึงจะมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทยซึ่งความเป็นไปได้สูง แต่เท่าที่ได้คุยคุณเดือนใจแล้วว่า ทำไมจึงเข้าถึงชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะชาวเขาไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยมีปัญหาด้านนโยบายเท่าไรนักโดยเฉพาะในแง่กลัวภัยความมั่นคงจากชาวเขา ปัญหาอยู่ที่การสื่อสาร กำลังคนของส่วนราชการหรือไม่ ในตอนต่อมาจะเห็นได้ว่าในหัวข้อที่ ๑๑ จะเริ่มกำหนดว่า ถ้าเขาไม่มีสัญชาติไทยแต่มีถิ่นที่อยู่ถาวรในประเทศไทย ชีวิตของเขาจะเป็นเช่นใด ซึ่งจะเป็นประเด็นที่ต้องมาตอบในงานวิจัยใหญ่ แน่่อนที่สุดทุกคนอยู่ได้ในประเทศไทย เพียงแต่ว่าอาจจะมียุทธวิธีดีกว่าคนไทย

ปัญหาอีกประการที่น่าเป็นห่วง ในหัวข้อ ๑๒ คือ เงื่อนไขในการแบ่งชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยขณะนี้เริ่มมีการจับชาวเขาส่งฟ้องศาล ขอให้ศาลนั้นส่งชาวเขาออกนอกประเทศไทย ขอเรียนถามว่า จะให้เขาไปที่ไหน ในเมื่อตลอดชีวิตนี้เขาอยู่ในประเทศไทย เพราะตามข้อกฎหมายนั้นทันทีที่ไม่มีสัญชาติไทย จะถือว่าชาวเขาเป็นคนต่างด้าว และตามพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับใหม่นั้น คนต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทย ถือว่าเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และทันทีที่เป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายต้องถูกส่งออกนอกประเทศทันที ประเด็นนี้อาจจะเขียนว่า ณ ตรงนี้มีอะไรบางสิ่งบางอย่างที่จะต้องแก้ไข ไม่เช่นนั้นศาลไทยจะต้องสั่งและส่งคนเหล่านี้ออกนอกประเทศ แล้วจะเอาไปไว้ที่ไหน แล้วหากประเทศไทยจะรับเขา ฉะนั้นในหัวข้อที่ ๑๓ เราจะต้องมาพูดถึงแนวนโยบายของรัฐว่า น่าจะเป็นอย่างไรในแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน คงไม่ได้มาบังคับรัฐว่าจะต้องทำอะไรเป็นสูตรสำเร็จ แต่น่าจะมาศึกษาปัญหาของแต่ละกลุ่มซึ่งตรงนี้จะช่วยกันทำได้ในสังคมไทย

ในบทส่งท้ายนั้น อยากจะเรียนว่า ในการสำรวจเบื้องต้นที่ได้รับการกิจไปดูความเป็นชนกลุ่มน้อยไม่ทำให้คนมีสถานภาพที่ด้อยสิทธิภายในประเทศไทย แต่ความที่เขาไม่มีสัญชาติไทยต่างหากที่ทำให้เขาด้อยสิทธิ แต่ถ้าเขาไม่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย เขายังพอมีสิทธิที่จะอยู่ในประเทศไทยได้ แต่หากเขาถูกปฏิเสธสิทธิที่จะมีภูมิลำเนาในประเทศไทยแล้ว เขาก็จะไม่มีอะไรเลย เขาจะกลายเป็นคนที่ไม่มีความหมาย เพราะฉะนั้นต้องมาดูกันต่อไปในบทส่งท้ายนี้ว่า แล้วข้อเท็จจริงที่ทำให้ชนกลุ่มน้อยนั้นไร้สิทธิเป็นเพราะว่า เขาเป็นต่างด้าวตลอดกาลหรือไม่หรือเป็นเพราะเขาเข้าถึงสิทธิในการได้รับสัญชาติไทยไม่ได้หรือไม่ เป็นเพราะความผิดของทางราชการหรือไม่ หรือในกรณีที่เขาไม่ได้ความเป็นไทยอย่างแน่นอนแล้ว เราจะให้ถิ่นที่อยู่ถาวรกับเขา

นั้น ปัจจัยที่ทำให้เขาไม่ได้เพราะเหตุใด มีบางคนควรได้บ้างหรือไม่ มีบางคนที่เราควรจะต้องแยกออกมาหรือไม่ หรือประการสุดท้าย หากเราให้ถิ่นที่อยู่ถาวรกับเขาไม่ได้แล้ว เราจะปฏิบัติต่อเขาอย่างไร ถ้าเขาอยู่ในประเทศไทยแล้ว คงเหลือให้เราจะต้องช่วยกันคิดว่า ครั้นนี้เป็นภาระหน้าที่ของใคร ใครที่ควรจะทำแล้วยังไม่ได้ทำแน่นอนที่สุดคงเป็นการคิดปัญหาและเป็นการรอคำตอบ ซึ่งคงจะบอกได้เพียงว่า หากสิทธิของเขาเพียงมีแต่เราไม่รับรองสิทธิของเขา ความเป็นชนกลุ่มน้อยนั้นนำมาซึ่งความเป็นผู้ด้อยสิทธิ ด้วยเหตุที่ว่ามิอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิ เพราะฉะนั้นคงจะต้องตอบว่า ในหลายครั้งจะเหมือนปัญหาอื่น ๆ ในสังคมไทย กล่าวคือ บางทีปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวกฎหมาย แต่อยู่ที่การบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นหน้าที่ของนักวิจัยในลำดับต่อไปที่จะเรียนต่อ สกว. คือ ในสายของเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ เราจะต้องมาค้นคิดวิธีการที่จะทำให้ปัญหาการด้อยสิทธินี้หมดไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้นขอเรียนว่าถ้าใครที่ตั้งใจจะไม่มาในวันพรุ่งนี้นั้น ซึ่งจะนำเสนอรายงานกรณีของอำเภอท่าสองยาง ซึ่งเป็นบททดลองที่เราได้สร้างห้อง LAB ในทางสังคม ว่า หากคนกลุ่มหนึ่ง ๒๐๐ กว่าคนเกิดปัญหาอย่างนี้แล้ว เราจะแก้ปัญหามาในเวลาที่น้อยกว่า ๒๐ ปีอย่างไร ถ้าประเมินกันแล้ว เราไม่เข้าไปแทรกแซงนั้นเกิน ๒๐ ปีแน่ ๆ โดยอาจารย์ณรงค์จะมาเล่าให้ฟังในวันพรุ่งนี้ แต่เราจะแก้ไขปัญหามาภายใน ๒ ปี เราสามารถทำได้ถ้าเราช่วยกัน

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ เป็นเกียรติอย่างสูงที่ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสกว. ได้มอบหมายให้ผมมาทำหน้าที่วิจารณ์งานวิจัยของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญที่ผมเคารพนับถือมาเป็นสิบปีแล้ว และติดตามผลงานของท่านมาโดยตลอด และงานชิ้นนี้ไม่ผิดหวังที่ได้อ่าน โดยส่วนใหญ่แล้วผมจะคล้อยตามท่านเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทสมมติฐาน หรือบทสรุป ซึ่งค่อนข้างมั่นใจว่า ไม่น่าจะมีอะไรเปลี่ยนแปลง น่าจะพิสูจน์ได้ออกมาตรงตามนั้น และน่าจะใช้เป็นฐานทางกฎหมายให้กับการวิจัยในโครงการนี้ในส่วนอื่น ๆ นำไปใช้เป็นหลักได้ต่อไป บทสรุปที่ว่าก็คือ ความเป็นชนกลุ่มน้อยในบ้านเราไม่ใช่เป็นตัวจำกัดสิทธิหรือทำให้เขาด้อยสิทธิในตัวของเขาเอง แต่อยู่ที่สถานะทางกฎหมายของบุคคลเหล่านั้นต่างหากว่า เขาเป็นคนที่มิมีสัญชาติไทยอย่างถาวรหรือไม่ ได้รับ Residential Permit หรือไม่ เขาเป็นคนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทยที่ได้รับอนุญาตชั่วคราวหรือไม่ หรือว่าในที่สุดเขาเป็นคนต่างด้าวที่มีสถานะผู้หลบหนีเข้าเมือง ผิดกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองหรือไม่ สถานะทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยตามกฎหมายสัญชาติและกฎหมาย

*- อคติเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม

- ผู้พิพากษา ศาลอุทธรณ์

คนเข้าเมืองต่างหาก ที่เป็นตัวทำให้สิทธิหรือชีวิตของเขาต้องไปกว่าที่ควรจะเป็นในสังคมเรา สถานะทางกฎหมายเช่นนี้ผมคิดว่า ถ้าเราลองยกตัวอย่าง ผมจะพิสูจน์ว่าผมเชื่ออาจารย์พันธุ์ทิพย์ เพราะอะไร ผมจะนึกถึงชนชาวไทยมุสลิมในประเทศเราซึ่งยังคงรักษาลักษณะของความเป็นชนกลุ่มน้อยตามนิยามศัพท์ของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ไว้ได้ คือมีความแตกต่างจากสังคมใหญ่ในด้านศาสนา มีการตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศเราอย่างถาวร ไม่ใช่เข้ามาชั่วคราวเพื่อย้ายออกไป และมีลักษณะเป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่ใช่เป็นปัจเจกชน ส่วนสัญชาตินั้นชาวไทยมุสลิมของเรามีสัญชาติไทยมาแต่ดั้งเดิมสืบย้อนลงไปได้ถึงสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา เพราะฉะนั้นปัญหาในเรื่องสัญชาติ เชื้อชาติไม่ค่อยมีความแปลกแยกในชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ แต่เมื่อนำนิยามศัพท์ของอาจารย์พันธุ์ทิพย์มาใช้ ชาวมุสลิมของเราไม่ได้มีอะไรที่มีลักษณะด้อยสิทธิไปกว่าคนในสังคมเรา ทุกอย่างเกือบจะเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นปัญหาในทางกฎหมายในแง่ของสิทธิจึงไม่มี ส่วนเรื่องของการที่จะให้เกียรติซึ่งกันและกัน จะปฏิบัติต่อกันอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์แก่ทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งสังคมใหญ่และสังคมย่อยซึ่งเป็นเรื่องข้อกฎหมาย เป็นเรื่องในเชิงสังคมวิทยา ในเชิงการเมือง ในเชิงนโยบาย เป็นเรื่องของความมั่นคง

ตัวอย่างที่ ๒ คือ ชาวไทยเชื้อสายอินเดียนที่อยู่ในประเทศไทย คนกลุ่มนี้ยังคงรักษาลักษณะของความเป็นชนกลุ่มน้อยเอาไว้ได้ ถึงแม้จะได้สัญชาติไทยมา ๒-๓ ชั่วอายุคนแล้ว จะไม่มีปัญหาในกลุ่มนี้ ลักษณะด้อยสิทธิถูกกดขี่ข่มเหงหรือกระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่ค่อยเป็นปัญหาให้เราต้องห่วงใย รวมถึงชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ผมมองว่าชาวไทยเชื้อสายจีนอย่างช้าในทศวรรษที่ผ่านมาได้สูญเสียสถานะของความเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยไปแล้วตามนิยามของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ เพราะว่าได้เคลื่อนกลืนไปกับสังคมใหญ่แล้ว แม้จะมี China Town ที่เยาวราช ก็ตาม แต่ไม่ค่อยหลงเหลือเอกลักษณ์ของตัวเองที่ชัดเจน ซึ่งไม่มีปัญหาอะไรในจุดนี้ ฉะนั้นสมมติฐานหรือข้อพิสูจน์ของงานวิจัยของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ว่า สัญชาติต่างหากที่เป็นตัวแบ่งแยกระหว่างการด้อยสิทธิของชนกลุ่มน้อยซึ่งอาจารย์พันธุ์ทิพย์กล่าวโดยรวมว่า สถานะทางกฎหมายของเราในเรื่องสัญชาติเวลานี้ไม่มีปัญหา เนื่องจากอยู่ในมาตรฐานสากลพอสมควร แต่เมื่อย้อนหลังไปก่อนที่จะมาถึงในจุดที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ว่านั้น ก่อนปี ๒๕๓๕ กฎหมายสัญชาติของเรามีปัญหา เพราะการไม่ให้สิทธิสืบสัญชาติที่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิงประเด็นหนึ่ง และปัญหาในเรื่องการถอนสัญชาติของลูกครึ่งไทยกับต่างชาติตามปว.๓๓๗ อีกประเด็นหนึ่งที่ไม่เป็นประเด็นใหญ่มากนัก แต่ผลของมันร้ายกาจมาก ทางอาจารย์พันธุ์ทิพย์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางกรรมการประสานงานส่งเสริมบริการศาสตร์ แม้กระทั่งทางมูลนิธิที่ดูแลลูกครึ่งไทยกับต่างชาติอยู่หลายมูลนิธิได้เข้ามาช่วยประสานงานกัน ประกอบกับได้รับความร่วมมือจากสภามันคงเอง คร.สายสุริยาในขณะนั้นท่านอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ประสานข้อมูลเหล่านี้จนกระทั่งเราพิสูจน์ให้ทางฝ่ายความมั่นคงของประเทศเห็นและเชื่อได้ว่า สถานะของกฎหมายสัญชาติก่อนปี ๒๕๓๕ นั้นส่งผลเสีย โดยเฉพาะในแง่ความมั่นคง ไม่เป็นธรรม แล้วส่งผล

ค่อนข้างชาติและต่อเราเอง เพราะเด็กลูกครึ่งที่มีเชื้อสายไทย ๕๐% ไม่ว่าจะมาจากทางพ่อหรือแม่ เราไปออกกฎหมายคดีให้เขาเป็นคนต่างด้าว ในขณะที่เดียวกันคนต่างด้าว ๑๐๐% ที่ไม่มีเชื้อสายไทย บางคนไม่มีจุดเกาะเกี่ยวกับสังคมไทย แต่เรากลับให้สัญชาติได้ ซึ่งเป็นจุดที่แปลกประหลาดมาก กฎหมายของต่างประเทศเขาไม่ทำกัน ในที่สุดจึงได้ออกพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับพ.ศ.๒๕๓๕ สถานะกฎหมายสัญชาติของเราจึงลงตัว

ประเด็นต่อมา สถานะทางกฎหมายที่ทำให้ชนกลุ่มน้อยด้อยสิทธิลงไปคือ ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้สัญชาติไทย ส่วนที่ได้สัญชาติไทยแต่ไม่รู้สิทธินั้นแก้ไขไม่ยาก หากเราจัดข้อมูลให้ความรู้แก่เขาเท่านั้น ทั้งทางฝ่ายตัวเจ้าของสิทธิเองและทางฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง การปฏิบัติก็จะไปถูกทาง งานวิจัยนี้ผมคิดว่าจะมีประโยชน์มากทั้งแก่กลุ่มชนกลุ่มน้อยและแก่สังคมใหญ่ รวมตลอดถึง เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ซึ่งชี้ประเด็นอย่างชัดเจนว่า คนนี้เขามีสัญชาติไทยต้องให้สิทธิประโยชน์แก่เขา อย่างเยี่ยงคนสัญชาติไทย ตามที่รัฐธรรมนูญของเรากำหนดไว้ ในประการที่ ๒ ชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีสัญชาติไทย แต่ได้รับ Residential Permit อนุญาตให้มิถุนที่อยู่ถาวรในประเทศไทย ถือเป็นคนต่างด้าว ชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ อาจจะปรากฏตัวไม่มากนัก ไม่ใช่เป็นปัญหาใหญ่ของงานวิจัยนี้ งานวิจัยนี้จึงไม่เข้าไปเจาะจงที่ชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ เนื่องจากโดยลำพังพวกเขามี Residential Permit แล้ว ปัญหาที่จะถูกส่งกลับ ถูกจำกัดพื้นที่ ถูกจำกัดเรื่องต่าง ๆ นั้นน้อย เว้นแต่สิทธิที่จะประกอบอาชีพบางประเภทที่ตามพ.ว.๒๔๑ ตามกฎหมายการทำงานของคนต่างด้าวสงวนรักษาอาชีพไว้สำหรับคนไทย เท่านั้น ซึ่งมีผลกระทบน้อยมากหรือไม่มีเลยในเชิงสิทธิมนุษยชน และที่สำคัญคนกลุ่มนี้ถึงแม้จะเป็นคนต่างด้าว แต่ว่ามี Residential Permit ลูกของเขาจะมีสัญชาติไทย เพราะกฎหมายสัญชาติที่เราแก้ไขเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เปิดทางไว้ว่า ถ้าพ่อหรือแม่ของเด็กที่เกิดในประเทศไทยคนใดคนหนึ่งเป็นคนต่างด้าวที่มี Residential Permit แม้ว่าจะไม่มีเชื้อสายไทยเลย เราก็ให้สัญชาติไทยแก่เด็กที่เกิดโดยหลักดินแดนได้ ฉะนั้นปัญหาของชนกลุ่มน้อยในประเภนี้จึงไม่มีปัญหา ส่วนคนที่เข้าเมืองมาชั่วคราว ได้ Visa ชั่วคราว คนกลุ่มนี้มีจำนวนมาก แต่ไม่เข้าเงื่อนไขเข้าองค์ประกอบที่จะเป็นชนกลุ่มน้อยในนิยามศัพท์ของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ เพราะว่าเคลื่อนไหวเข้ามาชั่วคราว ไม่มีในลักษณะตั้งหลักแหล่ง เพราะฉะนั้นจึงไม่ค่อยจะเป็นปัญหาในแง่สิทธิมนุษยชน เช่น การกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบ แต่มักจะมีปัญหาในเรื่องอื่น เช่น พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ของอาชญากรของคนมากกว่าที่น่าเป็นห่วงที่สุด

ที่เป็นปัญหามากที่สุดคือ ชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในฐานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองซึ่งไม่ว่าจะหลบหนีเข้ามาเป็นรุ่นที่ ๑ หรือรุ่นที่ ๒ โดยการเขียนกฎหมายอย่างที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์นำเสนอ จะมีปัญหามากที่สุดไม่ใช่รุ่นที่ ๑ ซึ่งยังพอใช้หลักสากลที่เขายอมรับในการดำเนินการได้ แต่พอรุ่นที่ ๒ เขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่เกิดในประเทศไทย แต่เนื่องจากบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวที่ไม่ได้รับ Residential Permit เป็นคนหลบหนีเข้าเมือง เพราะฉะนั้นลูกหลานเหลน จะเป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย และไม่ได้สัญชาติไทยแล้วจะเป็นคนต่างด้าวสืบต่อไป รุ่นที่ ๒ นี้ที่น่าห่วงมาก ไม่ต้องพูด

ถึงรุ่นที่ ๓ ที่ ๔ ในเชิงนโยบายของการจัดการปัญหาเรื่องนี้ จะต้องแก้จะต้องเอาใจใส่เป็นอย่างมาก อยากจะขอความกรุณาทางคณะผู้วิจัยได้หาทางออกที่เป็นรูปธรรมให้กับปัญหานี้ โดยเฉพาะจุดของงานวิจัยของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ ในเชิงของกฎหมาย สถานะของกฎหมาย ที่ในขณะนี้ยังไม่มีที่ดีกว่าละเอียดกว่า มีขั้นตอนที่ชัดเจนกว่า แล้วสอดคล้องกับประโยชน์ของสังคมใหญ่มากกว่าที่จะไปสอดคล้องกับประโยชน์ของบุคคลเพียงบางคนที่ใช้อำนาจรัฐหรืออยู่กับกระบวนการบางกระบวนการ คือไม่เป็นผลดีต่อใคร ในเวลานี้พระราชบัญญัติสัญชาติยังพอมีช่องทางที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์นำเสนอ ในขณะที่เรายังไม่สามารถส่งคนเหล่านี้กลับได้ เขายังต้องอยู่ในประเทศเรา อยู่กับเรากินกับเราเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนในสังคมของเรา เขาอยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อยเป็นคนต่างด้าว หากเราจัดการเขาไม่ดี ดูแลเขาไม่ดี เขาจะกลายเป็นหอกข้างแคร่ อาจจะเป็นผู้ที่ทำลายสังคมใหญ่อย่างรุนแรงได้ แต่ถ้าเราจัดการได้อย่างเหมาะสม คนกลุ่มนี้อาจจะเป็นกำลังที่มีพลังที่มีประโยชน์ต่อสังคมนี้ แล้วพวกเขาก็จะได้รับประโยชน์จากคนกลุ่มนี้ ลูกหลานของคนกลุ่มนี้อาจมีมหาศาล ผมมองว่ากฎหมายในขณะนี้ยังหลวมไป เขียนไว้กว้าง ๆ ว่าให้ทำได้ ให้อนุมัติได้แต่โดยผ่านดุลพินิจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้ว ต้องผ่านกระบวนการที่ผมคิดว่ายังไม่ชัดเจน ยังไม่โปร่งใส จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จากขั้นตอนของการเป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย ให้มีขั้นตอนที่เขาพัฒนาขึ้นเหมือนสอบเลื่อนชั้น ตอนนี้เขาอยู่เป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมายแม้ว่าเขาจะเกิดในประเทศไทย ไม่เคยรู้จักประเทศอื่นเลย ทุกอย่างของเขาอยู่ในสังคมไทย จะมีขั้นตอนให้เขามีความหวังได้หรือไม่ เติบโตได้หรือไม่ ถ้าเขาเข้าโรงเรียนไทยเราต้องจัดโรงเรียนให้คนกลุ่มนี้ เพราะแม้ว่าเขาจะเป็นคนต่างด้าวที่หลบหนีเข้าเมืองที่ผิดกฎหมายก็ตาม แต่สิทธิขั้นพื้นฐานที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์นำเสนอว่า สิ่งเหล่านี้เราต้องจัดให้เขา ครอบครัวยังส่งเขากลับไปไม่ได้ เด็กต้องได้รับการศึกษา ซึ่งผมมองว่าสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับสิทธิที่เราจะต้องคุ้มครองแรงงานเขาตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เมื่อเราปล่อยให้เขาเข้าทำงานเขาต้องได้รับสิทธิในการคุ้มครองแรงงานเหมือนคนงานทั่วไป ไม่อาจที่จะไปตัดสิทธิเขาเพราะเขาเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายได้ แต่ว่าการที่จะให้เขาทำงานหรือไม่ หรือทำงานอะไรนั้น เป็นประโยชน์ของรัฐที่จะจำกัดได้ มีอำนาจจัดการได้ ไม่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน ไม่ใช่สิทธิขั้นพื้นฐาน อาจารย์พันธุ์ทิพย์นำเสนอไว้ในรายงานอย่างชัดเจน คนพวกนี้จะเข้าทำงานได้หรือไม่ รัฐมีสิทธิที่จะจัดการกีดกัน เพราะไม่ได้เป็นเรื่องเลือกปฏิบัติหรือไม่เป็นธรรม แต่เป็นการจัดการเพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐในการทำงานด้านจัดการ แต่เมื่อไรที่เขาเข้ามาสู่แรงงานได้จะเพราะความจำเป็นหรือประโยชน์ของสังคมใหญ่เองที่ต้องการใช้แรงงานเขา รัฐต้องให้ความคุ้มครองแรงงานเหมือนกับคนชาติทั่วไป เช่นเดียวกับในเรื่องการศึกษา การศึกษาของเด็กในกลุ่มนี้ ถ้าเราส่งเขากลับไม่ได้ เราต้องจัดการศึกษาให้เขา ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของเขาและเพื่อประโยชน์ของสังคมใหญ่นั้นเอง อันเป็นเป้าหมายใหญ่ ถ้าไม่ได้จัดการศึกษาให้เด็กพวกนี้ เขาจะเติบโตโดยได้รับการศึกษาในด้านลบที่ปฏิเสธสังคมใหญ่ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมใหญ่ ที่เราคาดไม่ถึงซึ่งอยู่ในจิตใจในจิตวิญญาณ แต่ถ้าเราเข้าไปให้การศึกษาหรือ

ดึงเขาเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของเราได้ นั่นคือกระบวนการที่จะทำให้เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ คราบไคที่เรายังไม่อาจจะตัดเขาออกจากสังคมขบวนการศึกษาจึงต้องเขียนให้ชัดเจนในกฎหมายว่า เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กที่เกิดในประเทศไทย ถึงแม้จะอยู่ในฐานะเป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย เราต้องจัดให้เขา แล้วเมื่อจัดให้เขาได้เข้าศึกษาถึงในระดับหนึ่ง เช่น จบชั้นประถมศึกษา เราต้องให้รางวัล เราต้องให้ความก้าวหน้า สถานะเขาต้องเปลี่ยน เขาจะไม่เหมือนกับพ่อแม่ของเขาซึ่งเป็นคนหลบหนีเข้าเมืองรุ่นแรกเขาไม่ใช่คนหลบหนีเข้าเมือง เขาเกิดในแผ่นดินไทย เติบโตในแผ่นดินไทย กินข้าวไทย เรียนหนังสือไทย พูดภาษาไทยได้ เมื่อเขาจบประถมศึกษา เราต้องมีการตอบแทนแต่อาจจะจำกัด เขาจะดีกว่ารุ่นพ่อรุ่นแม่หรือเพื่อนคนอื่นที่ไม่เข้าโรงเรียน คือเขาอาจจะทำงานได้มากกว่า กฎหมายจะต้องเปิดงานบางอย่างโดยจำกัดพื้นที่ เขาอาจจะไม่เหมือนกับพ่อแม่ที่ถูกจำกัดพื้นที่ ต้องถือบัตรที่ทางการกำหนด แต่รุ่นนี้อาจจะปล่อย บัตรอาจจะเปลี่ยนสี เปลี่ยนสถานะ มีการเปลี่ยนแปลงการจำกัดพื้นที่ สามารถประกอบอาชีพได้กว้างขวางขึ้น และเมื่อจบมัธยมศึกษาเขาจะต้องเปลี่ยน ถ้าเราเปิดช่องให้เขา ใช้ประโยชน์จากเขาโดยจัดงานที่เขาสามารถเข้ามาทำงานได้ สถานะเขาควรจะต้องเปลี่ยนไปอีก ลูกหลานเขาจะต้องมีความหวังว่าลูกเขาจะต้องเป็นคนไทยได้ หรือตัวเขาอาจจะได้ residential permit พื้นที่ที่จบการศึกษาระดับที่กฎหมายกำหนด สถานะเขาต้องดีขึ้นและค่อย ๆ ปรับตัวจากชนกลุ่มน้อยในกลุ่มที่แย่ที่สุด เมื่อเขามีความหวังและเห็นการเติบโตเป็นระยะ ๆ อย่างชัดเจน มีขั้นตอนไม่ได้อยู่ที่ดุลพินิจของคณะรัฐมนตรี เขาไม่ต้องจ่ายเงินเพื่อให้เขาดีขึ้นโดยไม่เป็นไปตามระบบ เขาจะไม่มีความรู้สึกว่าสังคมใหญ่ไม่ได้เป็นผู้ เขาเชื่อมั่นมาจากคนที่ความจริงแล้วชั่วยิ่งกว่าเขาเสียอีก ซึ่งเขาจะไม่มีความรู้สึกตอบสนองในทางที่ดีต่อส่วนรวม ถ้าเขาขอบโกยได้เขาก็จะทำ และนั่นคืออันตรายของสังคมกลุ่มใหญ่ ผมจึงขอเสนอแนวคิดนี้ฝากอาจารย์พันธุ์ทิพย์และคณะท่านผู้วิจัยที่ทำเรื่องที่จะเป็นประโยชน์สำคัญต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง ขอให้ท่านกรุณาศึกษาให้ละเอียดลงไปถึงชนที่อยู่ในภาวะที่แย่ที่สุดกลุ่มนี้ และประโยชน์ที่เราจะได้จากเขา รวมถึงประโยชน์ที่เขาจะได้จากเรา และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เจริญเติบโตไปด้วยกันได้

วิจารณ์โดย

คุณเตือนใจ ดีเทศน์

ดิฉันได้เรียนรู้จากรายงานนี้แล้วเป็นประโยชน์มาก จึงอยากเสริมในด้านที่เป็นการปฏิบัติในเชิงที่เป็นข้อเท็จจริง และจะอ้างถึงประเด็นที่ท่านไสวกล่าวไว้ว่า เราควรจะเชื่อมโยงความเสมอภาคระหว่างชาวเขาที่อื่นกับประเทศไทย ไม่คิดแยกแยะว่าเป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหญ่ เราจะได้ไม่เกิดความคิดเรื่องความด้อยสิทธิ อภิสิทธิ์ซึ่งคงจะต้องเกี่ยวข้องอยู่ และตลอดเวลาที่ได้ทำงานกับพี่น้องชาวเขามาจะได้ยินเสมอ คนไทยมักจะคิดว่าชาวเขามีอภิสิทธิ์มากกว่าคนไทย เช่น มีโครงการใหญ่ ๆ มีเงินทุนจำนวนมาก ชาวเขามีสิทธิจะอยู่ในเขตอนุรักษ์หรือเขตต้นน้ำลำธารได้ ในขณะที่คนไทยทำได้แค่ไปเที่ยวไปเยี่ยมชมเท่านั้น หรือในเรื่องบริการต่าง ๆ ของรัฐ บางพื้นที่ชาวเขาเข้าไปทางป่าจนหมดแล้วก็ปลูกกะหล่ำปลีหรือมะเขือเทศ แล้วมีรถโฟร์วีล มีโทรศัพท์มือถือ ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่มองว่าชาวเขามีอภิสิทธิ์ แต่ในแง่ของความด้อยสิทธิของชาวเขาแล้ว ซึ่งเกิดจากความแตกต่าง ดิฉันอยากจะเรียนอาจารย์พันธุ์ทิพย์ว่า ในหน้าที่ ๒ ซึ่งอาจารย์เขียนเรื่องของคำนิยามว่า “เป็นกลุ่มชนที่รวมกลุ่มอย่างชัดเจนและแปลกแยก” นั้น อยากจะให้ท่านเปลี่ยนคำว่า “แปลกแยก” แล้วใช้คำว่า “แตกต่าง” แทนมากกว่าหรือมีเอกลักษณ์ของตัวเอง

ในส่วนของสภาพปัญหาของชนกลุ่มน้อย ขอมุ่งเน้นประเด็นของกลุ่มชนในพื้นที่สูงว่า คนภายนอกจะไม่เข้าใจว่า ทำไมชาวเขาจึงอยากจะมีสัญชาติไทย การมีสัญชาติไทยกับไม่มีสัญชาติไทยนั้นจะก่อให้เกิดอุปสรรคอย่างไรต่อชีวิต ในที่นี้อาจารย์พันธุ์ทิพย์ได้กล่าวถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งระบุถึงว่าจะอะไรคือสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์บ้าง ถ้าในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติระบุเอาไว้ให้เด็กทุกคนที่เกิดมาต้องมีสัญชาติโดยทันที ไม่ว่าจะเกิดในประเทศใด ถ้ามองในแง่สิทธิมนุษยชนและในแง่มนุษยธรรม ในขณะที่ประเทศไทยยังขอสงวนบางข้อ โดยเฉพาะการให้สัญชาติ ซึ่งทำให้เด็กชาวเขาด้อยโอกาส ด้อยสิทธิจริง ๆ

ในขณะนี้ซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ทางเราได้นำสิ่งที่เรียกว่า “ความเจริญ” เข้าไปสู่ชุมชนชาวเขามากมายไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ การสื่อสาร ทำให้ชาวเขาต้องมีการสื่อสารทั้งในแง่ของการรับข้อมูลและการส่งข้อมูล แต่เมื่อเขายังด้อยโอกาสในเรื่องของการใช้ภาษาไทย โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งจะมีการสื่อสารกับสังคมภายนอกน้อยมากและสิทธิประการนี้ยังขาดอยู่

นอกจากนี้ในการทำงานและการเดินทางซึ่งสัมพันธ์กัน เมื่อเข้าหมู่บ้านชาวเขาแล้วทุกคนเฝ้าคนแก่ทั้งคนหนุ่มคนสาวพูดได้อย่างเดียวว่า ขอให้เขามีสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะเป็นคนไทยเท่านั้น เพราะว่าเขาจะได้สิทธิขั้นพื้นฐานทุกอย่าง เมื่อเขามีสถานภาพทางกฎหมายแล้ว ดิฉันพยายามอย่างมากในช่วง ๒๔ ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้รับข้อคิดเห็นจากทั้งนักกฎหมายและเพื่อน ๆ นักพัฒนา รวมทั้ง

^๑เลขาธิการ มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา (พชภ.) จังหวัดเชียงราย

นักวิชาการ และล่าสุดเพื่อนที่เป็นนักวิชาการกำลังทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกบอกว่า เรื่องสถานะ เรื่องสัญชาติของชาวเขามันเป็น Dead issue ทำเมื่อไรตายเมื่อนั้น ไม่มีใครเขาเห็นด้วย แล้วเขาจะมองว่าเป็นเรื่องของชนกลุ่มน้อย เป็นเรื่องของความมั่นคง คุณอย่ามองเฉพาะชาวเขา คุณต้องมองภาพกว้าง ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้ดิฉันอยากให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องทัศนคติของคนส่วนใหญ่ภายในประเทศต่อชนกลุ่มน้อยในประเทศด้วยว่า เรามีทัศนคติอย่างไรต่อผู้ที่มีชีวิตที่แตกต่างจากเรา เราให้ความเคารพยอมรับเขาหรือไม่ หรือเรามองเขาอย่างดูถูกเหยียดหยามและแบ่งแยกว่าเป็นเพียงผู้อาศัยอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น

ในส่วนของข้อเท็จจริงที่ว่าด้วยกฎหมายนารัฐสมัยใหม่กับการจำแนกสถานภาพบุคคล ดิฉันมองว่าในประเทศไทยและสากลไม่มีความแตกต่างกัน ประเทศที่มีรัฐบาลเป็นเจ้าของประเทศ จะปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยแทบจะเหมือนกันรวมทั้งประเทศไทย แล้วชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยก็เป็นชนกลุ่มน้อยที่ปรารถนาจะอยู่อย่างถาวรในประเทศไทย มีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย ในขณะที่ชนกลุ่มน้อยในประเทศต่าง ๆ อาจจะแบ่งแยกดินแดน มีการปกครองตนเอง อยากจะมีอิสระ แต่ชาวเขาในประเทศไทยหรือบุคคลบนพื้นที่สูง เพียงแต่อยากจะเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยอย่างถูกต้อง ทำไมเราจึงไม่ให้เขามีสถานภาพที่เท่าเทียมกับเรา นี่เป็นประเด็นที่อยากจะให้มีการศึกษาว่า ปัจจัยอะไรที่เป็นอุปสรรคของประเทศไทยที่ทำให้เราไม่สามารถที่จะให้สถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้องกับชนกลุ่มน้อยได้

สิ่งที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์กล่าวถึงเรื่องโอกาสที่จะได้สถานภาพโดยสัญชาติและโดยภูมิลำเนานั้น เท่าที่ดิฉันเคยศึกษามาเห็นมีเพียงกรณีสัญชาติ เราไม่เคยพูดถึงเรื่องภูมิลำเนา เพราะว่าบุคคลบนพื้นที่สูงจะถูกจำกัดด้วยกฎหมายที่ว่าด้วยการจำแนกพื้นที่ในเขตต้นน้ำ ในเรื่องของการกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งในขณะนี้ปัญหาละใหญ่อยู่และยังไม่จบสิ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนไทยที่อยู่ในป่าด้วย เช่นในเรื่องของพระราชบัญญัติป่าชุมชน ในเรื่องของการจะให้มีความหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพราะฉะนั้นบุคคลในที่สูงจะถูกจำกัดทั้งในเรื่องของสัญชาติและภูมิลำเนา

สำหรับการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยนั้น เราพูดถึงว่าบุคคลไม่ควรที่จะถูกทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในเรื่องของการถิ่นกำเนิด ศาสนา หรือภาษา แต่ในแง่กฎหมายและขั้นตอนต่าง ๆ ของเรากลับเอาเรื่องของถิ่นกำเนิดมาเป็นเงื่อนไขในข้อที่ว่าด้วยการแยกประเภทของชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีความซับซ้อนและสับสนมาก

ในการต่อไป อาจารย์พันธุ์ทิพย์ศึกษาไว้ได้ละเอียดมาก เช่น เรื่องของผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย ชาวไทยใหญ่ ซึ่งชื่อบอกว่าไทยแต่ไม่มีสิทธิได้สัญชาติไทย อันเป็นเรื่องที่น่าประหลาดที่เราเป็นแต่ไทยน้อย เขาเป็นดังไทยใหญ่ เรากลับไม่ให้เขาได้สัญชาติไทย หรือในอดีตทหารจีนคณะชาติ เราแบ่งชาวจีนฮ่อไว้ ๓ พวก เป็นอดีตทหารจีนคณะชาติ เป็นจีนฮ่ออพยพ เป็นจีนฮ่ออิสระ ซึ่งในช่วงหนึ่งเราบอกว่าชาวจีนฮ่อไม่สามารถจะขอสัญชาติไทยได้ ดังนั้นชาวจีนฮ่อ

ทั้งหลายจึงบอกเจ้าหน้าที่ว่า เขาเป็นมุเซอ เป็นลีซอ เป็นอาข่า เพื่อที่จะได้สัญชาติ ซึ่งจะทำได้สัญชาติไทยเร็วขึ้น ในหมู่บ้านที่มูลนิธิทำงานอยู่ด้วยนั้น ชาวบ้านบอกว่าเป็นชาวจีนฮ่อ แต่ก็ไม่รู้ตัวตัวเองต้องมีบัตรอะไรจึงจะทำให้ได้สัญชาติไทย เพราะฉะนั้นเรื่องการจำแนกประเภทของชนกลุ่มน้อยเป็นเรื่องที่ยังสับสนอยู่

ในส่วนของหน้าที่ ๑๗ เห็นด้วยอย่างยิ่งที่บอกว่าประเทศต้นทางไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับชาวเขาที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเลย เช่น ชาวอาข่าที่เขาถูกระบุว่าเกิดในประเทศพม่า ในขณะที่จริง ๆ แล้วเขายังไม่เคยไปพม่าเลย ดังนั้นจะอย่างไรเราจึงจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นต้นกำเนิดในอดีตซึ่งอาจจะหลายร้อยปีมาแล้วและชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในประเทศไทย เพราะฉะนั้นประเด็นนี้ทำให้ชาวเขาคับข้องใจมากกว่า เขาถูกกำหนดว่าเป็นคนต่างด้าวทั้ง ๆ ที่เขาไม่เคยรู้จักประเทศที่อ้างถึงว่าเป็นถิ่นกำเนิด ซึ่งอยากให้มีการศึกษาในประเด็นนี้ด้วย และประเด็นของความเป็นไปได้ในทางกฎหมายที่ชนกลุ่มน้อยจะได้สัญชาติไทย ดิฉันอยากจะให้มีการศึกษา เช่น ตัวอย่างกรณีของท่าสองยาง เป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่ง อยากให้เลือกศึกษาในพื้นที่อื่นบ้าง โดยศึกษาขั้นตอนและกระบวนการที่เป็นข้อเท็จจริง กระบวนการที่ชนกลุ่มน้อยจะได้สถานภาพตามกฎหมายนั้น เป็นกระบวนการที่แคบ เกี่ยวข้องอยู่กับกรมการปกครองโดยตรง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือกรมการปกครอง โดยเมื่อก่อนนี้จะมีเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์เข้ามา แต่เมื่อกองสงเคราะห์ชาวเขาแยกออกมาอยู่กระทรวงแรงงานแล้ว ดิฉันไม่แน่ใจว่าเจ้าหน้าที่ของกองสงเคราะห์ชาวเขายังมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไร ในการพิจารณาขั้นตอนในการได้สัญชาติของชาวเขาในที่นี้ ขอเสนอให้มีการศึกษาว่าหลักเกณฑ์ที่ทางกรมการปกครองระบุไว้ว่า ใครจะได้สัญชาติไทยหรือไม่ เช่น การรู้ภาษาไทย ซึ่งในขณะนี้อาจจะเรียกร้องถึงขั้นที่ว่าให้อ่านเขียนได้ด้วย นอกเหนือจากการพูดและฟังได้ หรือว่ามีการศึกษาขั้นสูง ดังที่ท่านนักปกครองระดับสูงบางท่านพูดว่า ไม่ควรไปซีเรียสกับเรื่องสัญชาติ แต่น่าจะไปพัฒนาการศึกษาให้ชาวเขาให้เขาได้เรียนอาชีวะหรือมหาวิทยาลัย เมื่อเรียนจบแล้วมาร้องขอสัญชาติก็จะได้ทันที ซึ่งเป็นการเลือกประคับคองอีกกรณีหนึ่ง เพราะโอกาสที่เด็กไทยแท้ ๆ ที่จะได้เรียนในระดับนั้นมีไม่กี่เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ถ้าเราเอาเกณฑ์นี้มาจัดว่าชาวเขาจะได้สัญชาติไทยหรือไม่ โอกาสที่จะมีการศึกษาระดับสูงเช่นนั้นจะมีน้อยมาก และจะมีชาวเขาไม่กี่เปอร์เซ็นต์ที่จะได้รับสถานภาพทางกฎหมายโดยเฉพาะผู้หญิง ซึ่งจะถูกละเลยประคับคอง เช่น ผู้หญิงชาวเขาเผ่าลาหู่ อาจจะแต่งงานตอนอายุ ๑๔-๑๕ ปี ชาวอาข่าอาจจะแต่งงานอายุ ๑๘-๑๙ ปี เมื่อแต่งงานแล้วจะเป็นแม่บ้าน โอกาสที่จะได้เรียนรู้รับข้อมูลข่าวสารยิ่งน้อย ประเด็นนี้จึงควรมีหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วยในการพิจารณา เช่น บอกว่าผู้ที่ได้รับสัญชาติไทยต้องเป็นคนที่มียาเสพติด แต่ใครจะเป็นคนพิจารณาว่า เขามียาเสพติดหรือทำความดีให้กับประเทศชาติ โดยเฉพาะผู้นำที่ได้มีการเสียสละซึ่งมีการเสนอให้ลงสัญชาติไทยให้แก่ผู้นำเหล่านี้เป็นกรณีพิเศษ แต่เรื่องเงียบหายไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ จนทุกวันนี้ ทั้งที่ผู้นำเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและร่วมทำการปลูกป่าถาวร

เฉลิมพระเกียรติจนได้รับรางวัล ๓ ปีซ้อน แต่เวลาพิจารณาลงสัญชาติ กรมป่าไม้กลับไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะฉะนั้นจึงอยากให้มีการศึกษาถึงกระบวนการขั้นตอนครั้งนี้ด้วยว่า ฝ่ายใดบ้างที่ควร จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาเงื่อนไขในการลงสัญชาติไทย องค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ นั้นมานานแล้ว เราจะถือว่าเขาเป็นบุคคลที่เชื่อถือได้หรือไม่ จะสามารถรับรองบุคคลได้หรือไม่ ครั้งที่คิดค้นเป็นประธานศูนย์ประสานงานองค์การเอกชนพัฒนาชาวเขา สำนักงานสภาความมั่นคง แห่งชาติระบุให้ NGO อยู่ในคณะกรรมการชาวเขาจังหวัดและคณะทำงานชาวเขาอำเภอ แต่ในทาง ปฏิบัติ NGO ไม่มีบทบาทอะไรเลย เพราะว่าบางจังหวัดอาจประชุมปีละครั้งหรือ ๓ ปีต่อครั้ง การที่ จะให้สถานะทางกฎหมายต่อชนกลุ่มน้อยจึงเป็นเรื่องของหน่วยงานที่เห็นว่าตัวเองมีอำนาจและเป็น เรื่องของผลประโยชน์ ทุกครั้งที่มีการสำรวจบุคคลบนพื้นที่สูงไม่ว่าจะโดยกรมประชาสมเคราะห์ เมื่อปี ๒๕-๓๐ หรือปี ๓๕ ก็ถามหรือแม้กระทั่งครั้งล่าสุด จะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ มีการเก็บ เงินจากทุกหลังคาเรือนสำหรับเป็นค่าเลี้ยงดูรับรองคณะเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง เราคงต้องพูดกัน อย่างตรง ๆ เพราะเราอยากเห็นประเทศไทยมีการปกครองและการบริหารงานที่โปร่งใส เราน่าจะ ศึกษาว่ากระบวนการที่เป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์มันมีอยู่อย่างไร และเราจะกำจัดและ แก้ไขได้หรือไม่

ในเรื่องของสถิติตัวเลขของประชากรชนกลุ่มน้อย และผู้ที่ได้สถานะต่าง ๆ เราไม่มีสถิติตัวเลขที่แน่นอน มีแต่ประมาณการเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นช่องว่างอันหนึ่งที่ทำให้เราไม่มีหลักฐาน เมื่อมองในแง่สิทธิมนุษยชนแล้วประเทศไทยอาจจะถูกมองว่าไม่มีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานแก่ชน กลุ่มน้อยได้

เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเจ้าของดินแดนและชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีสัญชาติไทยนั้น ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ชาวเขาอยากเป็นคนไทยและมีเจตนาที่จะเป็นประชาชนในประเทศไทย

และในข้อสุดท้ายเรื่องของนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนชนกลุ่มน้อยในสังคม ไทย ท่านอดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยชาวเขา ท่านมนัส พุทธรศรี ท่านเคยพูดว่า เมืองไทยเรามี นโยบายชนกลุ่มน้อยที่ก้าวหน้า ไม่ได้ใช้นโยบายกลืนชาติหรือว่าผสมกลมกลืน แต่เราใช้นโยบาย รวมพวก ซึ่งอยากจะให้เสนอเป็นการศึกษาว่า นโยบายของรัฐต่อชนกลุ่มน้อยควรที่จะเป็นการรวม พวกคือ ให้ทุก ๆ กลุ่มในประเทศชาติรักษาเอกลักษณ์และวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมของตัวเองเอาไว้ได้โดยที่ ไม่ต้องไปกลืนเขา

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณฤกษ์ดี ธรรมศาล

(กรมประชาสัมพันธ์)

ที่มีการพาพิงถึงกรมประชาสัมพันธ์ดังที่ผู้เขียนได้พูดถึง ขอให้รายละเอียดว่าเรามีการสำรวจประชากรชาวเขาเมื่อปี ๒๕-๓๑ มีการออกแบบทะเบียนบ้านของกรมการปกครองที่ทำไว้ที่อำเภอ เราใช้วิธีการสำรวจชาวเขาไว้เป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นลักษณะของการเริ่มต้นของการคิดจะทำให้ชาวเขาเป็นตัวแทนคนขึ้นมาในลักษณะของตัวแทนสื่อ หลังจากนั้นที่พูดว่ามีการเตรียมการต้อนรับเจ้าหน้าที่ ผมขอพูดในนามของภาคราชการว่า มันเป็นการดำเนินการของขบวนการของชนกลุ่มน้อย ซึ่งเขาจะหาวิธีการอำนวยความสะดวกให้เจ้าหน้าที่ จึงเกิดภาพเช่นนี้ขึ้นมา และขอเรียนเน้นว่าเราเริ่มต้นวางรูปแบบของการลงศึกษาชาวเขาในทางรูปธรรม โดยลักษณะของการจัดซื้อเพื่อทำการพัฒนาสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสัมพันธ์ โดยทำครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๒๕ ซึ่งมีการสำรวจประชากรโดยหลายหน่วยงานทั่วประเทศ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณวรรณิ สุภนิตย์

(สำนักงานอัยการสูงสุด)

อนุญาตให้ความถึงที่ท่านเจริญและคุณเดือนใจกล่าวถึงในกรณีที่ว่าทำให้สัญชาติว่า น่าจะมาจากหลากหลายอาชีพซึ่งในปัจจุบันรัฐจะให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือนายอำเภอในท้องที่เป็นผู้รับรอง ซึ่งอาจจะว่ามีถิ่นที่อยู่หรือภูมิลำเนาในท้องที่นั้น ขอเรียนตัวอย่างคดีที่เกิดขึ้นจริง ในจังหวัดที่ดิฉันเคยรับราชการเป็นจังหวัดชายแดนของประเทศไทย มีคดีที่ชนกลุ่มน้อยซึ่งเกิดในประเทศไทย แต่ไม่ได้สัญชาติไทย แล้วมีเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งไม่แน่ใจว่าผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันทำการรับรองว่าคน ๆ นี้ได้เกิดในประเทศไทยและมีสัญชาติไทย แต่ใช้วิธีสงวนสิทธิ์ของบุคคลที่สูญหายหรือสาปสูญ โดยไม่มีการยืนยันจากพ่อแม่ของเจ้าของบ้านที่ถูกหายไป แต่ก็ทำให้ได้สัญชาติไทย ได้บัตรประจำตัวคนไทย โดยที่จริง ๆ แล้วชนกลุ่มน้อยบุคคลนี้ลอยนวลอยู่ได้จากการรับรองที่ไม่ถูกต้อง มาตลอด ซึ่งอาจจะมีการรู้เห็นจากเจ้าหน้าที่ จนกระทั่งวันหนึ่งเกิดการหักหลังกันจึงมีการจับกุมขึ้นมา จากการตรวจ DNA ปรากฏว่าเป็นคนละฝ่ายกับบิดา ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ ส่วนมารดานั้นตายแล้ว จึงมีการดำเนินคดี ซึ่งดิฉันคิดว่าสุดท้ายแล้วก็คงจะสืบไม่ได้ เนื่องจากว่าพ่อแม่เองก็ไม่แน่ใจว่ามันจะเกิดอะไรขึ้นมา แต่นี้เป็นปัญหาส่วนหนึ่งที่เป็นผลพวงมาจากการเป็นชนกลุ่มน้อย ตลอดจนการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง ดิฉันคิดว่าข้อเสนอของท่านเจริญที่จะให้สิทธิหรือแม่

กระทั่งข้อคิดเห็นของคุณเดือนใจเกี่ยวกับเรื่องการให้สัญชาติ ในขั้นตอนของการที่จะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหลายมาประมวลกัน น่าจะเป็นหนทางที่จะแก้ปัญหการกระทำมิชอบทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นต่อมาและต่อไปในอนาคต

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณเดือนใจ ดีเทศน์

(มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา (พทช.) จังหวัดเชียงราย)

ประเด็นแรก ในเรื่องของสถานะความเป็นคนต่างด้าวของชาวเขานั้น อยากจะให้มีการศึกษาด้วย เพราะว่าเป็นโครงการนำร่องซึ่งเริ่มดำเนินการที่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดแรก แต่มีการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน คือ การสื่อเป็นแผ่นพับซึ่งเป็นภาษาไทย และเป็นโปสเตอร์ซึ่งก็เป็นภาษาไทย ทำให้พี่น้องชาวเขาคงใจมากกว่า เดียวนี้เขากลายเป็นคนต่างด้าวไปแล้วได้อย่างไร

ในประเด็นที่ ๒ ในเรื่องที่ว่าหากชาวเขาไม่ได้สถานะเป็นคนไทย การมีส่วนร่วมในการองค์การปกครองและการบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. เขาจะไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้เลย หลายหมู่บ้านที่ทำงานอยู่ไม่สามารถที่จะมีสมาชิกหรือเป็นสมาชิก อบต. ได้ ดังนั้นเรื่องของการร่วมคิดแผนงานโครงการปลูกป่า เขาจะไม่สามารถมีส่วนร่วมได้เช่นกัน และ

ประเด็นสุดท้าย จะขอเสนอให้ร่วมกับกรมการปกครองในการที่จะศึกษาเรื่องของขบวนการด้านสถานะภาพว่า ทำอย่างไรจึงจะมีการพิจารณาการลงสัญชาติด้วยการกระจายสัดส่วนของหมู่บ้านต่าง ๆ ให้เท่าเทียมกัน จากประสบการณ์จะเห็นว่า บางหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านวิ่งเต้นเก่งมาก จะได้ไปเกือบ ๑๐๐% บางหมู่บ้านซึ่งอยู่มานานแล้วเกือบ ๕๐ ปี แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่วิ่งเต้น ก็จะได้เพียงแค่ ๒-๓ คน หรือไม่ได้เลย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณถวิล เป็ดย่นศรี

(สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง)

ผมคิดว่าประเด็นที่ผมพูดจะเป็นประโยชน์กับอาจารย์สำหรับการดำเนินงานต่อไป ผมขอเรียนว่า ที่พวกพ้องถึงสมช.เหมือนว่าจะเป็นไปในทางสัดกันนั้น ในเรื่องของการจำกัดวงในเรื่องของพื้นที่สูงหรือเรื่องของชาวเขา ไม่ว่าจะเป็นในทางกรมการปกครองก็ดี กระทรวงมหาดไทยก็ดี เราพยายามจะแก้ไขปัญหาในเรื่องของสถานะภาพและสิทธิเหล่านี้ ผมคิดว่าในเชิงรูปมีความก้าวหน้ามากขึ้นกว่าในเชิงป้องกัน ผมขอเรียนแก้ตัวว่า ในขณะนี้เรื่องของการกำหนดสถานะภาพของชาวเขา

การกำหนดสิทธิในถิ่นที่อยู่ถาวรดังที่ท่านจรูญพูดถึงให้กับคนรุ่นที่เข้ามานานแล้วนั้น จะส่ง
อานิสงส์ไปถึงบุตรของบุคคลเหล่านี้ด้วย สิ่งที่เป็นความก้าวหน้ายิ่งกว่านั้นคือ ทางกระทรวง
มหาดไทย กรมการปกครอง แม้จะมีข้อโต้แย้งในเรื่องของไปดำเนินการบ้างที่อาจจะไม่ชอบมา
พากลนั้น แต่ว่าในส่วนของการนโยบาย ผมคิดว่ามีความก้าวหน้าพอสมควร เว้นแต่จะให้กับบุตรหลาน
ของเขาเหล่านี้ ซึ่งเกิดก่อนที่จะเขามีสถานะเป็นผู้ที่มีถิ่นที่อยู่ถาวร และแนวความคิดของท่านจรูญ
ผมคิดว่าเราคงจะไม่พูดถึงเรื่องสัญชาติ ผมคิดว่าเราน่าจะพูดถึงเรื่องสิทธิ เรื่องของการปฏิบัติต่อคน
เหล่านี้ น่าจะเหมาะสมกว่า เพราะเรื่องของสัญชาติอาจจะไม่เป็นคำตอบของอะไรเลย แต่สิทธิที่เรา
จะให้เขาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนดังที่ท่านจรูญได้พูดถึง ผมอยากขอเรียนว่าสิทธิบางอย่าง เช่น ใน
เรื่องของการให้การศึกษา ทำให้เขาสามารถออกพื้นที่ได้มากขึ้น มีการทำงานมากขึ้น ในขณะที่
สิทธิอื่น ๆ เขาก็อาจจะมีได้เช่นกัน ซึ่งผมคิดว่าถ้าเราพูดถึงเรื่องสัญชาติอย่างเดียวมันอาจจะแคบไป
แต่ถ้าเรามีกระบวนการที่ดำเนินงานเป็นขั้นตอน และได้มีการศึกษาเรื่องนี้ให้ชัดเจนลงไป ผมคิดว่า
จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการในเรื่องของบุคคลเหล่านี้มากขึ้น คงไม่ใช่เรื่องการศึกษาอย่าง
เดียวเท่านั้นที่จะเป็นตัวชี้วัดในเรื่องนี้ ดังที่ท่านจรูญว่าเราไม่มีข้อมูลทางสถิติ จะโทษว่าสิ่งนี้เป็นข้อ
บกพร่องของกระทรวงมหาดไทย คงต้องยอมรับว่าเรามีปัญหาค่อนข้างมากในเรื่องนี้ ถ้าเราดำเนินการ
อะไรไปในขณะที่เราไม่พร้อมแล้ว ผมคิดว่าผลกระทบคงจะมีพอสมควร แต่ผมคิดว่าในเรื่อง
ของแนวความคิดที่จะให้สิทธิแก่คนพวกนี้ที่เขาจะอยู่กับพวกเรา ในลักษณะของการรวมพวกนั้น
ผมคิดว่ามันได้เกิดขึ้นแล้ว

รายงานวิจัย เรื่อง “สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ”

โดย ดร.พรชัย ดำเนินวิวัฒน์^๔

สำหรับงานวิจัยของผมดังที่อาจารย์ณรงค์ได้กล่าวแล้วว่า เป็นเรื่องของ การเสนอนิติระหว่างประเทศ โดยการวิจัยส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งถึงในแง่ของประเทศไทยเป็นเกณฑ์ และมุ่งถึงในแง่ของชาวเขาในตอนแรก แต่เมื่อโยงถึงนิติระหว่างประเทศแล้ว มันมีแง่มุมบางประการ ผมขอเรียนว่า ในแง่ระหว่างประเทศคงไม่ได้มองว่า เป็นชาวเขาหรือชาวเรา แต่มองเป็นเรื่องของชนกลุ่มน้อยในสังคมมากกว่า ดังนั้น คำมันจึงขยายไปแล้วจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนชื่อการศึกษาเป็นเรื่องของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งผมจะได้เรียนถึงในแง่ของ Integration หรือผลของการใช้คำทั้ง ๒ คำนี้ ควบคู่กัน แต่เดิมเราไม่ค่อยได้สนใจเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยเท่าใดนัก เพราะเราถือว่าบุคคลนั้นไม่ใช่เป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ บุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศเป็นอย่างไร ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า เรามีอยู่ด้วยกัน ๓ ประเภท ได้แก่ รัฐ องค์การระหว่างประเทศ หรือ ที่บางท่านแปลว่า องค์การ หรือองค์ภาวะ (Entity) ต่อมาเมื่อชนกลุ่มน้อยในระหว่างประเทศมีปัญหามากขึ้นจึงทำให้มีการสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของประเทศไทย เราจึงหันมาให้ความสนใจกันเป็นพิเศษ เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องผู้อพยพหรือผู้ลี้ภัย หรือบางครั้งเราใช้คำว่า “ผู้พลัดถิ่น” ซึ่งผมจะไม่ลงไปในรายละเอียดว่า แต่ละคำนั้นในแง่กฎหมายมีความแตกต่างกันอย่างไร เพราะว่าเรากำลังพูดถึงเรื่องของชนกลุ่มน้อยในแง่ภาพรวม การศึกษาในแง่ของไทยเราเองจะเน้นศึกษาในด้านของความมั่นคง ด้านสังคมศาสตร์ หรือทางด้านประชากรศาสตร์เสียมากกว่า ส่วนที่เกี่ยวกับทางด้านปัญหากฎหมายนั้น มีอยู่เล่มหนึ่งคือ เรื่องของ “สถานการณ์ของชาวจีนอพยพในประเทศไทย” ซึ่งเขียนโดยท่านขจิตชัย บุรุษพัฒน์ และเอกสารต่าง ๆ จะเป็นในแนวนี้อย่างสิ้น เมื่อปัญหาเรื่องผู้อพยพที่ดีหรือผู้ลี้ภัยที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดจีนลดน้อยลง ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องชนกลุ่มน้อยจึงได้ลดน้อยตามไปด้วย และไม่ค่อยปรากฏออกมาในรูปหนังสือหรือบทความเกี่ยวกับกฎหมายอีก

การมองในแง่ระหว่างประเทศ คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” ได้มีการให้คำจำกัดความไว้มากมายพอสมควร คือกลุ่มชนที่แตกต่างกับชนกลุ่มใหญ่ ดังที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ได้กล่าวไว้และพยายามให้คำจำกัดความหรือพยายามจำแนกว่าชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ต่างกันอย่างไร ซึ่งมีคิตที่ผมได้เสนอไว้ในรายงานวิจัยนี้ ผมได้สรุปว่า ชนกลุ่มน้อยต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่อย่างไร อาทิเช่น เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแม้แต่อุดมการณ์ทางการเมือง นี่คือการ

^๔ -ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่การทูต ณ กองสนธิสัญญา กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย

กระทรวงการต่างประเทศ

-กรรมการในคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน ด้านทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์

-อาจารย์พิเศษ ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มองในทางระหว่างประเทศ ผมยอมรับว่ามีข้อจำกัดในแง่ของการศึกษาเช่นกันว่า เขียนมากไม่ได้ เพราะเอกสารจะหนามากซึ่งอาจจะมากกว่า ๑ เล่มจึงได้จำกัดให้มันแคบลง อีกประการหนึ่งคือว่า เราอาจจะมีการศึกษาหรือวิจัยในขั้นต่อไป ซึ่งเรากำลังอยู่ในขั้นแรกเป็นเพียงขั้นตอนเสนอว่า ในเรื่องนั้นมีประเด็นปัญหาประการใดบ้างที่น่าศึกษากันต่อไป ซึ่งหลังจากนี้คงจะได้นำเอางานวิจัยของท่านผู้วิจัยท่านอื่นมาประกอบด้วยในแง่ของคำจำกัดความก็ดี หรือในแง่ของประเด็นปัญหาที่ท่านได้ประสบมาที่ดี ส่วนงานวิจัยของผมได้พูดถึง การจัดการกับปัญหาชนกลุ่มน้อยซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕-๖ วิธี วิธีหนึ่งที่ประเทศไทยใช้ได้ผลมาแล้ว ซึ่งท่านไสวท่านทราบคือว่า เรื่องของการผสมผสานกลมกลืนหรือที่เราเรียกกันว่า “assimilation” เป็นสิ่งที่เราดำเนินการเป็นผลสำเร็จและได้รับการยอมรับหรือรับรองจากประเทศต่าง ๆ ว่า เราเป็นประเทศหนึ่งที่สามารถใช้นโยบายดังกล่าวได้ โดยไม่เสียเลือดเนื้อ และไม่เกิดปัญหาในแง่ของการต่อต้านหรือในแง่อื่น ๆ จากชนกลุ่มน้อย แต่ในปัจจุบันเราจะต้องพยายามทบทวนว่า สมควรปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ในแง่ของทางด้านระหว่างประเทศ เนื่องจากงานวิจัยของผมเป็นเรื่องของสิทธิ ซึ่งสิทธิสามารถแยกได้เป็น ๓ ประการ

ซึ่งก่อนที่เราจะพูดถึงเรื่องสิทธิได้พยายามพูดถึง สาเหตุของที่มาแห่งสิทธิว่ามาจากที่ใด สรุปง่าย ๆ คือ มาจากกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ มาจากสนธิสัญญา หรือข้อคิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดของสหประชาชาติกับคำพิพากษาของศาลระหว่างประเทศ ในแง่ของระหว่างประเทศเรามีพันธกรณีผูกพัน อาทิ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่เราเข้าเป็นภาคี เป็นต้น ในแง่นี้เรามองว่าชนกลุ่มน้อยอันที่จริงแล้วก็คือ บุคคลเช่นเดียวกัน และมองลึกลงไปอีกว่า ชนกลุ่มน้อยเป็นพลเมือง หรือเป็นพลเมืองของรัฐนั้นเช่นกัน หากท่านดูจาก definition ที่ท่านนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ไว้ ซึ่งใช้คำว่า “citizen” บ้าง “national” บ้าง จะทำให้เห็นว่า ชนกลุ่มน้อยแตกต่างจากชาวต่างชาติหรือชาวต่างประเทศที่อพยพหรือเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งในที่สุด จากการที่เขาเข้ามาอยู่อาจจะทำให้เกิดปัญหาชนกลุ่มน้อยได้อีก เพราะฉะนั้น คงต้องแยกหรือทำความเข้าใจในแง่ของรายละเอียดอีก สำหรับสิทธิส่วนใหญ่ของชนกลุ่มน้อยที่ได้จริง ๆ แล้ว เป็นสิทธิตามสิทธิมนุษยชนนั่นเองที่จะพึงมีพึงได้ แต่ว่าสิทธิมนุษยชนดังกล่าวนี้ มันใช้ควบคู่หรือคลุมไปกับชนกลุ่มใหญ่ของประเทศด้วย เพราะฉะนั้นก็อาจจะทำให้บางท่านถามว่า ถ้าเช่นนั้นถ้าไม่มีสิทธิอะไรที่มันพิเศษใช่หรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่ใช่ เพราะว่าเรามีสิทธิบางอย่างที่มันพิเศษไปจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ซึ่งในแง่ของการศึกษาในเบื้องต้น ผมได้จำแนกออกมา ๓ ประการ ได้แก่

๑) สิทธิในการดำรงตนอยู่ หมายความว่าที่เขาจะได้มีความเป็นชนกลุ่มน้อยของเขาเอง รักษาสถานภาพต่าง ๆ ของเขาเอง อย่างเช่นพวกอามิสในสหรัฐอเมริกา หรือแม้แต่กระทั่งเผ่าอินเดียนแดงในสหรัฐอเมริกา

๒) การรักษาเอกลักษณ์ของเขา อาจจะเป็นเรื่องของชนบทรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรมของเขา หรือแม้แต่กระทั่งการใช้ภาษาของเขาที่มีมาแต่ดั้งเดิมจากการที่เขามีชาติพันธุ์หรือมีเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่

๓) การไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มน้อยก็คืหรือชนกลุ่มใหญ่ก็คืยอมจะต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติ เพราะการถูกเลือกปฏิบัติมันเองที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา เขาควรที่จะได้รับการแยกแยะหรือไม่ว่ามีสถานะที่ต่างจากชนกลุ่มใหญ่ เพราะถ้าเมื่อไรที่มันเกิดการเลือกปฏิบัติขึ้นมาแสดงว่า เขาไม่ได้มีสถานะทัดเทียมกับชนกลุ่มใหญ่เสียแล้ว ซึ่งผมก็จะได้พูดต่อไปในแง่ของปัญหาของไทย ผมได้สรุปไว้ว่ามีปัญหาในแง่ของสัญชาติ ในแง่ของความหมายหรืออะไรต่าง ๆ

ในแง่ของสัญชาติ ซึ่งผมเองยังไม่ได้ลงไปถึงรายละเอียด แต่ว่าพูดไว้เหมือนกันว่าเรามีปัญหาเรื่องสัญชาติ แต่จริง ๆ แล้วผมอยากจะเรียนท่านทั้งหลายในที่ประชุมนี้ ในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น เรามองว่าเมื่อเกิดมาเป็นคนแล้วเขาก็มีสิทธิหรือกฎหมายให้สิทธิ ซึ่งสัญชาติเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิ แต่ว่าในแง่ของไทยเรานั้นอาจจะ ผมไม่กล้าที่จะพูดตามภาษาของนักกฎหมายคือฟังลงไปว่า เมื่อมองว่าสัญชาติเป็นเรื่องหลักในการได้มาซึ่งสิทธิแล้ว ผมกลับมองลงไปว่า เราไปตั้งว่าจะมีอะไรหรือจะมีสิทธิอะไรก็แล้วแต่นั้น จะต้องมิสัญชาติเสียก่อน จึงทำให้ภาพที่ออกมาในลักษณะหนึ่ง คือมองสวนทางกับความน่าจะเป็นในแง่ของความหมาย ผมคิดว่าชาวเขาก็คือ ซึ่งบางส่วนผมได้พูดไว้ในรายงานวิจัยว่า เป็นส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อย แต่พอมาถึงการสัมมนาในวันนี้ ท่านจะเห็นว่าเรามีทั้งคำว่า “ชาวเขา” และ “ชนกลุ่มน้อย” จึงดูเหมือนว่า ชาวเขาก็คือชาวเขา ชนกลุ่มน้อยก็คืชนกลุ่มน้อย แต่จริง ๆ ชาวเขาก็คือ ส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อยในแง่ของภาพรวม แต่การที่เราได้แยกออกมาเป็นชาวเขาก็คืเป็นชนกลุ่มน้อยก็คื อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างในแง่ที่ว่า ชาวเขานั้นเขามีสถานะหรือมีสิทธิหลาย ๆ ประการอาจจะเหนือกว่าชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม กล่าวคือถ้าเมื่อใช้คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” มันจะเกิดประเด็นหรือปัญหาทางด้านการเมือง หรือทางด้านความมั่นคงมากกว่า เหมือนที่เรา treat เขาหรือเราไปจำแนกเขา จับกลุ่มเขาว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่แตกต่างหรือการจะได้รับ treatment ที่แตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่นั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือว่า เมื่อเป็นชาวเขาซึ่งหลาย ๆ คนที่เป็นชาวเขาเป็นชาวไทยแล้ว ได้สัญชาติแล้ว แต่เขายังเป็นชาวเขาซึ่งบางส่วนอย่างที่ท่านไสว่า ชาวเขานั้นได้กลับมาเป็นชาวเมืองแล้วแต่เขายังคงมีสถานะของชาวเขาอยู่ ซึ่งอาจจะหรือสมควรจะได้รับสถานภาพพิเศษหรือได้รับ treatment เป็นพิเศษจากการปฏิบัติคือชนกลุ่มน้อยที่จะพึงมี ในแง่ของกลุ่มอื่นอาจจะเป็นการสืบสายโลหิตทางพ่อก็คื หรืออาจจะเป็นคนที่เขาอพยพเข้ามาในประเทศไทยก็คื เพราะว่าการจำแนกประเภทของชนกลุ่มน้อยนั้น ในแง่ของประเทศไทยยังคงมีปัญหา บางหน่วยก็อาจจะแยกไว้อย่างหนึ่ง อีกหน่วยก็อาจจะแยกไว้อีกอย่างหนึ่ง อันนี้คือประเด็นที่น่าสนใจและจะโยงถึงปัญหาที่ผมเขียนไว้ในรายงานวิจัยหน้าที่ ๑๔ ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านอาจารย์พนธิธิชัยยกขึ้นมาถามว่า ถ้าเช่นนั้นแล้ว คนไทยมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาค

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

ได้เป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ จริง ๆ แล้วการแบ่งอย่างท่านขจัดภัยถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่ง บุคคลเหล่านี้จะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับการถูกเลือกประติบัติหรือไม่ ถ้าไม่ถูกเลือกประติบัติแล้วก็จะไม่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยก็ได้ อีกทั้งในแง่ของนักกฎหมายเราเองคงไม่รู้ว่าจะจำแนกใครเป็นชนกลุ่มน้อย เราคงต้องดูจากทางด้านหน่วยงานต่าง ๆ ที่เขารับผิดชอบหรือที่เขาทำหรือศึกษาว่า จะจำแนกใครบ้างเป็นชนกลุ่มน้อยและถ้าจะมองต่อไปอีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของภาคใต้ อาจจะเห็นว่าชนเหล่านี้ที่เป็นมุสลิมอาจจะเป็ชนกลุ่มใหญ่ในภาคนั้น ไม่ใช่ชนกลุ่มน้อยในภาพรวม แต่กลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในภาคนั้น

สำหรับใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ถ้ามองในแง่หนึ่งอาจจะเห็นว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ถ้ามองในอีกภาพหนึ่งก็อาจจะไม่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยก็ได้ ซึ่งในประเด็นนี้ ถ้าท่านได้อ่านบทวิจารณ์ของท่านกุลพล พลวันซึ่งเขียนไว้ก่อนข้างชัด ในแง่ของพันธกรณีทีประเทศไทยเรารับมานี้ก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่ง เราได้รับพันธะผูกพันระหว่างประเทศในแง่ของจารีตประเพณีก็มี ในแง่ของสนธิสัญญาก็มีอย่างที่จะยกตัวอย่าง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่เราเข้าเป็นภาคี

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์พนธิ สุริยะ

ส่วนหนึ่งของคำวิจารณ์ได้เขียนไว้แล้ว แต่ผมขอสรุปและหยิบประเด็นบางประเด็นที่คิดว่าน่าจะพิจารณาเป็นพิเศษ ผมได้แยกการมองงานของท่านอาจารย์พรชัย ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ในแง่เนื้อหาและในแง่ของรูปแบบ (Form)

สำหรับชื่อโครงการแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ซึ่งคิดว่าจะได้อ่านทั้ง ๒ ส่วน แต่ท่านอาจารย์พรชัยได้พูดเน้นหนักไปทางชาวเขา ซึ่งท่านได้พูดถึงชาวเขาโดยแบ่งเป็น ๕ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ ชาวจีน ชาวเขา ญวนอพยพ ไทยมุสลิม และผู้อพยพกลุ่มต่าง ๆ เช่น ชาวพม่า จีนฮ่อ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๘ ซึ่งท่านอธิบายในทุกส่วนว่าคืออะไร แต่ชาวจีนท่านไม่ได้พูดถึงเลยถึงแม้ว่าชาวจีนส่วนหนึ่งหรือส่วนใหญ่ที่ได้ผสมกลมกลืนไปแล้ว แต่ผมคิดว่าอาจจะมีส่วนที่ยังไม่ผสม ผมเคยไปเดินในเขาวราช ถ้าพูดภาษาไทยกับคนจีนที่มีอายุเขาจะไม่รู้เรื่อง คนที่อยู่ในเมืองไทยคงจะมีไม่น้อยเหมือนกันที่ไม่พูดภาษาไทย ด้วยเหตุใดก็ตามแต่ ผมคิดว่าชาวจีนตรงนี้ ถ้าหากว่าเราได้พูดถึงบ้างก็อาจจะทำให้เราได้รับรู้ ผมคิดว่ายังมีชนกลุ่มน้อยอีกที่เราไม่ได้พูดถึง คงจะมีพวกชาวลาโอ้ง ชาวเลหรือแม้กระทั่งผิวดองเหลือง ซึ่งมีคนทำวิจัยไว้แล้ว ถ้าหากว่าเราศึกษา

รองศาสตราจารย์ ประจักษ์มนิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดูบทวิจารณ์ได้จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑๐

ต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เราเพิ่มความรู้ขึ้นและก็จะนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ก็สุดแล้วแต่ว่าคณะผู้วิจัยต้องการแค่ไหน

จากหัวข้อเรื่องทำให้รู้สึกว่าจะได้รู้หลายอย่างแต่ว่าในเนื้อจริง ๆ กลับทำให้รู้ชาวเขาอย่างเดียว ถ้าเช่นนั้นขอแนะนำว่าควรจะเป็นการศึกษาเรื่องชาวเขาหรือไม่ หรือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยแต่เน้นศึกษาชาวเขา ซึ่งจะทำให้คนที่อ่านหัวข้อแล้วเข้าใจได้กว้างขวางขึ้น

ในหัวข้อที่ ๒ ในหน้าที่ ๔ ของรายงาน ท่านพูดถึงเรื่องการแก้ปัญหาและนโยบายของชนกลุ่มน้อย ซึ่งอยู่ภายใต้หัวข้อของความหมาย สิ่งที่ท่านพูดถึงแล้ว แต่มันเกี่ยวข้องกับวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร definition หรือความหมายถ้าหากว่าจะนำไปไว้ตรงไหนแล้วมีการขยายคงจะมีประโยชน์ ประเด็นต่อไปซึ่งเป็นข้อขัดแย้ง นั่นคือว่าปัญหาเรื่องการให้คำจำกัดความ ควรจะมีอย่างไร ผมคิดว่าคงจะขึ้นอยู่กับผู้ให้คำจำกัดความว่ามีเจตนารมณ์อย่างไรก็ควรจะเขียนไปตามนั้น ซึ่งเป็นไปได้ว่าคงจะไม่เหมือนกันสำหรับผู้ให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน แต่สำหรับสังคมของเรา หรือว่าส่วนการศึกษาของเรานั้นอาจจะทำความเข้าใจได้ระดับหนึ่งว่า เราต้องการจะพูดถึงชนกลุ่มนี้โดยนัยอย่างไร นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องที่เป็นรายละเอียดว่า ถึงแม้ว่าเราจะส่งงานชิ้นนี้ไปให้คนอื่นพิมพ์โดยเป็นชื่อของเรา ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นคือ ไม่มีชื่อว่าใครเป็นคนพิมพ์ แต่ว่ามีชื่อ ดร.พรชัย เป็นคนเขียน เรื่องนี้ผมพบมากในวิทยานิพนธ์จึงอยากจะเรียนเสนอว่า ถ้าได้ดูในตรงนี้ ลักษณะหนึ่งก็จะเป็นประโยชน์ผมเขียนไว้ค่อนข้างละเอียด แต่จะไม่นำมากล่าวในที่นี้ อาทิ วิธีการเขียนภาษาต่างประเทศสลับกับภาษาไทย ตัวใหญ่ตัวเล็กเหล่านี้

ประการสุดท้าย ที่อยากจะเสนอเป็นความรู้สำหรับประโยชน์ของส่วนรวม ท่านอาจารย์พรชัย ได้พูดถึงว่าสิทธิมันมาจากที่ไหนบ้าง ผมคิดว่านอกจากมีกฎหมายกำหนดให้สิทธิแล้ว การที่เราเกิดมาเป็นคน มันมีสิ่งที่ติดตัวเรามาเหมือนกัน ในสมัยก่อนอาจจะไม่ตระหนักว่าเขาเรียกว่าอะไร แต่เวลานี้ค่อนข้างจะชัดเจนพอสมควรแล้วว่า คำในกฎหมายที่เขาเลือกใช้กันคือ “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” ผมเผชิญได้มีส่วนกับเขานิดหนึ่งเวลาที่เขาร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มีการคุยกันว่าจะใช้คำว่า “Human Right” หรือสิทธิมนุษยชน หรือใช้คำว่า “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” เขาเลือกใช้คำว่า “ศักดิ์ศรี” เพราะว่ามันจะบอกว่าได้ชัดเจนว่าเมื่อคนเราเกิดมาจะไปมองข้ามมันหรือว่าจะไปกล้ำกราย ไม่ยอมรับนับถือ ไม่นำพานั้นไม่ได้ เขามีสิ่งที่ค่อนข้างศักดิ์สิทธิ์ จะในระดับไหนก็ตาม แต่ แต่ว่าเราต้องยอมรับว่าเขาอะไรอยู่ในตัวเขาที่เราจะมองข้ามหัวเขาไปไม่ได้ ซึ่งตรงนี้ก็นำมาสู่สิ่งที่ท่านวิทยากรได้พูดถึง ในขณะนี้เรากำลังร่างกฎหมายเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เรื่องหนึ่งที่ผมกับท่านอาจารย์ชุมพรมีส่วนเกี่ยวข้องก็คือ ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการรับรองหรือการคุ้มครองที่เรียกว่า “กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ” ซึ่งผมอยากจะเรียนท่านเตือนใจว่า สิ่งที่ท่านเป็นห่วงอยู่เวลานี้ เราได้คุยกันว่า กรรมการสิทธิมนุษยชนควรจะรับผิดชอบกลุ่มใดบ้างที่แยกแยะได้มีหลายกลุ่มประมาณ ๑๐ กว่ากลุ่ม แต่กลุ่มหนึ่งที่เราคิดว่าจะต้องมีแน่นอน คือ กลุ่มชนกลุ่มน้อย รวมทั้งชาวเขาด้วย ซึ่งผมอยากจะเรียนท่านว่าเราเป็นคนไทยน้อยแต่ไม่ยอมรับไทย

ใหญ่ ค่อยไปนี่ก็จะยอมรับในระดับหนึ่ง ภาษาไทยเรานั้นแปลก ความหมายที่พูดจะไม่ตรงตัว เช่น คำว่า “เล่น” เล่นการเมือง เล่นพระ แท้จริง ๆ ไม่ใช่เล่น แต่ทำจริง ๆ เพราะฉะนั้น คำว่า “ไทยน้อย” จึงอาจจะหมายถึงไทยใหญ่ก็ได้ ไทยใหญ่ก็อาจจะหมายถึงไทยน้อย

วิจารณ์โดย

ท่านกุลพล พลวัน

ความจริงเรื่องชาวเขานั้นผมก็ไม่ค่อยนัดเท่าไรนัก เพราะว่าเผชิญทำงานด้าน Human Right จึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพหุติ เนื่องจากเราเข้าเป็นภาคีติดการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและพลเมือง ค.ศ.๑๙๖๖ เมื่อ ๒๕ มกราคม ๒๕๔๐ ในขณะนี้ก็ต้องเขียนรายงานอยู่ เพราะฉะนั้นรายงานนี้เองจึงมีบางข้อที่เราต้องเขียนในเรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อยด้วย นอกจากนั้นในตัวอนุสัญญาหลายฉบับที่เราเข้าเป็นภาคีอยู่แล้ว เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เราได้ตั้งข้อเสนอหลายเรื่องเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย เช่น ในเรื่องของสัญชาติ เรายังไม่ได้ถอนข้อสงวน เรายังตั้งข้อสงวนว่าเด็กที่เกิดในประเทศ เราจะให้สัญชาติโดยอัตโนมัติ

อีกข้อหนึ่งคือ สถานะของผู้ลี้ภัย เรายังไม่ยอมรับให้ผู้ลี้ภัยเข้ามาเป็นผู้ลี้ภัยตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของผู้ลี้ภัยของสหประชาชาติ เนื่องจากเราไม่สามารถรับภาระในเรื่องนี้ได้ แต่ที่เราถอนแล้วข้อหนึ่งคือ เรื่องสิทธิของการศึกษา เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้แก้ไขระเบียบของการเรียนแล้วว่า หลักฐานต่าง ๆ นั้นอนุโลมให้ใช้การรับรองของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ ซึ่งแต่เดิมนั้นเราไม่ให้ อีกข้อหนึ่งคือ เรื่องสตรี อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกประติบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ซึ่งเราเข้าเป็นภาคีมาแล้ว พวกต่าง ๆ นี้เราต้องเขียนเรื่องชนกลุ่มน้อยด้วย

๑-อัครการพิเศษฝ่ายคดีแพ่งเขต ๑

- ผู้บรรยายวิชาสิทธิมนุษยชนชั้นปริญญาตรี-โท มหาวิทยาลัยศรีปทุม , มหาวิทยาลัยหัวเฉียว , มหาวิทยาลัยมหิดล , วิทยาลัยนานาชาติการทหาร , สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง
 - ประธานคณะกรรมการร่างหลักสูตรชั้นปริญญาโท สาขามนุษยชนและประชาธิปไตยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
 - ประธานคณะกรรมการจัดทำรายงานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเสนอต่อสหประชาชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๓๕
 - ประธานอนุกรรมการส่งเสริมการจัดทำรายงานการปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง แต่งตั้งโดยคณะกรรมการฉลองครบรอบ ๕๐ ปี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี
- จบทวิจารย์ได้จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑๐

โครงการวิจัยประเมินสภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

ปัญหาต่อมาคือ ในเรื่องของคำนิยามว่า “ชนกลุ่มน้อย” หมายความว่าอย่างไร ท่านอาจารย์พรชัยได้เขียนในรายงานการวิจัยว่า ในต่างประเทศเขาหมายถึงอะไร แต่ในประเทศไทยผมยังสงสัยในหลาย ๆ เรื่องว่า ใครเป็นผู้ตั้งและใครเป็นชนกลุ่มน้อยกันแน่ เขียนเรื่องชาวเขากับชนกลุ่มน้อย แต่ที่ในงานวิจัยทั้งหมดนี้ผมเห็นมีแต่เรื่องชาวเขาทั้งนั้น ทำไมถึงไปเลือกเรื่องชาวเขา ชนกลุ่มน้อยก็เห็นมีอยู่เต็มไปหมด อย่างฉวนอพยพ เนื่องจากลัทธิทางการเมืองประเทศไทยจึงไม่ค่อยยอมให้สิทธิเขาต่าง ๆ แม้แต่การแต่งงานสมัยก่อน ทางกระทรวงมหาดไทยก็ไม่ที่จะยอมจดทะเบียนให้ข้าราชการคนไหนเห็นสาวฉวนสวย ๆ ไปแต่งงานด้วยต้องถูกออกจากราชการ ขณะนี้คงข้อย่อยออกไปแล้ว ฉะนั้นการให้สัญชาติในช่วงนั้นก็ได้รับการประกาศคณะปฏิวัติถอนสัญชาติ มีเด็กชาวฉวนหลายคนซึ่งเพื่อนผมที่เกิดในประเทศไทย ได้สัญชาติไทยแล้ว ถูกลบสัญชาติด้วยประกาศคณะปฏิวัติที่ออกมาทีหลัง แต่ปัจจุบันนี้ได้รับการแก้ไขแล้วคือ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.๒๕๓๕ ฉะนั้นการเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ ในแง่กฎหมายระหว่างประเทศเขามองในแง่ของการเลือกปฏิบัติ หรือ discriminate นั้นเอง เวลาเราเขียนรายงานจะต้องพูดว่ามีการเลือกปฏิบัติเล็กน้อยเพียงใด ดังนั้น ที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสวัสดิภาพไปจัดว่าชาวมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย ผมถือว่าไม่ถูก ชาวมุสลิมไม่ใช่ชนกลุ่มน้อย เขาเป็นคนไทยเพียงแต่เขาพูดภาษาที่เป็นภาษาอาหรับ สวมหมวกนุ่งโสร่งแค่นั้นเอง เราไม่ได้มีความแตกต่างกัน เรามีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทยทั้งนั้น เราจะไปจัดเขาทำไม ขณะนี้ก็ยังจัดเช่นนี้อยู่ ขอเรียนฝากท่านผู้แทนจากสมช.ว่า ขอให้เขาออก มิฉะนั้นแล้วท่านประธานรัฐสภาคนปัจจุบันนี้ ก็จะกลายเป็นชนกลุ่มน้อยไปด้วย เพราะท่านก็อยู่ที่จังหวัดภาคใต้และนับถือมุสลิมด้วย สมควรมีการเปลี่ยนได้หรือยัง ดูว่ามีการ discriminate แต่ไหน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่สหประชาชาติเป็นผู้วาง ดังที่ท่านอาจารย์พรชัยว่าเอาไว้

ขณะนี้ผมดูชาวเขาว่าทำไมเขาถึงเป็นจัดเป็นคนที่ถูกศึกษามากที่สุด เพราะเขามีความแปลกแยกในการดำรงชีวิตนั่นเอง แต่งเนื้อแต่งตัวและอยู่กันบนภูเขา ไม่ลงมาทุ่งกระโปรง ก็เลยไปศึกษาเขามาก ในขณะที่เดียวกันก็มั่งคั่ง กองพล ๙๓ ไม่ค่อยมีคนศึกษาเขา ทั้ง ๆ ที่เขาเป็นชนกลุ่มน้อยเข้ามาในประเทศไทย และขณะนี้ก็ได้มีการร้องขอสัญชาติ ขออะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้นรายงานของท่านอาจารย์พรชัยก็น่าจะมีการศึกษาเรื่องนี้ดูบ้าง ยังมีอีกหลายเรื่องที่เราไม่ได้พูดถึง รวมทั้งคนไทยที่กลายเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศอื่น ที่ขณะนี้ขอความเป็นธรรมมายังประเทศไทย แต่เราไม่ดูแลเขาเรากลับไปดูแลชาวเขา นั่นก็คือชาวเกาะกง เขาเป็นชาวไทยเพียงแต่มีการเปลี่ยนดินแดนหลังจากนั้นก็กลายเป็นคนเขมร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดินแดนนี้เกิดในหลายประเทศขณะนี้ ผมเองก็เกิดที่พระตะบองซึ่งตอนนั้นเป็นดินแดนไทย คุณพ่อไปเป็นข้าราชการที่นั่น ผมก็ไปเกิดที่นั่น พอมีการคืนดินแดนให้ไทยผมก็ตามพ่อกลับมา ถ้าผมไม่กลับมาผมก็จะกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในเขมรไปแล้ว หนักยิ่งกว่าชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยอีก นี่เป็นจุดที่ขอตั้งข้อสังเกตว่า การจัดลำดับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ถึงเวลาหรือยังที่จะรู้กันได้แล้วว่า อะไรคือชนกลุ่มน้อย ทางราชการให้ค่านิยามที่ถูกต้องกันแล้วหรือยัง ยึดหลักเกณฑ์ของสหประชาชาติแล้วหรือยัง เพราะอะไรชาวเขาจึง

กลายเป็นชนกลุ่มน้อย ในขณะที่ชนกลุ่มอื่นที่พูดภาษาแปลกแตกต่างเราไม่ค่อยสนใจ ไปสนใจชาวเขาเนื่องจากอะไรลองให้ความสนใจเรื่องนี้ดู

อีกประการหนึ่งก็คือ ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยนั้น มันเป็นปัญหาอะไรกันแน่ ถูกกดขี่ ถูกล้างผลาญฆ่าเผ่าพันธุ์ ถูกกลืนวัฒนธรรม หรือเพียงแค่เขาไม่ได้รับสิทธิที่เขาควรจะได้ ปัญหาอยู่ตรงนี้ ถ้าเป็นชาวเคิร์กในตุรกี อิหร่าน อิรัก ซึ่งขณะนี้ถูกไล่ฆ่ากัน มีการใช้ก๊าซพิษ ยิงกันตาย แต่ของเราขณะนี้ ปัญหาของชาวเขาคืออะไร เพียงแต่เขาไม่ได้รับสิทธิเหมือนคนไทยใช่หรือไม่ หรือคิดว่าเขาควรจะได้มากกว่านี้ เขาเคียดแค้นตรงไหนหรือเปล่า ปัญหาจริง ๆ อยู่ตรงไหน อันหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะได้นั้นคือสัญชาติ ตามหลักของสหประชาชาติแล้วนั้นทุกประเทศจะต้องให้ความคุ้มครองให้สิทธิกับพลเมือง ไม่ว่าจะเป็นคนสัญชาติตัวเองหรือไม่ เขาใช้คำว่า “Citizen” ทุกคนที่อยู่ในเขตดินแดนของท่าน ท่านต้องให้ความคุ้มครองเขา แต่มีอยู่อย่างเดียวที่เขาไม่ให้ นั่นคือสิทธิที่จะเข้ามาทำกิจกรรมในทางการเมือง ทุกประเทศยอมรับกันหมดว่าให้ไม่ได้ เช่น ท่านจะไปสมัครผู้แทน ท่านจะเป็นประธานาธิบดี ท่านจะเป็นนายกฯ หรือท่านจะเป็นข้าราชการ นอกเหนือจากนี้เราต้องให้ความคุ้มครอง เหตุที่ต้องให้สัญชาติด้วย เนื่องจากสิ่งที่ท่านสมบัติว่า สัญชาตินั้นมันเป็นความผูกพันในทางกฎหมายกับประเทศที่ตัวอยู่ ถ้าไม่มีสัญชาติแล้วก็ทำอะไรไม่ได้ เมื่อไม่มีบัตรประชาชนก็ไม่สามารถมีอะไรต่าง ๆ ได้ การมีสัญชาติหรือการไม่มีสัญชาติไม่ได้บ่งบอกว่าใครเป็นชนกลุ่มน้อย ชนกลุ่มน้อยนั้นอาจจะมีสัญชาติของประเทศนั้นก็ได้ซึ่งก็มีอยู่มากมาย อย่างชาวอินเดียนแดงของอเมริกาก็ดีหรือชาวอินเดียนในละตินอเมริกัน พวกนี้มีสัญชาติทั้งนั้น แต่เป็นชนกลุ่มน้อย สัญชาติมิใช่เป็นการบ่งว่าใครเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ อยู่แต่การเลือกปฏิบัติ แต่ถ้าได้สัญชาติแล้วก็จะจะเป็นสิ่งที่ดียิ่งขึ้นแค่นั้นเอง ในขณะนี้มีคนต่างประเทศเข้ามาเต็มไปหมด พวกอพยพหนีเข้ามา พวกนี้ก็ไม่ทราบว่ามีสัญชาติอะไร มาเดินขอทานบ้าง มาเป็นลูกจ้างเช็ดคอกนายจ้างเป็นแฉว ขณะนี้พวกนี้ก็เป็นชาวต่างชาติ แต่เป็นชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีจำนวนแน่นอน

ปัญหาคือมา คือ Human Right ที่ผมต้องเขียนรายงานด้วยคือ พวกที่ถูกเนรเทศซึ่งศาลพิพากษาแล้วก็จับไปขังอยู่นั้น ขณะนี้ท่านทราบหรือไม่ว่า พวกนี้ไม่มีประเทศที่ ๓ รองรับต่อไป นี่ปัญหา Human Right เนื่องจากเขาถูกจับ เขาไม่มีสัญชาติ เป็นคนหลบหนีเข้าเมืองมา ปัญหาคือมาว่า แล้วที่เราไปกีดกันเขาเรื่องสัญชาติต่าง ๆ ก็ดี เรื่องที่ทำกันก็ดี มันมีเหตุผลหรือไม่ ขอดตอบว่ามีเหตุผลครับ เพราะเราไม่ทราบว่ามามีที่มาอย่างไร ใครเข้ามาในประเทศเราบ้างอันนี้สำคัญ อเมริกาเองเมื่อชาวคิวบาเข้ามาเขาจับไปไว้เกาะอีกเกาะหนึ่ง ไม่ให้เข้าประเทศ เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจะเข้ามาเต็มไปหมด แต่สมควรจะทำให้ดีขึ้นหรือไม่นั้น เห็นว่าสมควร

ปัญหาคือต่อไปคือว่า วิธีการที่จะได้มาใช้ท่านต้องเข้าใจเจ้าหน้าที่เขาด้วยว่า ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ก็ดี กรมแรงงานก็ดี เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็ดี หรือกรมที่ดินก็ดี เหล่านี้เขาต้องรักษากฎหมาย เพราะฉะนั้นถ้าชาวเขาก็คือไปบุกรุก ไปเผาป่าสงวนต่าง ๆ มันเกิดปัญหาขึ้นทำอย่างไรจะให้มันถูกต้องตามกฎหมาย นั่นคือวิธีการไต่สวน กระบวนการครั้งนี้เอง ถ้ามีกระบวนการ

การที่ดีที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว สิทธิต่าง ๆ นั้น ผมเชื่อว่ารัฐบาลไทยให้แน่ครับ เราคงต้องระวัง เรื่องการแปลกปลอมเรื่องอพยพเข้ามาโดยไม่มีที่มาที่ไป จุดนี้อันตราย

ปัญหาประการต่อไป ผมยกตัวอย่างเช่น การบุกรุกเมื่อเร็ว ๆ นี้ เราจับชาวเขาถึง ๕๖ คน เห็นว่ากำลังเดินขบวนอะไรกันใหญ่ พวกนี้จริง ๆ แล้ว ประเทศไทยเรามีอัยการที่เขาใช้หลัก Public Policy เข้ามาจับ นั่นคือเราสั่งไม่ฟ้อง ในปี ๒๕๔๘ รัฐบาลก็กฤษฎีกาสั่งให้เราไม่ฟ้อง ชาวไร่ยาจนที่ เข้าบุกรุกป่าสงวนทั่วประเทศมีหมื่นกว่าคดี ฉะนั้นต้องยอมรับกันก่อนว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย แต่ใช้หลัก Public Policy เข้าไปจับ นั่นคือ อัยการจะสั่งไม่ฟ้อง แต่ต้องยอมรับว่าผิด แต่ถ้าท่านไม่ ยอมรับว่าผิด ปลอ่ยให้เขาทำตามใจ อย่างนี้ไม่ได้ ประเทศเขาก็ปกครองด้วยนิติรัฐฝรั่งเศสเหมือนกัน ทุกอย่างต้องมีกฎหมาย แต่วิธีการใช้กฎหมายให้ถูกต้องสอดคล้องกับสภาวะสังคม สอดคล้อง กันคนในท้องถิ่นนั้นเป็นจุดที่เราต้องหาทางออก ผมยกตัวอย่างความขัดกันระหว่างท้องถิ่น มี กฎหมายรับรองกับกฎหมายหลักของประเทศซึ่งก็ยังขัดกันใน ๔ จังหวัดภาคใต้ มีพระราชบัญญัติ ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการสมรสของชาวมุสลิม ตามกฎหมายฉบับนี้เด็กผู้หญิงเริ่มมีระดูครั้งแรก เริ่มสมรสได้ อายุเท่าไรก็ได้แล้วแต่ เด็กผู้ชายถ้าหลังอสุนีครั้งแรกสมรสถือว่าได้ตามกฎหมายมุสลิม แต่ พอมีความสัมพันธ์กันกลับถูกกฎหมายอาญาเล่นงานว่า ไปร่วมประเวณีกับเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๕ ปี คิดคุก ๓-๒๐ ปี นี่คือการขัดกันระหว่างกฎหมายซึ่งใช้กันระหว่างท้องถิ่นกับกฎหมายรัฐ เรา จะยอมรับได้มากน้อยเพียงใด ฉะนั้นชาวเขาต่าง ๆ เขามีวิถีชีวิตต่าง ๆ นั้น เราจะให้เขากลับมามีวิถี ชีวิตเป็นคนเมืองหรือต้องการรักษาเขาไว้เป็นอย่างนั้น ที่บอกว่าจะถูกกลืน ผมถามว่าพวก ผิดต้องเหลือง ท่านต้องการให้เขามานุ่งผ้าเดี๋ยว บังใบตองอยู่ตลอดชีวิต หรือจะพวกเงาะซาไกจะให้ ทัดดอกกุหลาบสีแดงแล้วให้ไปเป่านกไ้ตกมาตายหรือจะปรับชีวิตให้ไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การจะให้เขากลับมาสู่โลกในปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ หรือมองว่าเป็นการกลืนวัฒนธรรมของ เขา สิ่งเหล่านี้เองที่ท่านอาจารย์พรชัยพูดถึง คือสิทธิในการดำรงวัฒนธรรมของตน รัฐจงใจกลืนเขา หรือปลอ่ยให้เขาเจริญก้าวหน้าตามสิ่งที่เขาควรจะเป็น ซึ่งหมายถึงความก้าวหน้าของโลก ผมอยาก ให้ท่านอาจารย์พรชัยช่วยเพิ่มในบทวิจัยเรื่องนี้ด้วยว่า สิทธิในการดำรงวัฒนธรรมก็ดี สิทธิในการ ดำรงชีวิตเขาก็ดีนั้น รัฐควรจะทำอย่างไร ถ้าปลอ่ยให้เขาเป็นไปตามวิวัฒนาการความเจริญก้าว หน้าเข้าสู่โลกเหมือนที่เขาควรจะเป็นอย่างคนอินเดียแดง ต้องหันมานุ่งกางเกงยีนส์ ใส่เสื้อยืด ไม่มี ใครไปแต่งตัวเหมือนเดิมแล้ว

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุริยา รัตนกุล

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

ได้ฟังเรื่องชนกลุ่มน้อยแล้วคิดว่า มันน่าจะมีพิจารณาที่เราควรจะคำนึงถึงด้วยคือ dynamic หรือพลวัต เพราะความเป็นชนกลุ่มน้อยนั้นมันลดลง อย่างพวกมูมฟี ที่จังหวัดแพร่ ปัจจุบันนี้ไม่มีใครคิดว่าเขาเป็นชนกลุ่มน้อยแล้ว หรือพวกยาอูที่จังหวัดเพชรบูรณ์ก็ไม่มีใครคิดว่าเขาเป็นชนกลุ่มน้อยแล้ว แต่เขาก็มีวัฒนธรรมต่างจากไทยส่วนใหญ่ อันนี้เราเรียกเขาว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” หรือในทางกลับกันคนที่เวลานี้ยังไม่เป็นชนกลุ่มน้อย แต่ก็อาจจะเป็นชนกลุ่มน้อยได้ในอนาคต เช่น พวกเขมรเหนือ ที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ถิ่นศาสนาพุทธเหมือนคนไทย แต่พูดภาษาเขมร แล้วมีที่มาทางประวัติศาสตร์ต่างจากคนไทย ที่เหมือนกับคนไทยก็คือ ถิ่นศาสนาพุทธ นับถือพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามของมิชชันนารีจำนวนมาก ที่จะเปลี่ยนคนเขมรเหนือเหล่านี้ให้นับถือศาสนาคริสต์ ถ้าเปลี่ยนได้สำเร็จ เขามีอยู่ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ถึง ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ความคล้ายกับไทยก็จะหายไปอีก Structure ที่เหลืออยู่คล้ายกับไทยอยู่อย่างเดียว คือ นับถือพระมหากษัตริย์ไทย อันนี้มันเป็นพลวัตที่จะเกิดชนกลุ่มน้อยที่เป็นไปได้ อยากให้เวลาทำวิจัยเรานึกถึงข้อนี้ด้วยว่า สิ่งไหนมันเป็นสิ่งที่ตายซากแล้ว และสิ่งไหนเป็นสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณวิชัย โสสุวรรณจินดา

(สมาชิกวุฒิสภา)

ผมอ่านรายงานของท่านอาจารย์พรชัยแล้วก็เห็นว่า ได้ลงละเอียดมาก ความจริงก็น่าสนใจ เพราะว่าอาจารย์เวลาจะพูดถึงชนกลุ่มน้อยนั้น จะหากลุ่มไหนที่มาแทนกลุ่มน้อย คงจะยากเหมือนกัน ยกเขาขึ้นมาเป็นตัวอย่างอันหนึ่ง คือจริง ๆ หัวใจคงไม่ได้อยู่ที่ว่าใครคือชนกลุ่มน้อย คงจะไปเน้นที่ว่าสิทธิต่าง ๆ ของชนต่าง ๆ เหล่านี้ มีปัญหาหรือว่ามีข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง แล้วผมก็เห็นใจอาจารย์ที่บางทีสั่งให้เขาพิมพ์ค้นฉบับแล้วไม่ได้ไปดู

มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถาบันนิติบัญญัติอยู่ประการหนึ่งที่ท่านอาจารย์พรชัยพูดถึงว่า กลไกทางด้านนิติบัญญัติในการดูแลสิทธิของชนกลุ่มน้อย ซึ่งในรายงานของอาจารย์เองก็ไม่ได้เน้นชัดว่าจะมีบทบาทอะไรบ้าง กล่าวถึงแต่เพียงว่า ฝ่ายนิติบัญญัติก็มีบทบาทในการออกกฎหมาย ในการตั้งกระทู้ถาม ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ แต่ผมก็อยากจะเรียนว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ มีน้อยจริง ๆ และก็การจะให้การคุ้มครองต่าง ๆ นั้นก็คงยังไม่ได้มาก อันนี้ก็ต้องการรายงานของอาจารย์คู่ผลกับอาจารย์พนธิในเรื่องของสิทธิมนุษยชนว่า จะให้ความคุ้มครองสำหรับคนกลุ่มนี้อย่างไร แล้วก็กลไกทางกฎหมายที่จะเปิดโอกาสให้เขาได้มีการร้องทุกข์ให้มีการคุ้มครองแก้ไขกฎหมาย ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องนั้น ก็คงจะมีการพูดสรุปมาในรายงานที่ท่านอาจารย์ทั้งสองอาจจะต้องสรุปเสนอผ่านมาเพื่อจะออกมาเป็นกฎหมายในเรื่องนี้โดยเฉพาะต่อไป แต่ผมก็เห็น

ด้วยที่ว่าฝ่ายนิติบัญญัติเองก็ยังมีบทบาททางด้านนี้น้อย ก็คงจะต้องไปดูเอาเอง แล้วก็อาจจะมีการทบทวนแก้ไขกฎหมายให้คุ้มครองชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวคิดเรื่องของความหมายในทางระหว่างประเทศ ซึ่งอันนี้สำคัญ คนไทยไม่ได้ไปเป็นชนกลุ่มน้อยในต่างประเทศเท่านั้น บางทีก็ไปเป็นชนอาจจะเรียกว่าเป็นชนที่ถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบมากมาย แต่ว่าเรายังไม่ได้อำนาจเข้าไปถึงแก้ไขกฎหมาย ผมเพิ่งได้ไปปีนังมาเมื่อสัปดาห์ที่แล้ว ก็เห็นว่ามีคนไทยอยู่ที่นั่นมากเหมือนกัน ก็ไปเป็นชนกลุ่มน้อยที่ปีนัง ปีนังเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีก่อนนั้นเป็นของไทย ชื่อเกาะหมาก แต่ว่าทุกวันนี้ก็กลายเป็นของต่างประเทศไปแล้ว มักคุเทศน์ที่เขาพาไปเขาบอกว่าเขาอยากจะคืนเกาะหมากให้กับประเทศไทยเหลือเกิน เขาเป็นคนมาเลย์เชื้อสายจีน แต่เขาบอกว่าคนจีนในมาเลย์ก็เป็นชนกลุ่มน้อยเหมือนกัน ฉะนั้นถ้าหากว่าเขามีโอกาสได้เป็นนายกรัฐมนตรีของมาเลเซีย เขาจะคืนให้ แต่คิดว่าคงจะเป็นไปได้ยาก เพราะมาเลย์นั้นเป็นประเทศที่จะต้องให้นายกฯเป็นคนมาเลย์เท่านั้น

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณถวิล เปลี่ยนศรี

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ)

ผมมี ๒-๓ ประเด็น ประเด็นแรกเรื่องนิยามศัพท์ ความจริง ก็ค่อนข้างจะติดอยู่เหมือนกันว่า อะไรคือชนกลุ่มน้อย ผมกำลังคิดว่าอันนี้ก็คงต้องปล่อยให้เป็นที่ของนักวิชาการที่จะถกเถียงกันว่า จะดูในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่ หรือว่าถ้าดูตรงนั้นก็คงเป็นอย่างที่ท่านอาจารย์ว่า คงเป็นเรื่องของการที่จะการเลือกปฏิบัติ แต่ถ้าดูในแง่ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง ผมคิดว่าคงเป็นเรื่องแล้วแต่การมอง ในจุดนั้นก็คงปล่อยให้เป็นที่ของนักวิชาการที่จะพูดจากัน ในส่วนของสมช.ผมขอเรียนท่านกมลพลว่า ไม่ว่าคำว่า “ชนกลุ่มน้อย” จะนิยามอย่างนั้นก็ตาม แต่ในแง่ของสมช.เท่าที่ผมได้รับทราบและรับฟังมา ผมอาจจะเข้ามาดูหลังอาจจะไม่ทราบถึงคนรุ่นก่อน ๆ แต่ว่าในทางการปกครอง ในทางความมั่นคง ถ้าเป็นคนไทย ผมคิดว่าคนไทยมุสลิมหรือคนไทยภูเก็ก็ตาม ถ้าเป็นคนไทย สัญชาติไทย เราต้องค่อนข้างระมัดระวังในการใช้คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” ซึ่งเราอาจใช้คำว่า “ชาวไทยภูเขา” ก็ได้ อันนี้เป็นประเด็นที่ ๒

ส่วนเรื่องของเขมร ลาว พม่า ที่เข้ามาขอทานบ้าง เข้ามาเชือดคอนายจ้างบ้าง เราไม่เรียกเขาเหล่านั้นว่า “ชนกลุ่มน้อย” เราจะเรียกว่า “ผู้หลบหนีเข้าเมือง” เป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งในส่วนของประเด็นเรื่องชาวเขาซึ่งผมเห็นด้วย รายงานวิจัยสำรวจสถานการณ์องค์ความรู้ขณะนี้แม้จะพูดถึงชนกลุ่มน้อยก็ตาม แต่ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ ๘๐% เป็นเรื่องชาวเขา ในเรื่องชาวเขาผมมีประเด็นข้อสังเกตว่า มีหลายท่านพูดถึงว่าเราจะเข้าไปกลืนวิถีชีวิตเขาหรือไม่ หรือจะปล่อยให้เขาออกมาไป

ตามวิถีชีวิตของเขา คงไม่ใช่เรื่องถูกหรือผิด มีผู้ที่รับผิดชอบเรื่องการศึกษาชาวเขาเล่าให้ผมฟังว่า มีนักเรียนชาวเขาในโรงเรียนซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่สูง ทั้งครูและอาจารย์ที่สอนพยายามโน้มน้าวที่จะให้นักเรียนชาวเขาได้แต่งชุดชาวเขามาโรงเรียน มีวิถีชีวิตอย่างที่เขาเคยมีอยู่ สิ่งที่เขาได้รับสะท้อนกลับก็คือว่า ทางผู้ปกครองก็ตาม ทางนักเรียนก็ตาม เขาถามว่าทำไมไม่ให้เขาแต่งชุดนักเรียนอย่างที่เขาเห็นในทีวี อันนี้ฝากเป็นข้อสังเกต ผมไม่ทราบว่ามันไหนผิด อันไหนถูก

รายงานวิจัย เรื่อง “ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”**โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิศวาท สุนทรพันธุ์**

วันนี้พวกเราคำพราญผู้วิจารณ์และหวังว่าทุกท่านจะให้ความกรุณาแก่พวกเรา โดยการให้คำแนะนำ ถ้าให้วันนี้ไม่ทันก็กรุณาส่งเป็นลายลักษณ์อักษรมายังดิฉัน ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง และวันนี้เราถือว่าเราสองคนเอามะพร้าวมาขายสวน เพราะว่าพวกเราคงจะรู้น้อยกว่าท่านที่นั่งอยู่ในที่นี้

ขออนุญาตพูดในหัวข้อเรื่อง หลายคนวิจารณ์แล้วว่าเรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อย บางคนตีความว่า การที่เขียนว่าชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนั้น อาจจะมี Integration ทางด้านได้สิทธิหรือไม่ ดิฉันคิดว่าคงไม่ใช่อย่างนั้น รู้สึกว่างานวิจัยจะเน้นชาวเขา ในขณะที่เดียวกันก็พูดถึงชนกลุ่มน้อยด้วย นั่นคือสิ่งที่ดิฉันเข้าใจ ไม่ใช่เรื่องผลทางกฎหมายแต่อย่างใด

อาจารย์พันธุ์ทิพย์ ได้อ้างถึงการแบ่งแยกชนกลุ่มน้อย โดยการแยกจากคนที่มาจากประเทศต่าง ๆ โดยแยกเป็น ๗ กลุ่ม คูในรายงานวิจัยในหมายเลข ๑ หน้า ๑๐-๑๑ มีพม่า จีน ลาว เวียดนาม มาเลเซีย เขมร และชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนที่สูง ซึ่งก็คือชาวเขานั้นเอง แล้วที่อาจารย์พรชัย ท่านได้อ้างว่า งานของท่านจัดภัย ซึ่งแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่ ชาวจีน ชาวเขา ชาวญวนอพยพ ชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ และผู้ลี้ภัยกลุ่มต่าง ๆ นั่นคือสิ่งที่ออกมา และหากเข้าใจไม่ผิดดิฉันเห็นด้วยกับคนที่บอกว่า ชนกลุ่มน้อยก็คือคนที่ไม่ใช่ชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งอันนั้นอาจจะดีที่สุด เพราะว่าคำนิยามก็ปนกันไปปนกันมา ชนกลุ่มน้อยก็คือชนกลุ่มที่มีความแตกต่างไปจากชนส่วนใหญ่ ในด้านเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ชาติพันธุ์ก็ได้แก่ เรื่องค่านิยม ความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อประการใดประการหนึ่ง จากจุดนี้ก็อยู่ที่ท่านจะปรับเอาเองว่า คนไหนเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ ซึ่งยังเป็นที่ยกเถียงกันอยู่ ซึ่งตอนนี้ดิฉันคิดว่าอาจจะไม่มีปัญหาที่สำคัญมากจนกว่าเมื่อประเทศไทยเริ่มจะให้สิทธิว่า ใครจะเป็นชนกลุ่มน้อยก็อาจจะมีการโต้เถียงหรือแม้กระทั่งว่า บุคคลคนนั้นจะเรียกร้องสิทธิที่จะพึงมี ซึ่งเราไม่ได้เขียนไว้ตรงนี้คือ ดิฉันและอาจารย์ปฐมภรณ์คิดว่า น่าจะรวมถึงชนดั้งเดิม ซึ่งถ้าเข้าใจไม่ผิดรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย มาตรา ๔๖ ถ้าเข้าใจไม่ผิด พูดถึงชนดั้งเดิมสิทธิของเขาที่จะคงอยู่ ที่จะธำรงรักษาสิทธิที่อาจารย์พรชัยพูดถึง ซึ่งก็คือสิ่งที่เราจะกล่าวถึงต่อไปนี้

เวลาเราพูดถึงประเทศไทย ชนกลุ่มใหญ่โดยทั่วไปเราจะเข้าใจกันที่ว่า คงจะมีสัญชาติไทย และอาจจะมีบางคนที่ไม่ใช่สัญชาติไทย อาจจะเป็นไปได้ที่ชนกลุ่มน้อยอาจจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ได้ ถ้าเราถือว่าชนกลุ่มน้อยนั้นมีความแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์ หรือความเชื่อ ขนบธรรมเนียม แม้กระทั่งชาวเขาที่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยก็อาจจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ได้ การที่พูดถึงชาวเขามีจำนวนเท่าไร เมื่ออ่านจากเอกสารราชการแล้ว สมมติว่าประเทศไทยมีประชากรที่เป็นชน

กลุ่มใหญ่ประมาณ ๖๐ ล้านคน และที่เป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นชาวเขา ถ้าเราพูดถึงชาวเขาก็คงจะมีประมาณ ๘ แสน - ๑ ล้านคน แล้วจากเอกสารของกรมประชาสงเคราะห์ เท่าที่ทราบเขาแบ่งชาวเขาเป็น ๑๑ เผ่า ซึ่งรายละเอียดเรื่องชาวเขาจะได้รับทราบจากคุณภูศศักดิ์ ซึ่งท่านเชี่ยวชาญทางด้านนี้มาก

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวเขา โดยที่ไม่รวมถึงชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นนั้น เท่าที่ทราบชาวเขาที่ได้สัญชาติไทยไปแล้วมีประมาณ ๖๐% (ซึ่งดูได้จากผังที่อยู่ในรายงานหมายเลข ๖ หน้า ๑๐) ซึ่งเป็นตัวเลขของชาวเขาใน ๑๗ จังหวัด (แสดงแผนที่ประเทศไทยแสดงถึงพื้นที่ที่มีชาวเขาดั้งถิ่นฐานอยู่) พื้นที่ในแผนที่ซึ่งวงไว้ด้วยสีค้ำนั้นคือ ๒๐ จังหวัดที่เขาเชื่อว่ามีชาวเขาอยู่ ซึ่งกะประมาณ ๘ แสนคน และเรียงลำดับลงไปว่ามีมากน้อยแค่ไหน อย่างไร เมื่อพูดถึงจำนวนของชาวเขา การได้สัญชาติ การที่พวกเราอ้างอิงถึงสัญชาติ เนื่องจากสัญชาติจะมีความสำคัญสำหรับประเทศไทยเกี่ยวกับการทำมาหากิน ซึ่งหลายท่านได้พูดไปแล้วว่า ถ้าไม่มีสัญชาติไทย ไม่ว่าคุณจะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือมาจากต่างประเทศก็ตาม การทำมาหากินอยู่ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว ต้องขอ Work Permit และถ้าจะประกอบอาชีพก็ต้องพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ก็คือ ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๘๑ (ปว.๒๘๑) หากจะถือครองที่ดินก็ต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.๒๔๙๗ ฉบับแก้ไขปี ๒๕๓๕ ซึ่งโดยหลักแล้วคนต่างด้าวไม่สามารถถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน การที่ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยอื่นที่มีอยู่นี้ไม่สามารถถือครองที่ดินได้อาจจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้หลายคนเขาบอกว่าทำให้เขารักพื้นดินที่อยู่บนนั้นน้อยลงจริงหรือไม่เป็นสิ่งที่ต้องตามติดกัน การที่เขาจะทำงานต้องขอ Work Permit ซึ่งอาจจะยากหรือง่าย ซึ่งก็อาจจะทำให้ผู้ว่าจ้างลำบากใจในการจ้าง

อีกประการหนึ่ง ในการประกอบอาชีพซึ่งต้องเป็นไปตามปว. ๒๘๑ อาจจะทำให้รู้สึกยุ่งวุ่นในการที่จะทำมาหากินเลี้ยงชีวิต เป็นอุปสรรคต่อการทำมาหากิน ต่อการประกอบธุรกิจ ส่งผลต่อคนที่มียาได้น้อย อาจทำให้เขาสูญเสียอะไรหลายอย่างไป นั่นคือจุดที่ทำให้ผลทางกฎหมายซึ่งจะเข้ามาเกี่ยวข้องในส่วนนี้

ในกรณีของชนกลุ่มน้อย รายงานฉบับนี้เราไม่ได้มองแค่เฉพาะชาวเขาเท่านั้น ชาวเลเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้ถูกพูดถึงบ่อย แม้กระทั่งการแบ่งกลุ่มของราชการ เนื่องจากอาจจะมีนัยสำคัญต่อหน่วยราชการน้อย เพราะจำนวนชาวเลหรือชาวภูไทอาจมีไม่มากพอที่จะทำให้หน่วยราชการต้องเครียด กับการที่ว่าจะจัดการดูแลกับบุคคลกลุ่มนี้อย่างไร ซึ่งต่อไปอาจารย์ปฐมาภรณ์จะพูดถึงในส่วนที่เป็นปัญหาทางปฏิบัติซึ่งได้ไปพบมาเกี่ยวกับชาวเลหรือชาวภูไทว่าเป็นอย่างไร

ในส่วนของคุณฉันทินจึงขอสรุปว่า การไม่มีสัญชาติไทยไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มน้อย จะมีผลทางด้านการทำมาหากินพอสมควร ไม่ว่าใครจะว่าอย่างไรก็ตาม การมีสัญชาติอาจจะต้องคิด แต่การได้ อาจจะยาก หลายคนก็บอกว่า ๖๐% ก็ได้ไปแล้ว การได้ง่ายได้ยากนั้นเราต้องพิจารณาทางภาคปฏิบัติด้วย

รายงานวิจัยเรื่อง “ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

โดย ดร.ปฐมภรณ์ บุษปธำรง

ในการพูดถึงปัญหาของการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทางคณะที่เราได้ศึกษาและทำงานด้วยกันมาก็มีการศึกษานั่นกลุ่มชาวเขา ชาวภูไท ที่กาฬสินธุ์ ชาวเลที่เกาะสุรินทร์ จังหวัดภูเก็ต และได้มีโอกาสไปทางอำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ซึ่งดูแลในส่วน of ชาวเลที่เกาะสุรินทร์

สำหรับปัญหาชาวเขาจะคล้ายกับรายงานของคุณกฤษณ์ซึ่งจะพูดต่อไปนั้น เนื่องจากเนื้อหาคล้ายกัน ฉะนั้นจะไม่พูดในเรื่องชาวเขา แต่จะขอข้ามไปพูดเรื่องชาวเลและชาวภูไท ชาวเลเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ทางภาคใต้ ในจังหวัดภูเก็ต ระนอง พังงา สตูล และกระบี่ และจากการที่ได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์ชาวเลพบว่า ปัญหาของพวกเขาคือจะพบได้ดังนี้

ประการแรกคือ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวเล เน้นไปทางการประมง จับปลา จับกุ้งมังกร มาขาย มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติสูง เช่น อาจไม่สามารถออกเดินเรือไปหากินได้ในฤดูที่มีมรสุม นอกจากนี้ยังประสบปัญหาหลักคือ รัฐบาลได้ไปกำหนดพื้นที่บางแห่งซึ่งมีความสวยงามตามธรรมชาติ และบังเอิญเป็นเขตที่ชาวเลไปงมหอย จับกุ้งมังกร มีการประกาศเขตตรงจุดนั้นให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เช่น ที่เกาะสิเหร่ซึ่งมีชาวเลจำนวนหนึ่งที่ไม่มีบัตรประชาชน แล้วก็ไม่มีความสัญชาติไทยอาศัยอยู่ พวกเขาต้องไปจับปลาหากุ้งมังกรในเขตทะเลลึก ซึ่งไม่ใช่เขตอุทยานแห่งชาติ จะเห็นได้ว่า ปัญหาของชาวเล รัฐบาลไปประกาศเขตอุทยานครอบคลุมในส่วนที่เขาทำมาหาเลี้ยงชีพ อันส่งผลกระทบต่อการทำงานของเขา ในแง่ที่เขาจะต้องออกเดินทางไปในทะเลหรือต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานมากขึ้น นอกจากนี้สัตว์น้ำที่หามาได้ก็ถูกกดราคาจากผู้ที่มีบัตรซื้ออาหารทะเล ประมาณ ๖๐๐ บาท/กิโลกรัม สำหรับผู้หญิงชาวเลที่เกาะสิเหร่ เนื่องจากอาจเป็นด้วยสภาพทางธรรมชาติด้านกายภาพของผู้หญิงที่ไม่สามารถเดินเรือไปในระยะไกลได้ ต้องอยู่ทำมาหากินแถวชายหาด ต้องรับจ้างรื้อรังเง้ง งามเปลือกหอย ทำโมบายขายให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งอาชีพเหล่านี้ก็ไม่ได้สร้างรายได้ให้กับชาวเลอย่างสม่ำเสมอ สำหรับชาวเลที่เกาะสุรินทร์ อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ดูเหมือนว่าจะมีปัญหาคล้ายคลึงกัน ไม่มีเงินพอที่จะซื้อข้าวสารและอาหาร ซึ่งทางอุทยานแห่งชาติก็ได้จัดกองทุนซื้อข้าวสารให้แก่ชาวเล

ประการที่ 2 ปัญหาที่ชาวเลประสบคือ ปัญหาการถือครองที่ดิน ซึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาการไม่ได้รับสัญชาติไทย เมื่อไม่มีสัญชาติไทยจึงไม่สามารถถือครองที่ดินได้ นี่เป็นปัญหาที่ ชาวเลที่เกาะสุรินทร์กำลังประสบอยู่ สำหรับกลุ่มชาวเลที่เกาะสิเหร่ ส่วนภาครัฐได้เริ่มทยอยให้สัญชาติไทยแล้ว อย่างไรก็ตาม พบว่าชาวเลกลุ่มนี้ไม่ต้องการกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดิน เนื่องจากวิถีการ

*อาจารย์ประจำ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดำเนินชีวิตแบบพวกเขาเป็นระบบชุมชน ต้องการรวมกลุ่มกัน จากที่ได้คุยกันชาวเลบอกว่าอยากจะมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน แต่อยากเป็นชุมชนมากกว่าจะเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ซึ่งอันนี้คิดว่ารัฐน่าจะรับไว้พิจารณา หากจะมีการกำหนดนโยบายเรื่องการให้สิทธิในการถือครองที่ดินกับชาวเล นอกจากนี้อย่างประสบปัญหาอื่นอีก เช่น ชาวเลที่เกาะสุรินทร์ หรือที่สิเหร่ มีปัญหาเรื่องการถูกรุกรกที่ดิน ปัญหาความปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เขียนไว้ในรายงานแล้ว สำหรับชาวภูเก็ต เป็นกลุ่มคนที่ได้สัญชาติไทยแล้ว โดยปัญหาส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกันกับคนไทย คือ ปัญหาเรื่องการขาดแหล่งน้ำในการเกษตรกรรม ปัญหาโรคข้าว เป็นต้น นี่เป็นข้อสรุปสั้น ๆ เกี่ยวกับข้อมูลที่เราได้มา สำหรับในส่วนของการทบทวนวิจารณ์ ดังที่อาจารย์พิศวาทได้เรียนทุกท่านแล้วว่า ผู้วิจารณ์ในส่วนของการรายงานฉบับนี้ไม่สามารถมาร่วมสัมมนาได้ ทางคณะจึงได้แจกบทวิจารณ์รายงานวิจัยทั้ง ๒ ฉบับให้ท่าน โดยในฉบับแรกจะเป็นหัวข้อที่เขียนว่า “กรณีวิจารณ์รายงานวิจัย กรณีศึกษาสภาพการดำรงชีวิตของชาวเล อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา”^{๖๖} ซึ่งเป็นวิจารณ์ที่เขียนขึ้นโดยท่านนายอำเภอคุระบุรีส่งมา สำหรับบทวิจารณ์ฉบับที่สอง “ปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพของชาวเลและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” เขียนโดยคุณอรชร รัตนมณี^{๖๗} ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานจัดหางาน จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้ทุกท่านในที่นี้ใช้เวลาอ่านงานทั้ง ๒ ฉบับนี้แล้วช่วยเสนอความคิดเห็นในที่ประชุม

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.นฤมล วิทยะระนันท์

(สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ดิฉันขอเสริมเล็กน้อย เพราะว่าเคยมีโอกาสดำไปอยู่กับชาวเลที่เกาะสุรินทร์นี้ระยะหนึ่ง และพอจะทราบสถานการณ์บ้าง ในรายงานวิจัยของอาจารย์ ขอให้แบ่งชาวเลออกเป็น ๓ กลุ่มให้ชัดเจน เพราะปัญหาของชาวเลแต่ละกลุ่มนั้นไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะกลุ่มชาวเลที่เกาะสุรินทร์ยังรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ คือเวลาหน้าแล้งที่ไม่มีมีรสุม หลายครอบครัวจะลงเรือแล้วเร่ร่อนไปเหมือนเมื่อหลายร้อยปีที่เคยทำกัน ส่วนกลุ่มที่เรียกว่า “อุลกละฮัว” ที่ภูเก็ต ลันดา สตูล จะตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานแน่นอน แต่เขาจะออกเรือเพื่อไปหาถ้ำบอย ๆ ซึ่งอาจเป็นระยะเวลานาน ๆ และไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย แต่อาจเลยไปถึงมาเลเซียหรือพม่าด้วย เพราะฉะนั้นจึงน่าจะแบ่งชาวเลออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

^{๖๖} คูบทวิจารณ์ จากรายงานวิจัยหมายเลขที่ ๖

^{๖๗} คูบทวิจารณ์ จากรายงานวิจัยหมายเลขที่ ๖

๑. อุทิศละฮ้วย

๒. มอร์แกน ซึ่งในส่วนของมอร์แกนนั้นในรายงานวิจัยยังมีข้อคลาดเคลื่อนอยู่แต่ไม่มาก มอร์แกนที่เกาะสุรินทร์ เรื่องเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน หลักใหญ่ที่ถือครองที่ดินไม่ได้ เพราะว่า เป็นอุทยานแห่งชาติ ไม่ใช่เพราะว่ามอร์แกนไม่มีสัญชาติ เพราะประมาณสัก ๕% ของชาวมอร์แกน ที่เกาะสุรินทร์เริ่มมีสัญชาติและมีบัตรประชาชนแล้ว แต่เนื่องจากพวกนี้มีโอกาสไปทำงานที่ กระบุรี หรือที่ตะกั่วป่า สถานการณ์เกี่ยวกับมอร์แกนจึงเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นรายงานการวิจัยต้อง update อยู่ตลอด อุทยานที่เคยให้เป็นกองทุนซื้อข้าวสารไว้จวบจนไม่มีแล้ว หรือเดิมอุทยานเคยเปิด โอกาสให้เขาขายเปลือกหอยให้กับนักท่องเที่ยว ขณะนี้เมื่อมีมาตรการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น การขาย เปลือกหอยจึงไม่มีการอนุญาตแล้ว ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายสัญชาติ ประเด็นนี้มีปัญหามาก เพราะมีชาวเลส่วนหนึ่งยังเดินทางไป มา ๑ ระหว่างไทยกับพม่าอยู่ ดังนั้นอาจไม่ให้เป็นสัญชาติ ไทยแต่ว่ามีบัตรสีฟ้าของชาวเขา หรืออาจจะหามาตรการอื่นซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ เนื่องจากบางคนยัง คงเร่ร่อน บางคนก็ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เกาะสุรินทร์นานมาแล้ว

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาด้านอนามัย สาธารณสุข และปัญหาที่น่าหนักใจในขณะนี้ ก็คือมีการติดยากันมาก โดยส่วนใหญ่เป็นกัญชาและระยะหลังจะมีเฮโรอีนด้วย เรื่องสุขภาพอนามัย โดยเฉพาะอนามัยแม่และเด็กจะต่ำมาก ในส่วนเรื่องการศึกษาที่สำคัญเช่นเดียวกัน แต่ดังที่มีการพูด กันเมื่อเช้าว่า เราต้องดูว่าการศึกษาจะเกี่ยวเนื่องกับชีวิตประจำวันของเขา จะมีประโยชน์จริงหรือไม่ เท่าที่ทราบมีครูอาสาจากการศึกษานอกโรงเรียนเข้าไปอยู่ช่วงหนึ่ง แต่ตอนนี้กลับมาแล้ว และมี หน่วยประมงซึ่งอยู่บนเกาะสุรินทร์ได้ให้การศึกษากับเด็ก ๆ มีการนำเด็ก ๆ ขึ้นเรือมาแล้วมาเรียน ภาษาไทย เรียนเลข ให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย แต่อย่างต้องตั้งข้อสังเกตเล็กน้อยว่า การนำเด็กออกมาจากหมู่บ้านแล้วมาใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับครูช่วงหนึ่ง แล้วช่วงนั้นเด็กจะไม่ มีโอกาสเรียนรู้หรือได้สัมผัสชีวิตของพ่อแม่หรือไปช่วยพ่อแม่หาปลา เพราะฉะนั้นอาจมีผลต่อการ สืบทอดวัฒนธรรมบางอย่าง

เสริมประเด็น

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิศวาท สุคนทรพันธุ์

ขอบพระคุณมากค่ะที่ให้ความรู้เพิ่มเติม สำหรับในส่วนการศึกษา อนามัย สาธารณสุข เราจะรับไปแล้วนำไปฝากเพื่อนร่วมงานที่ศึกษาในเรื่องนี้ด้วย อย่างไรก็ตามก็อาจจะได้เสนอโครงการใหญ่ ว่าจะต้องครอบคลุมถึงด้วย ในส่วนเรื่องที่ดินที่ว่าจะมีที่ดินในเกาะใดหรือไม่ในเขตอุทยานนั้น เป็น มุมที่ท่านอาจารย์ณรงค์จะพูดถึง เป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมและพหุวัฒนธรรมการยกตัวอย่างไปแล้ว ซึ่ง อาจารย์ณรงค์คงจะครอบคลุมถึงจุดนี้

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุรียา รัตนกุล

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

ที่ว่าชาวภูไทเป็นชนกลุ่มน้อยในจังหวัดกาฬสินธุ์ ราชบุรีและเพชรบุรี ซึ่งเรียกว่า ลาวโซ่ง นั้น ขอให้ตรวจสอบดูอีกครั้ง เพราะภูไทก็คือภูไท และลาวโซ่งนั้นที่จริงคือ ลาวทรงดำ หรือพวก ไทยดำ ซึ่งเป็นคนละพวกกับภูไท จึงรวมกับลาวโซ่งไม่ได้

อีกประการหนึ่งคือว่า หากมีรายงานฉบับสมบูรณ์แล้ว อยากให้ถูกต้องตามอักขรวิธีไทย อย่างชื่อ “เกาะซาม้า” ม้าใช้ไม้โท ไม่ใช่ไม้ตรี และอย่างคำว่า “เขียะ” เขียะ เป็นเสียงตรีอยู่แล้วโดยไม่ต้องใส่ไม้ตรีอีกตามอักขรวิธีไทย

รายงานวิจัย เรื่อง “สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย”

คุณศักดิ์ ธรรมศาลา^๒

กราบเรียนท่านไสว พราหมณี และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ผมมีโอกาสจะเสนองานในส่วนนี้ เดิมทีผมรับงานค่อนข้างจะใหญ่โต แต่มีกลุ่มอาจารย์พิศวาห์รับไปแล้ว คือ การประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ซึ่งผมอยากจะรับส่วนนี้ด้วย แต่ว่าเนื่องจากประสบการณ์ ประการหนึ่ง ประการสำคัญคือ ชาวเขามีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศเรามากกว่าชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้ด้วยสถานการณ์ในยุคแรก ผมอยากจะเกริ่นนำว่า ในสมัยนั้นเมื่อเมื่อ ๓๐-๔๐ ปีก่อน คุณบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้เคยกล่าวถึงเรื่องชนกลุ่มน้อยและชาวเขาไว้มากมาย แต่ตอนนั้นเป็นในหนังสือที่เราอ่านแล้วยังรู้สึกเฉย ๆ แต่พอมาทำงานแล้ว ช่วงนั้นรัฐบาลเกิดไปสนใจจุดนี้ว่า ชาวเขามีปัญหาอะไร เนื่องจากไปเจอคนบนภูเขามากมายโดยเฉพาะตำรวจตระเวนชายแดน และช่วงนั้นก็เป็นที่เข้าใจว่าจะมีการเลิกฝิ่น ชาวเขาถูกมองว่าเป็นตัวหลักในการปลูกฝิ่น อันนำไปสู่การเลิกปลูกฝิ่น และภายหลังก็มีปัญหาเรื่องสิทธิเข้ามาแทรก

อย่างไรก็ดี สิ่งแรกที่ผมนำเสนอเรียนเพราะว่า เมื่อพูดถึงฝิ่น ซึ่งก็คืออาชีพหนึ่งของชาวเขา การให้เขาเลิกปลูกเขาก็ต้องเปลี่ยนอาชีพ นำไปสู่ผลที่ผมต้องเข้าร่วมวิจัยตรงส่วนนี้ ซึ่งก็คือในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องอาชีพชาวเขา เป็นงานที่ทำกันมานานและต่อเนื่อง ปัญหาส่วนใหญ่จะอยู่ที่ชาวเขามากกว่าชนกลุ่มน้อย

รูปแบบของงานที่เรานำเสนอจากเอกสารจะมีส่วนแรกคือบทนำ กล่าวถึงลักษณะสภาพและความสำคัญของปัญหาวิจัย ซึ่งประเด็นที่ทำการศึกษา ความมุ่งหมายและรายงานผลวิจัยที่มีมาในอดีต ส่วนมากจะหนักไปทางกองสงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งจากการวิจารณ์ของคุณสกลที่ว่าทำไมเหมือนอันก่อน เราใช้เวลาในช่วงจำกัด แล้วในสภาพงานที่รับมาก่อนข้างจะจำกัด เราต้องรับตรงนี้ก่อน

ส่วนที่ ๒ จะชี้ประเด็นในการเสนอลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของชาวเขา โดยเริ่มต้นจากสภาพชาวเขาในประเทศไทยว่าเป็นอย่างไร แล้วมองไปถึงตัวแรงงานในรูปต่าง ๆ ว่าเราจะใช้แรงงานในแง่ใดที่ชาวเขาเข้ามา และการปรับตัวของแรงงานชาวเขาในการเคลื่อนไหวจากภาคเกษตรซึ่งเป็นภาคเริ่มต้น ซึ่งจะปรับเปลี่ยนจากฝิ่นในภาคเกษตรด้วยกันมาสู่นอกภาคเกษตร ผลสุดท้ายจะมีการพัฒนาหรือความต่อเนื่องของสิ่งที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่เราทำงานทั้งของภาครัฐหรือเอกชนก็ตามที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้ชาวเขาต้องเคลื่อนมาสู่ข้างล่าง นำไปสู่อาชีพเกี่ยวกับแรงงานชาวเขา เดิมทีก่อนที่กรมพัฒนาฝีมือแรงงานจะมีบทบาทในระยะหลัง กรมประชาสงเคราะห์ได้ทำไปก่อน โดยตรงนี้จะมีการศึกษาและอื่น ๆ เพิ่มขึ้นในช่วงนั้น

^๒อดีตผู้อำนวยการกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญสังคมศาสตร์ด้านวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

สุดท้ายลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงาน องค์ประกอบอาชีพ จะได้ชี้ประเด็นว่าชาวเขาลงมาพื้นราบอย่างไร และสภาพปัญหานี้คือหัวใจที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพของชาวเขา แล้วเกิดปัญหาอะไร รวมทั้งทิศทางและแนวโน้ม

เมื่อเกริ่นถึงภาพนำในช่วงเวลาที่จำกัด ซึ่งท่านสามารถอ่านจากเอกสารได้ สำหรับในเรื่องต่อไปจะขอให้คุณปริดาได้นำเสนอท่านในการประกอบอาชีพชาวเขา และแนวโน้มของการประกอบอาชีพ รวมทั้งการชี้ข้อมูลบางประเด็นที่นำไปสู่การวิเคราะห์ ซึ่งผมจะกลับมาเสนอแนวทาง ข้อเสนอสรุปสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในตอนท้ายอีกครั้ง

รายงานวิจัย เรื่อง “สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย”

โดย คุณปริดา คุณามา^{๑๑}

สำหรับในหัวข้อที่ผมได้ทำการวิจัยนี้เป็นเรื่องของชาวเขา โดยไม่ต้องแยกว่าเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ เดิมทีพวกเราทราบว่ามีชาวเขาที่มีการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งก็เป็นชาวไร่ ระยะต่อมา ช่วงประมาณปี ๒๕๑๐ กว่า ๆ ถึง ๒๕๒๐ กว่า ๆ ซึ่งช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๔-๖ ข้อจำกัด กระแสของคนที่พื้นราบที่มุ่งจะไม่ให้ชาวเขาขยายพื้นที่ออกไปซึ่งมีผลกระทบต่อคนพื้นราบ ข้อจำกัดทางทรัพยากรธรรมชาติทำให้เขาไม่สามารถที่จะทำไร่เลื่อนลอยต่อไปได้ แต่มีการส่งเสริมให้ทำไร่หมุนเวียนแทน โดยในระบบการทำไร่หมุนเวียนนั้นจะมีการวนกลับมาทำไร่พื้นที่เดิมอีก ๕ ปี ถึง ๑๐ ปี ซึ่งมีนักวิจัยจากสถาบันวิจัยชาวเขาได้วิจัยส่วนนี้ไปแล้วว่า การทำไร่หมุนเวียนมีผลคืออย่างไร ผมคงจะไม่นำมาชี้แจงในรายละเอียดครั้งนี้ ในระยะต่อมา ซึ่งในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ ซึ่งส่งเสริมให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมนั้น หลังจากที่กรมประชาสงเคราะห์ก็ดี หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ป.ป.ส.ก็ดี ได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์การต่างประเทศทั้งหลายที่มุ่งเน้นให้มีการปลูกพืชทดแทนฝิ่นหรือว่าการพึ่งพาพืชเศรษฐกิจ จึงได้มีการนำพืชเงินสดหรือพืชทดแทนฝิ่นมาให้ชาวเขาปลูก จึงมีลักษณะเป็นการเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้น พืชเงินสดส่วนใหญ่ได้แก่ พริก ถั่วแดง กาแฟ

การประกอบอาชีพชาวเขาในช่วงนั้น จริง ๆ แล้วเป็นลักษณะที่ว่า TOP-DOWN จากภาครัฐลงไปมากกว่า เพราะเราต้องการให้เขาเลิกการปลูกฝิ่นประการแรก ในประการที่ ๒ คือเรื่องของเศรษฐกิจ ฐานะเขาดีขึ้น ตอนนั้นช่วงประมาณปี ๒๕๒๕-๒๕๓๐ จะเป็นการระดมเงินจากภายนอกมาช่วยเหลือมาก อย่างเช่น โครงการไทย-นอร์เวย์ โครงการไทย-เยอรมัน หรือโครงการไทย-ออสเตรเลีย กระแสการช่วยเหลือตรงนั้นทำให้ระบบวิถีชีวิตในสถานภาพของชาวเขาเปลี่ยนไป ซึ่งทิศ

^{๑๑}หัวหน้าฝ่ายนโยบายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

ทางและแนวโน้มของชาวเขาในขณะนี้จะมีการเปลี่ยนจากการเกษตรเชิงพาณิชย์ มีการปรับเปลี่ยนไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าละทิ้งภาคเกษตร ภาคเกษตรยังคงต้องทำอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดหลาย ๆ ด้าน เช่น เรื่องของสิทธิทำกินบนพื้นที่สูง ซึ่งเมื่อเขาไม่มีสิทธิในที่ทำกิน เขาก็คงจะไม่รักหรือหวงแหนพื้นที่ที่ทำกินอยู่

ปัจจัยที่ทำให้ชาวเขาหันมาประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร มีปัจจัยหลักและปัจจัยคู่ค ในส่วนของปัจจัยหลัก ได้แก่

ประการแรกเรื่องที่ว่า มูลเหตุที่ทำให้ชาวเขาหันมาประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ก็คือ ผลผลิตทางการเกษตรมีความไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ เพราะไม่ได้ใช้ระบบชลประทานอย่างคนพื้นราบ

ประการที่ ๒ เป็นเรื่องของพืชเงินสดที่เป็นรายได้เสริม ซึ่งราคาก็ไม่แน่นอน แล้วอีกประการหนึ่ง ระยะทางไกล เหมือนที่เรียกว่า ไกลปืนเที่ยง เวลาซื้อปุ๋ยต้นทุนก็แพงกว่าคนพื้นราบ เช่น คนพื้นราบซื้อกระสอบละ ๓๐๐ บาท ข้างบนต้องซื้อ ๔๐๐ บาท แต่เวลาขายผลผลิตก็ต้องขายถูกกว่า เมื่อต้องบวกค่าขนส่ง จึงทำให้ราคาผลผลิตบนพื้นที่สูงค่อนข้างจะต่ำ ในขณะที่ต้องลงทุนสูง จึงต้องหันมาใช้พืชที่ได้เปรียบเชิงพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ราบปลูกไม้ไผ่ก็ต้องไปปลูกบนที่สูง เป็นไปในลักษณะนั้น

ประการที่ ๓ คือ ชาวเขาได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น แต่ไม่ใช่มาจนถึงกับจะต้องลงมาข้างล่างหรือหันไปประกอบอาชีพ เพียงแต่กระแสทิศทางและแนวโน้มทำให้เขาได้รับการศึกษามากขึ้น มีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น

ประการที่ ๔ คือ การคมนาคมสะดวก เนื่องจากว่าตอนนี้ชาวเขาได้รับสิทธิหลายอย่าง แล้วได้มีการปรับพื้นที่เข้าไปพัฒนา ทำให้มีการคมนาคมสะดวก เมื่อคมนาคมสะดวก ชาวเขาก็มีทิศทางที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร โดยหันมาค้าขาย พบปะกับคนพื้นราบมากขึ้น

ประการที่ ๕ คือ การถือครองที่ดินของเขา เมื่อเขาไม่มีสิทธิในการถือครองที่ดิน จึงเป็นปัจจัยหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวเขาเริ่มจะไม่มี ความมั่นใจว่า หากเขาทำกินแล้วจะถูกไล่ที่เมื่อไร สำหรับปัจจัยคู่คที่ทำให้ชาวเขาออกไปนอกภาคเกษตร ได้แก่ เรื่องของค่าแรง หลังจากที่ปล่อยให้ค่าเงินบาทลอยตัวแล้วค่าแรงก็สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันแรงงานชาวเขาเป็นลักษณะด้อยคุณภาพ ส่วนหนึ่ง และยังมีความต้องการจากคนพื้นราบ มีตลาดแรงงานซึ่งต้องการแรงงานชาวเขา เนื่องจากค่าแรงถูก โดยแรงงานเหล่านี้จะมีหลายอย่าง เช่น เด็กส่งหนังสือพิมพ์ เด็กขายน้ำมันตามปั๊ม โดยเฉพาะทางภาคเหนือจะเห็นว่า เด็กล้างจานตามห้องอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชาวเขาซึ่งลงมาประกอบอาชีพ เพราะตลาดแรงงานยังต้องการเขาอยู่ แต่ในขณะเดียวกันในส่วนของกรมประชาสงเคราะห์ที่มองกรมประชาสงเคราะห์คงไม่มองแล้วว่าเขามีงานทำ แต่มองไปถึงว่าคุณภาพชีวิตของแรงงานเหล่านี้ ลงมาพื้นราบแล้วเกิดอะไรขึ้น เขาได้รับสิทธิเหมือนกับคนพื้นราบทั่วไปหรือไม่ ตรงนั้นต่างหากที่เราคงจะต้องมอง การกินคืออยู่ดีในฐานะที่เป็นแรงงานที่ลงมาจากเขาเทียบกับคน

พื้นราบหรือไม่ ในส่วนนี้กรมประชาสงเคราะห์คงต้องมอง มีหน่วยงานที่ประสานและรับไปทำต่อ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาฝีมือแรงงานจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงานของกระทรวงแรงงานฯ ซึ่งคงต้องช่วยเหลือกันหลาย ๆ ฝ่าย

ปัจจัยอีกประการคือ ในเรื่องของวัตถุนิยม หลังจากความเจริญก้าวหน้าไปสู่บนพื้นที่สูงแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนวิถีชีวิตของคนบนพื้นที่สูงและเห็นได้ชัดที่สุดคือ ไฟฟ้า พอไฟฟ้าเข้าไปทุกอย่างเปลี่ยนหมด มีตู้เย็น พัดลม ทีวี โดยเฉพาะทีวี เป็นสื่อซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวเขามาก เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ยากหันออกมาทำงานนอกชุมชน มาทำงานในพื้นที่ราบมากขึ้น ประการต่อมาคือ อาชีพนอกภาคเกษตรที่พวกเขาเข้ามาทำงาน มีทางเลือกมากมายหลายทาง ถ้ายังอยู่บนพื้นที่สูงก็มีเพียงทางเกษตรกรรมหรือทางกสิกรรม มีทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ การอยู่บนพื้นที่สูงไม่มีรายได้จะเสริม กระแสอาชีพนอกภาคเกษตรทำให้เขาลงมาทำงานได้หลายทาง มีรายได้มากขึ้น ตัวเลขของชาวเขาที่ออกมาทำงานในเมือง ซึ่งจากสถาบันวิจัยชาวเขาในปี ๒๕๓๗ มีคนออกมาทำงานในเมืองมากที่สุดวัย ๑๘-๓๐ ปี สูงถึง ๖๓.๘๕% เป็นแรงงานหญิง ๖๕.๕๗% ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเดิมทีผู้ชายชาวเขาเดินทางโดยเสรี ผู้หญิงจะไปไหนต้องขออนุญาตผู้ชายหรือมีข้อห้ามเยอะแยะ แต่ปัจจุบันกลับกัน ผู้หญิงออกมาทำงานได้มากขึ้นและอาชีพที่มาประกอบในเมืองมากที่สุดคือ รับจ้าง สูงถึง ๓๕.๕% รองลงมาคือ หญิงบริการ ซึ่งอันนี้ไม่ใช่บริการทางเพศ หมายความว่า เป็นเด็กเสิร์ฟตามห้องอาหารต่าง ๆ ๒๒.๓๖% แด่น้อยที่สุดคือในภาครัฐ ประมาณ ๒%

เสริมประเด็น
คุณวุฒิศักดิ์ ธรรมศาล

โดยสรุปทิศทาง สถานการณ์ แนวโน้มของปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นคือ นโยบายของรัฐในทางปฏิบัติ จะเห็นได้หลายส่วนตั้งแต่ต้น เช่น เราเข้าไปทำงานที่ที่มีระดับความสูงพอที่จะปลูกพืชในระยะแรก แต่ต้องคิดจัดตรงกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรฯ ซึ่งมีนโยบายเข้ามา ปัจจุบันถึงแม้ทำแผนปฏิบัติก็ยังรวมตัวค่อนข้างยาก เพราะสภาพชาวเขาในด้านความพร้อมจะมีความแตกต่างกัน หรือแม้ปัจจุบันนี้เราจะบอกว่า จะอพยพชาวเขามาทดแทนแรงงานต่างชาติ แต่ก็ต้องชะลอการอพยพชาวเขาลงมาเนื่องจากมีปัญหาอื่น ในจุดตรงนี้ได้นำไปสู่สิ่งที่จะต้องทำให้ชัดเจน ในภาพของกฎหมายระเบียบที่จะออกมา รัฐบาลจะต้องชัดเจนว่าจะกำหนดอย่างไรให้ชัดเจนว่าเขาจะต้องอยู่ตรงนั้นแน่นอนเป็นลักษณะต่อเนื่อง

ประการที่ ๒ เรื่องรูปแบบการกำหนดนโยบายและสั่งการอย่างเป็นขั้นตอน ยกตัวอย่าง เช่น ทางกรมการปกครองลงสัญญาชาติ ทางจัดหางานก็หางานให้ทำ แท้จริง ๆ แล้วพอมาถึงขั้นที่จะเอากันไปทำงานกลับมาคิดเรื่องการรองสัญญาชาติหรือว่าเรื่องการศึกษา พอชาวเขาลงมาจะเรียนเพื่อ

ให้มีความรู้ขึ้นมาหน่อยเพื่อพัฒนาให้สูงขึ้นก็ไปติดขัดเรื่องลงสัญชาติอีก ข้อนี้เป็นข้อที่เว้นว่างจริง อยู่บางครั้งกระทรวงศึกษาฯ ได้เปิดโอกาสให้เรียน แต่พอจะเข้าทำงานมาติดขัดตรงที่เขาไม่ได้เป็นคนไทย คือสิ่งหนึ่งที่ขาดรูปแบบข้อกำหนดที่ชัดเจนแบบครบวงจร ซึ่งถ้าเรามีหน่วยงานกลางที่จะกำหนดให้ชัดเจนลงไป ไม่ว่าจะเป็นการผสมของคณะทำงานโดยมีเอกชนเข้าร่วม เข้าร่วมในการกำหนดแผนให้ชัดเจน เป็นสิ่งที่พวกเราต้องช่วยสนับสนุนนโยบายเพื่อการสังการที่ง่ายขึ้น

ปัจจุบันในระบบจริง ๆ ได้มีการกระจายอำนาจมากขึ้น ซึ่งส่วนนี้ถ้าหากองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการแล้วแต่ยังค่อนข้างจะช้า แต่หากทำได้เต็มที่และรวดเร็วแล้ว อาจจะเข้ามามีส่วนทำให้เกิดลักษณะการแก้ปัญหาไปพร้อมกัน นอกจากนี้เนื่องจากคุณภาพชาวเขาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ซึ่งกระทบไปถึงสภาพในการรับการดูแลจากรัฐบาล ในสภาพที่เราให้ความรู้สึกว่าเขาเป็นคนไทยที่รอลงสัญชาติ หรือเป็นคนไทยที่ตกสำรวจ แต่การให้การดูแลยังเกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิ ซึ่งเมื่อวานผมได้ประชุมที่รัฐสภา มีคำถามว่าทำไมสิทธิมนุษยชนขึ้นอยู่กับกระดาษแผ่นเดียวที่เรียกว่า “บัตรประชาชน” เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จึงทำให้ชาวเขาได้รับการดูแลจากรัฐที่ค่อนข้างไม่ทัดเทียม ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของชนกลุ่มน้อยที่จะพูดต่อไป ซึ่งปัญหามันจะใหญ่กว่านี้มากมาย รวมทั้งชาวเลที่รายงานฉบับที่แล้วพูดถึงด้วย มันจะยุ่งยากขึ้นไปอีกมาก เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อคุณภาพชีวิตอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทุกอย่างก็ต่ำหมด สมอก็ต่ำ ความรู้ก็ต่ำ ข้อจำกัดทั้งการศึกษา ข้อจำกัดทั้งการพัฒนาฝีมือ การเตรียมงาน ทุกอย่างก็จะได้รับผลกระทบอย่างยืดยาวต่อไป

ประการต่อมาคือ ความแตกต่างของวัฒนธรรมชาวเขา ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาวเขายังมีแตกแยกเป็นส่วนต่าง ๆ แล้วในความคิดของวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้นมันจะขัดแย้งกันบ้างเหมือนกันบ้าง บางส่วนเขายังเอาวัฒนธรรมนี้มาใช้ในสังคมพื้นราบเมื่อเขาลงมา เพราะยังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือวัฒนธรรมไม่ทัน บางครั้งโรงงานบางแห่งที่รับชาวเขาเข้าไปทำงานก็จะต้องประสบปัญหามาก เมื่อชาวเขาต้องกลับในช่วงเทศกาลต่าง ๆ พอเขากลับไปแล้ว บางรายกลับไปแล้วถูกให้แต่งงานก็ต้องอยู่กับบ้าน ไม่ได้กลับมา นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในทางอาชีพ

ข้อจำกัดข้อสุดท้าย คือการลงสัญชาติของชาวเขา ซึ่งเป็นข้อจำกัดมาก เพราะเรามีเวลาไม่พอเพียง ทำไม่ทันเวลากัน ซึ่งก็ไม่โทษกรมการปกครอง แต่ผมคิดว่ามันเป็นเรื่องนโยบายและข้อจำกัด เพราะการหาหลักฐาน เอกสาร หรือว่าการดำเนินงานในส่วนนี้ค่อนข้างต้องใช้ความละเอียด ผมจึงอยากจะเรียนข้อเสนอแนะซึ่งเป็นส่วนสรุปของเอกสารชุดนี้ เราต้องเริ่มจากการมองถึงข้อมูลแรงงานชาวเขาทั้งระบบ ไม่ได้หมายถึงว่าเอาชาวเขามาเป็นแรงงาน แต่มองว่าสามารถดำเนินการในเรื่องใดอย่างต่อเนื่อง แล้วควรจะมีการกำหนดการสอดแทรกลงไปในรูปแบบที่ให้การเสริมความรู้และวางมาตรการพัฒนาฝีมือของชาวเขาในระยะยาว ซึ่งคงต้องมองถึงว่าแรงงานชาวเขาที่มีอยู่อนาคตเขาจะเป็นอะไร โดยขณะนี้เขายังเป็นแรงงานในระดับที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ เป็นเด็กเป็นกลุ่มที่ยังต้องพัฒนาต่อไป แต่ถ้าเรายังไม่ได้วางรากฐานในส่วนนี้ให้แน่นอน อนาคตจะเป็นปัญหาที่ใหญ่โต

ในประการต่อมา คือเรื่องของสตรีชาวเขา จากข้อมูลแล้วจะเห็นว่า สตรีชาวเขาจะลงมาข้างล่างมากขึ้น จากการผลักดันหรือแรงจูงที่คนปรีดาเสนอแนะส่งผลกระทบมาก เพราะฉะนั้นตลาดแรงงานสตรี สตรีชาวเขายังไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร โดยสภาพวัฒนธรรมก็ถูกกดขี่โดยชนเผ่าอยู่แล้ว และยังในสภาพธรรมชาติของสังคม การพัฒนาเราคงเน้นเพียงแค่ให้สตรีอยู่กับบ้าน ปัจจุบันสตรีไม่ค่อยยอมอยู่กับบ้านแล้ว แต่จะลงมาข้างล่าง

และประการสุดท้าย คือการกำหนดนโยบายให้ชัดเจนในเรื่องการลงสัญชาติและเรื่องสิทธิของชาวเขา ซึ่งผมมองว่า จากที่ฟังในตอนเช้ามันน่าจะแยกออกจากกัน แต่มีหลายท่านยังมีข้อคัดค้าน แต่นั่นเป็นเรื่องของความเห็นว่า สัญชาติคงต้องพูดประเด็นหนึ่ง สิทธิคงต้องว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่ง ไม่เช่นนั้นมันไม่ทันกัน แล้วค่อยปรับสองประเด็นนี้เคลื่อนเข้ามาหาตัวเอง

วิจารณ์โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี

ในเบื้องต้นผมขออนุญาตชี้แจงว่า ในการที่ผมได้รับเชิญมาถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ผมมีเกณฑ์ในการวิจารณ์รายงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

ประการแรก จากการที่อ่านรายงานฉบับนี้แล้วไม่ได้อ่านทั้งหมด และไม่ได้มานั่งฟังตั้งแต่รายงานฉบับแรกก่อน แต่เมื่อได้มานั่งฟังแล้วรู้สึกเข้าใจเรื่องเขาราวเป็นอย่างดี ซึ่งหลังจากที่อ่านและวิจารณ์รายงานฉบับนี้แล้วก็ไม่ได้พบคณะผู้วิจัยอีกเลยจนถึงอาทิตย์ที่ผ่านมา

ประการที่ ๒ ผมอยากจะตั้งเกณฑ์การอ่านและการวิจารณ์ของผมว่า ผมอยากจะอ่านงานที่รวบรวมมานี้ในฐานะของการรวบรวมองค์ความรู้ นั่นก็คือจากในเล่มนี้บอกว่า จนถึงทุกวันนี้ชาวเขาในประเทศไทย เขาประกอบอาชีพกันอย่างไรบ้าง คือถ้าหากว่าศัพท์ที่ใช้ตามมหาวิทยาลัย ผมอยากจะคิดว่ากำลังทบทวนวรรณกรรมว่าพบอะไร ใครไปทำอะไรมา ความรู้เป็นอย่างไรบ้าง และน่าจะอยู่ในนี้ เป็นเกณฑ์ของผมที่ตั้งไว้ ถ้าเกณฑ์เหล่านี้ผิด ผมต้องขอประทานอภัยตั้งแต่ตอนนี้ และการที่ผมเสนอข้อวิจารณ์ในวันนี้ ซึ่งผมจะมีกรอบในการมององค์ความรู้ของการประกอบอาชีพของชาวเขาในไทย

แล้วประการสุดท้าย ในเล่มนี้ ถ้าผมทำผมอยากจะทำอย่างไรบ้าง

สำหรับประเด็นแรก พื้นฐานองค์ความรู้ของการประกอบอาชีพชาวนั้น ในภาษาอังกฤษคำว่า “Intervention” หมายถึง ที่ผ่านมามีหากชาวเขาเป็นประชากรอยู่ตามบนภูเขาแล้วอยู่เฉย ๆ ก็

“อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่ปรึกษาพิเศษด้านการพัฒนาระบบข้อมูล สารสนเทศประจำกองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์
 คุบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๕

คงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ระยะเวลาที่ผ่านมา มีเหตุการณ์ที่สำคัญในการที่ทำให้คนที่อยู่บนภูเขาเหล่านี้จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เราจะพบว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด คือ Intervention จากภาครัฐ และเมื่อปี ๒๕๐๒ ได้มีการตั้งกองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นมาทำหน้าที่นำบริการของรัฐเข้าไปสู่หมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงและบนพื้นราบอีกจำนวนหนึ่ง จนถึงปัจจุบันนี้ พบตัวเลขครั้งล่าสุดว่า กองสงเคราะห์ชาวเขาทำงานมา ๔๐ ปีนี้ได้เข้าไปแล้วประมาณ ๑,๓๕๔ หมู่บ้าน หรือ ๓๕% จากที่มีอยู่ทั้งหมด ๓,๐๐๐ กว่าหมู่บ้าน หลังจากนั้นมาเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีโครงการหลวงเข้าไปเริ่ม “โครงการพัฒนาบนที่สูง” โดยเริ่มต้นจากบนที่สูงทั้งในเชียงใหม่ และเชียงราย ปัจจุบันนี้ได้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ หมู่บ้าน แล้วถัดมาประมาณ ๑๐ ปี พ.ศ.๒๕๒๔-๒๕๓๗ งานวิจัยชิ้นหนึ่งได้ไปรวบรวมโครงการต่าง ๆ ทั้งโครงการที่ไปทำร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เขาเรียก “Bilateral” และภายใต้การอำนวยการของ ปปส. ซึ่งมีหลายโครงการ ยกตัวอย่างเช่น โครงการแม่แจ่ม โครงการไทย-ออสเตรเลีย โครงการไทย-เยอรมัน เหล่านี้ได้เข้าไปในช่วงนั้น ไปทำงานอยู่ ๕๐๐ หมู่บ้าน ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่ในขณะนั้น ๑๕๐,๐๐๐ คน จำนวนเงินที่โครงการทุ่มไปในคราวนั้นในช่วงระยะเวลาพ.ศ.๒๕๒๔-๒๕๓๗ เป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๘๕๑ ล้านบาท มูลค่าของเงินในขณะนั้น ๒๕ บาท/ดอลลาร์ จากจำนวนดังกล่าว ๖๗% เป็นเงินขององค์การความช่วยเหลือที่เข้ามาช่วยพัฒนาที่สูง เงินจำนวนนี้ไม่นับรวมถึงเงินจำนวนที่ใช้ในโครงการหลวงด้วย ปัจจุบันโครงการเหล่านี้ยังคงเหลืออยู่หลายโครงการ เช่น โครงการ Care ปัจจุบันนี้ยังดำเนินงานอยู่ หรือโครงการไทย-เยอรมัน และคาดว่าในเร็ว ๆ นี้จะจบสิ้นโครงการ หรือเงินที่ได้จากกรมพัฒนาที่ดินซึ่งเขาทำการศึกษาในปี ๒๕๓๖ รายงานว่า ๖๘% ของหมู่บ้านบนพื้นที่สูงได้รับการบริการด้านการพัฒนา แล้ว ๖๘% นี้ได้แยกออกเป็น ๔๗% เป็นจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ส่วนอีก ๒๐% จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน

เมื่อ Intervention หรือองค์กร หรือหน่วยงาน หรือโครงการต่างๆ เหล่านี้เข้าไปในชีวิตประจำวัน ซึ่งหลายครั้งผมจะเรียกชาวเขาว่า “กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง” เราพบภาพรวมบางอย่างที่เกิดขึ้นระยะหลังนั้นแตกต่างไปจากเดิม ประการแรกนั้นก็คือ การทำไร่เลื่อนลอย ไร่เลื่อนลอยนั้นเป็นวิถีทางการทำเกษตรของชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนที่สูง เป็นเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ดีในการที่จะอนุรักษ์ดิน แต่มีข้อเสียคือต้องรอให้ครบรอบระยะหมุนเวียนนาน ๆ จึงจะดี ดังนั้นคนหนึ่งต้องมีพื้นที่ประมาณ ๓๐-๔๐ ไร่จึงจะดี เพื่อให้รอบระยะหมุนเวียนนานพอที่จะให้ดินไม้ที่ถูกตัดไปเติบโตขึ้นมาอีก ถือว่าเป็นวิธีการที่ดีแต่มีเงื่อนไขว่าต้องมีพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่รอบระยะเวลาในการทำไร่เลื่อนลอยสั้นลงเหลือเพียงประมาณ ๒-๕ ปีเท่านั้น และเมื่อวัฏจักรของการหมุนเวียนเหล่านี้ลดน้อยลงทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรนั้นก็ตกต่ำ ไม่พอเลี้ยงชีพสำหรับครัวเรือน และที่สำคัญที่สุดที่เราท่านมักพิจารณาไม่เห็นความสำคัญของมันก็คือ ระบบการหมุนเวียนระยะสั้นไม่สามารถรักษาระบบทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่ดังที่เคยเป็นมาแล้วในอดีต และพื้นที่ไร่เลื่อนลอยในปัจจุบันนี้เท่าที่

พบ ยังมีการทำการเกษตรในด้านนี้อยู่อีกประมาณ ๑๐ ล้านไร่ในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง สบเมย แม่ลา น้อย ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ท้องก้อย แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และที่ท่าสองยาง แม่ระมาด จังหวัดตาก ถ้าหากพื้นที่ที่ทำไร่เลื่อนลอยนี้มีอยู่ประมาณกว่า ๑,๒๐๐ หมู่บ้าน นั่นก็คือ ครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมดที่มีอยู่ ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ ๒๓๐,๐๐๐ คน ซึ่งก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับไร่เลื่อนลอยที่เกี่ยวกับวิถีทางการเกษตรของเกษตรกรที่อาศัยอยู่บนที่สูง

ประเด็นต่อมาเรื่องวิถีชีวิตในปัจจุบันที่เกิดขึ้น วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนแปลงไปมากในระยะเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมา สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรชัดเจนมากยิ่งขึ้น การย้ายจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งนั้นลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด พื้นที่ที่มีถนนระบบการค้าขายเข้าถึง การประกอบอาชีพการเกษตรเข้มข้น มีการเพิ่มรายได้และลดการใช้ที่ดินในชุมชนบนที่สูงนั้นมากขึ้น ในชุมชนที่มีถนนเข้าถึงมีระบบการค้าขายที่เป็นเชิงพาณิชย์ เป็นเครื่องจูงใจให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูก ไม่ว่าจะเป็นการบุกเบิกใหม่หรือเป็นการทำเกษตรกรรมแบบเข้มข้นขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชากรที่อาศัยบนพื้นที่สูงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ในการปลูกพืชพบว่าการใช้ที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการลดความแตกต่างระหว่างกัน ซึ่งแต่เดิมแต่ละเผ่าพันธุ์มีการใช้ที่ดินแตกต่างกันออกไป แต่ในปัจจุบันพบว่าแทบจะไม่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น พวกมั่ว ลีซอ มูเซอ เคยปลูกฝิ่นและโยกย้ายถิ่น ปัจจุบันนี้มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรมากขึ้น และที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรก็มีการทำนาดำ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ประการหนึ่งแห่งการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวร และนอกจากนี้พบว่า บรรดากะเหรี่ยงที่เคยปลูกพืชเพื่อยังชีพเท่านั้นได้เปลี่ยนมาปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น นอกจากพืชเงินสดแล้วยังมีการปลูกพืชประเภทไม้ผลมากขึ้นในระยะหลังนี้ ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตัวอย่างเช่น มีลักษณะเป็น package อันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงการที่เรียกว่า “การจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก” เป็นการเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ และสิ่งหนึ่งที่น่าจะเป็นเหตุผลโดยตรงหรือเหตุผลซ่อนเร้นก็อยู่ อาจจะเป็นการปลูกเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นก็ได้ ซึ่งพบว่าพื้นที่ในการปลูกฝิ่นลดลงจาก ๕ หมื่นกว่าไร่ในปี ๒๕๒๘ ลดลงเหลือประมาณหมื่นกว่าไร่ในปี ๒๕๓๗ นอกจากนั้นพื้นที่ปลูกฝิ่นจากฝิ่นใหญ่ได้ลดลงมาเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยซ่อนอยู่ตามที่ต่าง ๆ

ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น ประชากรที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเหล่านี้ได้ตอบสนองต่อการใช้วัสดุเคมีอย่างรวดเร็วและเข้มข้น ในเรื่องของปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ก่อนข้างจะมีมากและรวดเร็ว มีการเพิ่มปริมาณมากขึ้นตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็มีความพยายามของบรรดาชนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ที่จะควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีทางชีวภาพหรือควบคุมศัตรูพืชแบบครบวงจรโดยมีการปรากฏเป็นบางแห่ง และในแง่ของจำนวนประชากร จากตัวเลขต่าง ๆ ในรายงานแต่ละเล่มยังมีความสับสน เพราะพบว่าได้เพิ่มขึ้นจนถึง ๗ แสนกว่าถึง ๘ แสนกว่า ถ้าหากรวมประชากรที่อาศัยอยู่บนที่สูงทั้งหมดก็เป็น ๘ แสนกว่า หากกลุ่มชาติพันธุ์ไม่รวมพื้นราบก็จะมีประมาณ ๗ แสนกว่า ซึ่งคนไทยพื้นราบที่อาศัยอยู่บนที่สูงประมาณ ๘% เราพบว่าส่วนหนึ่งของการเพิ่มขึ้นของประชา

กรบนที่สูงนั้นเกิดจากวิถีธรรมชาติ นั่นคือเกิดจากการเกิดส่วนหนึ่งและเกิดจากการอพยพเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากมีความต้องการแรงงานในการทำการเกษตรแบบเข้มข้น แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากประเทศข้างเคียง ถึงแม้ว่าตามที่ทางคณะวิจัยได้เสนอว่ามีส่วนหนึ่งได้ย้ายออกไปนอกหมู่บ้านก็ตาม จำนวนประชากรที่ยังอยู่บนที่สูงก็มีจำนวนค่อนข้างมาก

ประการสุดท้ายที่ผมจะเสนอในวันนี้เป็นข้อสังเกตจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ผมคิดว่าการเขียนในรายงานฉบับนี้อาจจะมีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนนัก จึงทำให้ผมเข้าใจต่างจากนักวิจัยที่ได้เสนอมา ซึ่งผมนั่งฟังอยู่แล้วรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่คิดน่าติดตาม แต่เรื่องที่ปรากฏอยู่อาจจะสับสนบ้างเล็กน้อย ดังนั้นเวลาอ่านขอให้อ่านด้วยความระมัดระวังและอาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ รายงานทั้งหมดมี ๔ บท แล้วทั้งหมดนี้เป็นรายงานกิจกรรมของกรมประชาสงเคราะห์ และก็พูดถึงชาวเขาตลอด หลายที่ซึ่งอาจเกิน ๑๐ ที่ว่า อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ตลอด ดังนั้นเราจึงไม่ค่อยเห็นภาพรวมของบรรดาชาวเขาในประเทศไทยมากเท่าไร เมื่อเทียบกับ ๓๐ % เมื่อสักครู่นี้ การที่กรมประชาสงเคราะห์ได้เข้าไปดูแลอยู่ หลักฐานที่ใช้ในรายงานฉบับนี้มาจาก ๒ แหล่ง แหล่งหนึ่งก็คือ รายงานผลการฝึกอาชีพแรงงานชาวเขา และอีกอันหนึ่งก็คือ การสำรวจข้อมูลแรงงานนอกภาคเกษตรบนที่สูง ในเขตปฏิบัติงานของกองสงเคราะห์ชาวเขา โดยสถาบันวิจัยชาวเขา ซึ่งมี ๗ แหล่งใหญ่ ๆ และยังมีจากแหล่งอื่น ๆ เข้ามาประกอบ รวมแล้วตารางต่าง ๆ ที่เสนอมามี ๑๕ ตารางในทั้งหมดนี้ ผมอ่านแล้วอยากจะเปลี่ยนชื่อเป็น “รายงานการฝึกอาชีพแรงงานชาวเขา ลักษณะการทำงานนอกภาคเกษตร ในเขตปฏิบัติงานของกองสงเคราะห์ชาวเขา” ผมคิดว่าจะทำให้รายงานฉบับนี้สมบูรณ์มากที่สุด หรืออาจจะตั้งเป็น “การประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย : กรณีศึกษาชาวเขาในความรับผิดชอบของกองสงเคราะห์ชาวเขา” แต่หากจะยังใช้ชื่อเดิมอยู่ คงจะต้องเพิ่ม แล้วก็ไปหาอะไรต่าง ๆ มากมายเข้ามาประกอบอีก เช่น รายงานต่าง ๆ

สำหรับโครงการพัฒนาต่าง ๆ บนพื้นที่สูงมีหลายโครงการที่จบไปแล้ว และมีเอกสารการดำเนินงานของแต่ละองค์การเหล่านี้อย่างกระจัดกระจาย ถ้าหากได้นำมารวบรวมไว้ที่นี้บ้างก็น่าจะเป็นเรื่องดี

อย่างไรก็ตาม พบว่าการเสนอเรื่องนี้ต้องการจะกำหนดขอบเขตเฉพาะบนที่สูง ส่วนการที่ย้ายถิ่นนั้นน่าจะทำเป็นอีกเรื่องหนึ่งจะดีกว่า เพราะอาจเกิดภาพที่ไม่ชัดเจนเกิดขึ้น เป็นภาพซ้อนแล้วไม่รู้ตัวไหนมากกว่า นี่เป็นความคิดของผม อีกประการหนึ่ง การย้ายถิ่น โดยทั่วไปตามแนวคิดของเรื่อง Migration Selection หรือการเลือกสรรการย้ายถิ่นนั้น เขาบอกว่าผู้ที่ย้ายออกไปมักจะดีกว่าผู้ที่อยู่ ดังนั้นถ้าหากเราให้ความสนใจกับผู้ที่น่าจะเป็นเรื่องดี ภาพจะชัดขึ้นและจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าติดตามมากกว่า และหลังจากที่ได้ดูเอกสารต่าง ๆ ดังที่ผมได้นำเรียนไปข้างต้นจะทำให้เราสามารถตอบคำถามได้ว่า ชาวเขาทุกวันนี้เขาทำมาหากินกันอย่างไร ที่สำคัญที่สุดทำไมเขาทำอย่างนั้น ส่วนข้อเสนอนี้น่าจะนำไปทำวิจัยต่อไปหรือทิ้งไว้สำหรับผู้ทำการศึกษาต่อไปนั้น ผมมองเห็นไม่ชัด แต่ผมสามารถไปอ่านในบทที่ ๓ ได้ และขอเดาว่า ๗ ประเด็นในบทที่ ๓ นั้นน่าจะมา

ปรับแต่งได้ แต่เนื้อหาที่เสนอนั้นเป็นการเสนอในเชิงทางปฏิบัติ และไม่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่รวบรวมมา ซึ่งคงต้องปรับปรุงใหม่อีกครั้ง แต่ขอแสดงความชื่นชมกับคณะผู้วิจัยที่ได้ใช้เวลาซึ่งไม่นานนัก เขียนรายงานฉบับนี้ออกมาและนำมาเสนอวันนี้ได้เป็นอย่างดี สิ่งที่ผมเสนอไปนั้น ผมได้บอกกรอบไว้ก่อนแล้วว่าผมทำพิจารณาอย่างไร ซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องและไม่ตรงตามที่โครงการทั้งหมดวางไว้ก็ได้

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

คำว่า “องค์ความรู้” ก่อนที่จะมาคิดกันเข้าใจว่าเป็น “Body of knowledge” คิดว่าลักษณะคงเป็นลักษณะเหมือนการทบทวนวรรณกรรมอย่างที่เราอาจารย์ไชยวัฒน์ว่า แท้จริง ๆ เป็นลักษณะของงานวิจัยเป็นส่วนใหญ่ คืออาจจะต้องตีความคำว่า “องค์ความรู้” อาจจะใช้กันหลายด้านหลายมุม บางคนอาจแปลมาจาก Body of knowledge บางคนอาจจะหมายถึงความรู้ที่ได้รวบรวม คิดกันจึงคิดว่างานวิจัยชิ้นนี้หลังจากที่คิดกันเห็นงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ มาแล้ว ไม่ค่อยแปลกใจว่าเหตุใดจึงไม่ได้เป็นลักษณะเหมือนการทบทวนวรรณกรรม เผอิญคิดกันทำงานเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งเราทำในลักษณะทบทวนวรรณกรรม เป็น Body of knowledge เมื่ออ่านงานวิจัยหลาย ๆ ชิ้นแล้วมาเขียนบรรณานิทัศน์ให้ความเห็นว่า สาขาไหน วิชาอะไร เนื้อหาทางด้านไหนที่ยังขาดอยู่ คิดว่าถ้าเราทำความเข้าใจเรื่องของความแตกต่างของการตีความคงจะเข้าใจได้ แต่รู้สึกว่าจะมีปัญหาว่า ส่วนใหญ่คนอ่านจะเข้าใจเป็นอย่างนั้น แต่พอมาวันนี้แล้ว ชื่อของรายงานจะเป็นลักษณะของการวิจัยซึ่งท่านคงจะตีความเช่นนั้น แต่ผู้วิจารณ์อาจจะตีความไปอีกอย่างหนึ่ง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

(ผู้ทรงคุณวุฒิ กระทรวงสาธารณสุข)

ต่อจากที่คุณปริดาพูดถึง ปังจัยผลัก ปังจัยคูด ซึ่งฟังดูเป็นภาษาพูด อยากจะเสนอให้เป็นภาษาเขียน เช่น ปังจัยผลักคัน ปังจัยคิงคูด และที่ท่านแยกกระหว่างคูดกับผลัก ผมรู้สึกว่ที่ท่านว่าเป็นปังจัยคูดแต่กลับไปอยู่ในปังจัยผลัก และบางอย่างเป็นปังจัยผลักแต่กลับไปอยู่ในปังจัยคูด จึงอยากให้ทำการจัดใหม่ เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม เป็นตัวคูด ซึ่งที่จริงแล้วน่าจะเป็นตัวผลัก ผลักเขาออกมา โดยความรู้สึกผมเป็นอย่างนั้น

รายงานวิจัย เรื่อง “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้มและปัญหา”
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรรณิภา บุรพาชีพ^{**}

ขอเริ่มที่กรอบที่จะนำเสนอรายงานในวันนี้ ดิฉันคงเสนอประเด็นใหญ่ ๆ ได้แก่

ประเด็นแรกคือ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา ซึ่งจะเสนอแบบดั้งเดิมกับแบบที่ได้พัฒนาชาวเขาไประยะหนึ่งแล้ว

ประเด็นที่ ๒ นโยบายและทิศทางของการพัฒนาโครงการและมาตรการในการอนุรักษ์ดิน น้ำและป่าไม้ ที่รัฐบาลได้ดำเนินการร่วมกับชาวเขาในระยะเวลาที่ผ่านมา

ประเด็นที่ ๓ เป็นบทวิเคราะห์ และ

ในประเด็นสุดท้าย จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยที่ทางกลุ่มผู้วิจัยคิดว่าน่าจะศึกษาต่อไปในอนาคต

สำหรับในประเด็นแรกที่เป็นบริบททางวัฒนธรรมของชาวเขา ส่วนมติดั้งเดิมในวิถีชีวิตของชาวเขาเรามองได้หลายประเด็น ในแง่ของการปกครองคงอยู่ที่ระดับหมู่บ้าน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มขนาดเล็ก (ไม่ถึง ๑๐ หลังคาเรือน) และขนาดใหญ่ (๑๐๐ หลังคาเรือนขึ้นไป) ซึ่งมีผู้น้อยในมิติของวัฒนธรรมและความเชื่อนั้น ปกติชาวเขาจะนิยมนับถือผี ซึ่งในที่นี้ก็จะรวมทั้งผีดีและผีร้าย นอกเหนือจากนั้นวัฒนธรรมของชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องของสิ่งแวดล้อมในงานวิจัยที่ผ่านมาและจากการรวบรวมวรรณกรรมพบว่า วัฒนธรรมของชาวเขาบางเผ่าพันธุ์เป็นวัฒนธรรมของชาวเขาที่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในตัวเอง เช่นชาวอาข่าได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีการอนุรักษ์ดิน น้ำและป่าไม้ หรือวัฒนธรรมของชาวเขาบางเผ่าจะมีการกั้นที่ให้เป็นป่าธรรมชาติรอบหมู่บ้าน และรวมถึงพื้นที่ป่าช้าซึ่งพื้นที่ดังกล่าวชาวเขาจะไม่เข้าไปทำลาย ในลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวจึงถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีการปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ในทางกลับกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมการทำเกษตรกรรมจะมีอยู่ ๒ ประเภทคือ การทำเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอยและไร่หมุนเวียน ถ้าเทียบกันระหว่าง ๒ ลักษณะนี้เราพบว่า การทำไร่เลื่อนลอยมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาก ซึ่งมีผลในทางลบกล่าวคือเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการทำไร่แบบหมุนเวียน เพราะไร่หมุนเวียนแม้จะมีการหมุนเวียนพื้นที่ แต่จะมีการพักพื้นที่ ๗-๑๐ ปี แล้วก็จะมีการกลับมาทำใหม่ เพราะฉะนั้นจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรไปในตัว แต่ถ้าเป็นไร่เลื่อนลอยจะมีการตัดเผาหรือโค่นทำลายซึ่งค่อนข้างจะเป็นผลทางลบ สำหรับในแง่ของเศรษฐกิจแบบ

^{**}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ดั้งเดิมของชาวเขาเราพบว่า เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชาวเขาเป็นแบบยังชีพคือ มีพอเพียงทำพอกิน พอใช้ จะพึ่งพิงตนเองและครอบครัวและมีการปลูกพืชแบบผสม ซึ่งลักษณะของการปลูกพืชแบบผสมนั้นถ้ามองในแง่ของสิ่งแวดล้อมจะเป็นการอนุรักษ์นิเวศน์วิทยาไปในตัว จะเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้มากกว่า ซึ่งกรณีนี้เป็นมิติเป็นบริบททางสังคมซึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเขาที่เป็นแบบดั้งเดิม

ในแง่ของนโยบายและทิศทางการพัฒนาชาวเขารวมถึงโครงการและมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำเท่าที่ผ่านมา ในส่วนนี้คงจะพูดเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน กล่าวคือ

ประเด็นแรก การพัฒนาชาวเขาเราจะเห็นว่า มิติในแง่ของการพัฒนาชาวเขาเท่าที่ผ่านมา นั้นไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาชาวเขาเองก็ดีหรือเป็นแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติก็ดี เท่าที่ผ่านมาจะเน้นในเรื่องของพื้นที่ทำกินแบบถาวรให้แก่ชาวเขา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความมั่นคง ปัญหาในเรื่องสัญชาติรวมถึงปัญหาในลักษณะเกษตรกรรมที่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และรวมไปถึงการมุ่งประสงค์ในการลดพื้นที่การปลูกฝิ่นหรือลดสารเสพติดต่าง ๆ ของชาวเขา ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะเน้นในเรื่องของการกำหนดให้ชาวเขามีการทำกินในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นการถาวร

ประการที่ ๒ ในเรื่องของแผนพัฒนาชาวเขามักจะเน้นในเรื่องของยาเสพติดเป็นลำดับถัดมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ มีการเน้นมิติในเรื่องของการสร้างคุณค่าในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยเน้นให้คน ป่าไม้และดิน อยู่ด้วยกันอย่างเป็นมิตร แต่แนวนโยบายดังกล่าวเป็นเพียงแนวนโยบายยังไม่มีมีการลงไปในแนวปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ถัดมาในเรื่องของโครงการหรือมาตรการต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่หน่วยงานของรัฐหลาย ๆ หน่วยงานได้เข้าไปดำเนินการนั้น มาตรการแรกคือ มาตรการทางกฎหมายและการปฏิบัติต่อชาวเขา ซึ่งตรงนี้ในเรื่องของการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำนั้น แต่เดิมเน้นในเรื่องของการปกป้องหรือป้องกันการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าเป็นหลัก ต่อมาหลังจากปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมาก็เน้นให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และควบคุมมลพิษทางน้ำเพิ่มเติมไปด้วย โดยมีโครงการในการจัดการเกี่ยวกับลุ่มน้ำต่าง ๆ ที่จะมีการรักษาคุณภาพของลุ่มน้ำต่าง ๆ ให้มากขึ้น ซึ่งในมาตรการดังกล่าวนี้ อาจจะแบ่งมาตรการหลัก ๆ ได้ ๒ มาตรการ ได้แก่

๑. มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้ โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่เป็นลักษณะที่ควรจะอนุรักษ์ไว้ ๔ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

- (ก) เขตป่าสงวนแห่งชาติจะเป็นไปตามกฎหมายพ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ
- (ข) เขตอุทยานแห่งชาติจะเป็นไปตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ
- (ค) เขตพื้นที่คุ้มครองและรักษาสัตว์ป่า จะเป็นไปตามพ.ร.บ.คุ้มครองและรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

(ง) พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะเป็นไปตามพ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษา
คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพ.ศ.๒๕๓๕

จะเห็นได้ว่า ในแต่ละพื้นที่จะมีกฎหมายเฉพาะที่เป็นการกำหนดกลุ่มของพื้นที่ดังกล่าว

๒.มาตรการในการปลูกป่าและแนวคิดในเรื่องป่าชุมชน สำหรับมาตรการในการปลูกป่านั้นรัฐบาลได้นั้นให้มีการปลูกป่าหรือปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทน ซึ่งก็เน้นในเรื่องของพืชที่เป็นพืชเศรษฐกิจหรือเป็นพืชในลักษณะที่เป็นพืชเดี่ยว เป็นต้นว่า ปลูกยูคาลิปตัสหรือว่าปลูกสนหรือป่าสัก สำหรับแนวคิดในเรื่องของป่าชุมชนนั้น ในขณะนี้ก็เป็นเพียงแนวคิด เพราะได้มีการนำเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนไปแล้ว แต่ว่าไปตกในระหว่างการพิจารณาจึงยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง ในแง่ของเป็นพ.ร.บ.ป่าชุมชนซึ่งอาจารย์ณรงค์อาจได้นำเสนอแนวคิดเพิ่มเติมในส่วนนี้ได้

จากมาตรการดังกล่าวทั้ง ๒ ประการนี้ ผู้วิจัยก็พบปัญหาว่า กฎหมายที่นำเสนอหรือเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำ เป็นกฎหมายที่ไม่ได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบหรือเป็นเอกภาพ แต่จะเป็นลักษณะที่กฎหมายจะคุ้มครองพื้นที่ตามแต่ละลักษณะของป่าไม้ นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องการซ้ำซ้อนของกฎหมายหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นอย่างเช่นที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ

ประการที่ ๓ การประสานงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบนั้นพบว่ายังมีปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ นอกเหนือจากนั้น เท่าที่ผ่านมาในการเน้นนโยบายเป็นการเน้นเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลมากกว่าที่จะสนองความต้องการของชาวไทยในพื้นที่สูง เพราะฉะนั้นตรงนี้มันก็อาจไม่บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างที่ตั้งใจไว้ นอกจากนี้มาตรการบางอย่าง เช่น การสนับสนุนให้ปลูกป่าที่เป็นลักษณะของพืชเดี่ยวหรือในลักษณะของพืชเศรษฐกิจทดแทนนั้นพบว่า มันเป็นการไม่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาระบบนิเวศน์วิทยาหรือสร้างความหลากหลายทางนิเวศน์วิทยาให้แก่พื้นที่ป่าดังกล่าว เพราะฉะนั้นในลักษณะของมาตรการประการถัดไปที่รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการได้แก่

มาตรการการอพยพชาวไทยบนที่สูงออกจากป่าอนุรักษ์และจัดที่ดินทำกินให้ใหม่ ซึ่งอันนี้จะใช้เฉพาะกับกรณีที่มีการอยู่ในป่าอนุรักษ์ดังกล่าวแล้วจะมีผลทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและน้ำ ซึ่งต้องอพยพคนดังกล่าวออกมา โดยการอพยพดังกล่าวนั้นก็ปัญหา เนื่องจากผู้อพยพบางส่วนกลับไปใช้พื้นที่เดิมโดยลักลอบเข้าไปอย่างผิดกฎหมาย นอกเหนือจากนั้นพื้นที่ทำกินของรัฐที่จัดไว้ให้เป็นการถาวรให้กับประชาชนที่อพยพลงมานั้นไม่เป็นที่ถูกใจ เพราะว่าชาวเขาเหล่านั้นจะไม่คุ้นเคยกับลักษณะของสภาพพื้นที่ที่จัดให้ก็ดี หรือสภาพภูมิอากาศก็ดี ทำให้ผลผลิตนั้นไม่ได้ดีเท่าที่ควรและมีการเร่งสารเคมีหรือปุ๋ยต่าง ๆ ลงไปทำให้สภาพของดินเสื่อม และโครงการที่รัฐได้นำเสนอเพื่อให้บังคับให้เป็นไปตามมาตรการที่รัฐกำหนดตามกฎหมายซึ่งมีตั้งแต่ในเรื่องของแผนการดำเนินการปราบปรามอย่างเข้มงวด คือเมื่ออพยพลงมาแล้วจะบังคับให้ชาวเขาอยู่ในพื้นที่นั้น

หรือถ้าเขาตัดไม้ทำลายป่าก็จะดำเนินการจัดการอย่างเด็ดขาดในทางกฎหมาย และนอกจากนั้นควบคู่กับแผนการปราบปรามอย่างเด็ดขาดต่าง ๆ นั้นก็มีการสร้างแผนที่เรียกว่า การสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการ แต่เนื่องจากการมีส่วนร่วมในขณะนี้ยังไม่มีความชัดเจน ซึ่งทางกรมป่าไม้ได้เสนอโครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทยและเร่งรัดฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธารควบคู่ไปกับแผนสร้างจิตสำนึกดังกล่าว และยังมีโครงการอื่น ๆ อีกซึ่งจะไม่นำมาพูดในที่นี้ เช่น โครงการที่นำเสนอให้กับชาวเขาโดย NGO ซึ่งได้เข้าไปร่วมพัฒนาด้วย หรือแม้กระทั่งโครงการหลวงภาคเหนือ เช่น โครงการพัฒนาคอกช้าง ซึ่งโครงการเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อชาวเขาในภาคเหนือ จากนโยบายและทิศทางของการอนุรักษ์ชาวเขาดังกล่าวนั้น เราพบว่าในส่วนของการวิเคราะห์ผล กระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติ นั้นจะมีอยู่ ๔ ประการใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ

๑) โครงการพัฒนาชาวเขาเท่าที่ผ่านมามีแนวโน้มว่าจะเป็นแผนพัฒนาชาวเขาก็คือ หรือโครงการต่าง ๆ ที่เข้าไปในลักษณะของการสนับสนุนในการทำเกษตรกรรมที่ดี หรือแม้กระทั่งเป็นเน้นในแง่ของอาชีพที่ผ่านมาแล้วก็ปรากฏว่า เป็นโครงการที่มักจะเน้นในเรื่องของปัญหาด้านการปกครอง ปัญหาด้านความมั่นคงและปัญหาในเรื่องของการลดปัญหาเสียดินเป็นหลัก สำหรับแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือสังคมอื่น ๆ นั้นจะเป็นแผนรอง เพราะฉะนั้นการทำให้บรรลุเป้าหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นคงเป็นรองไปตามแผนด้วย

๒) ทิศนะของผู้ที่เกี่ยวข้องในบางหน่วยงาน บางคนอาจจะมองว่า ชาวเขาเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือมองชาวเขาในทางลบบ้าง ซึ่งในแง่การจัดการให้ชาวเขามีส่วนร่วมนั้น การกำหนดนโยบายใด ๆ ก็ตามจึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาน้อยลงไป

๓) โครงการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ผ่านมานั้น มีคำถามอยู่หลายคำถามว่า มีความเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชาวเขาหรือทางด้านสังคมของชาวเขาหรือไม่ คงจะต้องย้อนกลับมาดูซึ่งในการที่งานวิจัยรวบรวมมาพบว่า โครงการบางโครงการละเลยมิติทางวัฒนธรรมของชาวเขาซึ่งเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขา จริง ๆ ตรงนี้ถ้าเราอนุรักษ์ไว้และสนับสนุนให้มีการพัฒนาต่อไป จะทำให้เป็นผลบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า นอกเหนือจากนั้นในแง่ที่กำหนดให้อพยพชาวเขาจากพื้นที่ทำกินเดิมลงมาอยู่ข้างล่างและมีการกำหนดว่าในระยะ ๑๐ ปี ห้ามมีการเคลื่อนย้ายชาวเขาออกจากพื้นที่ทำกินที่รัฐกำหนดให้อย่างถาวร มีคำถามในประเด็นของกฎหมายถามว่า กรณีอย่างนี้เป็นกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนของชาวเขาเหล่านั้นหรือไม่ เพราะว่าในกฎหมายรัฐธรรมนูญให้มีสิทธิเสรีภาพในการที่จะทำกิน การที่จะจัดให้เขาอยู่ที่ไหนนั้นก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงด้วย ในขณะนี้ก็มีโครงการดังกล่าวอยู่ด้วย และนอกเหนือจากนั้นในการที่องค์กรของรัฐได้เข้าไปประสานงานกับหน่วยงานในการพัฒนาชาวเขาดังกล่าวนั้น ได้มีความรู้ความเข้าใจในมิติทางสังคมหรือวัฒนธรรมของชาวเขาเหล่านี้มากนักน้อยเพียงใด อันนี้ก็เป็นปัญหาที่อยากจะตั้งคำถามไว้ด้วย และนอก

เหื่อนจากนั้นคำนึงทางสังคมและการพึ่งพิงตนเองของชาวเขาที่มีอยู่เดิม รู้สึกว่าขณะนี้มันเลือนหายไปในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ยังไม่มีการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนสุดท้ายก็จะนำเสนอแผ่นใสในส่วนที่จะตอบคำถามบางคำถามในนี้ได้ว่ามิติทางวัฒนธรรมบางมิตินั้น ในปัจจุบันมันถูกละเลยหรือมีผลกระทบอย่างไรบ้างหลังจากที่มีการพัฒนาไประยะหนึ่งแล้ว

ในประเด็นที่ได้เสนอไปในตอนแรกแล้ว ถ้าเปรียบเทียบถึงในปัจจุบันขณะนี้ได้เรียนไปแล้วว่า โครงการบางโครงการได้มีการกำหนดหมู่บ้านของชาวเขาโดยกำหนดขนาดว่า น่าจะอยู่ในขนาด ๕๐ หลังคาเรือน และมีการกำหนดว่าไม่ให้มีการโยกย้ายจากที่ทำกินถาวรดังกล่าวภายใน ๑๐ ปี

ประการที่ ๒ ในแง่ของวัฒนธรรมความเชื่อจากที่ชาวเขาเคยนับถือผีแล้วมีการกันพื้นที่ป่าไว้ ในแง่ของมิติทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติในขณะนี้ มีการสนับสนุนมีการเผยแพร่ศาสนาหลาย ๆ ศาสนาเข้าไป ซึ่งคิดกันยังไม่แน่ใจว่า จะทำให้มิติทางวัฒนธรรมเดิมของชาวเขามันหายไปบ้างหรือไม่ ซึ่งตรงนี้ก็เป็มิติที่น่าสนใจแล้วก็อยากจะฝากไว้ว่า อาจจะเป็นแนวทางในการที่จะนำเสนอในงานวิจัยต่อ ๆ ไป

ในแง่ของเศรษฐกิจ ภาพเศรษฐกิจเดิมซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งขณะนี้ในหลวงได้ทรงเสนอแนะความคิดดังกล่าวนี้ว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เหมาะสมไม่ใช่เฉพาะชาวเขาเท่านั้น ชาวเราเองในขณะนี้ก็น่าคิดสำหรับในประเด็นนี้แต่ขณะนี้พบว่า หลังจากที่มีการพัฒนาชาวเขาไประยะหนึ่งแล้ว ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมีการเปลี่ยนแนวคิดไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา มีการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทน เป็นเศรษฐกิจแบบเงินตรามากขึ้น นึกถึงเงินมากขึ้นแบบและมีการสนับสนุนให้ปลูกพืชประเภทเดียวหรือพืชเดี่ยว ซึ่งก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาในแง่ของการหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติจนขาดความสมดุลไป และเศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้ชาวเขาต้องพึ่งพิงสังคมภายนอกมากขึ้นแทนที่จะพึ่งตนเองได้เหมือนเดิม ชาวเขาจะนึกถึงสิ่งฟุ่มเฟือยตามมา เช่น ทุกวันนี้เกือบจะทุกบ้านจะต้องมีมอเตอร์ไซด์หรือต้องมีรถปิ๊กอัพ เป็นต้น คิดกันเห็นงานวิจัยบางงานกล่าวว่า ยังมีการพัฒนาชาวเขามากเท่าไร ชาวเขายังจนลงมากเท่านั้น ซึ่งอันนี้ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ

ลักษณะของไร่เลื่อนลอย แม้ว่าเราจะพบน้อยมากในขณะนี้แต่ก็พบว่า การกำหนดพื้นที่ทำกินให้ชาวเขาอย่างถาวร พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนกับพื้นที่ดั้งเดิมของชาวเขา การที่พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวเขาต้องมีการไต่ปยุเคมิลงไปเพื่อที่จะให้ผลผลิตได้ดียิ่งขึ้น

นอกเหนือจากนั้นมิติใหม่ของชาวเขาคือ มีการรับจ้างหรือมีการตั้งร้านค้าหรือออกไปรับจ้างแรงงานข้างนอก เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในมิติที่มีการพัฒนามาแล้ว

ในส่วนสุดท้าย คือแนวคิดในการนำเสนองานวิจัยในอนาคตเป็นตัวอย่าง แนวทางในการทำวิจัยอยากให้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาประกอบให้มากขึ้น เช่นเป็นต้นว่า วิทยาการพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวเขา เพราะมีงานวิจัยบางชิ้นบอกว่า วิทยาการชาวบ้านก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ยากให้หนักถึงประเด็นนี้ หรือแม้กระทั่งการศึกษาเกี่ยวกับการจัดเขตการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชาวเขา โดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาประกอบ หรือการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมในการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ชาวเขาเขาได้มีอยู่ดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งรูปแบบของกฎหมายป่าชุมชนที่เหมาะสมที่เราควรจะต้องมีในอนาคตต่อไป

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.กมลทิพย์ กติการ^๖

เนื่องจากว่าประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับชาวเขาในส่วนนี้ไม่มี ภายใต้อำนาจจำกัดที่มีอยู่คงมองอย่างนักวิชาการที่มองบทความว่าในผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการจะทำอะไร เนื่องจากบทที่หนึ่งเป็นบทสั้น ๆ ไม่ได้บอกว่าวัตถุประสงค์ของการทำคืออะไร ถ้าเป็นลักษณะของการวิจัยเราคงต้องตั้งวัตถุประสงค์ว่า เราจะทำอะไร จะศึกษาผลกระทบของโครงการต่าง ๆ ที่เกิดจากความเป็นอยู่ของชาวเขาใช่หรือไม่ แต่ถ้ามองไปในบทสรุปคือบทที่ ๕ ประเด็นของการวิจัยจะเห็นว่า คณะผู้วิจัยไม่ได้ตอบคำถามเรื่องนี้โดยตรง แต่จะมองเหมือนกับว่าจะศึกษาสถานภาพของผลงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันว่า มีใครทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้บ้างและถ้ามองไปข้างหน้าควรจะทำอะไรวิจัยเรื่องอะไรที่จะให้มองงานวิจัยเกี่ยวกับชาวเขาอย่างเป็นชุดหรือมองอย่างเชื่อมโยงกัน สิ่งที่คิดว่าเป็นคำตอบสำหรับวัตถุประสงค์ของงานชิ้นนี้คือ การศึกษาผลงานที่ผ่านมาและมองไปในอนาคต เพราะฉะนั้นถ้ามองถึงงานที่คนอื่นทำมาแล้ว แล้วเรามาศึกษาในส่วนนี้ โดยส่วนตัวมีความรู้สึกว่าการเขียนรายงานสรุปผลที่ศึกษามานี้ค่อนข้างจะเขียนแบบหลวม ๆ ไม่ค่อยจะหนักแน่นเท่าไร อาจจะเป็นลักษณะหนึ่งของการเขียนแบบนักนิพนธ์คือไม่ค่อยชอบตัวเลข เพราะฉะนั้นลักษณะของการเขียนรายงานชิ้นนี้จะไม่ค่อยมีตัวเลขที่จะยืนยันเช่นว่า ปัจจุบันนี้มีการพัฒนาดำเนินการมาเป็นระยะเวลาเกือบ ๔๐ ปีปรากฏว่า มีการบุกรุกทำลายป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารปรากฏอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในส่วนนี้ถ้ามีตัวเลขมายืนยันว่าป่าไม้หรือต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายมีจำนวนเท่าไร ความเชื่อถือ ความหนักแน่นก็จะมากขึ้น หรืออย่างกรณีในหน้า ๒๘-๒๙ คณะผู้วิจัยบอกว่าประมาณ ๔-๕ ปีก่อนมีคนเสียชีวิตในปีเดียวกันเกือบ ๒๐ คนและแพทย์ลงความเห็นว่ามีสาเหตุมา

^๖-รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
-ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑

**โครงการวิจัยประเมินสถานการณ์ขององค์ความรู้
เรื่อง “สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”**

จากการใช้ยาปราบศัตรูพืชที่ไม่ถูกวิธี ในส่วนนี้ก็ไม่มีข้อมูลยืนยันว่า เป็นผลการศึกษาของใคร ทำเมื่อไร ความรู้สึกของผู้อ่านจะรู้สึกว่ามันหนักแน่นเท่าที่ควร ในอีกส่วนที่เกิดความสงสัยก็คือ คณะผู้วิจัยมีเวลาที่จะศึกษาได้ครอบคลุมมากแค่ไหน เช่น ในกรณีที่มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หรือมหาวิทยาลัยพายัพที่อยู่ในพื้นที่ที่มีชาวเขาเขาได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้บ้างหรือไม่ คิดว่าน่าจะมีมากกว่านี้ แต่ถ้าหากคณะผู้วิจัยคิดว่า ครอบคลุมแล้วก็คงยอมรับ และในการเขียน เช่น ในหน้า ๑๑ ที่กล่าวถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขา เมื่ออ่านแล้วก็พยายามมองว่าโครงการหลวงถูกจัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มไหน คำถามเหล่านี้เกิดจากความสงสัยที่จะฝากกับคณะผู้ศึกษาไว้ เพราะฉะนั้นในความเห็นส่วนตัวในบทที่ ๑ น่าจะเป็นใจความสำคัญของผลงานชิ้นนี้ว่าเราจะทำอะไร และบทที่ ๕ คงจะเป็นการสรุปและนำเสนอ ภายใต้บทที่ ๕ คณะผู้ศึกษาได้เสนอแนะงานวิจัยต่าง ๆ ที่ควรจะทำในอนาคต ถ้าหากมองว่างานชิ้นนี้จะเป็นงานที่จะมีโครงการวิจัยต่อเนื่อง ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดเรื่องงบประมาณยุค IMF คณะผู้ศึกษาคิดว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่น่าจะถูกหยิบยกขึ้นมาทำการศึกษามากที่สุด เพราะเหตุใด ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์กับการพิจารณาของสกว.

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ วงศ์บัณฑิต^๑

เนื่องจากเราได้อ่านงานเพียงชิ้นเดียวเดียว ไม่ได้อ่านทั้งหมด เราจึงจะวิจารณ์ในขอบเขตงานชิ้นนี้เท่านั้น เมื่ออ่านดูครั้งแรกผมคิดว่า งานวิจัยชิ้นนี้มันได้จับประเด็นที่สำคัญที่มีการโต้เถียงกัน และจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ผมยังไม่เห็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่ถ้าผมคาดเดาวัตถุประสงค์ของรายงานชิ้นนี้ถูกต้องคือ หลังจากที่เปิดดูหน้า ๒ เห็นว่ามีอยู่วรรคหนึ่งคือวรรคท้ายของหน้า ๒ บอกว่า มีข้อที่น่าสงสัยว่าชาวเขาจะมีส่วนในการทำให้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่หรือว่ามีปัจจัยอื่น ผมคิดว่าประเด็นนี้อาจจะเป็นวัตถุประสงค์หลักในการที่รายงานนี้ต้องการจะค้นหา ถ้าเขาต้องการจะจับประเด็นนี้ว่าชาวเขามีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญโดยมันจะไปเกี่ยวโยงกับการกำหนดนโยบายว่า ชาวเขาควรจะอยู่ในป่าต่อไปหรือไม่ หรือว่าเราควรจะจัดการอย่างไร ให้เขาอพยพไปอยู่ที่ไหน ซึ่งมันเป็นเรื่องสำคัญ

ประเด็นอันนี้เป็นประเด็นที่ได้เถียงกันมานานเป็น ๑๐-๒๐ ปีที่ว่า คนควรจะอยู่กับป่าหรือไม่ ชาวเขาควรจะอยู่กับป่าหรือไม่ ฝ่ายหนึ่งบอกว่าควรจะอยู่ นักวิชาการส่วนหนึ่งและ NGO ต่างก็สนับสนุน รวมทั้งชาวเขาเอง เพราะว่าชาวเขาเป็นชาวเขาจะไปอยู่ที่อื่นได้อย่างไร เหมือนเราอยู่ภาคอีสานจะให้เราไปทำประมงก็ทำไม่เป็น ว่ายน้ำก็ว่ายน้ำไม่เป็น ถ้าไปเป็นลูกเรือยังพอทำได้แต่หากจะ

^๑รองศาสตราจารย์ ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คู่มือวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑

ไปเป็นเจ้าของกิจการคงไม่ได้ นี่เป็นแนวคิดแนวหนึ่งที่เราเห็นว่าควรจะต้องต่อไป และจากการที่ผมเคยไปทำการศึกษาวิจัยของกระทรวงวิทยาศาสตร์และได้ไปที่แม่ฮ่องสอนด้วยตัวเอง มีหลายที่เห็นว่าเขาสามารถอยู่กันได้ เช่น ที่เชียงใหม่ ที่คอยสามหมื่น ผมไปที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เขาก็อยู่กันได้ อย่างไรก็ดีนั่นเป็นเพียงมุมมองในจุด ๆ หนึ่งเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มที่เห็นว่าอยู่ไม่ได้ ถ้าให้อยู่ป่าไม้อาจจะถูกทำลายหมด กลุ่มนี้มักจะเป็นพวกเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้บางกลุ่ม และกลุ่มนักวิชาการบางกลุ่มให้เหตุผลว่า ระดับการเกิดของชาวเขาสูงมาก เมื่อคนเกิดมากก็ต้องกินมาก เมื่อไม่มีอะไรจะให้กิน เขาก็ต้องกินของใกล้ตัว ป่าก็จะหมด อันนี้ก็เป็นอีกแนวหนึ่งซึ่งได้พยายามจะผลักดันให้มีการโยกย้ายชาวเขาออกมา แนวคิดนี้มันไม่ยุติทีเดียว รายงานฉบับนี้ได้แตะประเด็นที่สำคัญในระดับนโยบายทีเดียวและในเชิงความคิดว่าจะตัดสินใจอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อมาพิจารณาคุณนโยบายของรัฐบาล นโยบายของรัฐบาลเท่าที่ผมได้สังเกตมาหลายปีเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า เดิมรัฐบาลได้อนุญาตให้ชาวเขาอยู่ได้ เพราะเหตุผลทางการเมืองในด้านความมั่นคงต้องการใช้ชาวเขาเป็นกันชน เป็นนักรบรับจ้างเพื่อปกป้องรัฐบาล เพราะกลัวคอมมิวนิสต์ จึงดึงชาวเขาไปมาเป็นพวกซึ่งนั่นเป็นนโยบาย ในเมื่อเราต้องการคนเหล่านี้รัฐบาลก็มีโครงการต่าง ๆ มาส่งเสริมเรื่องนั้นเรื่องนี้ มีการตั้งโรงเรียน ปลุกแอบเปิดเพื่อจะดึงคนเหล่านี้มาเป็นพวก เมื่อมองนโยบายด้านความมั่นคงลดความสำคัญลงเพราะเหตุการณ์มันสงบลง ควันปีนมันจางลงไป กลับกลายเป็นว่าคนที่รัฐบาลเคยอนุญาตให้อยู่ที่นั่นกลายเป็นว่าการเข้าไปในเขตป่าสงวน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในเขตอุทยานแห่งชาตินั้นผิดกฎหมาย และรัฐบาลก็ไม่ว่าจะจัดการอย่างไร เพราะว่าคนเหล่านี้ผิดกฎหมาย ถ้าว่ากันตามจริงและในขณะเดียวกันก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ผิด เนื่องจากชาวเขาเขาอยู่กันมาก่อนที่รัฐบาลจะประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเสียอีก จึงไม่รู้ว่าทำอะไร ผมสังเกตนโยบายรัฐบาลก็ยังไม่น่าแน่นอน ไม่รู้จะทำอย่างไร คือถ้ามองในแง่ของหน่วยงานรัฐบาลเอง ส่วนใหญ่จะไม่รวมกรมประชาสัมพันธ์ ถ้าเป็นทางกรมป่าไม้เขาต้องการผลักดันให้มีการอพยพชาวเขาออกไป โดยเฉพาะในเขตที่มีลักษณะล่อแหลมในทางระบบนิเวศก็คือ เขตต้นน้ำลำธาร รัฐบาลก็ต้องการทำเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ยอมจำนนกับสภาพความเป็นจริงของสังคมว่า ไม่รู้จะอพยพชาวเขาเหล่านี้ไปไว้ที่ไหน มันเป็นไปได้ เพราะพื้นที่ข้างล่างมันถูกจับจองหมดแล้ว แม้แต่ข้างบนก็ถูกจับจองหมดแล้วเช่นกัน นั่นคือปัญหาที่หนังกอก

เพราะฉะนั้นผมจึงเห็นว่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้จับประเด็นที่สำคัญก็คือว่า นโยบายชาวเขาจะเป็นอย่างไรดี อพยพหรือไม่ ที่ผ่านมาก็ผมเห็นแนวปฏิบัติของรัฐบาลคืออพยพเฉพาะในส่วนที่สามารถอพยพได้ แล้วก็พยายามจะตั้งกฎเกณฑ์ ทำกิจการต่าง ๆ เพื่อจะควบคุมการขยายพื้นที่ทำกิน และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะตามมา ๒ ประเด็นหลัก ๆ เหล่านี้ งานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยได้คือ เท่าที่อ่านมาที่บอกว่า ต้องการจะศึกษาโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลว่า ที่ได้มีการทำไปแล้วนั้น มันมีส่วนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจริงหรือไม่ ส่งเสริมให้ชาวเขารักสิ่งแวดล้อมจริงหรือไม่และมีผลกระทบข้างเคียงตามมาหรือไม่ ตรงนี้จะช่วยให้งานวิจัยนี้ หากมีการทำสำเร็จ จะช่วยให้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ที่

รัฐบาลทำไปเป็นอย่างไร คือเท่าที่ได้อ่านมานับว่าดี ที่อาจารย์พรรณิภาได้เสนอไปแล้วถึงการส่งเสริมปลูกพืชเดี่ยว ส่งเสริมให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา มันมีผลกระทบข้างเคียงตามมา ผมอยากจะตั้งข้อสังเกตว่า โครงการต่าง ๆ ที่รัฐบาลทำไปส่วนหนึ่งก็ทำไปด้วยความหวังดี แต่ว่าผลข้างเคียงมันก็มี แต่ผมก็ไม่อยากไปติเตียนรัฐบาลว่าท่านทำไม่ดี เพราะว่าตอนที่ท่านทำไปตอนนั้นมันอาจจะดี แต่เมื่อภายหลังเหตุการณ์มันเปลี่ยนไป มันก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้เหมือนกัน ดังนั้นเวลาเราวิเคราะห์ศึกษาวิจัยอะไร ผมอยากให้เรามองในภาพรวมไม่ใช่ดูเฉพาะด้านใดด้านเดียว เช่น การที่เราส่งเสริมให้ชาวเขาได้รับการศึกษามันไม่ดี เพราะว่าทำให้คนอยากดูโทรทัศน์ อยากร้องเพลง ฯลฯ แต่ว่าส่วนที่ดีมันก็มี ผมเคยคุยกับชาวเขาซึ่งเขาบอกว่า ดีที่มีการศึกษา เพราะทำให้ลูกของเขาสามารถที่จะค้าขายได้ คิดเลขเป็น ไม่ถูกหลอกง่าย ๆ หรือเมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา ผมไปที่แม่ฮ่องสอนไปอยู่กับกะเหรี่ยง เขาก็ขอร้องว่าให้ทางธรรมศาสตร์ให้โควต้า เพราะธรรมศาสตร์จะมีทุนพวกทุนช้างเผือก ให้ให้โควต้าแก่นักเรียนชาวเขาบ้าง จะได้เอามาช่วยพวกเขา เพราะพวกเขาไม่รู้กฎหมายเลย และจะได้ส่งลูกมาเรียนกฎหมายที่ธรรมศาสตร์ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่เขาต้องการ เขาเรียกร้องเอง ไม่ใช่เราให้การศึกษาแล้วจะเป็นสิ่งไม่ดี แต่เราต้องมองในภาพรวมว่า การที่รัฐบาลทำโครงการต่าง ๆ ไปนั้นมันดีหรือไม่ดี ถ้าปล่อยให้ชาวเขาเขาอยู่อย่างนั้นตลอดไป เราไม่ไปแตะต้องชีวิตเขาจะดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ แล้วการที่รัฐบาลทำโครงการต่าง ๆ เปรียบเทียบกันแล้วผลดีผลเสียมันต่างกันอย่างไร ผมอยากให้มองในภาพรวม

อีกประการหนึ่งคือ เรื่องที่ผู้วิจัยบอกว่าอยากจะศึกษาว่ามันถูกต้องหรือไม่ ที่เราคิดว่าวัฒนธรรมของชาวเขาอาจจะมีส่วนทำลายหรือส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมนั้น อันนี้เป็นประเด็นสำคัญ เพราะถ้าเกิดเราเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ หรือวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวเขาเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม มันก็จะช่วยในการตัดสินใจของรัฐบาลว่าคงเอาไว้ไม่ได้ต้องอพยพพาทางออกไป แต่ถ้าเราเห็นว่ากิจกรรมที่เขาทำมาอยู่ได้ช่วยอนุรักษ์ก็ควรจะปล่อยให้เขาอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยประเด็นเหล่านี้ มันเป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดลึกซึ้งมาก เพราะชาวเขามีตั้งหลายเผ่าและแต่ละเผ่าอาจจะวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นก็เป็นหน้าที่ของผู้ศึกษาวิจัยที่จะต้องไป วิเคราะห์ต่อไปว่า แต่ละเผ่าอนุรักษ์หรือไม่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง นอกจากนี้แม้แต่เผ่าเดียวกันเองมันก็มีกิจกรรมตั้งหลายอย่าง บางอย่างก็ไม่ใช่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บางอย่างก็เป็นการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นประเด็นที่อยากจะฝากคณะผู้วิจัยให้ไปศึกษาและเพื่อสะท้อนสิ่งเหล่านี้กับรัฐบาล จะได้เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย

ในส่วนของหัวข้อและประเด็นปลีกย่อย ที่บอกว่า “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ตรงนี้ผมเข้าใจ พอมาดูหัวข้อรองผมอ่านอย่างไรก็ยังไม่เข้าใจ ที่ว่า “ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบ” ผมคิดว่า หมายถึงการศึกษาผลกระทบน่าจะเพียงแค่นี้มากกว่า และผลกระทบของอะไรหรือของโครงการอะไร ตรงนี้ยังไม่ชัดเจน น่าจะทำให้มันกระชับมากกว่านี้

ส่วนประเด็นต่อไปก็คือ เรื่องพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในเอกสารหน้า ๒ บอกว่า จะใช้พื้นที่ภาคเหนือตอนบน ผมไม่ทราบว่าจะจังหวัดใดบ้าง ยังไม่ชัดเจน และที่บอกว่า ปิง วัง ยม น่าน ที่จริงจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ไม่ได้อยู่ในปิง วัง ยม น่าน น่าจะพูดให้ชัดเจนว่าเป็นจังหวัดใดบ้างและจะศึกษาทุกจังหวัดหรือไม่ หรือจะเลือกบางจังหวัดมันจะได้มีความชัดเจน

และอีกประเด็นหนึ่งในหน้า ๒๗ เป็นประเด็นของการวิจัย ผมว่าที่ท่านแนะนำมา ๗ ประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัยต่อไป แต่ละประเด็นน่าสนใจมีความสำคัญทั้งสิ้น แต่ผมอยากจะเห็นว่าประเด็นที่ท่านเสนอมาทั้ง ๗-๘ ประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างไร ประเด็นแต่ละประเด็นจะช่วยตอบปัญหาที่ท่านตั้งขึ้นมาในสมมติฐานการวิจัยของท่านอย่างไรบ้าง คือที่เป็นอยู่มันย่อเกินไป

ส่วนประเด็นอื่น ๆ ก็มีบางหัวข้อที่ หัวข้อกับเนื้อหาไม่ตรงกัน ทำให้เกิดความสับสนกันไปใหญ่ ตัวอย่างเช่นบทที่ ๓ หน้า ๑๐ เรื่องนโยบายและทิศทางการพัฒนาชาวเขา ท่านพูดถึงนโยบายแต่ในหน้านั้นท่านก็พูดถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับชาวเขา ๔ หน่วยงาน ซึ่งไม่สัมพันธ์กับเนื้อหา เพราะท่านไม่ได้พูดถึงว่า หน่วยงานทั้ง ๔ นั้นมีนโยบายอย่างไร หรือท่านพูดถึงโครงการของรัฐในหน้า ๑๗-๒๐ ท่านพูดถึงโครงการของรัฐที่ดำเนินการต่อชาวไทยบนพื้นที่สูงเพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย แต่อ่านเนื้อหาทำให้สับสนว่า ท่านพูดถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งจริง ๆ แล้วแผนมันใหญ่กว่าโครงการ โครงการน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของแผน แต่ไม่มีการพูดถึงโครงการในส่วนนี้ พูดถึงแค่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ มติคณะรัฐมนตรี ซึ่งก็คงจะเป็นคนละเรื่องกับโครงการตามที่ผมเข้าใจ แล้วมีการแบ่งชุมชนชาวเขาออกเป็น ๔ กลุ่ม แต่พอแบ่งออกมาแล้วมันเกี่ยวข้องกับนโยบาย ซึ่งไม่มีการอธิบายจึงขอติเล็กน้อย

ในเรื่องข้อมูลที่นำมา ผมอยากได้ข้อมูลที่ทันสมัยกว่านี้ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขณะนี้เขาใช้แผน ๘ แล้ว น่าจะลองมาวิเคราะห์ดูว่าเป็นอย่างไร หรือเรื่องของมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการจัดการชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ซึ่งท่านอาจจะใช้ข้อมูลประมาณ ๕-๖ ปีที่ผ่านมา นี้ แต่ปัจจุบันมันมีมากกว่านั้นและมีมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการจัดการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวน มติคณะรัฐมนตรีที่จัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมปลูกพืชเสพติดบนพื้นที่สูง เหล่านี้จะมีช่องหรือสิทธิที่สามารถหยิบมาใช้ในการวิจัยก็จะได้ประโยชน์และที่สำคัญคือ เวลาอ่านผมรู้สึกคล้าย ๆ กับอาจารย์กมลทิพย์คือ บางทีข้อมูลมันไม่หนักแน่นเพราะว่าไม่ได้มีการอ้างอิง บางช่วงที่เป็นความเห็นของหน่วยงานราชการหรือของใคร ถ้ามีอ้างอิงสักนิดว่ามาจากไหนมันก็จะดีขึ้น

ในประเด็นสุดท้าย ผมขอตั้งข้อสังเกตในเรื่องของกฎหมายที่ท่านอาจารย์พรณีภาได้พูดไปในช่วงแรกที่ว่า กฎหมายต่าง ๆ ไม่เป็นระบบในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันนี้จริงแต่จากประสบการณ์ของผมในการทำวิจัย ผมเห็นว่าถึงแม้ว่ากฎหมายมันจะแตกกระจายมาก แต่มันมีบทบัญญัติที่ครอบคลุมค่อนข้างจะเกือบทุกเรื่องในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตป่าไม้ แต่ปัญหาสำคัญคือ การบังคับใช้กฎหมายมากกว่า เราไม่ได้บังคับใช้กฎหมาย

แต่เราใช้รัฐศาสตร์นำหน้า เพราะฉะนั้นกฎหมายมันมีอยู่แต่เราไม่ใช้มันเอง อาจจะเป็นเพราะเป็นเรื่องของนโยบายทางการเมืองหรือว่าไม่มีคนจะใส่คน เพราะเป็นสิบ ๆ ล้านคนที่อยู่ในเขตป่าสงวน จึงต้องข้อสังเกตไว้เพียงเท่านี้

เสริมประเด็นโดย

รศ.ณรงค์ ใจหาญ

ก่อนอื่นต้องขอขอบพระคุณท่านผู้วิจารณ์ทั้ง ๒ ท่านที่ได้กรุณาให้ประเด็นความชัดเจนในเรื่องของรายงานที่เป็นการศึกษาองค์ความรู้ครั้งนี้ ในประเด็นที่เรานำเสนอในส่วนที่เป็นมิติทางวัฒนธรรมและความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาในทางกฎหมาย อาจจะกล่าวได้ว่าในการศึกษาเรื่องชาวเขา เรื่องชื่อความจริงก็เป็นชื่อที่ตั้งไว้กว้าง ๆ ดังที่ได้พูดกันตอนแรกว่า ชนกลุ่มน้อยมีความหมายครอบคลุมถึงชาวเขาค้วย ถ้าเป็นในทางกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ถ้าในแง่ของกรมประชาสงเคราะห์หรือหน่วยงานราชการเอง มักจะแยกชาวเขาและชนกลุ่มน้อยออกจากกัน ตอนที่พิจารณาโครงการหรือตั้งชื่อโครงการก็ต้องทั้ง ๒ อันนี้ไว้ ไม่เช่นนั้นคนอ่านจะไม่เข้าใจว่า ชนกลุ่มน้อยกับชาวเขามันต่างกันอย่างไร และตอนแรกที่ตั้งชื่อเรื่อง เราคิดว่าจะทำชนกลุ่มน้อย แต่พอทำไปก็รู้กำลังของตัวเองว่า ถ้าทำชนกลุ่มน้อยด้วยเวลาในการศึกษาและประเด็นในการศึกษามันอาจจะครอบคลุมไม่ถึง ฉะนั้นในแง่ของชื่ออาจจะต้องจำกัดเฉพาะชื่อของชาวเขาแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งมาฟังในที่สัมมนาที่เช่นเดียวกับรายงานของอาจารย์พิศวาทที่ว่า ลักษณะของชาวเลก็มีลักษณะ คล้าย ๆ กับชาวเขา ในแง่ของการขาดแคลนที่ทำกินและปัญหาทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่ท่านอาจารย์กมลทิพย์และท่านอาจารย์อำนาจ ได้ชี้ประเด็นที่สำคัญ ๆ ให้เห็นนั้น พวกเรายินดีที่จะนำไปปรับปรุง และเห็นด้วยในข้อ comment ต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ผมจะนำเสนอและในข้อหาหรือในที่ประชุมครั้งนี้ความตั้งใจที่สำคัญของเราที่เราเห็นปัญหาย่อยจากการที่ได้ไป survey แนวนโยบายของรัฐที่ดี ในแง่ของงานวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขาก็คือ หรือจากสภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายก็ดี เราเห็นถึงสภาพปัญหาอันหนึ่งที่มันมีความแตกต่าง ซึ่งความแตกต่างครั้งนี้ไม่ใช่เป็นความแตกต่างในเรื่องของมุมมองที่ต่างกัน แต่มันเป็นความแตกต่างของพฤติกรรมของชาวเขาคือการอนุรักษ์หรือการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งโครงการหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมา เท่าที่ได้ศึกษากันเราพบว่า มีโครงการพัฒนาของรัฐบาลซึ่งพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวเขาจากการให้เลิกปลูกฝิ่นและต้องการให้ชาวเขาอยู่ในพื้นที่ที่สามารถควบคุมได้และจะป้องกันปัญหาด่าง ๆ จึงนำมาสู่การที่จะทำให้ชาวเขาต้องเคลื่อนย้ายจากพื้นที่เดิมและเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเกษตร ซึ่งจุดนี้เองที่จะเป็นปัญหาอันอาจนำไปสู่ปัญหาที่ว่า กรณีของชาวเขา รัฐจะมีนโยบายอย่างไร เพราะภาพที่เห็นจากที่ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ชาวเขาจะเป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจาก

เศรษฐกิจที่ต้องการใช้พื้นที่กว้างขวางในการเพาะปลูก เพราะฉะนั้นประเด็นที่ท่านอาจารย์อำนาจได้
 ย้ำว่า ชาวเขาหรือใครที่เป็นต้นเหตุในการทำลายทรัพยากร เป็นประเด็นที่เราตั้งใจที่จะดำเนินการ
 และคิดว่าผลกระทบนี้ไม่ได้เป็นผลกระทบเฉพาะเรื่องกฎหมาย แต่คิดว่าเป็นเรื่องโครงการต่าง ๆ
 เพราะฉะนั้นในการศึกษาจึงพยายามที่จะวิเคราะห์นโยบายของโครงการก่อนนโยบายของรัฐบาล
 แต่ในส่วนที่เป็นปัญหากฎหมายนั้นเห็นด้วยกับท่านอาจารย์อำนาจว่า จริง ๆ แล้วกฎหมายที่มีงาน
 วิจัยที่ออกมาบ้างเอื่อยไม่ได้วิเคราะห์ลงไปรายละเอียดว่า มันมีความสับสนหรือมีความซับซ้อน
 ความจริงมันมีความสับสนหรือซับซ้อนอยู่ แต่ท่ามกลางของความสับสนของตัวกฎหมายที่ได้รับ
 การวิจารณ์ว่า กฎหมายเป็นตัวที่ทำให้ไม่สามารถจัดสรรที่ดินให้กับชาวเขา มีข้อจำกัดหลายประการ
 หรือไม่ สามารถที่จะใช้กฎหมายบังคับชาวเขาในมาตรการปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่าหรือไม่
 ความจริงในปัจจุบันมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แก้ไข
 ปัญหาเหล่านั้นมากขึ้น แต่ปัญหาที่น่าจะหยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์ก็คือ การบริหารจัดการหรือการ
 บังคับใช้กฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่า เราควรจะดำเนินการอย่างไรกับชาวเขา เพราะว่าถ้า
 ไม่มีการวิเคราะห์ในจุดเหล่านี้แล้วอาจจะทำให้ปัญหาที่เรามองอาจจะเลื่อนไปว่า ความจริงเป็น
 ปัญหาตัวบทกฎหมายหรือปัญหาของการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งผมขอเรียนเสริมว่า สิ่งที่คุณผู้ทำ
 การศึกษามองคงจะเป็นการมองในบริบทของปัญหาทางกฎหมายเรื่องการบังคับใช้ เพื่อให้เห็นภาพ
 ในจุดนี้ด้วย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณปริดา ฤณามา

(สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง)

อยากจะเรียนถึงข้อกฎหมายที่อาจารย์ณรงค์พูดถึงว่า ที่ต้องการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ
 นโยบายของรัฐกับข้อกฎหมายซึ่งผมได้เคยทำหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาครั้งนี้ว่า มันเป็นเรื่องที่แม้แต่นโยบายของรัฐก็ยังไม่ชัดเจนว่าคุณจะทำอะไร นโยบายของรัฐมีการขัดกันเอง นโยบายของรัฐ
 ต้องการให้ชาวเขามีถิ่นฐานที่อยู่ ในขณะที่เดียวกันถิ่นฐานที่อยู่ของชาวเขาก็ไปอยู่ในเขตอนุรักษ์
 กฎหมายฉบับอื่นก็ต้องการให้ชาวเขาออกไปเพราะว่าเป็นพื้นที่ในลุ่มน้ำชั้น ๑A เราอยู่ภายใต้รัฐ
 ธรรมนูญฉบับเดียวกัน เหตุใดเราจึงไม่แก้ไขให้เรียบร้อยอยากจะนำเสนอเรียนไปถึงอาจารย์พรชัยที่กล่าว
 ถึงเรื่องสิทธิ เราไม่จำเป็นต้องแยกกฎหมายของชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ ทำไมเราไม่ใช้ฉบับ
 เดียวกัน และประเด็นเรื่องของสถานภาพ ทำไมการทำงานต้องแยกไว้เป็นเฉพาะเหมือนที่ผู้วิจัย
 หลายท่านมองว่า อยู่ที่มีการเลือกประคับคองถึงจะเป็นชนกลุ่มน้อย เพราะอย่างกรณีเช่น จังหวัด
 เชียงราย ตามกฎหมายมีข้อยกเว้นว่าถ้าพ่อแม่เป็นคนต่างด้าว ลูกที่ออกมา ถ้าเป็นคนต่างด้าว หาก

เป็นต่างคำวุ่นที่ ๓ จะได้รับสัญชาติไทย แต่ต้องมีการร้องขอ ไม่ร้องขอไม่ได้หรือ ตรงนี้เป็นประเด็นที่ผมไม่ทราบในข้อของกฎหมาย ซึ่งน่าจะคิดว่าทำไมต้องแบ่งแยกตรงนั้น

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณอดิศร เกิดมงคล

(คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า)

ประเด็นแรก กฎหมายที่เป็นอยู่กับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทีบอกว่า ให้สิทธิกับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในการจะรักษาสภาพเดิมของตัวเอง ซึ่งจะมาขัดแย้งกับกฎหมายเดิม ดังนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรหรือไม่

ประเด็นที่สอง ที่ผ่านมารายอมรับหรือไม่ว่า มันเป็นความผิดพลาดของนโยบายรัฐที่มีลักษณะเป็นการออกนโยบายมาเพื่อแก้ไขปัญหอย่างหนึ่ง แต่เมื่อทำไปแล้วค้นพบอีกปัญหาหนึ่งเหมือนกรณีของการปราบปรามเรื่องพืชเสพติด ซึ่งมีการนำพืชเชิงพาณิชย์เข้าไปส่งเสริม แต่ปรากฏว่ามาเจอปัญหาในเรื่องสารเคมี เรื่องการอพยพลูกหลานที่เช่นเดียวกัน ฉะนั้นงานวิจัยนี้จะระบุชัดเจนหรือไม่ว่า มีพฤติกรรมทำลายหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อจะเป็นการนำเสนอในแนวทางเชิงนโยบายต่อไป แล้วมันมีการศึกษาถึงขั้นนั้นหรือไม่ เพราะว่าเท่าที่ผมยังไม่แน่ใจว่า จริง ๆ แล้วมีข้อสรุปอย่างนี้หรือไม่

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณมานะ งามเนตร

(งานกิจการพิเศษ ฝ่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย กรมการปกครอง)

จะขอเรียนทำความเข้าใจในฐานะคนทำงาน มีเรื่องที่คุณจะวิจัยดูจากเอกสารแล้ว บางเรื่องยังไม่เป็นปัจจุบันเท่าไรนัก เช่นเรื่อง อ.ข.ส.อย่างที่อาจารย์อำนาจ ได้นำเรียนไป ตอนนี้เปลี่ยนองค์กรนี้เป็น น.อ.ส. เปลี่ยนเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ท่านรองพิชัย รัตกุล เป็นประธานมีท่านถวิล เปลี่ยนศรี กอง ๔ สปช. เป็นผู้ช่วยเลขานุการ แล้วก็แผนแม่บทที่นำเรียนเมื่อสักครู่นี้ที่เราใช้เป็นฉบับที่ ๒ แล้ว ฉบับแรกตั้งแต่ปี ๒๕๓๕-๒๕๓๙ ส่วนฉบับที่ ๒ ตั้งแต่ ๒๕๔๐-๒๕๔๔ แล้วนโยบายบางอย่างได้เปลี่ยนไป เช่นที่คุณปริศนาออกมาพูดว่า ทำไมเราถึงได้แบ่งเรื่องกันทำ ตอนนี้เจ้าหน้าที่ในส่วนของผมเป็นส่วนหนึ่งใน ส.ส.น.อ.ส. หรือสำนักงานเลขานุการ มีทีมงานที่มาจากกรมประชาสงเคราะห์ จากสำนักงานป้องกันและปราบปรามการประพฤติดมขอบในวงราชการ จากกรมพัฒนาที่ดิน จากกรมการปกครอง จากกรมป่าไม้ จากสำนักงานสำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประชุมร่วมกันทุกเดือน เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการได้ร่วมกันคิดและได้เสนอนโยบายซึ่งเพิ่งประชุมไปเมื่อกลางเดือนที่แล้ว และขณะนี้คิดได้เวียนไปตามหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว เราคิดกันเหมือนกับที่คุณปริดาพูดว่า ชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่สูงทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นในลุ่มน้ำชั้น ๑A หรือชั้นใดก็ตาม เขายังอยู่ต่อไปได้หรือไม่ ขณะนี้กรมป่าไม้ได้แต่งตั้งรองอธิบดีกรมป่าไม้มาทำการศึกษาประเด็นนี้แล้วว่าจะให้เขาอยู่ได้ต่อไปหรือไม่ ในการอนุญาตให้เขาอยู่ มีรายงานผลการศึกษาของกรมพัฒนาที่ดินโดยคุณ บัณฑิต ดัชนีศรี ได้ทำการศึกษาแล้วว่า หมู่บ้านในส่วนนี้ เขามีพืชที่อยู่อาศัยแล้ว มีประชากรจำนวนเท่าไร และมีการเรียกชุมชนนี้ว่าหมู่บ้านอะไร ตั้งโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่

เรื่องสถานภาพของบุคคลในทางกฎหมายของเขา เขาได้ต่างคำว ซึ่งเรากำลังดำเนินการลงสู่ชาติไทยให้เขาซึ่งเป็นสิ่งที่เขาร้องขอ เนื่องจากเราไม่ทราบว่าเขามีคุณสมบัติครบหรือไม่ เขาเป็นคนที่เกิดในประเทศไทยมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายดั้งเดิมหรือเพิ่งอพยพแล้วมาอยู่ต้องแยกประเภทจากกัน คนที่อพยพมาหากเราจะให้สัญชาติไทยเขา เราจะยอมได้หรือไม่ ในขณะนี้ได้มีนโยบายให้เขาเป็นเพียงคนต่างด้าว และรวมไปถึงลูกหลานที่เกิดมาในขณะที่ยังไม่ได้รับอนุญาต เนื่องจากเขามีสถานภาพเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง เรากำลังทำให้เขาเป็นผู้ที่เข้าเมืองมาโดยชอบด้วยกฎหมาย หลังจากนั้นลูกที่เกิดมาหลังจากวันที่ได้รับอนุญาตเด็กก็จะได้รับสัญชาติไทยตามที่กฎหมายระบุไว้ และก็จะมีส่วนภาพตามที่กฎหมายรองรับ มีที่อยู่ที่เหมาะสม สามารถทำมาหากินได้ มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพได้ เราคิดที่จะกันพื้นที่และตั้งหมู่บ้านให้แก่เขา แม้จะอยู่ในพื้นที่ที่ต้องห้าม แต่เขาเหมาะสมที่ได้อยู่กับป่าไม้ ตามนโยบายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางไว้และมติดคณะรัฐมนตรี แต่เมื่อสองวันมานี้มีการประท้วงที่เชียงใหม่ ชาวบ้านไม่ยอมให้ชาวเขาอยู่ในป่า จะปิดคอยอินทนนท์ไม่ให้ขึ้น จนกระทั่งรองนายกฯ พิชัย รัตตกุล ต้องไปตกลงว่าจะพยายามแก้กฎหมายเรื่องมติดคณะรัฐมนตรีวังน้ำเขียว แล้วรอพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่จะออกมา เมื่อวันที่ดินทางไปถึงผมยังไม่ทราบว่าใช้เวลาอีกปี

กรมการปกครองได้ตั้งให้เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้อง โดยมีผู้ใหญ่บ้านและระบบการปกครองจะเข้าไป ซึ่งต้องเรียนให้ทราบว่า เราได้ดำเนินการไปถึงจุดไหนแล้ว แต่ว่าจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม
โดย คุณพิสิษฐ์ ไรจนเครือวัลย์
(คณะกรรมการกาทอลิกเพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง)

รู้สึกดีใจที่เนื้อหาที่ท่านอาจารย์ผู้ทำวิทยศึกษานั้นตรงกับข้อเท็จจริงถึง ๘๐% เรื่อง
วิวัฒนาการของชาวเขาในการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของเขาในอดีตก็มีส่วนที่ใน
การทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีหลายเผ่าที่ทำลายไปมาก และในส่วนของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะ
นโยบายป่าไม้ ที่มีอยู่ ๔-๕ ฉบับ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอุทยาน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอนุรักษ์สัตว์ป่า
และอีกหลายฉบับ ซึ่งลงไปประกาศขยายพื้นที่และชาวเขาส่วนใหญ่ ชาวเขาได้ทำการปรับตัวและ
วิถีชีวิตที่ในอดีตทำลายทรัพยากรธรรมชาติไปบางส่วน มีการปรับลดในเรื่องการประกอบอาชีพใน
การทำไร่เลื่อนลอยหรือปลูกฝิ่นก็น้อยลง พยายามปรับให้เข้ากับนโยบายของรัฐ ในขณะที่บางส่วน
ของนโยบายแทนที่จะลงไปพัฒนาวิถีชีวิตของพวกชาวเขา แต่ส่วนใหญ่ลงมาควบคุมปราบปราม
และกำกวมมากกว่า โดยอาศัยชื่อเพื่อการพัฒนาชาวเขา โดยเฉพาะแผนพัฒนาบนพื้นที่สูง ซึ่งในฉบับ
ก่อน ๆ และมาฉบับที่ ๒ ซึ่งท่านเจ้าหน้าที่ทางกรมได้พูดแล้วว่า น่าจะยกเลิกได้แล้วโดยน่าจะใช้
แผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ฉบับเดียว เพราะว่าแผนพัฒนาฉบับที่ ๒ เกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง รู้สึก
ว่ายังผิดกับแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ โดยแผนการพัฒนาบนพื้นที่สูงจำกัดสิทธิของชาวเขาอีกหลาย
ส่วน ซึ่งผมขอให้ข้อสังเกตจากท่านอาจารย์หลายท่านที่วิจัยมา และอยากจะให้มองตรงจุดนี้เพื่อที่จะ
ให้ชาวเขาเหล่านี้ได้กลับมาเป็นคนไทยต่อไป

รายงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย”

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล^๑

ดิฉันทำงานในเรื่องการศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย ดิฉันขอออกตัวสักนิดหนึ่ง เพราะว่าดิฉันสัมผัสกับชาวเขาน้อยมาก เพราะฉะนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นงานที่ศึกษาจากเอกสาร จากงานวิจัย รวมถึงการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยข้อมูลส่วนหนึ่งมาจากการสัมมนา กลุ่มย่อยของพวกเราซึ่งไปทำกันที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เบื้องต้นในเรื่องของการศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย เมื่อพูดถึงการศึกษาในที่นี้ จะขอพูดถึงการศึกษาของรัฐที่จัดให้กับชาวเขา การศึกษาของรัฐที่เข้าไปสัมผัสกับชาวเขาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาในขั้นพื้นฐานทั้งในระบบและนอกระบบ คงจะใช้คำว่า “การศึกษา” ในความหมายเช่นนี้ ประเด็นซึ่งรายงานนี้มุ่งจะตอบนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการ กล่าวคือ

ประการแรก การศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขานั้นจัดขึ้นอย่างอิสระหรือถูกกำกับด้วยนโยบายใดของรัฐ และเป็นอย่างไร

ประการที่ ๒ ระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขานั้นมีลักษณะและมีวิธีการจัดการอย่างไร

ประการที่ ๓ ระบบการศึกษาเช่นนั้นเป็นการศึกษาเพื่อรัฐหรือเพื่อชาวเขา

ประการที่ ๔ ระบบการศึกษาเช่นนั้นสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวเขาหรือไม่อย่างไร

ประการที่ ๕ นำเสนอวิสัยทัศน์ในการศึกษาเพื่อชาวเขาว่า ควรจะเป็นเช่นไร ซึ่งขอเน้นว่า “เพื่อชาวเขา” ว่าควรจะเป็นเช่นไร

เมื่อเราพูดถึงการศึกษาสำหรับสังคมไทย เราจะเห็นว่า เมื่อใดที่เราพูดถึงการศึกษาของเราในภาพส่วนใหญ่อันเป็นที่ยอมรับกันนั้น คือการศึกษาที่รัฐเป็นผู้จัดหรืออย่างน้อยที่สุดรัฐเป็นผู้ควบคุมในการจัด เพราะฉะนั้นเมื่อเราพูดถึงการศึกษาเช่นนี้ ดิฉันคงจะไม่สามารถพูดถึงเรื่องการศึกษาอย่างใดทีเดียว แยกออกจากนโยบายของรัฐได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อพูดถึงการศึกษาจึงต้องโยงไปหลายเรื่อง ดิฉันอยากจะขอนำเสนอว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “การศึกษา” ในสังคมไทยเราที่เป็นการศึกษาแบบทางการ ซึ่งเราทราบกันว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ การศึกษาที่เกิดขึ้นแบบนี้เป็นการศึกษาซึ่งเกิดขึ้นมาโดยรับเอารูปแบบของตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย ลักษณะของการศึกษาเช่นนี้เกิดขึ้นโดยที่ไม่ได้เกิดขึ้นในฐานะที่มันเป็นการศึกษาเพื่อการศึกษา แต่เป็นการศึกษาเพื่ออะไรบางอย่างที่สังคมหรือรัฐเป็นผู้ต้องการที่จะให้การศึกษาไปสนองวัตถุประสงค์เช่นนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเราพูดถึงการ

^๑ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ วิทยาเขตประสานมิตร

ศึกษาโดยปกติมักจะหมายถึง เป้าหมายของการศึกษา หลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล การจัดการและการบริหาร คนที่อยู่ในแวดวงของการศึกษา ก็มักจะเข้าใจคำว่า “การศึกษา” ในเป้าหมายหรือขอบเขตแค่นี้ แต่แท้จริงเมื่อมาดูการศึกษาของไทย การศึกษาเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นอนุระบบของสังคม หมายความว่า เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำอะไรบางอย่าง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งในที่นี้สังคมนั้นคืออะไร ความหมายของค่อนข้างจะกำกวม เมื่อเราพูดถึงสังคม บางทีเราบอกว่าตอบสนองปัญหาบางอย่างในสังคม แต่จริง ๆ แล้วมันกลับไม่ใช่ แต่หมายถึงสังคมที่เป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม แต่อาจจะหมายถึงผู้ที่เป็นผู้กำหนดหรือผู้ที่มีอำนาจกำหนดการศึกษาซึ่งนั่นก็คือ รัฐ เพราะฉะนั้นกล่าวถึงการศึกษาในแง่มุมนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการศึกษาของชาวเขา ซึ่งถามว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อไร ถ้าเราพูดถึงการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ชาวเขานั้น การเริ่มอย่างเป็นทางการจริง ๆ ก็เมื่อไม่นานมานี้ประมาณ ๔๐ กว่าปี แต่ก่อนหน้านี้มีการศึกษาที่จัดให้แก่ชาวเขาหรือไม่ มี เพียงแต่ว่าเป็นการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ชาวเขา โดยไม่ทราบว่านั้นคือชาวเขา หมายความว่า ยังไม่มีการแยกแยะความแตกต่างระหว่างชาวเขากับชาวเรา คำว่า “ชาวเขา” เริ่มใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้เอง เท่าที่ค้นมาได้ การศึกษาที่รัฐจัดให้ชาวเขา ซึ่งขณะนั้นยังไม่เรียกว่า “ชาวเขา” (เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๘) เป็นการขยายการศึกษาภาคบังคับเข้าไปสู่ชุมชนชาวเขาในอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก แต่หากถามว่า การศึกษาที่เจตนาจะจัดให้แก่ชาวเขาในฐานะที่มองว่าเขาเป็นชาวเขา ก็เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อกองตำรวจตระเวนชายแดนจัดโรงเรียนให้กับชาวเขา เมื่อมองเห็นว่าชาวเขามีความแตกต่างจากคนไทยพื้นราบ การมองเห็นความแตกต่างตรงนี้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นภาพขยายของการศึกษาของไทย

การศึกษาของไทยเรา เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อที่จะสร้างรัฐชาติไทย ต้องการทำให้คนไทยในประเทศไทยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อตอบสนองต่อการผลิตข้าราชการ พอมาถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นโยบายนี้เป็นนโยบายที่มีความสำคัญอันนำไปสู่การจัดการศึกษาให้กับชาวเขาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลายท่านคงพอจะจำได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาแน่นแฟ้นมาก ปัญหาหนึ่งที่สหรัฐอเมริกาพยายามจะทำให้เรามองเห็นว่า มันเป็นปัญหาคือ ปัญหาของการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นนโยบายในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ควบคู่ไปกับการเผยแพร่แนวความคิดในการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัย เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศถึงกับมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงเวลานั้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา แผนฉบับที่ ๑ นั้นเกิดขึ้นโดยรับเอาความคิดในเรื่องของการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก คิดกันมองว่าครั้งนี้เป็นนโยบายที่สำคัญมากทำให้ชาวเขาซึ่งเคยอยู่อย่างอิสระ มีความแตกต่าง อยู่อย่างสงบ แต่เมื่อมีนโยบายพัฒนาประเทศนี้เข้ามา ทำให้ชาวเขาซึ่งเคยอยู่อย่างอิสระนั้นกลายเป็นผู้มีปัญหา เป็นผู้ที่ก่อปัญหา เป็นผู้ที่เป็สาเหตุของปัญหานโยบายการพัฒนาประเทศนี้ที่มองว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือสังคมที่พัฒนาแล้วต้องเป็นแบบ

ตะวันตกซึ่งก็หมายความว่า ต้องมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านวัตถุเป็นสำคัญ เมื่อหันมามองชาวเขาจะเห็นว่า ชาวเขาไม่ได้เป็นไปตามแบบนั้น เพราะฉะนั้นปัญหาประการที่หนึ่งที่รัฐบาลมองเห็นคือ

ประการแรก ชาวเขาเป็นผู้ที่ไม่มีการศึกษา ซึ่งหมายถึงการศึกษาแบบใหม่ หมายความว่า ไม่ได้เข้าโรงเรียน ไม่ได้มีความรู้แบบสมัยใหม่เหมือนกับที่เราเรียนกัน เมื่อไม่ได้เข้าโรงเรียนก็จะเกิดวัฏจักรที่เราเรียกว่า “วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย” คือเมื่อโง่ก็นำไปสู่ความจน เพราะไม่มีอาชีพเหมือนคนที่เขาพัฒนาแล้วทั้งหลายและเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย วัฏจักรแห่งความชั่วร้ายเป็นสิ่งที่รัฐบาลมองเห็นว่า มันเป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นการมองปัญหาที่หนึ่งคือ มองว่าชาวเขาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ประการที่ ๒ มองว่า ชาวเขาซึ่งประกอบอาชีพด้วยการทำการเกษตรแบบยังชีพด้วยการปลูกพืช การปลูกพืชของชาวเขานั้นจะมีวิธีการปลูกอยู่ ๒ อย่างแบบคือ การทำไร่หมุนเวียนและทำไร่เลื่อนลอยอย่างที่เราเรียกกัน การปลูกพืชอย่างนี้ก็ถูกมองว่าเป็นการนำไปสู่การทำลายธรรมชาติและชาวเขาเป็นต้นตอของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ประการที่ ๓ มองว่าการปลูกฝิ่นของชาวเขา เป็นแรงกดดันที่เกิดขึ้นจากภายนอก เนื่องจากมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา เพราะฉะนั้นจึงพยายามที่จะล้มเลิกการปลูกฝิ่นเพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหานี้ โดยมองว่า ชาวเขาเป็นต้นตอของปัญหายาเสพติด

ประการที่ ๔ มองว่าชาวเขามีความแตกต่างจากคนไทย และอยู่ตามชายแดน พูดภาษาไทยก็ไม่ได้ มีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทย เพราะฉะนั้นชาวเขาจึงเป็นพวกที่อาจจะถูกชักจูงให้เป็นคอมมิวนิสต์และอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อบ้านเมืองได้มาก

ดังนั้นจึงมองว่า ชาวเขามีปัญหาและเป็นต้นตอของปัญหา ทำทีในการมองปัญหาของชาวเขาอย่างนี้นำมาซึ่งการวางนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาหลายประการ มีมาตรการหลายอย่างที่รัฐบาลจะทำ เนื่องจากมองว่าชาวเขาแตกต่างไปจากคนไทยและเป็นต้นตอของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นนโยบายที่จะทำให้ชาวเขาเลิกการปลูกฝิ่น หรือนโยบายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามความเห็นของรัฐบาลซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดหรือกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศแบบทันสมัย รวมถึงมีมาตรการหลายอย่างทางกฎหมาย ในด้านการปราบปรามและที่สำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐบาลใช้ควบคู่ไปกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์คือ นโยบายในการพัฒนาชาวเขา แต่แท้ที่จริงแล้วในที่นี้เราจะเห็นว่า ตัวสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเข้ามาจัดการกับชาวเขา คือ นโยบายความมั่นคง รัฐบาลกลัวมากในเรื่องนี้ กลัวว่าชาวเขาจะเป็นหน้าด่านสำคัญหรือเป็นตัวสำคัญที่จะทำให้การแพร่ระบาดของคอมมิวนิสต์เป็นไปได้ง่ายมากขึ้น เพราะฉะนั้นนโยบายความมั่นคงจึงใช้การพัฒนาเป็นตัวเสริม แต่ความเป็นจริงแล้วต้องการที่จะทำให้ชาวเขานั้นกลายมาเป็นคนไทย หมายความว่าให้เขาสามารถพูดภาษาไทยได้ ทำให้เขาสามารถที่จะมีความจงรักภักดีต่อสังคมไทย รับความคิดแบบคนไทยและเตรียมพร้อมที่

จะให้เขาได้รับการพัฒนาเหมือนกับคนไทยทั้งหลาย เพื่อที่จะให้ประเทศไปสู่การพัฒนาแบบตะวันตก นโยบายเกี่ยวกับชาวเขาตรงนี้ทำให้การศึกษาเขามามีบทบาทสำคัญ

รัฐบาลใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะทำให้ชาวเขามีความเป็นไทย ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ใช้การศึกษานี้เตรียมชาวเขาที่จะรับการพัฒนาเหมือนกับคนชนบททั่ว ๆ ไป ถามว่าการศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบไหน วิธีคิดเรื่องการศึกษาที่มีอยู่แต่เดิมนั้นได้นำเข้าไปใช้กับการศึกษาของชาวเขา ทำให้การศึกษาของชาวเขาไม่แตกต่างไปจากการศึกษาของชาวพื้นราบเท่าไรนัก โดยหลักการสำคัญแล้วก็เหมือนกันโดยมุ่งที่จะให้ชาวเขาเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ส.ป.ช. เช่นเดียวกับในสังคมไทย จะมีแตกต่างกันบ้างก็ในที่ ๆ จะเปิดช่องว่างให้กับหลักสูตรท้องถิ่น แต่จริง ๆ แล้วปรากฏว่าหลักสูตรท้องถิ่นก็ไม่ได้ผลสักเท่าไร เพราะวิธีคิดที่กำกับบุคลากรทางการศึกษาของครูของผู้ปกครอง ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามักจะมองว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการเรียนหนังสือ การเรียนวิชาการมากกว่าที่จะเอาการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน การมุ่งที่จะให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการศึกษาด้วยการมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานั้น ซึ่งเป็นตัวกำกับที่สำคัญที่จะทำให้ครูจะต้องสอนอะไรและสอนอย่างไร หากมองในแง่ผลสำเร็จ การศึกษาแบบนี้มันประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงไร รายละเอียดในเชิงปริมาณจะปรากฏอยู่ในภาคผนวกของรายงานวิจัยแล้ว ผลจากการดำเนินงานทางด้านการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปี ๒๕๓๑ เมื่อเปรียบเทียบกับปี ๒๕๓๘ ชาวเขามีความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยเพิ่มขึ้น จากแต่เดิมมีความสามารถในการสื่อสารภาษาไทย ๒๑๖,๓๗๔ คน ปี ๒๕๓๘ เพิ่มขึ้นเป็น ๓๐๑,๕๖๐ คน เพิ่มขึ้นถึง ๘๕,๑๘๖ คน จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปี ๒๕๓๑ ๗๗,๐๑๔ คน ในปี ๒๕๓๘ เพิ่มขึ้นเป็น ๑๒๒,๘๒๕ คน อันนี้มองในเชิงปริมาณ หมายความว่าทำให้ชาวเขารู้ภาษาไทยเพิ่มขึ้นพอสมควร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพอสมควร หรือหากพิจารณาจากตารางที่ ๓ ในภาคผนวก ข้อมูลของปี ๒๕๓๗ จากการสำรวจของสถาบันวิจัยชาวเขา โดยสำรวจจากจำนวนประชากร ชาวเขาจำนวน ๖๕๔,๗๑๘ คน ที่สามารถเรียนถึงระดับอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรีมีทั้งหมด ๔๗ คนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และแยกตามเผ่าต่าง ๆ สำหรับปริญญาโทมีทั้งหมด ๗ คน เพราะฉะนั้นรวมทั้งสิ้นมีอยู่ ๕๔ คน ในปี ๒๕๓๗ ชาวเขาทั้งหมดมีประมาณ ๗ แสนกว่าคน หากคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ คิดตามจำนวนที่สำรวจตรงนี้ ๖ แสนกว่าคน คิดแล้วจำนวนประชากรที่สามารถเรียนค่อจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งหมดมีไม่ถึง ๐.๐๑% ที่สามารถเรียนค่อได้ในระดับนี้ นี่คือข้อมูลที่ได้ในเชิงปริมาณ แต่ถ้าหากพิจารณาถึงข้อจำกัดในการศึกษาก็ดี ในความแตกต่างของชาวเขากับชาวเราและการศึกษาทั้งหลายที่จัดให้ชาวเขาก็ดี จะเห็นว่าตัวเลขนี้ไม่ใช่ตัวเลขที่น่ารังเกียจนัก แต่ถ้าถามว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้การที่ชาวเขาสามารถที่จะเรียนรู้ภาษาไทยมากขึ้น สามารถที่จะพูดภาษาไทยมากขึ้น สามารถที่จะเรียนค่อในระดับสูงมากยิ่งขึ้นนี้ มันเป็นส่วนที่ชาวเขาได้มาซึ่งหลาย ๆ คนบอกว่า เรียนรู้ภาษาไทยก็ทำให้เขาเรียนรู้กฎหมายได้ ทำให้เขาสามารถได้สัญชาติ แล้วถามว่าชาวเขาต้องเสียอะไรเป็นการตอบแทน เพราะฉะนั้นเราจะพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งว่า เมื่อผลกระทบในทางคุณภาพ คุณภาพในที่นี้ หมายความว่าคุณภาพที่เกิดขึ้นกับผล

กระทบที่มันเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขา มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ดิฉันขอนำเสนอตรงนี้อย่างสั้น ๆ ว่า จริง ๆ แล้วชาวเขาที่เราบอกว่ายังไม่มีการศึกษา แท้ที่จริงแล้วเขาไม่มีการศึกษาจริงหรือไม่ หากพูดถึงการศึกษาในอีกความหมายหนึ่ง ไม่ใช่การศึกษาแบบที่เราเข้าใจกันในระบบของโรงเรียน ชาวเขาก็ไม่ได้ได้รับการศึกษา เพียงแค่การศึกษาของชาวเขาแตกต่างจากการศึกษาในระบบของโรงเรียนของเรานั้น ถ้าหากเราดูวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขาซึ่งอ่านรายละเอียดได้ในรายงาน จะเห็นว่าวิถีชีวิตของชาวเขารอบคลุมถึงระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในเรื่องของการอยู่ร่วมกันของธรรมชาติ รวมถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติด้วย เช่น ผีसाง เทวดา ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวเขา ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวซึ่งมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งอาศัยระบบอาวุโส เป็นระบบที่กำกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม ระบบการดำรงชีพซึ่งอาศัยการทำเกษตรเป็นหลักอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเขาทั้งหมดนี้ก็คือ การศึกษาของชาวเขา มีการสืบทอดต่อกันมาในหลายรูปแบบในสังคมของชาวเขา ทั้งอาศัยนิทาน อาศัยบรรพบุรุษเป็นผู้ถ่ายทอด อาศัยการเรียนรู้จากการทำงานกับการปฏิบัติจริงในไร่นาของเขาเอง จากการพบปะกันในสังคมของเขา จากการที่ผู้อาวุโสเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนรวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งหมดนี้คือ การศึกษาของชาวเขา เพราะฉะนั้นเราจะเห็นภาพสองภาพของการศึกษา ภาพหนึ่งเป็นภาพการศึกษาแบบทางการ อีกภาพหนึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมของชาวเขาเอง ผลจากการที่การศึกษาแบบทางการเข้าไปในชุมชนของชาวเขาแล้วเกิดอะไรขึ้นบ้าง ผลกระทบการศึกษาที่มีต่อวัฒนธรรมและการเรียนรู้ของชาวเขานั้น มีอยู่ ๔ ประการใหญ่ ๆ ซึ่งประเด็นนี้อาจจะไม่มีตัวเลขมายืนยัน

๑. การศึกษาสมัยใหม่ซึ่งนำเข้าไปใช้กับชาวเขานั้น ได้ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนนั้นเสื่อมสลายไป เพราะเด็กต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเรียนหนังสือหรือออกไปนอกหมู่บ้านเพื่อที่จะสามารถได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป ความใกล้ชิดความผูกพันในครอบครัวในชุมชนจากการที่ผู้ใหญ่ผู้อาวุโสเคยสั่งสอนลูกหลานได้ ความสัมพันธ์นี้ได้จืดจางไปและห่างเหินไป ในขณะที่สังคมภายนอกมีค่านิยมใหม่เข้ามาคือ วัตถุนิยม บริโภคนิยม และโอกาสที่ทำให้เด็กชาวเขาได้รับสิ่งภายนอกมีมากยิ่งขึ้น

๒. การศึกษาสมัยใหม่ไม่ได้สกัดกั้นการเติบโตของการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชาวเขา การศึกษาแบบใหม่เป็นการศึกษาแบบทางการซึ่งเป็นที่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อเป็นที่ยอมรับและชาวเขาถูกทำให้คิดว่าเป็นช่องทางที่จะทำให้เขามีอาชีพ มีรายได้ แต่ความเป็นจริงชาวเขาที่จบการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เมื่อออกไปประกอบอาชีพที่พอจะประกอบได้คือ อาชีพแรงงานรับจ้างหรือเป็นเด็กปั๊ม ซึ่งค่อนข้างที่จะเป็นอาชีพที่ไม่สามารถสนองความใฝ่ฝันของเด็กชาวเขาได้ ครั้นจะเรียนต่อโอกาสที่จะเรียนก็ยากมาก เพราะในระบบการศึกษาของเราเป็นระบบพิธีมิดซึ่งไม่ได้ให้โอกาสคนจากชนบทและยังเป็นชนบทแบบชาวเขา โอกาสที่จะเรียนต่อในชั้นสูงเพื่อที่จะมีอาชีพดี ๆ นั้นก็ยิ่งยากมากขึ้น

เพราะฉะนั้นการศึกษาสมัยใหม่ทำให้เด็กชาวเขาเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในขณะที่กระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมก็ถูกทำให้คิดว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย

๓. การศึกษาสมัยใหม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวเขาจากแบบเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ทำการเกษตรเพื่อจะยังชีพ ทำให้เด็กชาวเขาที่มีการศึกษา ฝึฝืนที่จะออกไปนอกชุมชนเข้าไปในเมือง เพื่อไปหางานทำในเมือง ซึ่งรายงานวิจัยอีกหนึ่งฉบับที่น่าสนใจที่จะนำเสนอในวันพรุ่งนี้ที่ชี้ให้เห็นว่า เด็กชาวเขาที่เข้าสู่อาชีพโสเภณีส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มีการศึกษา นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าการศึกษาของเราส่งผลอย่างไรกับเด็กชาวเขา

๔. การศึกษาส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวเขา ซึ่งแต่เดิมที่มีระบบความคิดที่เชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติทำให้ชาวเขามีชีวิตที่ค่อนข้างสงบสุข เข้ามาสู่ชีวิตแบบคนในเมืองซึ่งมีความวุ่นวายเห็นแก่ตัว ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าเรื่องของความสงบของจิตใจ

และทั้งหมดนี้คือผลกระทบของการศึกษาที่เกิดขึ้นกับชาวเขาเพื่อแลกกับการที่เขาจะมีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียน ถามว่าจากปัญหาทั้งหมดที่เรามองเห็นนั้น ดิฉันขอเสนอเป็นวิสัยทัศน์ของการศึกษา คือ ถ้าถามว่าการศึกษาของชาวเขาควรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ดิฉันเองคงไม่มีคำตอบเป็นตัวอย่าง เพียงแต่จะขอเสนอว่า

๑) ดิฉันมองว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ได้เปลี่ยนแนวคิดในเรื่องของการพัฒนา เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในเรื่องของการพัฒนาจากแต่เดิมนโยบายในการพัฒนาประเทศจากแผน ๑-๗ นั้นค่อนข้างจะเน้นไปทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจ แต่แผน ๘ มีการเปลี่ยนแนวทาง เพราะเนื่องจากมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายในสังคมของเรา เพราะฉะนั้นนโยบายในแผน ๘ จึงกำหนดว่า การพัฒนานั้นควรจะเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนคือ ประสานกันไปทุก ๆ ด้านโดยไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง เน้นการพัฒนาคนให้คนมีศูนย์กลางการพัฒนา เพราะฉะนั้นยุทธศาสตร์ของการพัฒนานี้ควรจะได้รับ การส่งเสริมจากรัฐอย่างจริงจังและจริงจังจริงๆ แล้ว โดยอุดมคติการศึกษาควรจะแยกจากการเป็นเครื่องมือของสิ่งอื่น ๆ การศึกษาควรที่จะตอบตัวเองได้ว่า การศึกษาที่แท้จริงคืออะไร แต่ในสังคมไทยขณะนี้ มันคงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องน่าจะเป็นตัวที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการศึกษาในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนในทางการศึกษาน่าจะเป็นสิ่งที่ได้รับการพิจารณา

๒) การศึกษาของชาวเขาควรที่จะปรับเปลี่ยนจากการศึกษาที่ตอบสนองปัญหาของรัฐมาเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ของชาวเขา เพราะเท่าที่ผ่านมาเป็นการศึกษาเพื่อรัฐมากกว่าเพื่อชาวเขา การศึกษาเพื่อชาวเขานอกจากการที่จะทำให้ชาวเขาสามารถอยู่ได้ในสังคมของเขาแล้ว ถ้าเขาสามารถที่จะเลือกได้เขาก็สามารถที่จะออกไปสังคมภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ใช่ออกไปแบบไปเป็นผู้ที่เสียเปรียบ

๓) การศึกษาของชาวเขาควรจะวางพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชน หมายความว่าจัดการศึกษาควรเริ่มจากจุดนี้ และจะพัฒนาต่อไปอย่างไร ก็ไม่ควรที่จะทิ้งห่างจากสิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปก็จะเป็นสิ่งที่ค่อยๆ ค่อยๆ ขึ้นไปเท่านั้นเอง

๔) การศึกษาที่จะทำให้ชาวเขามีภูมิด้านทานต่อการครอบงำของวัฒนธรรมภายนอก ได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นภายนอกชุมชนอย่างรู้เท่าทันและมีศักดิ์ศรี ควรจะเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญา ความคิด การรู้จักใช้วิจารณญาณในการเลือกรับหรือไม่รับอะไร และนี่เป็นเรื่องสำคัญที่จะอยู่ในสังคมในปัจจุบัน

๕) การศึกษาเพื่อชาวเขาควรมีหลายรูปแบบทั้งในระบบนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รัฐควรส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมส่งเสริมทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวผู้อาวุโสในชุมชน โรงเรียน สื่อมวลชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายในวิถีสถานะของการศึกษาทุกรูปแบบจะกลับไปแบบเดิมอีกคือ การศึกษาแบบทางการจะชนะการศึกษารูปแบบอื่น ๆ

๖) องค์กรชาวบ้านและองค์กรชาติพันธุ์ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง และการตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อชาวเขาในทุกระดับ ทั้งในระดับชาติ จังหวัด อำเภอจนถึงระดับชุมชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ขององค์กรอื่นที่ร่วมกันจัดการศึกษา องค์กรของรัฐหรือเอกชนต้องเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบอย่างเสมอภาคกันด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน อันนี้จะเป็นวิสัยทัศน์ที่สำคัญ

วิสัยทัศน์การศึกษาเพื่อชาวเขานี้จะเป็นไปได้ คิดฉันว่าเราปรับเปลี่ยนที่การศึกษาของชาวเขาอย่างเดียวคงไม่ได้ การปรับเปลี่ยนการศึกษาของคนพื้นราบเพื่อที่จะให้สามารถอยู่ร่วมกับชาวเขาได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันโดยไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามชาวเขา เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของเขา คิดฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ จริง ๆ แล้วการที่จะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหญ่ คิดฉันคิดว่าเป็นระบบของความสัมพันธ์ของคน ๒ กลุ่ม ดังนั้นจะจัดคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งคงจะไม่ได้ การปรับระดับของความสัมพันธ์ต้องทำทั้ง ๒ ทาง

วิจารณ์โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภกรณ์ หะวานนท์

ถ้าบทความเร้าใจสิ่งที่มันออกมาคงจะเร้าใจ บทวิจารณ์คงช่วยอะไรไม่ได้มาก รู้สึกเหมือนท่านประธานคือ เมื่อเวลาเราอ่านบทความของอาจารย์เพ็ญศิริเรารู้สึกเหมือนว่าเราได้อะไรมาและได้ติดตาม จริงแล้วรายงานฉบับนี้ยาวกว่านี้ก็ได้ แต่ไม่ได้วิจารณ์ว่าต้องเขียนยาวกว่านี้ แต่หมายถึง

“ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร

ว่ามันอัดแน่นด้วยสาระ น่าอ่าน ในแง่ของผู้วิจารณ์เวลาอ่านรายงานอย่างนี้มันเกิดทั้งความสบายใจและความอึดอัดใจ คือไม่ต้องมาวิจารณ์กันมาก แต่เมื่อเขาให้มาวิพากษ์เจอบทความแบบนี้ต้องมีความพยายามบางประการที่จะวิจารณ์ ขอเริ่มต้นด้วยการมองก่อนว่า เมื่ออ่านรายงานฉบับนี้แล้วรู้สึกว่ อาจารย์เพ็ญศิริให้ภาพที่คมชัดว่าขณะนี้การศึกษาของชาวเขามันถูกจัดมาอย่างไร อยู่ภายใต้เงื่อนไขอะไร แล้วมันส่งผลกระทบอย่างไรต่อชาวเขา คิดฉันคิดว่าการจัดลำดับเรื่องตรงนี้ชัดเจน ผู้เขียนค่อนข้างเขียนแบบฟันธงเลยว่า การศึกษาที่จัดให้ส่งผลในทางลบต่อสังคมชาวเขามากกว่าทางบวก ไม่ต้องมาอ่านกันระหว่างบรรทัด ผู้เขียนฟันได้ทุกหน้า มีความชัดเจนถึงจุดยืนของผู้เขียน ซึ่งฉันเองค่อนข้างที่จะเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ว่า การศึกษาที่รัฐจัดให้คงจะเหมือนกับการที่เราลุ่มใจอยู่กับลักษณะการศึกษาที่รัฐจัดให้กับชุมชนของเราในชนบท ซึ่งกำลังเป็นประเด็นปัญหามากมายอยู่ในขณะนี้ซึ่งส่งผลถึงชาวเขาด้วยเช่นกัน สำหรับจุดเด่นของบทความนี้นอกจากความคมชัดตรงไปตรงมาและการฟันธงอย่างชนิดที่เรียกว่าไม่ต้องมาแย้งกันแล้ว จุดเด่นมากอีกประเด็นคือการที่ผู้เขียนมองการศึกษาว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทั้งหมด รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการพัฒนาประเทศแทนการวิพากษ์หรือวิเคราะห์ตัวระบบการศึกษาแยกออกมาโคด ๆ ซึ่งตรงนี้มีค่าสำคัญมาก ทำให้เราเข้าใจถึงความเชื่อมโยงที่ระบบการศึกษามีต่อระบบอื่น ๆ และจุดนี้เองที่ฉันเข้าใจว่ามันมีส่วนช่วยเช่นที่อาจารย์เพ็ญศิริวิพากษ์ระบบการศึกษาอย่างค่อนข้างจะรุนแรงทำให้เรารู้สึกว่ามันมีความเป็นธรรมมากขึ้น เพราะว่าแท้จริงแล้วระบบการศึกษาในทัศนะของอาจารย์เพ็ญศิริถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้กระบวนการที่จะพัฒนาประเทศทั้งหมด เพราะฉะนั้นการที่ไปนั่งโทษครู โทษโรงเรียนหรือใครในระบบการศึกษาที่ทำให้มีผลกระทบในทางลบต่อตัวชาวเขา เราคงจะไม่ทำอย่างคนทั่ว ๆ ไปที่มักพูดเวลาที่เรามีปัญหาสังคม เด็กคิดยาบ้า เด็กมั่วกันเด็กผู้หญิงเกิดท้องแล้วไปทำแท้ง แล้วบอกว่าปัญหาทั้งหมดนี้เป็นปัญหาของโรงเรียน เป็นเรื่องที่โรงเรียนต้องแก้ไขปัญหา บทความของอาจารย์เพ็ญสิริมองในมุมกว้างกว่านั้น คิดฉันคิดว่าอาจารย์กำลังจะบอกทางอ้อมว่า แท้จริงแล้วระบบโรงเรียนหรือครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการพัฒนาประเทศทั้งหมดด้วยเช่นกัน และถ้าเราจะแก้ตรงนี้เราจะมาแก้ที่ตัวครู ที่โรงเรียนไม่ได้ แม้แต่แก้ที่ระบบการศึกษาอย่างเดียวคงไม่ได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจต้องโยงไปถึงเรื่องกระบวนการพัฒนาประเทศหรือแนวทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งท่าทีของรัฐที่มีต่อชาวเขาด้วย ถ้าหากยังแก้ตรงนั้นไม่ได้คงไม่ต้องพูดถึงเรื่องแก้ระบบการศึกษา ซึ่งฉันคิดว่าเป็นคุณูปการของบทความนี้ และมันคงก่อให้เกิดข้อพิพาทได้ว่าสิ่งที่อาจารย์เพ็ญศิริกำลังพยายามนำเสนอในตอนท้ายนี้ เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของชาวเขาโดยบทความได้อ้างอิงถึงแผน ๘ ซึ่งมันมีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นผู้เขียนจึงมองโลกในแง่ดี ซึ่งผู้เขียนมองโลกในแง่ร้ายพอสมควรในตอนแรก มองว่ามันจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแน่ ๆ หรืออย่างน้อยกระบวนการของการศึกษาน่าจะเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการพัฒนาประเทศไปด้วย ด้วยวิสัยทัศน์ของอาจารย์เพ็ญศิริฉันเห็นด้วยหมดทุกข้อ รู้สึกว่าถ้าเกิดขึ้นจริงคงจะเกิดผลดีอย่างมากที่สุดทีเดียว แต่ว่าในฐานะของผู้วิจารณ์คงจะต้องถามต่อ

ไปอีกว่า ความเป็นไปได้ของผู้ที่ทรงอำนาจอยู่ในการกำหนดนโยบายอันนี้จะรับเอาวิสัยทัศน์อันนี้ไปทำ ถึงแม้ว่าจะกำหนดไว้ในแผน ๘ แล้วก็ตาม วิสัยทัศน์อันนี้มันจะเกิดขึ้นได้แค่ไหนในความเป็นจริง ถ้ามันเป็นเช่นนั้นแล้วเราคงไม่สามารถจะพูดถึงวิสัยทัศน์โคด ๆ เสมือนหนึ่งว่ามันเกิดขึ้นง่าย ๆ ได้ คิดฉันคิดว่า การมองเรื่องการศึกษาของชาวเขาเราคงต้องมองไปถึงความเป็นไปได้ของวิสัยทัศน์ที่อาจารย์เพ็ญสิริริมาว่า มันจะเกิดขึ้นไปสักแค่ไหน ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ควรจะต้องทำอย่างไร อาจารย์เพ็ญสิริเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า ในเมื่อระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทั้งหมด เพราะฉะนั้นในช่วงเวลานี้เราบอกว่าวิสัยทัศน์หรือตัวกระบวนการพัฒนาประเทศ ในเรื่องของการพัฒนาประเทศเปลี่ยนหรือไม่ คิดฉันคิดว่ามันเปลี่ยนไปพอสมควรนับตั้งแต่เราได้รับความเจ็บปวดจากผลการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยหรือการเป็นประเทศอุตสาหกรรม คนเริ่มพูดกันมากถึงความไม่เหมาะสม ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิชาการมีงานเพิ่มขึ้นพอสมควร พูดไปทุกคนรู้สึกว่ายากฟังอยากทำตาม คู่มือไปหมด การพูดเรื่องชุมชน เหมือนกับว่าตัวประกอบกลายมาเป็นพระเอกกันง่าย ๆ ในช่วงเวลาพลิกผันแค่ค่าเงินบาทเปลี่ยนไป คิดฉันอยากจะตั้งคำถามว่าแม้เราจะเห็นคุณค่าของมันแล้ว แนวคิดหรือว่าความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษามันเปลี่ยนไปหรือไม่ คิดฉันยังสงสัย คิดว่าการศึกษายังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศอยู่ดี เพียงแต่แนวทางของการพัฒนาประเทศขณะนี้มันเปลี่ยนไปแล้ว ไม่มีใครกล้าพูดถึงอุตสาหกรรม หรือพูดถึงการลงทุนจากต่างประเทศเท่าไร พูดถึงแต่เรื่องชุมชนท้องถิ่น คิดฉันขอตั้งคำถามว่าเรากำลังเอาการศึกษามารับใช้วิธีคิดอย่างนี้อีกหรือไม่ คิดฉันกำลังรู้สึกว่ากระทรวงศึกษาธิการพยายามกำหนดเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น การพยายามให้คนสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา โรงเรียนถูกกำหนดว่าต่อไปนี้จะทำอะไร ต้องมีหลักสูตรท้องถิ่น ขณะนี้ที่เราพูดอย่างนี้เราได้ทำเพื่อสนองตอบกับความต้องการของท้องถิ่นจริงจังแล้วหรือยัง มีคำถามอยู่ ๒ ประเด็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์อันนี้ที่ฉันคิดว่าเราน่าจะตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่มันเปลี่ยนไปในสังคมไทย คิดฉันเชื่อว่าการปฏิรูปการศึกษาเริ่มต้นกระฉับกระเฉงมาก สัมมนากันทุกอาทิตย์ พูดกันแล้วออกทีวี ลงหนังสือพิมพ์ นี่เป็นแค่เรื่องการศึกษาทั้งสิ้น การปฏิรูปการศึกษาเท่าที่กำลังจะเริ่มนั้นมันมีผลกระทบ ซึ่งที่เกี่ยวกับชาวเขาอันหนึ่งก็คือ พ.ร.บ.การศึกษา กำลังจะออกมาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่า เราต้องมีพ.ร.บ.การศึกษา ในพ.ร.บ.นี้มีประเด็นหนึ่งซึ่งฉันคิดว่ามีความสำคัญมากและน่าจะได้ทำการศึกษากันต่อไป คือแนวการศึกษาต่อไปนี้จะต้องเป็นแนวการกระจายอำนาจ คำว่า“การกระจายอำนาจ” นี้หลักใหญ่ฉันคิดว่ามันอยู่ที่

๑. การมองอย่างที่ว่าอาจารย์เพ็ญสิริริกล่าวว่า เราน่าจะให้การศึกษา ให้คนจัดตามอัธยาศัยได้คือ ให้พ่อแม่อาจจัดกันเองได้

๒. โรงเรียนมีความสามารถที่จะกำหนดหลักสูตรหรืออะไรก็ตามที่ต้องการ ซึ่งโดยประเด็นสำคัญคือ การพยายามลดอำนาจของรัฐในการที่จะเป็นผู้กำหนดหรือกำกับการศึกษา ซึ่งรัฐเป็นคนจัด ตรงนี้ฉันสงสัยว่าสิ่งเหล่านี้กำลังเริ่มทำและทำกันในหมู่ประชากรพื้นราบเหมือน

กับการวางแผนนโยบาย แต่ว่าถ้าเราพูดถึงชาวเขามันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้หรือในลักษณะอัตราที่มันจะเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ราบหรือไม่ เพราะในเมื่อทำที่ที่รัฐกำลังกำกับ หรือทำที่ที่รัฐมีต่อชาวเขานั้น ถ้ามันไม่เปลี่ยนก็คือนมองว่าการศึกษานี้ควรจะให้มันเกิดความมั่นคงของรัฐ ความเป็นอิสระนี้จะมอบไปให้กับชาวเขา ยังเป็นประเด็นที่น่าสงสัยและน่าจับตามองในการปฏิรูปการศึกษาไทยว่าสามารถตอบสนองต่อแนวทางที่มันกำลังจะออกมาในพ.ร.บ.การศึกษาซึ่งคิดันคาดว่าจะเป็นสภานิติบัญญัติเร็ว ๆ นี้

ประเด็นที่ ๒ ที่คิดันคิดว่ามีความสำคัญและมีการพูดกันมาตั้งแต่เช้านี้ คือว่าแนวนโยบายในการที่จะปฏิรูปการศึกษา ส่วนใหญ่เราพูดถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างมาก เมื่อเช้ามีผู้แทนจากสมช.ขึ้นมาเล่าว่า เรามองว่าเราจะทำให้คนรักท้องถิ่น ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง จึงบอกชาวเขาว่า ค่อยไปนี้มาโรงเรียนไม่ต้องแต่งชุดนักเรียนให้แต่งชุดชาวเขา ปรากฏว่าเขาไม่ยอม จะแต่งชุดนักเรียนเหมือนคนภาคกลาง คิดันเชื่อว่านายของท่านคงจะบอกเราว่าจริง ๆ แล้ว ชาวเขาต้องการเปลี่ยนมาเป็นเราเองคงไม่มีใครไปครอบงำ กดดันหรือว่าผลักดันใด ๆ ทั้งสิ้น คิดันยังมองว่าการมองเช่นนี้เราอาจจะมองเขาดูตรง ๆ มากไปหรือเปล่า คิดันคิดว่าเมื่อระบบการศึกษามันเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาทั้งหมดแล้ว แน่นนอนว่าเพราะวิธีคิดของเราที่พยายามทำให้ตัวชาวเขามองว่าสิ่งที่ตัวเองมีอยู่แต่เดิมหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่แต่เดิมนั้นมันไม่ได้สอดคล้องกับการที่ชาวเขาจะอยู่ร่วมกับสังคมสมัยใหม่ เพราะฉะนั้นแน่นนอนว่าเมื่อภูมิปัญญาเก่าที่มีอยู่ ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ที่มีอยู่ มันไม่ได้รับการพัฒนาหรือไม่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยกระบวนการที่เราเรียกว่ากระบวนการการศึกษา ซึ่งไม่ได้หมายถึงระบบโรงเรียน แต่หมายถึงระบบการค้นคว้าเทคโนโลยีใหม่ ๆ การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่มันจะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตชาวเขามันไม่ได้เกิดตรงนี้ เราคงคาดหวังไม่ได้ว่าจะให้ชาวเขากลับไปมีความสุขหรือว่ายั่งยืนอยู่กับสิ่งที่มันเป็นภูมิปัญญาแบบเดิม การที่เราจะบอกว่าจะให้เขาเติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมแบบชาวเขาแล้วดำรงรักษาความเชื่อนี้ คิดันคิดว่าระบบการศึกษาทั้งระบบซึ่งไม่ได้หมายถึงสถาบันการศึกษาในระดับท้องถิ่นหรือสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น แต่หมายถึงสถาบันวิชาการหรือผู้ที่ค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ จำเป็นจะต้องปฏิรูปขึ้นมา หมายความว่าให้ความสำคัญกับชุมชนชาวเขาแล้วมองว่าประเด็นปัญหาที่พวกเราพูดกันมาแต่เช้า ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ การปลูกพืชเศรษฐกิจ การเปลี่ยนอาชีพ มันมีปัญหอะไรบ้างในชุมชนชาวเขาที่ต้องการเปลี่ยนแปลง คิดันคิดว่าการศึกษาแบบสรรพยากรมาเพื่อการศึกษาครั้งนี้แล้วนำความรู้กลับไปให้แก่วชนเขาโดยผ่านระบบการศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นมากสำหรับชุมชนชาวเขา เราคงไม่อาจกลับไปเพียงแต่บอกว่าคุณมีพิธีกรรมมีอะไรต่าง ๆ ที่ทำอยู่แล้ว เราก็ปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นเติบโตไปตามธรรมชาติโดยที่กระบวนการในสังคมใหญ่ไม่ได้ลงไปมีส่วนร่วมหรือมีส่วนช่วยอย่างจริงจัง คิดันคิดว่าโอกาสที่จะทำให้ชาวเขาหรือเด็กชาวเขากลับมาภาคภูมิใจในวัฒนธรรมเดิมมันอาจจะมียุ่อย่างจำกัด คิดันไม่ประหลาดใจเลยว่าเด็กอยากแต่งชุด

นักเรียน ในเมื่อเรามองการศึกษา ว่าทกรรมที่มีอยู่ในการศึกษา มันชี้ให้เห็นอยู่ตลอดเวลาว่าการศึกษามันคืออะไร การมามีอาชีพในพื้นที่ราบมันมีหลักประกันอย่างไร ที่เมื่อเข้าได้มีการพูดว่า คุณจะได้สัญชาติแน่ถ้าคุณเรียนจบระดับป.ว.ช.หรือป.ว.ส.แล้วจะไม่ให้คนเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นโดยนัยตรงนี้เวลาที่เรารู้ถึงการศึกษาก็เพื่อชาวเขามันจึงเป็นการศึกษาในภาพที่กว้างมาก โดยการศึกษาเอื้อให้ชาวเขาได้พัฒนาตัวเองจริง ๆ และไม่ได้พัฒนาแบบเดิมด้วย ต้องพัฒนาในเงื่อนไขที่จะทำให้ชาวเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแบบใหม่ที่เรารู้จักว่ายุคโลกาภิวัตน์นั้นมันแยกออกไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้นดิฉันคิดว่ามีความสำคัญมากที่อยากจะสะท้อนภาพว่าตัวระบบการศึกษาเอง เราคงต้องมองกว้างมาก ในเวลาที่จำกัดครั้งนี้คงไม่ได้ ดิฉันเองจริง ๆ ไม่มีเวลาที่จะสามารถวิพากษ์ในส่วนที่เป็นเรื่องของระบบการศึกษาในภาพกว้างมากนัก ดิฉันอยากจะบอกว่า บทความของอาจารย์เพ็ญศิริช่วยจุดประกายความคิดได้มากในการเชิญให้เราหันกลับมามองระบบการศึกษาในภาพที่กว้าง ดิฉันเชื่อว่าคนอ่านบทความนี้คงไม่มีใครที่ไม่รู้สึกเจ็บปวด คือที่เราเห็นภาพของชาวเขาที่ถูกระบบการศึกษาที่เราพยายามจัดลงไป โดยในฐานะเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศทำให้เปลี่ยนชีวิตของเขาจากที่เคยมีเสรีภาพหรือมีอิสระหรือกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้กลายมาเป็นผู้ที่พึ่งพิงสังคมภายนอก ซึ่งตรงนี้เป็นจุดดีของบทความนี้ที่เป็นมุมมองที่ดิฉันเชื่อว่าน่าจะมีประโยชน์ไม่เฉพาะการศึกษาเพื่อชาวเขา แต่ยังมีประโยชน์สำหรับการศึกษาที่รัฐจัดให้กับคนทั้งประเทศ ซึ่งมีลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันอยู่ในตัว

วิจารณ์โดย
อาจารย์ชูพันธุ์ เกษมณี

ถ้าพูดโดยรวมผมค่อนข้างชื่นชมงานของอาจารย์เพ็ญศิริ ในงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งในแง่ของข้อค้นพบ ข้อสรุปที่จะชื่นชมนี้มีได้หมายความว่าทำงานอยู่ในภาควิชาเดียวกัน ความจริงสิ่งที่อาจารย์เพ็ญศิริได้ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เป็นสิ่งที่นักพัฒนาชาวเขาพูดกันมาหลายปีแล้วและพูดมาตลอดจึงหวังว่าเราจะมีสมาชิกใหม่อย่างอาจารย์เพ็ญศิริเข้ามาช่วยกันพูดจนปลดเกษียณตามกันไป ผมมีประเด็นที่จะนำเสนอเป็น ๓ ส่วน กล่าวคือ

๑- อคิดนักวิจัย สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
- อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร
ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๒

ส่วนแรกจะเป็นส่วนที่กล่าวถึง คัว research formadity การนำเสนอหน้าตาของรายงาน ส่วนที่ ๒ เป็นส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่ผมอยากจะนำเสนอข้อมูล เพื่อจะทำให้รายงานฉบับนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ส่วนที่ ๓ เป็นส่วนที่เป็นการมุ่งพิจารณาประเด็นเชิงโครงสร้างของปัญหา

ในส่วนแรกซึ่งผู้วิจัยได้เกริ่นนำไว้ในความนำ มีข้อมูลที่กระชับอ่านแล้วเข้าใจง่ายไม่เยิ่นเย้อ อย่างไรก็ตามก็ตีพิมพ์คิดว่าน่าจะผนวกส่วนที่เชื่อมโยงให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่างานวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการใหญ่ การจัดประเด็นการวิจัยทางการศึกษาตรงนี้นั้นสามารถนำไปเชื่อมโยงกันกับประเด็นอื่น ๆ เช่นเรื่องอาชีพ เรื่องการรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เรื่องการเป็นโสเภณีได้ อย่างไรก็ตาม มันจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความระลึกว่า สิ่งที่เรากำลังอ่านนี้มันไม่ใช่ลอยตัวอยู่โดด ๆ มันสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ของโครงการใหญ่ ซึ่งผมคิดว่าสามารถเพิ่มเติมได้ในประเด็นถัดมา ในส่วนนี้เป็นส่วนของการนำเสนอระเบียบวิธีการวิจัย อาจารย์เพ็ญศิริไม่ได้ยกเป็นหัวข้อว่า วัตถุประสงค์เป็นอย่างไร วิธีการดำเนินเป็นอย่างไรแต่ก็ไม่เสียหายอะไร แต่สิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะใส่ไว้ก็คือช่วงเวลาของการทำวิจัยเป็นสิ่งที่สำคัญมาก อาจารย์มีเวลาเพียงแค่วันที่เดือนแล้วทำงานได้อย่างนี้ ผมคิดว่าเป็นการใช้เวลาที่คุ้มค่า ถ้าท่านอาจารย์มีเวลามาก เช่น มีเวลาถึง ๑ ปี ผลงานวิจัยชิ้นนี้นั้นจะบอกเราว่า ข้อมูลในส่วนของภาคสนามจะน้อยเกินไป ซึ่งตรงนี้ผมไม่ทราบว่ามีเวลาเท่าไร แต่เราจะมีความรู้สึกว่า field data น้อยไปจากวิธีการที่ท่านอาจารย์ได้อธิบายไว้ในระเบียบวิธี ในส่วนของแหล่งข้อมูลแนวทางหลักที่ใช้ในการวิจัยคือทำเป็น Group Discussion เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนต่าง ๆ มาทั้งที่เป็นตัวแทนชาวบ้าน องค์การพัฒนาข้าราชการ นักวิชาการต่าง ๆ ตรงนี้ในรายงานไม่ได้เสนอเป็นตัวเลขไว้ว่าจำนวนเท่าไร จากฝ่ายไหนจำนวนเท่าไร คือน่าจะรู้ด้วยว่าเขามี Back Ground อย่างไร มีถิ่นฐานอยู่ที่ไหน หรือมีสถานภาพทางสังคมอย่างไร มีเหตุผลอะไรที่ผู้วิจัย คณะผู้วิจัยได้เชิญมาเป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผมคิดว่าระเบียบวิธีอย่างนี้ มีความจำเป็นในการที่จะวิจัย

อีกส่วนหนึ่งของตอนแรกนี้ผมรู้สึกว่าการสรุปประเด็นทำได้ดี ไม่ว่าจะสรุปในด้านของการนำประเทศไปสู่ภาวะความทันสมัย เรื่องสถานการณ์ชาวเขา การจัดการศึกษาชาวเขาต่าง ๆ แต่ส่วนที่ขาดไปในบทสรุปเหล่านั้นคือแหล่งอ้างอิง แหล่งข้อมูล ซึ่งอาจจะได้จากเอกสาร ได้จากการทำ Group Discussion ด้วย แต่ผมคิดว่าจำเป็นต้องอ้างอิงแหล่งว่าข้อมูลในเรื่องนี้ได้จากใคร เพื่อที่ว่ามันจะได้มีการตรวจสอบได้ในทางหลักวิชาการ ซึ่งผมคิดว่าคงไม่ยากถ้าผู้วิจัยจะสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดส่วนนี้ได้ว่าการสรุปครั้งนี้ เราไม่ได้สรุปลอย ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยรายอื่น ๆ ที่หันมาสนใจในเรื่องนี้

ในประเด็นที่สอง ในเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อย ในหน้าที่ ๑ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่าสนใจที่จะเรียกชาวเขาด้วยชื่อที่เขาเรียกตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่คิดเป็นการเคารพในสิทธิของเขา แต่ว่านั้นมี

จุดผิดพลาดที่ว่าในบรรดาชื่อเหล่านั้น เช่น ลีซอ เขาจะไม่ได้เรียกตัวเองว่า ลีซอ การเรียกชาวเขามีความสับสนมาก ภาษาไทยเรียกแม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก็้อ กะเหรี่ยง แต่ว่าภาษาชาวเขา แม้วเขาก็เรียก ม้ง เย้าเรียกว่าเมี่ยน หรือ อีวเมี่ยน มูเซอจะเรียกตัวเองว่าลาหู่ แล้วแบ่งเป็นกลุ่มย่อย เป็นลาหู่ ยี่ ลาหู่ชะเล ส่วนลีซอจะเรียกตัวเองว่าลีซอ อีก็้อก็เรียกตัวเองว่าอาข่า ซึ่งผมคิดว่าควรให้เป็นชุดเดียวกันจะทำให้ไม่สับสน และคำว่า “มราบลิ” ไม่ใช่ท่านอาจารย์เพ็ญศิริเขียนผิดคนเดียว ผมได้อ่านในรายงานของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็ผิดด้วยเช่นกัน จริง ๆ แล้วเขาต้องออกเสียงว่า “มราบลิ” “มรา” ตัวนี้มันบอกชัดว่าเป็นกลุ่มมอญ เขมร แนนอน กลุ่มพูดภาษามอญ เขมร มรา นี่ชัดเจนแล้ว “บลิ” แปลว่าคนป่า สะกดด้วย ม-ร-า-บ-ลิ แปลว่าคนป่า คนอยู่กับป่าซึ่งเป็นข้อปลีกย่อยที่ผมคิดว่าจะช่วยทำให้รายงานฉบับนี้สมบูรณ์มากขึ้น

ประการต่อมาเป็นเรื่องของ Technical Term อาจารย์เพ็ญศิริใช้ว่า “แนวคิดแบบแยกส่วน” (Reductionism) ผมคิดว่าโดยทั่วไปเราใช้คำว่า Reductionism ในความหมายว่าแนวคิดแบบย่อส่วน หรือแนวคิดแบบลดทอน ถ้าเป็นแยกส่วนเรามากจะใช้คำว่า “Fragmentenism”

ประเด็นถัดไป ในส่วนคำอธิบายได้ข้างอิงจากแหล่งอื่น จากคุณกิ่งแก้ว ในเรื่องของไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอย ซึ่งผมคิดว่าข้อมูลตรงนี้ยังไม่ค่อย clear เท่าไร เวลาเราพูดถึงคำว่า “ไร่เลื่อนลอย” (Shifting cultivation) แปลตรง ๆ ว่า Shift เคลื่อนย้าย ย้ายที่ Cultivation แปลว่าเพาะปลูก การเพาะปลูกแบบย้ายที่ แต่การเรียกว่าคำว่า “ไร่เลื่อนลอย” ว่า Shifting cultivation เราได้เห็นทันทีว่ามันสะท้อนอคติของผู้เรียกในการมองภาพของ Shifting cultivation เพราะในสมัยนั้นเวลาเราพูดถึง Shifting cultivation จะมองว่ามันเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทำลายป่า ทำลายดินน้ำลำธาร เป็นปัญหาทั้งหลายแหล่ จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาหลายท่านพบว่ารูปแบบของ Shifting cultivation มันมีหลายรูปแบบ เฉพาะในประเทศไทยที่ทำอยู่บนที่สูงจะมี ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ ตามจารีตประเพณี รูปแบบที่หนึ่งเราเรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” หรือ Secondary Forest Shifting cultivation บางท่านอาจใช้คำว่า “cycle brush shallow establish swishing” เป็นการเพาะปลูกแบบย้ายที่ซึ่งทำอยู่โดย กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น ขมุ อีกรูปแบบหนึ่งเราจะเรียกว่า “Primary forest shifting cultivation” พวกนี้จะบุกป่าไปเรื่อย ๆ ปลูกข้าวที่จนดินจืด ดินจืดแล้วก็พยพุ่มบ้านเคลื่อนย้ายเข้าป่าไปตากแดด ป่าคงดิบ เพราะว่ามันมีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำกินได้และใช้แรงงานน้อยกว่าทำไร่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยไม่พักตัว ทำให้แร่ธาตุจะลดลง และวัชพืชจะขึ้นรกรกมากต้องใช้แรงงานมาก การตากแดดป่าใหม่ จะทำการกำจัดวัชพืชเพียงครั้งเดียว ในขณะที่การทำไร่แบบซ้ำซากติดต่อกัน ๕-๘ ปีโดยที่ไม่ได้หยุด ต้องถางวัชพืชประมาณปีละไม่ต่ำกว่า ๓-๔ ครั้งหรืออาจมากกว่านั้น เพราะฉะนั้นการทำไร่สมัยใหม่ ที่ผมหมายถึงคือ เป็นไร่พืชเงินสด ที่รัฐเข้าไปส่งเสริม ส่งผลให้ชาวเขาต้องหันไปพึ่งพิงยากำจัดวัชพืช เพราะฉะนั้นไร่หมุนเวียนโดยประเพณีชาวบ้านจะทำแปลงละครึ่งคอกปี แล้วก็พักอยู่ประมาณ ๗-๑๐ ปี แล้วแล้วพื้นที่นั้นจะมีที่ดินมากเท่าใด พยได้เวลาเขาก็จะวนกลับมาทำที่เก่า

ดังนั้นหมู่บ้านในลักษณะนี้จะตั้งอยู่นาน เพราะฉะนั้นครั้งนี้เป็นความไม่ชัดเจนของการที่เราเรียกว่า “ไร้เดือนลอย” และเราแบ่งแยกไร้หมุนเวียนกับไร้เดือนลอย ซึ่งการใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษจะทำให้เรา ยิ่งสับสน ผมจึงขอชี้แจงรายละเอียดครั้งนี้เพื่อช่วยให้ตัวรายงานชัดเจนมากขึ้น

ในหน้าที่ ๗ ที่ผู้วิจัยได้พูดถึงว่ารัฐบาลได้มีโครงการมาก่อนที่จะเกิดคณะกรรมการ สงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งมีตำรวจตระเวนชายแดนเป็นแกนนำ และมีหน่วยงานอื่นเข้าไปให้การ สงเคราะห์บนคอย งานนี้เกิดขึ้นภายใต้การแต่งตั้งของรัฐบาล ในรูปของคณะกรรมการซึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการสงเคราะห์ชนถิ่นกันดารและห่างไกลคมนาคม” เพราะฉะนั้นไม่ใช่เฉพาะชาวเขา อย่างเดียวแต่ยังมีชาวชนบทอื่น ๆ ที่ห่างไกลบริการของรัฐซึ่งปกติของรัฐเข้าไปไม่ถึง หน่วยงาน เหล่านี้จะเข้าไป แต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาเพราะรถราเข้าไม่ถึง

อีกประเด็นหนึ่งที่ต้องขยายความคิดเห็น อาจารย์เพ็ญศิริได้สรุปไว้ในหน้า ๑๓ ข้อ ๓ ว่า “ความรู้ของตะวันตกเมื่อนำมาใช้ในสังคมไทย” และข้อความที่เน้นว่า ความรู้คืออำนาจ ซึ่งอ้างมา จากวิทย์ วิทเศเวทย์ ตรงนี้ผมคิดว่าถ้าเราไทยอย่างนี้คงไม่ถูกต้องนัก ไม่ใช่เป็นเพราะว่าความรู้ ตะวันตกสมัยใหม่ที่น่าไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดความคิดว่าความรู้คืออำนาจถูกค้นพบมาตั้งแต่ สมัยที่มนุษย์คิดตัวอักษรได้และการคิดตัวอักษรได้จารึกสิ่งต่างๆ ความรู้ต่าง ๆ ลงไปมันอยู่ในมือ ของอาร์คัย (Scribe) และ Scribe เหล่านี้เป็นผู้กุมความรู้ของโลกและจักรวาลไว้ในมือ คนเหล่านี้ นอกจากมีอำนาจโดยมีความรู้ที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้แล้ว ยังมีอำนาจในการติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้มีอำนาจทั้งในทางโลกทางธรรม อำนาจของ scribe ค่อยๆเสื่อมลงเมื่อที่ได้มีการเผยแพร่ การขีดเขียนออกไปในหมู่คนทั่วไปกว้างขวางมากขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดว่าความรู้คืออำนาจมัน เป็นมานานแล้วกว่ายุคที่จะเป็นการศึกษาแผนใหม่ไปสู่ภาวะความทันสมัย

ในอีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์สรุปไว้สำหรับชุมชนม้งนั้น หมอผี คือผู้ที่ทำพิธีขับไล่ผี ผมอยากให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น หมอผีของพวกม้งที่เรียกว่า “สือเน้ง” หรือ “สือ เน้ง” จริง ๆ แล้วหน้าที่โดยตรงคือช่วยคนเจ็บคนป่วยในลักษณะที่จิตวิญญาณหรือขวัญของเขาไม่ อยู่กับเนื้อกับตัว ซึ่งอาจหลงเที่ยวเพเลิดเพลินไม่กลับมาหาร่างหรือว่าถูกผีน้ำ ผีถ้ำ ผีจอมปลวก จับ เอาไว้ ซึ่งเป็นผีเก็บขวัญ หมอผีจะต้องไปสู้เพื่อเอาขวัญของคนนั้นกลับมาสู่ร่างอาจโดยไปขับไล่ หรืออาจโดยไปบรามาฟื้น แต่หน้าที่หลักไม่ใช่ขับไล่ผี แต่เพื่อที่จะช่วยเหลือคนเจ็บป่วย ซึ่งวิธีการ นั้นอาจขับไล่ผี ทำร้ายผีต่าง ๆ อีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์พูดถึงนโยบาย Integration และใส่ไว้ใน End Note อ้างถึง ๒ แหล่งคือ คุณชัชฎาภย์ บุรุษพัฒน์ กับ อาจารย์วันัส พฤษศรีย ซึ่งในอดีตผู้ อำนวยการของผม จริง ๆ แล้วผมคิดว่าศัพท์ตรงนี้ทั้ง ๒ ท่านไม่ใช่ Authority น่าจะอ้างอีกแหล่ง หนึ่งที่เป็น Authority มากกว่า เช่นอาจอ้างจาก Dictionary of Social science พูดถึงคำว่า Integration ว่ามีความหมายอย่างไร แล้วถูกนำไปตีความว่าอย่างไรบ้าง จะทำให้เกิดความชัดเจนมาก ยิ่งขึ้น

ในส่วนที่ ๓ จะเห็นได้จากการอ่านข้อค้นพบทั้งหมด ข้อสรุป ข้อเสนอแนะ การที่ผู้วิจัยมีกรอบความคิดชัดเจน โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา จะทำให้งานวิจัยนี้เป็นที่ยอมรับได้ เราคนที่อยู่ในวงการ เมื่ออ่านแล้วเรารู้ทันทีว่างานวิจัยชิ้นไหนรับได้หรือไม่ และก็รู้สึกว่าการวิจัยนี้ให้ความเป็นธรรมกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่เป็นอยู่ในสังคมและอยู่มาช้านานแล้ว ดังที่ผมได้เรียนตั้งแต่ต้นว่า ปัญหาเหล่านี้มีการคุยกันมานานแล้ว ในอีกประเด็นหนึ่งที่ท่านอาจารย์เพ็ญศิริได้กล่าวไว้บ้าง แต่ผมคิดว่าจะ High light ให้มันเด่นออกมาเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย คือเราได้มองเห็นว่ามันมีลักษณะของอคติหรือความลำเอียงในเชิงโครงสร้างที่เรียกว่า “Structured bias” ไม่ใช่เฉพาะในระหว่างชนส่วนใหญ่กับชนส่วนน้อย ระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขา หรือระหว่างรัฐบาลกับชาวเขาเท่านั้น แต่มันยังเป็นภาพสะท้อนหรืออคติความลำเอียงชุดเดียวกันที่เกิดจากสังคมชนบทและสังคมเมือง สังคมที่เราเรียกว่าเป็นสังคมส่วนที่เป็น Center กับ Territory ก็มี Bias ทำนองเดียวกันนี้ โรงเรียนทางภาคเหนือบางโรงเรียนห้ามไว้เลยว่าห้ามพูดคำเมือง ถ้าพูดคำเมืองจะถูกปรับค่าละ ๑ บาท ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวเขาก็มี Bias อย่างนี้เกิดขึ้นได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ข้อค้นพบนี้อาจารย์เพ็ญศิริได้พูดถึงบ้าง แต่ผมคิดว่าจะเน้นให้เป็นจุดเด่นส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้ว่าสังคมไทย ที่เราคิดเรายอมรับความหลากหลายกันในระยะหลัง ๆ มาแล้ว Structured bias หรือ ความลำเอียงทางโครงสร้างนี้ยังคงมีอยู่ อีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ได้มีระบุไว้ในรายงานก็คือเรื่องของสิทธิที่ขาดหายไปช่วงหนึ่ง หายไปเป็นระยะเวลานานและเพิ่งจะมาดีขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ในอดีตลูกหลานชาวเขาที่ไม่มีสัญชาติในทะเบียนบ้าน ไม่ได้เรียนหนังสือ ถ้าครูใจดีให้เรียนก็จะได้เรียนแต่จบแล้วไม่ได้ไปประกาศ ซึ่งเป็นปัญหาเดียวกับลูกหลานของชาวญวนอพยพ และเป็นปัญหาของลูกของหญิงที่แต่งงานกับคนต่างประเทศ โดยระยะหลังเมื่อไม่กี่ปีมานี้ที่หน่วยงานที่รับผิดชอบให้ความยืดหยุ่นในเรื่องนี้ แม้กระนั้นในหลักการจะอนุญาตให้เรียนได้ ให้รับวุฒิบัตรได้ แต่ในทางปฏิบัติโรงเรียนที่อยู่ไกลปืนเที่ยงหลายโรงเรียนยังไม่ยอมรับเด็กชาวเขา ด้วยเหตุนี้จึงยังมีอยู่จนกระทั่งบัดนี้ อีกประเด็นหนึ่งที่ผมเห็นว่ามันขาดหายไปในงาน คือการเชื่อมโยงประเด็นปัญหาไปสู่ระดับสากล ปัญหาของชาวเขาไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาของชนกลุ่มน้อย จริง ๆ แล้วชาวเขาหลายส่วนที่ปู่ย่าตายายเกิดในแผ่นดินไทย ลัวะ ถิ่น ขมุ กะเหรี่ยง พูดได้เลยว่าเป็น Native people ของพื้นที่ภาคเหนือ มีหลักฐานของพวกลัวะว่าบรรพบุรุษเขายาวลงมาถึงภาคกลาง ลพบุรี ละโว้บุรีซึ่งก็เมืองของลัวะ กาญจนบุรีที่เราพบหลักฐานหลายอย่างก็เป็นหลักฐานของลัวะ ซึ่งผมคิดว่ามันมีประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ระดับสากลได้ โดยเฉพาะเรื่องของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ได้มีการกล่าวกันในการสัมมนานี้ว่า กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้มีการฝ่าฝืนกฎหมาย แต่ถามว่ากฎหมายให้ความเป็นธรรมอะไรบ้าง เป็นธรรมหรือไม่ กฎหมายป่าไม้ฉบับแรกสุดที่บัญญัติขึ้นมาอย่างมากไม่เกิน ๑๕ ปี แต่ว่าชาวเขาในประเทศไทยอยู่มาเกินกว่า ๑๐๐ ปี และโดยเฉพาะกลุ่มที่ผมว่าเป็น Native people ของพื้นที่ เขาอยู่กันเป็นพัน ๆ ปี แล้ววันดีคืนดีกฎหมายก็บอกว่าป่าไม้เป็นของรัฐ คนเหล่านั้นผิดกฎหมายทั้งหมดทั้ง ๑ ชั่วโมงโครเป็นไม่ได้อย่างไร กฎหมายอย่างนี้ออกมาได้อย่างไร คนที่เรียนกฎหมายมาจะต้องรู้ว่า หลักการของ

การบัญญัติกฎหมายในอุดมคติ จะต้องบัญญัติให้ใกล้เคียงกับกฎระเบียบจารีตประเพณีของท้องถิ่นให้มากที่สุด แต่กฎหมายเราไม่ได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ ผมคิดว่าเราต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ประกาศโดยองค์การระหว่างประเทศ(UN) . ซึ่งไทยเราก็เป็นสมาชิกเขาอยู่ แต่เรายังไม่ได้ให้สัตยาบันเป็นเรื่องนี้แต่ว่าเป็นเรื่องที่จำเป็น ถ้าเราจะถือตัวเราให้เป็นอารยประเทศเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เราต้องให้การเคารพต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่เฉพาะเรื่องอำนาจในการจัดการศึกษาของตัวเองหรืออำนาจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนเองเท่านั้น แต่ควรรวมถึงอำนาจการตัดสินใจในการดำรงวิถีชีวิตตามประเพณีที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่ทำลายระบบนิเวศไว้ด้วย

ข้อคิดเห็นจากที่ประชุม

คุณผ่องพรรณ เอกอาวุธ

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ)

ดิฉันมาอยู่ที่นี้ทั้งวันนี้ ดิฉันต้องยอมรับว่า ผู้วิจัยมีวิสัยทัศน์กว้างไกลสำหรับงานวิจัยนี้ เช่นเดียวกับที่อาจารย์ชูพินิจว่า ท่านอาจารย์เพ็ญศิริให้ความสำคัญกับชาวเขามาก แต่ว่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับคนจัดการศึกษาให้เขาเลย เพราะฉะนั้นดิฉันจึงอยากจะเรียนถามกับคณะผู้จัดว่า ถ้าคราวหน้ามีการจัดลักษณะนี้อีก ดิฉันขอให้ผู้วิจารณ์มาจากกระทรวงศึกษาธิการบ้าง ซึ่งจะเป็นธรรมกับคนจัดการศึกษาให้กับเขา

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

การสัมมนาทางวิชาการ

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ณ ห้องจิตรลดา โรงแรมเอสดี อเวนิว

วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๐

รายงานวิจัย เรื่อง “ปัญหาสุขภาพอนามัยชาวเขาและชนกลุ่มน้อย”

โดย แพทย์หญิงสมบูรณ์ เกียรตินันท์

ก่อนอื่นดิฉันต้องขอออกตัวก่อนว่า วันนี้เราเป็นทีมวิทยาศาสตร์ทีมเดียวที่ทำวิจัย เพราะฉะนั้นเราจึงรายงานแบบวิทยาศาสตร์ ไม่มีตัวเลขแบบทางสังคมศาสตร์ต่าง ๆ มากมายจากการที่ได้มาฟังงานสัมมนาดังแต่เมื่อวานนี้ บังเอิญเราทำรายงานตอนแรก เราทำมากเกินไปเกือบ ๑๐๐ หน้า และต้องมีการตัดทอนให้เหลือเพียง ๒๐-๓๐ หน้า เราก็เลยพยายามที่จะในเวลาอันสั้น ดังนั้นจึงทำให้ข้อความที่สำคัญบางประการขาดหายไป เพราะฉะนั้นขอเรียนว่ารายงานที่ท่านถืออยู่ในมือนี้ยังไม่สมบูรณ์ เราจะได้มีการแก้ไขอีกครั้ง และวันนี้ดิฉันเชื่อว่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายช่วยกรุณาให้ความเห็นแก่เราเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น แนวคิดของเราก็คือว่าการพิจารณาว่าเรื่องใดบ้างที่เป็นปัญหาของชาวเขา ซึ่งเราเองยังไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับชาวเขา แต่เรามองในฐานะที่เป็นแพทย์ ว่ามันน่าจะมีอะไรได้บ้างที่จะเป็นปัญหา และรวบรวมได้ตามกรอบแนวคิดนี้ เรามองตั้งแต่เรื่องประชากร ซึ่งปรากฏว่าข้อมูลประชากร โดยเริ่มจากคำจำกัดความที่มีการใช้ชื่อเรียกชาวเขาอยู่มากมาย ไม่ทราบว่าจะใช้คำไหนดี เมื่อศึกษาลงไปก็มีเอกสารหลายแห่งที่ระบุว่าหมายถึง “ผู้ที่อยู่บนพื้นที่สูง” บางแห่งใช้คำว่า “ชาวเขา” มีการจำแนกเผ่าและยังรวมเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งเมื่อวานนี้มีการพูดกันค่อนข้างจะมาก ดิฉันพยายามหาข้อมูลทั้งหมดที่จะสามารถโยงไปถึงข้อมูลว่าจะเรียกว่า ชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยหรือคนบนพื้นที่สูงในทางด้านสุขภาพอนามัย และพิจารณาทั้งหมดว่าประชากรทั้งหมดมีเท่าใด แล้วอยู่ที่ใดบ้าง เพื่อเราจะได้หาทางที่เราจะตัดสินใจว่าจะนำการศึกษาวิจัยต่อไปอย่างไร ปรากฏว่าข้อมูลประชากรมีความไม่เท่ากัน ไม่ทราบว่าจะใช้ข้อมูลจากที่ใด ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่เรายังไม่ได้ตัดสินใจ และคิดว่าถ้าเราตัดสินใจเลือกพื้นที่ตรงไหนแล้ว เราจะลงศึกษาลึกลงไปโดยตรงเพื่อให้แน่นอนว่า ประชากรมีจำนวนจริงๆ เท่าใด เพราะฉะนั้นในการที่จะวัดสุขภาพอนามัยของคนจึงต้องมีตัวเปรียบเทียบว่ามันดีขึ้นหรือเลวลง ดิฉันเองมี

**ที่ปรึกษา สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

วิธีการเก็บข้อมูล นอกจากจะไปเก็บเอกสารรวบรวมเอกสารทั้งหมดมาแล้ว คิดค้นยังได้มีการลงไปพื้นที่และนักศึกษาปริญญาโทสาขารณสุขมูลฐานของดิฉันได้ทำวิจัยที่สามเหลี่ยมทองคำและที่กาญจนบุรี และได้ไปดูว่าสภาพชนกลุ่มน้อยแถวนั้นเป็นอย่างไร ชาวเขาเป็นอย่างไร พบว่าประชากรบางแห่งที่ลงทะเบียนไว้ เช่น ที่ทองผาภูมิ ปรากฏว่าเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ขวบ ที่ลงทะเบียนไว้มี ๔๐ คนแต่ว่าพอไปดูจริง ๆ แล้วมี ๑๔๐ คน ซึ่งข้อมูลประชากรยังไม่ชัดเจน เพราะฉะนั้นเราจึง คัดสินใจว่า ถ้าเราจะลงพื้นที่ไหนจริง ๆ แล้วจึงค่อยทำการสำรวจอย่างจริงจังว่าเป็นอย่างไร การเคลื่อนย้ายกับโรค เราได้ทำการศึกษาเอกสารหลายฉบับ ปัญหาที่พบคือมีโรคที่เกิดจากการเคลื่อนย้าย โรคบางโรคในประเทศไทย เราน้อยลงไปแล้วหรือบางแห่งเราไม่มี เช่น โรคเท้าช้าง โดยปกติแล้วประเทศไทยจะพบในทางภาคใต้ แต่จากการศึกษาพบว่าพวกลี้ภัยที่เข้ามาหรือพวกชาวเขา ชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาได้นำเอาโรคพวกนี้เข้ามาด้วย หรือวันโรคปอด มีจำนวนค่อนข้างจะสูง ซิฟิลิสก็ค่อนข้างจะสูง จากเอกสารที่ดิฉันอ้างแล้ว พบว่าก็มีการเคลื่อนย้าย ยังมีโรคที่คนอื่นนำเอาเข้ามาด้วย ซึ่งเราคิดว่าเป็นปัญหาและเราต้องทำการศึกษาต่อไปว่า โรคของความสูงของประเทศไทย ศึกษาว่าประเทศไทยมีภูเขาสูงสักเท่าไร ส่วนใหญ่ไม่เกิน ๓,๐๐๐ เมตรและยังได้ศึกษาในเอกสาร บางรายงานจะบอกว่าต่ำกว่า ๑,๕๐๐ เมตร หรือตั้งแต่ ๑,๕๐๐ เมตรขึ้นไป จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ซึ่งเราได้คุยกันว่า มันน่ามีการศึกษา เพราะดูแล้วไม่มีรายงานที่ชัดเจนว่า โรคที่เกิดจากความสูงของประเทศไทยมีอยู่ที่ไหนบ้าง เอกสารทั้งหมดที่เราได้มา มีอยู่ประมาณ ๘๐ ฉบับ เป็นทั้งงานวิจัย ผลการดำเนินงานหรือรายงานของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งเราได้พิจารณาต่อไปอีกว่า ชาติพันธุ์จะมีปัญหาหรือไม่ เมื่อวานนี้หลายท่านได้แนะนำแล้วว่า พวกชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยที่เคลื่อนย้ายเข้ามามีหลายชาติพันธุ์ ดังนั้นมันน่าจะมีโรคอะไรหรือไม่ ซึ่งมีรายงานหลายฉบับที่บอกว่าไว้ต่างกัน บางคนก็อาจมีเรื่องทางชาติพันธุ์สูงในคนบางกลุ่ม ซึ่งในไทยเราไม่มีเมื่อเรามีหลายชาติพันธุ์ เราน่าจะศึกษาโรคพวกนี้เป็นอย่างไร ในประเทศไทยเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีมีหลายอย่างที่คิดว่าน่าจะเป็นปัญหาคือสุขภาพอนามัยของชาวเขา แต่ความเชื่อบางอย่างก็เป็นความเชื่อที่ดี เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพอนามัย สำหรับความเชื่อที่เป็นปัญหา ได้แก่ ผู้หญิงท้องต้องไม่กินอาหารบางชนิดหรือว่าผู้หญิงท้องต้องทำงานจนกระทั่งคลอด จนถึงขนาดต้องไปคลอดอยู่ในทุ่งนาในไร่ ด้านสุขภาพบาลเวดล้อมก็เป็นปัญหา ซึ่งเราพบได้ในชาวเขาและมีผลต่อสุขภาพอนามัย โดยส่วนใหญ่หรือเกือบจะทุกบ้านจะมีเลี้ยงสัตว์ไว้ได้ดูหรือในบริเวณรอบบ้านหรือว่าส้วม ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพอนามัยประการหนึ่ง เราพบว่าโรคที่พบในชาวเขาจะเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้ว อีกประการหนึ่งความเชื่อที่เกี่ยวกับโภชนาการหรือว่าพฤติกรรมที่เขาทำอยู่คือการกินอาหาร ยกตัวอย่าง เด็กอายุแรกเกิด-๒๔ เดือน พ่อแม่จะใช้วิธีเคี้ยวอาหารป้อนซึ่งไม่ได้เตรียมอาหารพิเศษสำหรับเด็ก อันนี้เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดภาวะทุพโภชนาในเด็กชาวเขาเป็นจำนวนมาก

ในพฤติกรรมประเพณีหรือความเชื่อของเขาที่เราพบอีกอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับการแต่งงานหรือการมีครอบครัวเป็นปัญหาหนึ่งที่โยงมาเกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ด้วย ทางสุขภาพจิตและสุขภาพ

พื้นที่ที่เรามองดูแล้ว ประกอบกับเอกสารที่เราหาได้นี้น้อยมาก ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ แต่โดยสรุปแล้วก็ยังเป็นปัญหาของชาวเขา สำหรับอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว เป็นรายงานที่เราสามารถหาข้อมูลได้ค่อนข้างจะดีที่สุด คิฉันยืนยันได้ว่าหาเอกสารได้ดีที่สุด และได้ข้อมูลค่อนข้างจะมาก ข้อมูลที่เราได้ค่อนข้างจะต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่ามีตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๔-๒๕๔๐ ซึ่งสำนักนโยบายและแผนได้ทำ survey ไว้ครั้งล่าสุด แต่ส่วนที่น่าสนใจคือ มีกิจกรรมมากมายเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวและการอนามัยแม่และเด็ก อย่างไรก็ตามตัวเลขที่ชี้วัดทุกตัวยังค่อนข้างต่ำมาก หรือเท่ากับปี ๓๔ ที่ทำมา ซึ่งยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะฉะนั้นตั้งแต่ปี ๓๔-๔๐ มีผลการดำเนินการของการอนามัยแม่และเด็กจะดีขึ้นหลายตัว แต่ตัวชี้วัดอีกเป็นจำนวนมากยังต่ำกว่าเป้าหมาย ดังนั้นชาวเขาจึงยังคงมีปัญหาในเรื่องการอนามัยแม่และเด็ก สรุปปัญหาของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยก็คือ ข้อมูลประชากร ในเรื่องโรคติดต่อหรือโรคไม่ติดต่อ ซึ่งมีโรคไม่ติดต่อที่น่าสนใจที่เกิดจากความสูง แต่ความดันโลหิตสูงยังต่ำ หรือผู้ป่วยที่เป็นอัมพาตในชาวเขาค่อนข้างน้อย แต่เป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจค่อนข้างสูง โรคซึ่งไม่มีในบ้านเราหรือว่ามีน้อยจะพบมากในชาวเขา เพราะว่าการเคลื่อนย้ายโรคทางพันธุกรรม เรายังไม่ได้ทำการศึกษาโรคที่เกิดจากความเชื่อซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาคือ เพราะว่ามีหลายอย่างที่ยังเป็นปัญหาอยู่ และโรคที่สำคัญที่สุด คือ มาลาเรียกับโรคเท้าช้าง ถ้าศึกษาเรื่องมาลาเรียจะทราบว่าตามชายแดนของประเทศไทยจะมีโรคเกี่ยวกับมาลาเรียมากและค่อนข้างจะรุนแรงทุกแนวชายแดน ซึ่งคิฉันเองเคยอยู่ในจังหวัดชายแดนมาหลายจังหวัดและพบโรคมมาลาเรียเป็นประจำ แม้ประเทศไทยได้ลงทุนปราบปรามมาลาเรียไปมาก แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่และภาวะทุพโภชนาการเช่น โรคคอพอกในชาวเขามีค่อนข้างจะสูงหรือโรคเอดส์ในบางกลุ่ม ซึ่งสืบเนื่องมาจากทั้งปัญหายาเสพติดและประเพณีที่ยอมให้มีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานและถ้าผู้หญิงคนไหนไม่มีลูกก็อาจไปหาขามาล แล้วขามาลอาจจะแนะนำให้ไปนอนกับผู้ชายที่มีลูกหลาย ๆ คน นอกจากนี้ในเรื่องสุขภาพจิตยังมีน้อยมาก จะมีบ้างที่เกี่ยวกับสุขภาพจิตคือเรื่องเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น ส่วนเรื่องสุขภาพฟันนั้นไม่สามารถหาเอกสารได้หรือในเรื่องการอนามัยแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัวพอจะมีบ้าง และปัญหาที่เราไม่ได้ตั้งไว้ในเป้าหมายที่จะศึกษา แต่ว่าเราพบและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขและจะต้องวางแผนในการที่จะศึกษาต่อไปให้ดีที่สุดคือเรื่องระบบข้อมูล ยกตัวอย่างเช่น บางครั้งมีการประเมิน แม้แต่การอนามัยแม่และเด็ก แต่ว่าเวลาประเมินแล้ว สมมติเราต้องการปี ๓๖ จะเห็นได้ว่า คิฉันจะหาปี ๓๗ ของชาวเขาไม่มี พบแค่ของกะเหรี่ยง ปี๓๘ เป็นข้อมูลของม้ง ก็จะประเมินเป็นกลุ่มสลับปีแล้วข้อมูลที่ประเมินที่สำคัญที่สุดก็คือ ส่วนมากจะใช้วิธีการสำรวจ ใช้แบบสอบถาม คิฉันได้พยายามติดต่อกับตั้งแต่โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เพื่อขอข้อมูลเจ็บป่วยของชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยที่เป็นจริงๆ ที่รายงานโรคจริงๆ ในจังหวัดนั้นหรือว่าในอำเภอนั้น แต่ไม่สามารถหาได้เพราะว่าไม่มีการแยกโรคเอาไว้ หรือไม่มีการแยกชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย เท่าที่คุยมีโรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่งบอกว่าจ่ายค่าผู้ป่วย ผู้มีรายได้น้อยไปหนึ่งล้านห้าแสนบาท ซึ่งส่วน

ใหญ่แล้วผู้ป่วยพวกนี้จะเป็นพวกข้ามแดนมา คนข้ามชาติทั้งนั้น แต่ไม่มีการระบุว่าป่วยเป็นโรคอะไรหรือแยกกันอย่างชัดเจน จึงมีความคิดว่า ถ้าเราจะทำการวิจัยต่อไป เราน่าจะตั้งว่า เราจะสำรวจเป็นตำบล อำเภอ ทดลองหนึ่งต่อสิบ แล้วลองจัดระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกด้าน เช่น เรื่องสุขภาพอนามัย เรื่องประชากร เรื่องการเคลื่อนย้าย ให้มันเป็นระบบทั้งระบบ โดยการประสานงานของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทุกกระทรวงแล้วนำเอาผลนั้นไปทดลองทำวิจัย แต่เราจะจัดระบบครั้งนี้ได้หรือไม่ในเรื่องที่จะศึกษาสุขภาพอนามัยของชาวเขาหรือว่าชนกลุ่มน้อยนั้น ตัวดิฉันเองมีแนวโน้มที่ค่อนข้างจะหันมาทางชนกลุ่มน้อยหรือพวกที่ข้ามชาติมาเพราะอย่างท่านจรูญพูดเมื่อวานนี้ว่า เป็นปัญหามากแทบทุกด้านปัญหาสุขภาพอนามัยก็มาก แล้วประเทศไทยต้องจ่ายเงินในส่วนนี้ไปเป็นจำนวนมากโดยที่ไม่มีการระบุว่าเราต้องช่วยต่างชาติแค่ไหนแล้วสุขภาพอนามัย สุขากิจบาลก็ไม่ดีตลอด เพราะฉะนั้นดิฉันมองดูว่า นอกจากจะเป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งข้ามแดนมา โดยเฉพาะตอนที่ดิฉันไปทองผาภูมิ ดิฉันมีความกังวลมากเลยว่ามันจะเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศชาติเราด้วยหรือไม่ เพราะเราจำเป็นต้องจ่ายเงินโดยไม่สามารถที่จะพูดได้ว่าเป็นจำนวนเท่าไรกับคนพวกนี้หรือที่ดิฉันไปทางชายแดนภาคเหนือ เชียงขอม เชียงแสน ข้ามไปลาวด้วย บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ปรากฏว่าลูกศิษย์เป็นลาวคนหนึ่งบอกอาจารย์เขาข้ามมาสบาย กลับไปกลับมาครั้งนี้เขาไม่มีปัญหาเลย คนส่วนใหญ่ก็จะข้ามมาที่ประเทศเรา ดิฉันคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางที่จะทำวิจัยต่อไป

รายงานวิจัยเรื่อง "ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย"

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์กัมมาล ภูมิร ปาวา^๑

ในวารสารที่เราศึกษาทั้งหมด เราศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ ว่าชาวเขาของเรามีปัญหาทางสุขภาพเป็นมาอย่างไร เราพบว่ามันคล้ายๆ กันกับของเราเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ชาวเขาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เราพบว่าอัตราตายที่สวิตเซอร์แลนด์เป็นโรคติดเชื้อ ท้องเสีย มาลาเรีย โรคทางเดินหายใจ ปี ๑๙๕๐ ศึกษาย้อนหลังมา ๒๐ ปีเราพบว่าเกิดมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอัตราตาย พบว่าชาวเขาตายด้วยโรคหัวใจมากขึ้น ตายด้วยโรคความดันโลหิตสูงมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่เมื่อเราศึกษาบนภูเขาเราพบว่าโรคความดันจะลดลง อัมพาตจะน้อยลง เราไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น เราคิดว่าเป็นผลของ Socialization หรือ Civilization ที่เราเอาเข้าไปให้หรือเปล่า นี่คือการประเมินปัญหา เราจึงมองกลับไปข้อมูลชาวเขาทั้งหมด เราเข้าใจว่าอุบัติการณ์มันเริ่มเกิดหรือเปล่า แต่ไม่มีวารสารใด ๆ หรือข้อมูลใด ๆ ที่ให้เราอ้างอิงได้เลย ดังที่ท่านอาจารย์สมบุญได้เรียนให้ทราบว่าข้อมูลทั้งหมดโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องวางแผนครอบครัว ตามท่านผู้วิจารณ์ได้กล่าวว่า แผน ๖-๘ ไปไหน ของชาวเขา

^๑หัวหน้าภาควิชาอายุรศาสตร์ สถาบันวิทยาศาสตร์คลินิก คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นั้นไม่มี เพราะฉะนั้นการสาธารณสุขจึงไม่มีในแผน ๖-๘ ที่ชัดเจน มีแต่อนามัยแม่และเด็ก ที่เขาคอบหมอยังนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้เรามีช่องว่าง

ประเด็นที่ ๒ ที่เรากำลังมองค่อนข้างมาทางสังคมศาสตร์มากขึ้น คือเรามองว่าผลกระทบของการย้ายเผ่าพันธุ์มีผลต่อสุขภาพจริงหรือไม่ เช่นจากเดิมชาวเขาทำงานแบบไร่เลื่อนลอย แต่เขาทำงานอยู่บนภูเขา วันดีคืนดีเขาเกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต้องย้ายลงมาข้างล่าง เราไม่แน่ใจเกิดมีปัญหอะไรหรือไม่ ทียกตัวอย่างอันนี้เพราะว่ามีวารสารเล่มหนึ่งเขียนเอาไว้ว่าสนใจมาก ซึ่งเขียนไว้เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วว่า วัณโรค โรคเอดส์ หายากมากบนภูเขา แต่ ณ วันนี้วัณโรคเพิ่มขึ้น แต่ไม่มีตัวเลข ไว้แบบลอย ๆ แล้วปรากฏว่าสถานการณ์นี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกับในเนปาล ซึ่งเกิดมีวัณโรคเป็นอัตราสูงขึ้นมาและแพร่เผ่าพันธุ์เร็ว

ประเด็นที่ ๓ คือการทำลายระบบนิเวศน์ ความเป็นอยู่ ผมขออนุญาตใช้คำว่า "นิเวศน์" หรือความสมดุลย์ของระบบนิเวศน์ ยกตัวอย่างเช่น บ้านที่ชาวเขาอยู่ ในวารสารหลายเล่มบอกว่า เขาปลูกบ้านแล้วสูมไฟไว้ในบ้าน ถามว่าเขาสูมไฟไว้ทำไม เพราะไม้ที่เขาเอาทำเป็นไม้เนื้ออ่อนต้องสูมไฟเพื่อให้ไม้มันแข็ง เนื่องจากผมไม่ใช่วิศวกรและไม่ใช่วางไม้ เขาบอกสูมไฟให้ไม้ไล่แมลงเพื่อไล่ยุงออกจากบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเราเข้าไปเปลี่ยนแปลงเขา เราไปเปลี่ยนว่าอย่าไปสูมไฟไว้ในบ้าน เอาไฟออกมาอยู่กับแมลงก็กลับเข้าไป ด้วยเหตุนี้เองความเป็นอยู่ของเขามันเป็นสมดุลย์ระบบนิเวศน์และการเปลี่ยนแปลงของเขา จะเปลี่ยนแปลงที่จุด ๆ เดียว ไม่ได้เปลี่ยนแปลงในเชิงของความคิดหรือผลกระทบทั้งหมด ผมไม่ทราบผมอ่านไปทั้งหมดแล้ว เราไปเปลี่ยนแปลงเขาหรือไม่ ณ วันนี้ผมตั้งคำถามว่าเขาอยู่ของเขาดี ๆ แล้วเราไปยุ่งกับเขาหรือเปล่า คำตอบคือ เราไม่ยุ่งกับเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ณ วันนี้ เราต้องตัดสินใจว่า เราจะทำอะไรต่อไป เขาเปลี่ยนแปลงมาครั้งหนึ่งแล้วเราจะทำอะไรกับเขาคต่อไป

วิจารณ์โดย

แพทย์หญิงสุวรรณา วรรณิ

คงที่อาจารย์หมอสมบุรณ์ออกตัวไปก่อนว่ารายงานนี้ยังไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามต้องขอชมในเรื่องของความพยายามรวบรวมข้อมูล บทความต่าง ๆ งานวิจัยต่างๆ ที่เอามารวบรวมไว้นี้ถึง ๘๐ กว่าเรื่องนับว่ามากพอสมควร เนื่องจากหัวข้อย่อยที่อาจารย์จะทำการวิจัยมีมาก เพราะฉะนั้น

๒๐๐ คิดหัวหน้าฝ่ายพัฒนาวิชาการวางแผนครอบครัว

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๔

เรื่องที่อาจารย์นำมาทบทวนและอย่างที่อาจารย์บอกว่าคิดไปแล้วมันจึงไม่สมบูรณ์ ความเข้มข้นของข้อมูลค่อยไปเล็กน้อย

เริ่มจากหัวข้อ ชื่อของงานวิจัย ที่อาจารย์ออกตัวแล้วว่า เมื่อวานนี้ได้มีการ comment ไปบ้างแล้วเกี่ยวกับเรื่องชื่อของชนกลุ่มน้อย แต่ยังขอยืนยันอยู่ว่าอยากจะให้แยกงานวิจัยทั้งสองชิ้นนี้ออกจากกันว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นคนละเรื่องกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของพื้นที่ เรื่องของวัฒนธรรมประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหา แม้แต่เรื่องของการทำงานที่เราจะลง intervention ต่างกันมาก และแม้แต่ชาวเขาในแต่ละเผ่าเอง การลง intervention ในแต่ละเผ่าก็ต่างกันอีก เพราะฉะนั้นขอยืนยันว่า อยากให้แยกงานวิจัยนี้ออก แล้วงานที่เราจะดำเนินการ ผลที่เราอยากได้นี้คืองานวิจัยที่มีคุณภาพ ดังนั้นอาจารย์จะไม่ได้คุณภาพที่จะเอาไปใช้ได้

อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ เรื่องของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหากของกระทรวง มีคนที่ดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะแยกจากชาวเขาโดยสิ้นเชิง ถ้าเอามาทำรวมกันไม่ทราบเหมือนกันว่า ผลออกมาแล้วจะนำมาใช้ด้วยกันได้หรือไม่ อาจารย์ได้ mention ไว้ในเรื่องนี้ แต่บางเรื่องก็ไม่มีข้อมูลสำหรับแรงงานข้ามชาติ เพราะฉะนั้นควรจะหาข้อมูลประกอบถ้าจะเพิ่มเติม ถึงแม้ว่าแรงงานข้ามชาติจะมีชาวเขาอยู่ด้วยก็ตาม แต่อาจารย์ต้องลงไปดูถึงการใช้คำนิยาม คำจำกัดความ

ในเรื่องของ content หัวข้อใน proposal นี้มีอยู่มาก มีตั้งแต่เรื่องชื่องานวิจัย ผู้ดำเนินการ หลักการ เหตุผล วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะ กรอบแนวคิด การทบทวนวรรณกรรม การสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเสนอแนะ และบรรณานุกรม ซึ่งจะไม่ได้อ้างถึงวัตถุประสงค์ว่าท่านจะทำอะไร ทำเพื่ออะไร และทำอย่างไร ที่ไหน เมื่อไหร่ กับใคร หรือนิยามศัพท์ของตัวอย่างก็ไม่ได้บอกไว้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ทราบว่าอาจารย์จะมีภาคสองให้มาฟังอีกหรือไม่ ส่วนหัวข้อที่เรียงซึ่งเขาเองว่า มันน่าจะเป็นอย่างนี้ เพราะว่าเอกสารที่ได้รับไม่ได้จัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน ในหัวข้อทบทวนวรรณกรรม หัวข้อใหญ่เหมือนกันหมดทุกหัวข้อ ตัวใหญ่เหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น จึงบอกไม่ได้ว่ามันควรจะอยู่หัวข้อใด เช่น ตอนแรกยกเรื่องการให้บริการสาธารณสุขออกมต่างหาก อีกหัวข้อหนึ่ง เมื่อพิจารณาแล้วคิดว่าไม่น่าจะใช่ จึงใส่ไว้ในเรื่องทบทวนวรรณกรรมใหม่ คือเรื่องสังเคราะห์งานวิจัยออกมาเป็นหัวข้อใหญ่ คราวนี้อยากจะให้ไปปรับอีกครั้งหนึ่งเพื่อจะได้สะดวกขึ้น

ในส่วน of หลักการและเหตุผล โดยทั่วไปใช้ได้ แต่ควรจะเป็นหลักการและเหตุผลที่เป็นของชาวเขาจริง ๆ อาจารย์ได้อ้างถึงประชากรทั่วไป ซึ่งคิดว่าไม่น่าจะมานอยู่ในนี้ เพราะจะนำมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ ในเมื่อภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน การเปรียบเทียบจึงค่อนข้างยาก ถ้าจะอ้างถึงก็ควรกล่าวถึงเฉย ๆ จะดีกว่า สำหรับนิยามศัพท์โดยเฉพาะคำว่า “ชาวเขา” ไม่ทราบว่าอาจารย์ศึกษาทั่วประเทศหรือไม่ ที่เรามีอยู่ขณะนี้ ๒๐ จังหวัด นอกจากนี้ยังมีที่สระบุรี ซึ่งเป็นชาวเขาที่มาอยู่พื้นราบอีกจังหวัดหนึ่งและมีประชากรจำนวนมาก ในส่วนของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขที่รับผิดชอบดูแลเรื่องชาวเขาอย่างเดียวนั้นพยายามที่จะผลักดันแล้ว ซึ่งใส่เข้าไปในแผน

พัฒนาด้วยรวมเป็น ๒๑ จังหวัด แต่ทางกระทรวงและสำนักงานประมาณไม่เห็นด้วย เพราะไม่ถือว่าอยู่บนเขา อยู่บนพื้นราบทั้ง ๆ ที่มีปัญหามากมาย เราจึงจัดสรรงบประมาณเป็นแบบพื้นราบ เพราะฉะนั้นในการศึกษาข้อมูลประชากรกลุ่มนี้อาจารย์คงต้องให้ว่าอาจารย์จะศึกษาในกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้านเรานานสักเท่าไร แล้วจะเป็นประชากรในกลุ่มตัวอย่าง เพราะอาจารย์จะศึกษาคนที่เข้ามาใหม่คงจะไม่ได้ เนื่องจากการปรับตัวของเขา การดำรงชีวิตของเขาจะไม่เป็นรูทีนเหมือนคนที่พื้นประชากร ตัวอย่างที่เราจะศึกษานี้จะต้องนำมาใช้งานได้ ดังนั้นคงต้องให้ definition ให้ชัดเจน มิฉะนั้นแล้ววัตถุประสงค์ของอาจารย์จะไม่ชัดเจนด้วย จึงอยากขอให้แยกแยะและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการและการส่งเสริมสุขภาพชาวเขาและชนกลุ่มน้อย อย่างไรก็ตาม อาจารย์ยังคงเน้นตรงนี้อยู่ เพราะฉะนั้นชาวเขาตรงนี้อาจให้ define ให้ชัดเจน เพื่อที่วัตถุประสงค์จะได้ชัดเจน เพราะว่าจะเป็นจุดแรกด้วยว่า การให้บริการของเราครอบคลุมหรือไม่ เช่น เรามีกว่าชาวเขาทั้งหมดไม่ว่าจะใหม่หรือเก่า อาจจะไม่ครอบคลุมเลย ทั้ง ๆ ที่ของเก่าอาจจะครอบคลุมแล้วก็ได้ ซึ่งจริง ๆ แล้วเปอร์เซ็นต์ที่ได้ออกมาจะแตกต่างกัน ทำให้การวิเคราะห์การทำได้ยากลำบากขึ้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์เฉพาะ วัตถุประสงค์ทั่วไป ดังที่ได้เรียนให้ทราบแล้วยังไม่ชัดเจน วัตถุประสงค์เฉพาะนี้อาจารย์มีหลายหัวข้อมาก เพราะฉะนั้นอ่านแล้วอยากรู้อยากทำทุกเรื่อง ถ้าจะให้มีความภาพคงจะต้องดูแยกเป็นเรื่อง ๆ เช่น เรื่องของสมุนไพรที่ใช้ซึ่งน่าสนใจมากและเคยคิดว่ากองวางแผนครอบครัวเรายังไม่ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับ traditional method ที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นภาคไหนก็ตาม ซึ่งอยากรู้ว่าวิธีการวางแผนครอบครัวแบบธรรมชาติหรือแบบพื้นบ้าน เขามีอะไรบ้าง เป็นต้น ถ้าสมมติว่าจะลงไปแบบนี้ อาจารย์คิดว่า ๑๑-๑๒ หัวข้อ questionnaire คงจะหนาและลำบาก เพราะฉะนั้นบางหัวข้ออาจจะมารวมกันทำได้หรือไม่หรือซึ่งทำไปได้อ่อน ซึ่งยังมีเรื่องที่เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องจัดการก่อน ในฐานะที่รับผิดชอบที่จะให้การสนับสนุนการดำเนินงานการดูแลชาวเขาอยู่ จึงรู้สึกดีใจเมื่อเห็นอาจารย์จะทำ ซึ่งเราเองก็จะได้นำข้อมูลมาใช้ในการดำเนินงาน ไม่ต้องเสียเวลาไปทำเอง เพราะฉะนั้นเวลาใครทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่เราดูแลอยู่ เราก็ดีใจแล้วอยากให้การสนับสนุน ซึ่งจุดไหนที่เราบกพร่องอยู่ก็อยากจะเสริมเข้าไป เพื่อที่เราจะได้เอามาใช้ด้วยกัน

ดังนั้นจึงขอให้อาจารย์พิจารณาถึงวัตถุประสงค์เฉพาะอีกครั้งหนึ่ง เพราะว่ามันมากและบางเรื่อง เช่น เรื่องพันธุกรรม ว่ามีความจำเป็นหรือไม่ ในขณะนี้ที่จะต้องจับเรื่องนี้มาดูก่อน เพราะในพื้นที่ราบเอง เรื่องพันธุกรรมนี้ก็ยังมีปัญหาอยู่และข้อมูลยังแทบจะไม่มีเช่นเดียวกัน

ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ตามกรอบแนวคิดคงไม่มีอะไร แต่คิดว่ามีมากไปซึ่งเป็นสิ่งดี แต่ว่าข้อมูลบางส่วนยังเก่าอยู่ เช่น เอาแค่ปี ๒๕-๒๘ ซึ่งนับว่าเก่า เพราะในขณะนั้นเขาไม่มีปริมาณไม่มากนัก การเก็บรวบรวมแทบจะไม่มีการสัมผัสเลย มีอยู่ไม่กี่รายงาน เพราะฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงยังไม่ดีพอ เทียบกับรายงานหมายเลข ๓ รู้สึกว่าก็ไม่ได้กล่าวถึงงานเก่าเลย กล่าวถึงแค่ paper ใหม่ การจัดเก็บก็ค่อนข้างจะเป็นระบบและเชื่อถือได้ ตัวเลขใน paper ใหม่

หมายถึงว่าในระยะ ๓๔-๓๖ ตั้งแต่ปี ๓๐ ขึ้นมาจะเป็นตัวเลขที่ได้ค่อนข้างจะเป็นระบบแล้วเชื่อถือได้ จึงขอให้อาจารย์พิจารณาถึงด้วย

การอ้างอิงไม่ได้บอก reference เพราะฉะนั้นจึงไม่ทราบว่าตรงนี้อาจารย์เอาข้อมูลมาจากไหน แล้วในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมมีจำนวนมาก ซึ่งคงไม่ต้องนำมาใส่ไว้ทั้งหมด เช่นเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน น่าจะแยกไว้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจจริงๆ หรือเรื่องผู้ป่วยเอดส์ ซึ่งยกตัวอย่างผู้ป่วยมา ผู้ป่วยทั่วไป ซึ่งขอให้เป็นข้อมูลของชาวเขาจริงๆ จะดีกว่า

อีกประเด็นหนึ่ง ในเรื่องตัวเลขยังคงผิดค่อนข้างมาก ซึ่งทำให้อ่านไม่เข้าใจ แต่อาจารย์ออกตัวไปแล้วว่าได้คัดกรองลงมา เพราะฉะนั้นจึงต้องทำความเข้าใจซ้ำอีก

ในส่วนของการทบทวนวรรณสุข เรามีข้อมูลเป็นรายเผ่าและข้อมูลเป็นรายจังหวัด ในส่วนของสำนักนโยบายและแผนสาธารณสุขทำเสร็จไปเมื่อปี ๒๕๔๐ นี้ ทำเสร็จเป็นรายจังหวัดก็ค่อนข้างจะมีข้อมูลมาก แต่อันนั้นก็เป็นการรวม แต่สำหรับในส่วนของคุณยวงแผนครอบครัวชาวเขา ซึ่งเปลี่ยนจากศูนย์พัฒนาอนามัยชาวเขามาเป็นศูนย์วางแผนครอบครัวชาวเขาก็ทำเป็นรายเผ่า จึงต้องใช้เวลาพอสมควร อย่างที่อาจารย์บอกว่าจะหาของปีนั้นปีนั้นก็ไม่ได้ เพราะเราสลับปีทำ เรามีงบประมาณน้อย แล้วการเก็บข้อมูลค่อนข้างจะลำบาก บางเผ่ามันอยู่แยกกัน บล็อกหนึ่ง ๆ บางครั้งมีอยู่ไม่กี่คนแล้วก็ sample size ไม่ได้ตามที่เรากำหนด เพราะฉะนั้นบางครั้งอาจจะต้องใช้เวลาพอสมควร และปีหนึ่ง ๆ เราขึ้นไปบนเขาได้ไม่กี่เดือนเท่านั้น การเก็บข้อมูลจึงมีปัญหามาก ดังนั้นเรื่องของการที่ปีหนึ่งจะให้ข้อมูลครบทุกเผ่านี้คงเป็นไปได้ คิดว่าเราทำการศึกษาเป็นรายเผ่า approach เป็นรายเผ่า intervention เป็นรายเผ่า น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะฉะนั้นข้อมูลที่ออกมาถ้าจะเปรียบเทียบกันเฉพาะในเผ่าจะลึกซึ้งมาก แต่ถ้ามาเปรียบเทียบเป็นข้อมูลโดยเฉลี่ยของประเทศกับข้อมูลที่เป่าหมายจะไม่สามารถเปรียบเทียบได้ เนื่องจากแต่ละเผ่าจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน วิธีการปฏิบัติของเขาหรือความเชื่อของเขาจะมา link กับงานของเราค่อนข้างมาก ดังนั้นข้อมูลที่ได้มานี้จะต่างกันมาก จากการอ่านรายงานก่อนหน้านี้ ในส่วนของอาจารย์สมบูรณ์ ท่านจะเน้นในเรื่องการจัดบริการสาธารณสุขมากกว่า แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องของการบริการสาธารณสุขที่อาจารย์แยกเอาไว้ รู้สึกว่าข้อมูลมันน้อยไป ไม่ได้ให้รายละเอียด แต่ขึ้นต้นด้วยปัญหาของการให้บริการเลย ทำให้คนที่ไม่ทราบระบบบริการมาก่อน จะไม่รู้ว่ามีปัญหาพื้น ๆ อย่างนี้ ทำให้บริการจึงไม่มีการที่จะเข้าไปช่วยแก้ไข เพราะฉะนั้นการขึ้นต้นด้วยปัญหาก่อนจะทำให้มองไม่เห็นภาพของระบบการให้บริการของชาวเขา สิ่งที่เราพูดถึงบริการสาธารณสุขจริง ๆ ที่อาจารย์กล่าวถึงในส่วนใหญ่นี้จะเป็นแนวนโยบายกว้าง ๆ มองไม่เห็นว่าจะลงไปในส่วนพื้นที่นี้ รูปรางหน้าตาจะเป็นอย่างไร และเป็นกลวิธีหลักเสียส่วนใหญ่ ไม่มีในรายละเอียดซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะใช้ไปในงานวิจัยเราจริง ๆ เพราะฉะนั้นจะนำมาใช้ในการปรับปรุงงานนี้ลำบาก เพราะไม่ได้ชี้ถึงระบบปกติที่มีอยู่ และในเรื่องของงานระบบให้บริการได้ไปพูดถึงระบบการศึกษา เรื่องการควบคุมพืชเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเราก็คงยอมรับว่าเขาไม่ต้องการงานคนเดียวทุกอันต้องไปด้วยกันต้องสนับสนุนกันจึงจะดีขึ้นมาได้

ถ้าการศึกษาไม่มีความสุขพอนามย์ก็ไม่ดี ในส่วนที่เราดำเนินการในขณะนี้ที่มีอยู่อย่างเช่นมีการร่วมมือกับการศึกษา กองการศึกษานอกโรงเรียน ดำรวจตระเวนชายแดน ก็มีกิจกรรมที่ลงไปผสมผสานกันอยู่มาก เพราะฉะนั้นเรื่องของระบบข้อมูลนี้ต้องยอมรับว่าเจ้าหน้าที่ค่อนข้างลำบาก ในส่วนกลางเองที่จะต้องใช้ข้อมูล survey เพราะว่าระบบข้อมูลแรงงานไม่ได้แยกไว้ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีชาวเขามากก็ประมาณแสนกว่าคน ถ้าให้เจ้าหน้าที่ทำข้อมูลแยกย่อยไม่สะดวก

ในขณะนี้งานในส่วนกระทรวงสาธารณสุขกำลังคัดระบบข้อมูลลงให้มันเหลือน้อยที่สุด ให้เจ้าหน้าที่ทำงานน้อยที่สุด เพราะบางครั้งลงข้อมูลอย่างเดียวยังใช้เวลาเป็นอาทิตย์ ดังนั้นการที่จะจัดระบบข้อมูลใหม่เข้าไปคงจะต้องพิจารณาให้ถี่อีกครั้ง เพราะฉะนั้นในการเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นที่จากการวิจัยทั้งหลายคงดูว่าไม่ว่าจะ pro หรือ con นโยบายของรัฐมีหรือไม่ อยากจะยอมรับว่า นโยบายในส่วน of ชาวเขาของรัฐบาลจริง ๆ แล้วยังไม่ชัดเจนว่าจะให้เป็นอย่างไรแน่ จึงไม่อยากจะลงในรายละเอียด เพราะฉะนั้นถ้าผลที่เราได้ออกมาเราไม่สามารถที่จะนำมาใช้เพื่อที่จะให้มันสอดคล้องหรือไปกันได้ มันก็จะลำบาก อย่างเช่นว่าควรจะต้องมีการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของชาวเขา เขาจะต้องเข้าถึงตาม human right ตามสิทธิมนุษยชน เราก็เห็นด้วยและไม่อยากให้ชาวเขาเป็นชาวเรา อยากให้ชาวเขายังคงเป็นชาวเขาเพื่อที่จะได้ดูว่าเขายังคงเป็นชาวเขาอยู่ คิดว่างานวิจัยนี้ น่าจะมีความสำคัญมากกว่าว่าจะทำอะไรให้เขาอยู่เป็นชาวเขาและมีสุขภาพดีและให้ไปได้กับ existing , service ที่เรามีอยู่และโครงสร้างพื้นฐานที่เรามีอยู่ด้วยได้ โดยที่เราไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มอะไรมากนัก การคมนาคมขณะนี้ปล่อยให้ไปตามที่เป็นอยู่ ทางเราจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องเอาสาธารณสุขอำเภอขึ้นไปตั้งบนภูเขา ซึ่งเราใช้เจ้าหน้าที่ของชาวเขาก็ได้ แต่เจ้าหน้าที่ชาวเขาสักกี่คนที่ทำได้ เราอบรมพยาบาลหรือพนักงานเยี่ยมบ้านชาวเขา แต่เขาก็มีปัญหาจนถึงขณะนี้ ในส่วนการดำเนินการที่เขาใช้รับราชการของเขาอยู่ เพราะฉะนั้นมีปัญหาค่อนข้างมากที่จะดึงชาวเขาเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่

ข้อเสนอคือ อยากจะให้แยกกลุ่มประชาชนให้คำจำกัดความอย่างชัดเจน

ประเด็นที่สองคือ update วรรณกรรมและข้อมูลใหม่

ประเด็นที่สามคือ อยากจะให้ทำวิจัยในส่วนที่ยังขาดอยู่มากกว่า หรือประเด็นที่คิดว่าจะนำมาใช้งานได้มากกว่าที่จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเดิม คิดว่าอาจารย์คงจะไปเขียนใหม่ทั้งหมดเนื่องจากบรรณานุกรมก็ไม่ถูกต้องตามระบบ

รายงานวิจัย เรื่อง พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง**โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุศล ฐานธรรดา^๑****(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์กัมมมาล กุมาร ปาวา (รายงานแทน))**

ต้องขอยกย่องว่าเป็นมวแทนเหมือนอ่านแล้วต้องวิจารณ์เอง อ่านไปแล้วตัวเองต้องติดตามและข้อมูลบางส่วนต้องดึงข้ามมาจากที่อ่านในเรื่องสุขภาพ เพราะฉะนั้นมันค่อนข้างจะแปลกประการที่สอง ขอบอกตัวไว้ว่า ไม่ถนัดการอ่านแบบสังคมศาสตร์ จึงต้องอ่านถึง ๓ หนแล้วคิดว่าอาจารย์กุศลตั้งใจเขียนว่าอย่างไร เพราะในสายแพทย์เขาเล่นเป็นตัวเลขกัน มองการเปลี่ยนแปลงมันง่ายดี และเร็ว

จริง ๆ แล้วปัญหาเรื่องพฤติกรรมสุขภาพ ท่านอาจารย์กุศลมอง trend หรือการเปลี่ยนแปลงของปัญหาสุขภาพ แต่เดิมปัญหาสุขภาพของชาวเขาเกิดจากมีบ้านเรือนอยู่ไกล มีการอพยพถิ่นฐาน มีการขาดแคลนบริการสุขภาพที่ดี มีประเพณีความเชื่อดั้งเดิมที่ทำให้สุขภาพไม่ดีหรือไม่ ขาดองค์ความรู้หรือไม่ ในยุคหลังของการเปลี่ยนแปลงของการมี socialization หรือ civilization เข้าไปเกิดมีการเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งว่า ปัญหาสุขภาพ พฤติกรรมสุขภาพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปัญหาเกิดขึ้นจากอะไร เกิดจากเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เขาเคยย้ายถิ่นฐานบ่อย ๆ ตอนนี้ต้องตั้งรกรากมีปัญหาดินเสื่อมโทรม มีปัญหขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และจากนั้นก็มีปัญหาของ migration หรือการย้ายแรงงานมาในพื้นที่ราบ ซึ่งก็มีเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจ จากเดิมไม่เคยต้องใช้เงินกลับมาต้องใช้เงิน เพราะฉะนั้นเหตุผลสุดท้ายที่เกิดปัญหาขึ้นคือ วัฒนธรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปเหมือนที่ท่านผู้บรรยายเมื่อวานพูดถึงว่า แต่เดิมไม่เคยมีทีวี แต่ตอนนี้ต้องมี ทีวีเพื่อเอาไว้ดู ทีวีมีประโยชน์ในแง่ข่าวสาร แต่ในอีกมุมหนึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริโภคซึ่งต้องใช้เงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดมีปัญหหรือผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพ วัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น อาจารย์กุศลตั้งไว้ว่าเป็นการศึกษาหรือทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานะสุขภาพ พฤติกรรมทางสุขภาพ ซึ่งมองไปในรูปแบบของการป้องกัน ส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ อันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากข้อมูลสุขภาพ เราพบว่าอัตราการเพิ่มประชากรของชาวเขายังสูง ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมของเขาซึ่งสอดคล้องกัน คือมีการคุมกำเนิดน้อย เพราะเขาอยากมีลูกมาก ๆ เอาไว้ใช้งาน สิ่งเหล่านี้สะท้อนกลับมาให้เห็นอะไรว่า ในเมื่อมีลูกมากเกินไปได้หรือไม่ outcome ที่ออกมาว่า เด็กแรกคลอดส่วนใหญ่ low birth weight น้ำหนักแรกคลอดต่ำประมาณ ๑๑

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กว่าเปอร์เซ็นต์ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยในต่างประเทศ โดยเป็นการอ้างข้อมูลจากที่อาจารย์สมบุรณ์ทำไว้ ในต่างประเทศเองคนที่คลอดบนเขา น้ำหนักแรกคลอดจะต่ำ มันสอดคล้องกัน เราไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ในการมีชีวิตบนเขาทำไมถึงมี low birth weight หรือเป็นเพราะว่าสภาวะทุพประชากรตั้งแต่ตอนตั้งครรภ์ซึ่งต้องมาศึกษากันอีก

อย่างไรก็ตาม การที่มีอัตราการเพิ่มประชากรมาก แต่คุณภาพ เราพบว่าภาวะทุพประชากรในเด็กชาวเขานั้นสูง และอัตราตายของเด็กในอายุ ๐-๕ ปียังสูงอยู่ นั่นหมายความว่า ไม่ได้คุณภาพ หรือเปล่า ปัญหาอื่น ๆ ที่ได้ศึกษาทางสุขภาพพบว่า การเกิดอุบัติเหตุเกิดขึ้นน้อยไม่ได้เป็นปัญหาของเขาเท่าไร การเจ็บป่วย ความพิการพบน้อย แต่ปัญหาอันหนึ่งที่เขียนเอาไว้ ซึ่งไม่มีตัวเลขชัดเจนที่แสดงว่า โรคที่พบบ่อยยังเป็นโรคติดเชื้ออยู่เป็นไข้หวัด ท้องเสีย ปวดเมื่อยตามตัว ไข้ มาเลเรีย ไข้เลือดออก และโรคเอดส์นั้นยังเป็นปัญหา สิ่งที่เราลงไปถึงพฤติกรรมสุขภาพ เราพบว่าชาวเขาติดบุหรี่ค่อนข้างมาก ติดสุราประมาณ ๘% สารเสพติดขณะนี้ trend เปลี่ยนจากเดิมที่ชาวเขาใช้ฝิ่นในผู้สูงอายุ ในหนังสือเล่มหนึ่งที่เราอ่านบอกว่า เขาใช้ฝิ่นเพื่อลดอาการเจ็บปวดหรือปวดเมื่อยตามตัว อันเนื่องมาจากการทำงานในไร่ แต่ในขณะนี้ trend เปลี่ยนมาเป็นว่าคนหนุ่มสาว กลับมาใช้ยาเสพติดที่เป็นเฮโรอีน ยาบ้า หรือยาอี ยาอีอาจจะยังไม่มี

อย่างไรก็ตาม เราเห็นว่าแนวโน้มเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ แนวโน้มอันที่สองที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือว่า การใช้สถานบริการของรัฐ เราพบว่าชาวเขาพึ่งพาตัวเองน้อยลง ลดลงจากเดิมที่เคยใช้สมุนไพร ใช้หมอผี หมอพระ ผมไม่แน่ใจว่า เป็นข้อดีหรือไม่ดี เพราะเหตุผลว่าการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองนั้นลดลงและพึ่งสถานบริการของรัฐมากขึ้น ภูมิปัญญาของชาวบ้านมันหายไป กระนั้นก็คือสิ่งที่เป็จุดบวของเขายังมีอีกหลายประการ เช่น การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุพบว่าผู้สูงอายุใน document ที่ review มานี้มีการให้เกียรติผู้สูงอายุค่อนข้างมาก มีการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุค่อนข้างดีพอสมควรและเป็นการดูแลแบบครอบครัว ที่เป็นปัญหาก็จริง ๆ คือเด็ก มีการให้วัคซีนหรือการให้สารอาหารไม่เป็นไปตามเป้าหมายเป็นไปตามแผนพัฒนาแห่งชาติ ซึ่งเกิดจากการขาดการดูแลเกิดจากการ supply ของอาหารในชุมชนไม่พอ ผมว่ามีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือเรื่องของ การดูแลตัวเอง ๆ พบว่า การใช้ยาสมุนไพร การใช้เรื่องหมอผี เลี้ยงผี ถึงแม้จะน้อยลงกว่าเดิม แต่ยังมากกว่าคนพื้นราบ หมายความว่าภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีอยู่และยังถูกใช้อยู่ ซึ่งข้อดีของเขาเมื่อเขาเจ็บป่วยเล็กน้อยเขาจะดูแลตัวเองได้ เพราะว่าพื้นที่ในบริเวณรอบบ้านของเขา เขาจะปลูกพืชสมุนไพรเอาไว้สำหรับการดูแลสุขภาพของเขาเบื้องต้น โดยจะเห็นได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวเขานั้น มีจุดดีหลาย ๆ จุดที่เราลงไปหรือเปล่า จุดดีก็คืออาหาร จุดดีหมายความว่าขนบธรรมเนียมประเพณีของเขาหลายอย่าง เช่น เขาจะมีงานเลี้ยงก็จะมีอาหารสมบูรณ์ ถือว่าการมีบ้านอบอุ่นและปลอดภัยเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดี การดูแลเด็ก แม่ ผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่ดี และในยามเจ็บป่วยมีการใช้สมุนไพรและการเลี้ยงผี ซึ่งถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ดี มีประเพณีหลายประเพณีซึ่งยังคงถือว่าเป็นจุดที่ดีของเขา อย่างผมอ่านในหนังสือเลี้ยงผี ถ้าเรามอง

อย่างคนเมืองมันแปลก แต่ถ้าเราไปหาหมอชาวบ้าน แต่พอผมอ่านในหนังสือเล่มหนึ่งน่าสนใจ ชาวเขาปกติเขาไม่ค่อยได้กินเนื้อสัตว์ เขาจะได้กินวันเลียงผา เมื่อเขาเจ็บป่วยไม่สบายจะมีการเลี้ยงผีก็เอาอาหารนั้นมากิน เป็นเหมือนระบบเกียรติยศโศกนาฏกรรม ถ้าคนไม่สบายแล้วจะได้กินเนื้อสัตว์ ผมไม่แน่ใจ จึงไม่กล้าให้ความเห็นมากเพราะไม่ชำนาญ อย่างไรก็ตาม ชาวเขาก็มียุคด้วย ณ วันนี้เขาก็มียุคของเขามากพอสมควร ไม่ได้หมายความว่าทำให้เขาอยู่แบบเดิม ซึ่งปัญหาที่เราเห็นก็มีปัญหาการมีบุตรมาก ปัญหาทุพโภชนาการ ปัญหาติดยาเสพติด และปัญหาสุขภาพที่แย่ ซึ่งกลไกของรัฐที่มีคำสั่งหรือมีการเปลี่ยนแปลงให้เขาเลิกปลูกฝิ่น แต่ทำให้เขาติดเฮโรอินหรือเปล่า แต่เดิมฝิ่นเป็นยาตอนนี้ฝิ่นเป็นเฮโรอินและไม่ใช่ว่า คนหนุ่มสาวติด และขยายพันธุ์ไปสู่เอชไอวี เพราะใช้สริงค์ร่วมกัน อย่างไรก็ตามขณะนี้ที่เป็นปัญหาค่อนข้างจะมาก คือปัญหาเรื่องโรคเอดส์ซึ่งจริง ๆ แล้วกำลังลุกลามในกลุ่มชาวเขา เพราะวัฒนธรรมประจำเผ่าค่อนข้างอานวย วัฒนธรรมบางอย่างเหมือนกับว่าให้มีเพศสัมพันธ์กันได้ก่อนแต่งงาน บางเผ่าผู้ชายสามารถเที่ยวได้โดยไม่ผิดจารีตประเพณีและให้มีภรรยาได้หลายคนถือว่าถูกจารีตประเพณี เพราะฉะนั้นปัจจัยเหล่านี้หลายอย่างคล้ายกัน ปัจจัยถัดมาคือ เรื่องของยาเสพติดที่ฉีดเข้าเส้น ซึ่งกำลังแพร่ระบาดอยู่

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรคเอดส์อีกประการหนึ่งคือ การ socialization หรือ civilization คือการที่เราเปิดภูเขาใช้หรือไม่ เนื่องจากวัฒนธรรมการบริโภค ซึ่งชาวเขาก็คงอยากมีรถปิกอัพ ทีวี แต่วิธีได้มาคือต้องมาหาความรู้มาหาเงินในเมือง การเข้าเมืองมาแล้วไม่มีความรู้ความเข้าใจในการอยู่เมืองซึ่งทำให้เขาเกิดมีปัญหาเอง ประกอบกับขาดสัญชาติ ขาดสิทธิต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการค้าประเวณีได้ ในที่สุดก็จะมาถึงว่าพฤติกรรมสุขภาพนั้นถูกกำหนดด้วย input คือระบบบริการ สาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จริง ๆ แล้วพฤติกรรมสุขภาพถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง ไม่ใช่วัฒนธรรม แต่ตั้งแต่ระบบบริการสาธารณสุขมีไม่ดี เศรษฐกิจไม่ดี สังคมเป็นอย่างไร จารีตประเพณีเป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมขณะนั้นเป็นอย่างไร หลาย ๆ อย่างเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมสุขภาพ พฤติกรรมสุขภาพนี้หมายถึงการดูแลตัวเอง การรักษาพยาบาล การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ และชี้ให้เห็นสถานะทางสุขภาพหรือ output ของมันมีอยู่ ๒ ส่วน คือส่วนที่มีอยู่แล้วของชาวเขาที่วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ผมได้กล่าวมาแล้ว เมื่อการรักษาแผนปัจจุบันเพิ่มขึ้นการดูแลตัวเองบางส่วนก็ลดลง เช่นการเลี้ยงผี ซึ่งผมจะยังไม่ comment แต่ปัญหาก็ยังมีอยู่คืออัตราการตายที่ยังสูง การติดเชื้อในทางทวารยังสูง ภาวะทุพโภชนาการยังสูง การดูแลสุขภาพมารดา ยังไม่ได้ตามเป้าหมายและการคุมกำเนิดยังต่ำ การให้วัคซีนการให้บริการต่าง ๆ ยังต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานหรือตามแผนที่ตั้งไว้ และปัญหาที่กำลังเป็นปัญหาลุกลาม ได้แก่ ปัญหาเอดส์และยาเสพติด ซึ่งเป็นผลของปัจจัยของชุมชนและปัจจัยส่วนบุคคล ในการสังเคราะห์ข้อมูลท่านอาจารย์ฤศลได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ปัญหาบางปัญหาเป็นเหมือนปัญหาของคนพื้นราบ แต่มีปัจจัยอย่างอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกเหนือจากปัญหาสุขภาพอย่างเดียว และการที่จะแก้ไขปัญหานี้จะต้องเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้เข้าใจปัญหาร่วมกับการเสริมศักยภาพของชุมชนหรือภูมิปัญญาชุมชนในการแก้ปัญหา

และทดลองรูปแบบการจัดด้านสุขภาพตามแผน ๘ เพื่อใช้กำลังสุขภาพของชุมชนและน่าจะมีการ ทบทวนโครงการต่าง ๆ ของชุมชนในการแก้ปัญหาสุขภาพเศรษกิจและ โสภณิและเป็นการดูแลตัวเอง มากขึ้น

วิจารณ์โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.เบญญา ยอดดำเนิน แอ็ดติก^{๒๕}

ต้องขอขอบพระคุณแทนอาจารย์ดร.กุศลที่อาจารย์อ่านได้ละเอียดและดึงเอาสาระสำคัญต่าง ๆ ออกมาได้ดีมาก อาจารย์กุศลคงดีใจถ้าทราบและวันหลังอาจารย์กุศลอาจจะให้อาจารย์อ่านอีก ตอนแรกที่อ่านดิฉันจะมองแบบว่า สถานการณ์พฤติกรรมสุขภาพของชาวเขาเป็นอย่างไร ตอนแรก ดิฉันอ่านอย่างนั้น แต่เมื่อวานมาฟังอาจารย์ณรงค์จึงทราบว่าจริง ๆ แล้วจะต้องผูกกับเรื่องสิทธิ สิทธิ ในการที่จะได้รับบริการหรือใช้บริการ เพราะฉะนั้นโจทย์ในการอ่านจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งและ เมื่อฟังอาจารย์กัมมาลด้วยประกอบกันทำให้บทความชิ้นนี้มีคุณค่าอย่างมาก แม้ว่าจะเห็นด้วยกับ อาจารย์หมอสวรรณาว่า มันจะต้องทำเป็นเผ่า ๆ ขณะนี้รายงานฉบับนี้แสดงให้เห็นภาพคร่าว ๆ เท่านั้นเอง แต่ว่ามันก็ยังได้ประโยชน์ ถ้าสมมติจะดูเรื่องพฤติกรรมสุขภาพโดยลำพังไม่ผูกอยู่กับเรื่อง สิทธิ ในเรื่องการมีสัญชาติ หรือสิทธิในการได้รับบริการ บทความชิ้นนี้อย่างที่อาจารย์กัมมาลได้ present ซึ่งครอบคลุมได้อย่างดีและดึงเอาสาระสำคัญ ๆ ออกมาให้ผู้อ่านเห็นได้อย่างชัดเจน ถ้าเรา จะต้องผูกกับเรื่องบางเรื่อง ดิฉันก็มีแนวทางว่า มันอาจจะต้องมีอะไรประกอบไปด้วยหรือไม่ในการ ที่จะเสริมเข้าไปให้เขาได้รับสิทธิดีขึ้น ดิฉันจึงคิดว่าโจทย์สำหรับบทความชิ้นนี้น่าจะเป็นว่า คน ไทยภูเขามีสิทธิในการใช้และการได้รับบริการทั้งในด้านการป้องกันรักษาและฟื้นฟูอย่างไรบ้าง สถานการณ์เป็นอย่างไรและข้อสำคัญคือ มีสิทธิที่จะได้รับ quality care อย่างไร มากน้อยเพียงไร ถ้า ไม่ผูกกับเรื่องนี้สาระสำคัญก็เหมือนกับเรื่องที่อาจารย์ได้เสนอไปแล้ว เมื่อเรามองลักษณะนี้ สมมติ ว่าเราจะดูถึงสิทธิเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพทั้งหมด ดิฉันคิดว่าวัฒนธรรมความเป็นอยู่ แบบ แผนของชีวิตเขา น่าจะต้องเป็นเรื่องแรกที่เรามอง บทความนี้จะต้องชี้ให้เห็นว่า

- ประการแรก ชาวเขาคนไทยภูเขามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร
- ประการที่ ๒ เขากินอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องแง่มุมใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น
- ประการที่ ๓ เขาทำงานอะไร ทำอย่างไร
- ประการที่ ๔ การพักผ่อนหลับนอนเขาทำกันอย่างไร
- ประการที่ ๕ พฤติกรรมทางเพศเป็นอย่างไร

^{๒๕} ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

นี่เป็นแง่มุมที่สำคัญ ๆ เท่านั้น มันยังมีแง่มุมอื่นอีก คิดค้นเพียงแต่ให้ตัวอย่างและภาพที่สองที่ต้องแสดงให้เห็นก็คือว่า ทำไมเขาจึงมีพฤติกรรมอย่างนั้น สิ่งที่เราเห็นชัดที่สุดที่ทั้งอาจารย์และคุณหมอสมบูรณ์พยายามเสนอก็คือ สิ่งแวดล้อม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่เป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวชี้พฤติกรรมของคนความเชื่อต่าง ๆ ของชนภูเขาชัดเจนมาก เพราะมันยังไม่ซับซ้อนเหมือนคนในเมือง สภาพแวดล้อมเขาจัดบ้านจัดช่องกันอย่างไร เขาอยู่กันอย่างไร ระบบนิเวศเป็นอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คิดค้นยกตัวอย่างภาพหนึ่งง่าย ๆ และชัดเจน คือภาพผู้หญิงชาวเขากำลังรดน้ำต้นสคอเบอร์รี่อยู่ แล้วก็มียูอายุ ๘-๙ เดือนผูกอยู่ข้างหลัง อันนี้เป็นภาพจริง ๆ ที่เกิดขึ้น และช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาเกือบเที่ยงแดดร้อนจัดมาก สุขภาพของเด็กจะเป็นอย่างไรและข้อสำคัญที่สุดก็คือ แม่กำลังให้นมเด็กคนนั้นอยู่หรือเปล่า หมายความว่าเด็กกำลังอยู่ในวัยกินนมแม่อยู่หรือเปล่า และแม่จะอย่างไรเวลาให้นมเวลาลูกร้อง ขอดกัยนี้ไม่ใช่หนังเทพเอกซ์ แม่นั่งลงและให้ลูกกินนมตรงนั้นหรือเปล่าและแม่จะล้างหัวนมให้สะอาดอย่างไร แม่จะต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าก่อนหรือเปล่า ตามปกติคนไทยไม่ว่าจะเป็นคนพื้นราบ คนภูเขามิมีความเชื่อว่านมแม่ที่ถูกแดดจะเป็นนมบูด เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้วเขาจะต้องล้างทำความสะอาดต้องบีบทิ้งก่อน นี่ก็สุขศึกษาที่ง่าย ๆ ถ้ามองจากตรงนั้นเด็กคนนั้นก็จะได้ ถ้าสมมุติที่ยังมองภาพอีกภาพหนึ่งแม่กำลังนินยาลูกแม่ลงและลูกอยู่ข้างหลังแล้วจะเกิดอะไรขึ้นกับลูก นี่เป็นภาพชัดเจนที่สุดที่คนที่อยู่ตรงนั้นเข้าไปศึกษาข้อมูลในนั้นจะเห็นว่าอะไรมันเกิดขึ้น แล้วจะแก้ไขอย่างไร จะป้องกันอย่างไร เป็นภาพที่คนทำงานวิจัยนี้ คิดค้นเข้าใจว่าเป็น secondary data เพราะฉะนั้นโอกาสที่ไปเอา jigsaw พวกนี้ด้วยกันให้มันเห็นภาพชัดเจน มันก็ค่อนข้างยากแต่สิ่งที่อาจารย์ให้ทำให้คิดค้นเกิดภาพพจน์ที่ว่า ถ้าจะศึกษาต่อไปมันก็ต้องดูอะไรเพิ่มเติม

ทีนี้ภาพที่สามอย่างที่คิดค้นเรียนให้ทราบ ว่า สิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ การจัดบ้านเรือนตัวอย่างอีกตัวอย่างหนึ่งในข้อมูลของท่านอาจารย์ ดร.กุศล ก็คือขนาดครอบครัว บางครอบครัวอยู่กัน ๑๔ คน แต่ว่าอาจารย์ไม่มีตัวเลขว่ามีอยู่ที่เปอร์เซ็นต์ที่อยู่กันอย่างนั้น ถ้าอาจารย์ที่ทำเรื่องสุขภาพอนามัยก็คงทราบว่าบ้านในอินโดนีเซียที่เรียกว่า longhouse ที่อยู่กันเป็นแถบที่สมัยก่อนผู้หญิงทางเหนือก็มีบ้านลักษณะนั้นเกิดโรคขึ้นมาก็เอาไม่อยู่มันทำให้เกิดโรคระบาด เพราะฉะนั้นตัวเลขพวกนี้ถ้ามีก็จะทำให้เห็นสิทธิของเขาอย่างชัดเจนมากขึ้น

ภาพที่สามที่คิดค้นอยากจะเห็นก็คือว่า หลังจากดูสภาพแวดล้อมแล้วก็จะเห็นพฤติกรรม ๆ จะแบ่งออกง่าย ๆ ๒ อย่าง พฤติกรรมที่จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยซึ่งอาจารย์หมอสมบูรณ์ก็ได้พูดทั้ง ๆ ที่อาจารย์ออกตัวว่าอาจารย์เป็นนักวิทยาศาสตร์การแพทย์ แต่ท่านก็ได้มีความเข้าใจเรื่องนี้มากทีเดียว ที่จะได้เห็นและบางพฤติกรรมก็ทำให้เขามีสุขภาพที่ดีที่แข็งแรง

ภาพที่สี่ที่คิดค้นคิดว่าเป็นหัวใจของบทความเรื่องนี้คือว่า แล้วพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นที่อาจารย์เขียนลงมาสະທ້ອນให้เห็นสิทธิของชาวไทยภูเขาอย่างไรบ้าง บังเอิญคิดค้นทำเรื่องสิทธิของ

เด็กอยู่และคิดว่าถ้าเราจัดหัวข้ออย่างนี้มันจะมองเห็นภาพสะท้อนสิทธิของเขามากขึ้นหรือเปล่า
ดิฉันก็เลยจัดแบบนั้น แบ่งสิทธิของเขาเป็น ๔ ประการใหญ่ ๆ ด้วยกัน

ประการแรกคือ พูดถึงเรื่อง survival คือสิทธิการมีชีวิตอยู่รอด

ประการที่สองคือ การพัฒนาการเจริญเติบโตและรวมถึงการพัฒนาอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งดิฉัน
จะไม่พูดถึง

เรื่องการศึกษาเป็นอีก aspect หนึ่งซึ่งไม่ได้อยู่ในนี้ต้องเรียนให้ทราบตรง ๆ หลังจากทีอ่าน
แล้วและหลังจากที่มาฟังอาจารย์ณรงค์เมื่อวานตอนเช้าและที่อาจารย์ท่านอื่นเสนอ ทำให้เกิดความ
คิดที่จะมองในลักษณะนี้

ประการที่สี่ เรื่อง protection สิทธิในการได้รับการป้องกัน มันกว้างมากแต่ถ้าเราจับ
ตรงนี้จะทำให้เห็นชัดเจนมากขึ้น participation ซึ่งแทบจะไม่มีข้อมูล ข้อมูลที่เห็นอยู่ ก่อนที่ดิฉันจะ
ไปลงในรายละเอียดโดยยกตัวอย่างบางตัวอย่างเท่านั้นของสิทธิหลักนี้ ดิฉันอยากจะพูดสักนิดหนึ่ง
ว่า จากการที่อาจารย์กุลสรูปดั่งที่อาจารย์กัมมาล present แล้วก็จะมียุทธศาสตร์ แม่และคนชรา พฤติ
กรรมสุขภาพของผู้ชายแทบจะไม่มีใครแตะเลยซึ่งไม่ต่างกัน เพราะว่าเรา review พฤติกรรมสุขภาพ
ของคนไทยพื้นราบเองก็ไม่มีพฤติกรรมสุขภาพผู้ชาย เพราะฉะนั้นพฤติกรรมสุขภาพของผู้ชายก็คง
จะไม่มีเหมือนกัน แต่เรามีข้อเสนอแนะว่าในอนาคต ใครที่ทำการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพน่าจะทำ
เรื่องพฤติกรรมสุขภาพของผู้ชายด้วย นี่เป็น voice ที่ผู้ชายก็ฝากมาว่าทำไมไม่ดูแลเขาเลย ที่จริงคุณ
หมอดูแลอยู่ อันนี้เป็นแค่ตัวอย่างถ้าพูดถึงเรื่อง survival อาจารย์กุลพยายามพูดถึงเรื่องอัตราการ
เกิด ๒๖ ต่อ ๑๐๐๐ อัตราการตาย ๕๕ ต่อ ๑๐๐๐

ทีนี้เรามาดูว่าอัตราการตายของทารก ๒๐ ต่อ ๑๐๐๐ และก็เด็กเกิดต่ำกว่า ๕ ปี ๒๐ ต่อ
๑๐๐๐ ตัวเลขดูแค่นี้มันไม่มีความหมาย แต่ถ้าเปรียบเทียบกับชาวไทยพื้นราบมันจะให้ความหมาย
ขึ้นอีกมาก ตัวบ่งชี้อีกตัวคือ อายุขัยเฉลี่ย อันนี้ไม่แน่ใจว่ามีตัวเลขอยู่หรือไม่ หรืออาจารย์ ดร.กุลไม่
ได้ใส่ไว้ อายุขัยเฉลี่ยนี้ยังอยู่ใน survival อยู่ ของชาวไทยภูเขาเท่าไรเท่ากับเราหรือไม่ทราบ ของ
เราประมาณผู้หญิง ๗๑-๗๒ ผู้ชาย ๖๓-๖๔ ของชาวไทยภูเขาน่าจะสั้นกว่าเพราะอะไร ชายหญิงเท่า
ใด

การดูแลก่อนและหลังคลอดอาจารย์พูดถึงว่า มีการฝากครรภ์อย่างไรบ้าง ๒๒%ไม่ฝาก
ครรภ์เลย เพราะมีความเชื่ออยู่หรือไม่ นั่น เป็นอีกเรื่องที่เราต้องคอยดู ๗๑%ไปฝากครรภ์แต่ไม่ได้
ครบตามกำหนด อันนี้ก็เป็นตัวบ่งชี้ ถ้าจะพูดถึงสิทธิ ถ้าเรามาดูเรื่อง development พูดถึงเรื่องอายุ
แต่งงาน ซึ่งอายุแต่งงานนี้มันไปเกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพอนามัยและหมายถึงการคลอดและเรื่อง
ต่าง ๆ อายุที่มีบุตรคนแรกเท่าใด และช่องว่างระหว่างการมีบุตรเป็นอย่างไร อันนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ
ที่เราจะต้องมาพิจารณา การเลี้ยงดูบุตรเป็นอย่างไร การให้นมแม่นานแค่ไหนให้นานแค่ไหน
ไหนและอาหารเสริมเป็นอย่างไร การได้รับข้อมูลข่าวสารแทบจะอยู่ในทุก category เป็นมาอย่างไร
participation ข้อมูลไม่มี และจริง ๆ มีหรือไม่ อันนี้เป็นเรื่องที่เราต้องติดตาม

protection นี้ก็มีหลายเรื่องที่อาจารย์พูดถึง เช่น การฉีควัคซีน การให้หลักประกันสุขภาพต่าง ๆ ที่อาจารย์พูดถึงไว้แล้ว และที่สำคัญที่สุดที่ดิฉันคิดถึงพูดถึงเรื่อง availability และ excessibility ของการให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัย อันนี้คงจะต้องพูดให้ละเอียด อาจารย์พูด touch อยู่หนึ่งคนว่าจะไปรับบริการจะมีสถานบริการ เดินภายใน ๓๐ นาทีอยู่ใน ๓ กิโลเมตร ๓ กิโลเมตรแม้กับ ๓ กิโลเมตรไทยต่างกันมาก ดิฉันคิดว่าดิฉันเห็นด้วยกับอาจารย์สุวรรณว่า จำเป็นหรือไม่ แล้วภาษาที่ใช้ควรเป็นภาษาของเขาหรือไม่ พวกนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิทั้งสิ้น แล้วคิดว่าตรงนี้น่าจะเป็นเรื่องที่ต้องพูดกันให้ชัดเจนและละเอียด สิ่งที่สำคัญคือสุขภาพของเขา แต่เขาจะใช้มาตรการอะไร มาตรการนั้นมีผลดีต่อสุขภาพเขาหรือไม่ เป็นเรื่องที่เราน่าจะดู ไม่จำเป็นว่าถ้าจะให้ดีต้องเอา สอ.ไปตั้ง จำเป็นหรือไม่ อันนี้ดิฉันก็เห็นด้วยกับคุณหมอ แล้วข้อสำคัญที่สุดคือคงไม่ใช่ quality care อย่างเดียว น่าที่จะเป็น quality of right ของเขาด้วย ตัวบ่งชี้ของ quality of right ของเขาอาจจะไม่เหมือนกันของชาวเขา อันนี้เราต้องให้สิทธิของเขาดิฉันคิดว่านี่เป็นเรื่องสำคัญ และคิดว่าทุกคนเห็นด้วยและที่พูดมาแนวโน้มน่าจะไปทำนองนั้นหมด

ข้อสำคัญอีกอันหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าน่าจะมองให้ชัดคือ พฤติกรรมป้องกันที่เขามีอยู่นั้นมีอะไรบ้างที่เราต้องส่งเสริม ไม่จำเป็นต้องเอาไปทดแทน น่าที่จะต้องส่งเสริมที่เขาอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ดิฉันคิดว่าทั้งหมดนี้เป็นแค่ตัวอย่าง ถ้าทำตารางแบบนี้แล้ว filling ข้อมูลที่อาจารย์กุศลให้ก็จะเห็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิของคนภูเขาที่มีต่อการได้รับการบริการทั้งภาครัฐและกึ่งภาครัฐได้อย่างชัดเจนที่สุด

รายงานวิจัย เรื่อง "ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย"
โดย รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ

ในหัวข้อเรื่องประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย ความจริงในหัวข้อนี้เป็นหัวข้อซึ่งตอนที่เรากำลังคิดกันเห็นว่า มันมีความจำเป็นเพราะว่าโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนี้ มันจะบ่งบอกถึงประสิทธิภาพหรือว่าแนวทางที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนนโยบายของรัฐบาลหรือแม้กระทั่งองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่เราไปดำเนินการกับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย แต่ข้อจำกัดอันหนึ่งก็คือว่า ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและที่ผมต้องรับภาระในการเขียนรายงานฉบับนี้ทั้ง ๆ ที่ในแง่ของการเป็นนักวิจัยหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมีมากนัก จึงมีข้อจำกัดในแง่มุมมองของบางเรื่อง ซึ่งส่วนหนึ่งสิ่งที่ผมมองเข้าไปคงมองในแง่ของกรอบของแนวทางการพัฒนาและวิธีการประเมินว่า มันสอดคล้องกับการพัฒนาชาวเขาซึ่งในแนวความคิดในการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยในทางกฎหมายในสมัยใหม่หรือตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย เขาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่จะให้ชนกลุ่มน้อยนั้นมีการอนุรักษ์หรือพัฒนาตนเอง และการพัฒนาตนเองนี้ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในลักษณะที่ชาวพื้นราบหรือให้เป็นไปตามวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นจุดที่ในรายงานนี้จะนำขึ้นประเด็นว่า เป้าหมายของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาของนโยบายรัฐซึ่งเรามีแผนพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๐๒ มีแผนแม่บทต่าง ๆ โครงการต่าง ๆ ที่พัฒนานั้นความจริงมันมีรูปแบบอย่างไร แล้วก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอะไร

ส่วนในประการที่สอง การประเมินโครงการซึ่งมีวิธีการประเมินโครงการโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานว่า ประเมินให้ได้ผลสัมฤทธิ์หรือผลสำเร็จตามเป้าหมาย เป้าหมายที่มันเกิดขึ้นหรือการประเมินที่บอกว่า โครงการนี้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว มันต้องอยู่บนพื้นฐานของความสำเร็จของใคร สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยหรือไม่ อันนี้คือประเด็นที่ผมตั้งขึ้นว่ารูปแบบหรืออะไรต่าง ๆ นั้นมันมีอะไรบ้าง และในแง่ของข้อมูลในเบื้องต้นในลักษณะที่มีข้อจำกัดต่าง ๆ ผมจึงไม่ได้เข้าไปสู่โครงการที่พัฒนาชนกลุ่มน้อย แต่จำกัดเฉพาะชาวเขาซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า อยู่ในความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์กล่าวคือมี ๕ เผ่าเท่านั้นเอง นี่ก็กรอบซึ่งในรายงานฉบับนี้พยายามที่จะนำเสนอ

ในเนื้อหาทั้งหมด ผมจะขอนำเสนอโดยผ่านทางแผ่นใส ผมคิดว่าในรายงานที่นำเสนอจะพยายามที่จะหาหรือตอบปัญหาใน ๒ เรื่อง คือ ต้องการทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาของโครงการพัฒนาชาวเขาว่า โครงการพัฒนานั้นประสบความสำเร็จอย่างไรและปัญหาอุปสรรคในการประเมินโครงการว่ามีอยู่อย่างไร

ในการวิเคราะห์ ๒ เรื่องนี้จะนำไปสู่การตอบว่า นโยบายและแนวทางในการจัดทำโครงการพัฒนาชาวเขาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวเขาอย่างไรบ้าง จากเป้าหมายในการค้นคว้าจะนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนโยบายซึ่งในภาพรวมจะเป็นอย่างนั้น เมื่อมีเป้าหมายอย่างนั้น ในรายงานก็จะพยายามที่จะดำเนินการศึกษาหรือพยายามค้นหาคำตอบตรงนี้ โดยที่ว่าจะมองถึงนโยบายและแผนงานของรัฐบาล ซึ่งการมองนโยบายและแผนงานของรัฐบาลนี้ก็จะมีข้อมูลโดยที่เอาแผนพัฒนาชาวเขา มติคณะรัฐมนตรีต่าง ๆ นั้นมาดู เป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ว่า พัฒนาการนั้นมีอยู่อย่างไร และหลังจากที่ได้เรียบเรียงหรือค้นดูจากตัวแผนงานต่าง ๆ จะได้ภาพในภาพรวมว่า โครงการพัฒนาของรัฐที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขามีลักษณะที่เป็นการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มันเปลี่ยนไป ในเรื่องของการเมืองที่ช่วงการขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับประชาธิปไตยภาคตะวันตก ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งเราพยายามที่จะเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านการเกษตรและก็เปลี่ยนรูปแบบไปในด้านอุตสาหกรรม มันมีผลกระทบต่อการที่จะพัฒนาโครงการชาวเขาอย่างไรบ้าง แล้วก็การปรับปรุงสภาพทางสังคมซึ่งรัฐบาลได้มองเห็นว่าชาวเขานั้นเป็นบุคคลที่จะต้องพัฒนาให้ทันสมัย เรามีโครงการที่จะเข้าไปสู่การพัฒนาชาวเขาซึ่งเปลี่ยนไปอย่างไร ซึ่งข้อที่มันปรับเปลี่ยนไปจากการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๒ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า การมองชาวเขานั้นเป็นบุคคลซึ่งเป็นปัญหาและต้องพัฒนาปัญหาในที่นี่อาจจะเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาสาเหตุ เป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือเป็นบุคคลซึ่งจะต้องควบคุมให้อยู่ในที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ให้เคลื่อนไหวหรือเคลื่อนย้ายไปมา ดังที่ผมได้ตรวจสอบดูในแผนพัฒนาของรัฐ ถ้าจะกล่าวลงไปในตัวเรื่องจะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาของรัฐ เมื่อเห็นว่าชาวเขามีส่วนที่จะต้องได้รับการปรับปรุงวิธีที่รัฐใช้กับการคิดโครงการพัฒนาและนำมาใช้กับชาวเขา มันเริ่มจากที่ว่าทำให้ชาวเขามีพฤติกรรมหรือมีลักษณะที่พัฒนาตนเองให้ทันสมัยขึ้น แต่การทันสมัยขึ้นก็มีลักษณะความคิดในเชิงตะวันตกว่า ถ้าชาวเขาได้รับการพัฒนาแล้วต้องรู้อะไรบ้าง การทำให้เป็นคนทันสมัยจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอะไรบ้าง ซึ่งเป็นแนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยต้องมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้ที่ดีขึ้น มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น ฉะนั้นไฟฟ้าก็ดี น้ำประปาที่ดี บริการต่าง ๆ ก็ดี มันจึงมีการพัฒนาในรูปแบบนั้น ซึ่งลักษณะการพัฒนาอย่างนี้ก็ได้รับอิทธิพลแนวความคิดตะวันตกเข้ามาแล้วก็นั่งอยู่ในจิตใจของผู้สร้างโครงการต่าง ๆ ว่า ถ้าจะทำให้ชาวเขาพัฒนาแล้วต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานตรงนี้ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการพัฒนาในเรื่องอนามัยหรือสิ่งแวดล้อม แต่พอมาในช่วงแผน ๙-๘ แนวความคิดนี้เริ่มเปลี่ยนไปประกอบกับเรามีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นการย้ำให้เห็นว่าแนวความคิดในการพัฒนาชาวเขาประกอบกับแนวความคิดตะวันตก เริ่มรู้สึกว่าการพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ตะวันตกภูมิใจว่า สามารถใช้กับคนทั่วโลกได้ซึ่งมันโยงกับเรื่องระบบเศรษฐกิจ พอมาใช้กับคนตะวันออกคนในภาคพื้นเอเชียแล้ว เกิดปัญหาวามันไม่สอดคล้อง เพราะฉะนั้นรูปแบบที่มันเปลี่ยนไปจึงเริ่มที่จะให้รูปแบบของการพัฒนาโดยให้เขาพัฒนาตนเอง ให้พึ่งตนเองได้ และรักษาสัง

ที่เขาอยู่หรือคืออยู่แล้วโดยค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพที่เขาควรจะเป็น ฉะนั้นแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนก็จะเข้ามาสู่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วย ฉะนั้นรูปแบบหรือแนวความคิดครั้งนี้จึงเป็นสิ่งที่ผมชี้ให้เห็นว่า รูปแบบโครงการพัฒนาชาวเขาเข้ามาสู่ตรงนี้แล้วในช่วงแผน ๗-๘

ปัญหาอุปสรรคในเรื่องโครงการพัฒนาจะเห็นได้ว่า ถ้าเราดูจากแผนแล้วเหตุที่โครงการพัฒนาไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องมาจากว่า เจ้าหน้าที่ที่กำหนดโครงการนั้นไม่ได้ให้ชาวเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่มาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในสิ่งที่เขาจำเป็นอะไรบ้าง และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาลจะแยกออกเป็น ๔ ประการ นั่นคือ

- เป็นการพัฒนาเรื่องการเมืองการปกครอง จะทำอย่างไรให้รูปแบบการปกครองของชาวเขาเป็นรูปแบบเดียวกับคนพื้นราบ
- ควบคุมพื้นที่ของบุคคลเหล่านี้ ควบคุมการปลูกฝิ่นและยาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่จะทำอย่างไรให้ชาวเขาไม่ปลูกฝิ่น ไม่เสกฝิ่น เปลี่ยนมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ
- การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในรูปแบบที่เรียนให้ทราบจาก modernize มาเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- และประการสุดท้ายคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในคอนท่ายแนวความคิดก็คือ พยายามผลักดันให้ชาวเขารักษาป่า

ในรูปแบบของการพัฒนาจะเป็นแบบนี้ หลังจากที่ได้ดูภาพที่เป็นภาพรวมแล้วจะพบว่า ในการที่ได้ประเมินผลโครงการจากโครงการของรัฐ ซึ่งผมได้ข้อมูลมาจากกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาวเขาพบว่า ในกองสงเคราะห์ชาวเขาได้มีรายงานว่าการพัฒนาชาวนั้นได้ประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จจากไหน ผมคิดว่าวิธีการวัดของเขาคือดูจากสถิติว่าปีนี้ได้มีการตั้งโครงการเกี่ยวกับการจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อพัฒนาตัวเองได้กี่หน่วย การอนามัยจิตเวชขึ้นหรือส่งเสริมให้มีการปลูกป่าได้เท่าไรดูจากตัวสถิติตัวนี้ หรือว่าพัฒนาอาชีพชาวเขาได้อย่างไรบ้าง แล้วก็ปัญหาที่ไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย สรุปได้ว่าเกิดจากผลกระทบจากการพัฒนานั้น ทำให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอ เกิดโสเภณีชาวเขา เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการค้ายาเสพติดคือฝิ่นไปเป็นยาบ้า และการระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งใน paper อันได้นำเสนอมานี้แล้ว ซึ่งปัญหาที่ตามมาจากโครงการพัฒนาเขาก็ได้วิเคราะห์สาเหตุตรงนี้ว่า เนื่องมาจากปัจจัย ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การกำหนดนโยบายและการมีส่วนร่วมของเขา นั่นคือนโยบายการกำหนดและการมีส่วนร่วมของชาวเขา นโยบายในการกำหนดนั้นมันอาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่เขา จำเป็น

ประการที่ ๒ เหตุที่นโยบายไม่ตรงนั้น เพราะผู้ที่กำหนดนั้นไม่ได้เป็นผู้ที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมานั่งคิดกันว่า ควรจะพัฒนาชาวเขาอย่างไรและบางหน่วยงานก็มองชาวเขาในแง่ลบ หรือว่ามองนโยบายทางด้านความมั่นคงมากกว่า

ประการที่ ๓ องค์การในการพัฒนานั้นยังขาดการประสานงานหรือร่วมมือกันเท่าที่ควร มีองค์กรพัฒนาชาวเขามาก หลายระดับด้วยกัน แต่ว่าองค์กรเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่ ซึ่งหมายรวมถึงทั้งองค์กรเอกชนด้วยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ปัจจัยต่าง ๆ มันจึงทำให้องค์กรต่างไม่บรรลุผล

เพราะฉะนั้นข้อสรุปของเป้าหมายของการพัฒนาครั้งนี้จึงเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อันนี้เป็นประเด็นที่หนึ่งที่ผมนำเรียนในเอกสาร ประเด็นที่สองก็คือการประเมินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ว่าการประเมินโครงการพัฒนาต่าง ๆ นั้นมันตรงกับความเป็นจริงเพียงไร ผมตั้งประเด็นไว้ ๒ เรื่องในเรื่องของการประเมินโครงการ คือ หนึ่งเราดูว่าโครงการที่ตั้งขึ้นมาเมื่อการพัฒนาชาวเขามีเป้าหมายเพื่อใคร หรือว่าคุ้มค่าหรือไม่ ซึ่งการคุ้มค่าหรือเป้าหมายการพัฒนาเราจะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาของรัฐหรือของเอกชน เขามักจะพัฒนาในแง่ของ policy ของหน่วยงานที่ให้ทุนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการที่สมมุติว่าองค์กรต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขาจะเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น ต้องการเน้นทางเรื่องอนามัยก็เข้าไป เน้นทางด้านของเศรษฐกิจก็เข้าไป เน้นทางด้านโครงสร้างทางสังคมก็เข้าไป เพราะฉะนั้นเป้าหมายของแต่ละโครงการจะตั้งเป้าหมายในโครงการที่ว่า เราต้องการเน้นอย่างไร และจะให้ประสบผลสำเร็จอย่างไร แต่ว่าต้องมีคำถามอยู่เล็กน้อยว่า ปัญหาเหล่านี้ของเขา เขาต้องการให้ให้พัฒนาหรือไม่ อย่างสมมุติว่าอนามัย หากเราจะให้เขามีสารอาหารเพิ่มขึ้น เราเคยตรวจสอบหรือไม่ว่า ในสภาพที่เขาอยู่ในภูเขาหรือพื้นที่ภูเขาขณะนั้นร่างของมนุษย์ที่จะต้องอยู่และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแห่งนั้นเขาต้องการสารอาหารอย่างไรที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตรงนั้น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของเขาในชุมชนของเขาเองมันผิดอย่างไร เพราะเวลาเราตัดสินใจเราใช้ค่านิยมหรือรูปแบบของการพัฒนาจากคนพื้นราบจากมาตรฐานของอนามัยระดับมาตรฐานสากลด้วยซ้ำไป ตรงนี้จะสอดคล้องกับการพัฒนาชาวเขาหรือไม่ อันนี้เป็นจุดที่ผมตั้งข้อสังเกตไว้ ยังไม่ได้ลงในปัญหาเหมือนกัน

ประการที่สอง คือว่า การประเมินโครงการต่าง ๆ ซึ่งการวิจัยต่าง ๆ ที่พบเห็น ถ้าเราไปประเมินว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขนาดไหน หรือว่าชาวเขาได้รับความพึงพอใจหรือได้รับประโยชน์จากโครงการเหล่านี้อย่างไร รูปแบบของการเก็บข้อมูลหรือการประเมินก็จะใช้วิธีการทั่ว ๆ ไปเหมือนกับการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม นั่นคือมีการสัมภาษณ์และว่าสังเกตการณ์และสอบถาม ซึ่งการเข้าไปประเมินตรงนั้นก็จะต้องมีข้อจำกัด เช่น

ข้อจำกัดในเรื่องของการสังเกตหรือภาษาต่าง ๆ เพราะว่าการเข้าไปสอบถามชาวเขาส่วนใหญ่จะต้องผ่านล่าม เพราะว่าภาษาของชาวเขาแต่ละเผ่ามันไม่เหมือนกัน

ข้อจำกัดในเรื่องของเวลา เวลาที่ชาวเขาจะต้องเข้าไปทำงานต่าง ๆ ในพื้นที่เกษตร ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาเข้ามาพูดคุยกับผู้ที่ประเมินซึ่งเข้าไปในพื้นที่ในระยะเวลาอันสั้น

ข้อจำกัดในเรื่องเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินก็อาจจะเป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่ไม่สามารถเข้าไปถึงเป้าหมายหรือว่าเข้าไปถึงเนื้อหาที่แท้จริงของผู้ถูกประเมินได้

รูปแบบของโครงการบางอันมีการประเมินในลักษณะที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการชาวเขาในการสังเกตซึ่งใช้เวลานานพอสมควร อันนี้ก็จะเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งของวิธีการประเมินโครงการ

เพราะฉะนั้นปัญหาต่าง ๆ ที่ผมได้ชี้ให้เห็นก็มีปัญหาเรื่องภาษา เวลา การติดตามผลและการมีส่วนร่วมของชาวเขาซึ่งจะทำให้การประเมินโครงการอาจจะไม่ตรงกับตามต้องการหรือสภาพปัญหาของชาวเขา ดังนั้นข้อเสนอในการที่จะศึกษาในเรื่องของแผนการประเมินหรือการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขา ผมจึงตั้งโจทย์ไว้ ๕ ข้อว่า

๑. มันคงจะต้องกลับไปคิดว่าโครงการพัฒนาชาวเขาที่ชาวเราหรือรัฐบาลไทยหรือว่าองค์กรต่าง ๆ ให้ความสนใจและเป็นห่วงชาวเขาว่า ให้เขาพัฒนาและคุ้มครองตัวเองได้ รูปแบบในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มันควรจะเป็นรูปแบบใด จะปล่อยให้เขาอยู่อย่างสังคมดั้งเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดเลย เพื่อการอนุรักษ์ให้เขาอยู่อย่างนั้น แต่งกายแบบชาวเขาอย่างนั้นหรือจะให้เขาแต่งกายแบบเรา คิดอย่างไร เพราะว่าสังคมมันเปลี่ยนไปแล้ว ระบบเศรษฐกิจมันเปลี่ยนไปแล้วหรืออย่างที่คุณหมอกัมมาลบอกว่า เขามันเปิดแล้วจะให้เขากลับไปอยู่เหมือนเดิมจะทำอย่างไร รูปแบบหรือนโยบายที่เหมาะสมครั้งนี้เป็นโจทย์ที่ผมคิดว่า มันควรจะต้องหาคำตอบให้ได้ เพราะมีผลกระทบต่อการเข้าไปสู่การพัฒนาซึ่งในจุดนี้ผมยังตั้งสมมุติฐานว่า ถ้าจะให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลที่ว่า ให้เขารักษาอนุรักษ์ชุมชนของเขาได้ และในขณะเดียวกันสามารถอยู่ในสังคมภายนอกได้ มันจะต้องศึกษาก่อนว่าชาวเขามีอะไรดีที่ควรอนุรักษ์ไว้ ในการที่จะรักษาความเป็น unity ของเขาไว้ ในขณะเดียวกันถ้าเขาจะลงมาในพื้นที่ราบเพื่อจะหาโอกาสที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้มากขึ้น เขาจะต้องปรับปรุง อะไรที่เหมาะสมกับเขา ไม่ใช่เอารูปแบบของชาวเราเข้าไปใส่เขาทั้งหมด นี่คือนโยบายที่ผมคิดว่าน่าจะเข้าไปตรวจสอบว่า ใช้ได้หรือไม่ในทางปฏิบัติ

๒. เมื่อแนวคิดมันตั้งอยู่บนพื้นฐานตรงนั้นนโยบายของรัฐที่ผ่านมาในอดีตที่ดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขามันจะต้องสอดคล้องกับแนวความคิดตรงนี้ด้วย ฉะนั้นคงไม่ได้แบ่งเป็น ๔ ส่วนที่ว่า การปกครองซึ่งจะทำให้เขาอยู่กับที่ การปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจซึ่งมีแนวคิดระบบทุนนิยมเข้าไปควบคุมการปลูกฝิ่นเปลี่ยนเป็นพืชต่าง ๆ หรือว่าแม้กระทั่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินี้มันจะต้องถามหรือไม่ว่าเราควรแบ่งวิธีการทำโครงการพัฒนาชาวเขา นอกเหนือไปจากสี่ประการนี้อย่างไร เพื่อให้เขาสามารถดำรงคนอยู่ได้ พัฒนาตัวเองได้ นี่เป็นค่านโยบายที่น่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

๓. ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาของเขา มีความจำเป็นอยู่เองที่ชาวเขาจะต้องมีโอกาสนำเสนอปัญหาของเขาบ้าง เพื่อจะสะท้อนให้เห็นว่าเขาควรจะได้รับการพัฒนาหรือว่าควรมีความจำเป็นอย่างไร

๔. องค์กรที่เข้าไปสู่กระบวนการพัฒนาชาวเขาซึ่งมีอยู่จำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนควรจะได้มีการจัดองค์กรหรือบริหารองค์กรให้มันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ทำโดยนโยบายเดียวกัน และการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในองค์กรเหล่านี้หรือไม่

๕. การประเมินโครงการต่าง ๆ ซึ่งแต่ละโครงการตั้งเป้าไว้ว่า จะต้องพัฒนาชาวเขาในรูปแบบนี้ และมีวิธีการประเมินอย่างนี้ มันจะมีวิธีการประเมินที่จะสามารถได้ข้อมูลซึ่งผมได้เรียนถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ในการที่จะได้ข้อมูลที่แท้จริงในเรื่องภาษาก็ดี เป้าหมายก็ดี ควรจะมีการปรับปรุงอะไรหรือไม่

นี้เป็นโจทย์ ๕ ข้อที่ผมคิดว่า ถ้ามีการทำวิจัยต่อไปแล้วควรจะได้ตรวจสอบสิ่งเหล่านี้

วิจารณ์โดย

ดร.สินธุ์ สโรบล^{๒๒}

ในความเห็นส่วนตัวแล้วผมมีความเห็นว่า อาจารย์ณรงค์ได้เสนอภาพเป็นภาพที่ยังไม่ลึกเท่าใด เป็นเพียงแค่มองดูในเบื้องต้น รวมทั้งมีข้อจำกัดทางด้านเรื่องของ concept และ methodology ตลอดจนข้อมูลที่มีข้อจำกัดมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม ผมก็พยายามมองดูว่าปัญหาของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย ซึ่งปกติเมื่อใดก็ตามที่ขึ้นไปเก็บข้อมูลบนคอยจะไม่เรียกว่าชาวเขา จะเรียกว่าพี่น้องบนคอย เพราะว่าคงไม่มีความต่างกันเท่าไรในแง่ของความเป็นอยู่ในประเทศไทย เพียงแต่ว่าเกิดผิดที่หรือเข้าไปอยู่ในบริเวณที่คนส่วนใหญ่บอกว่าไม่ควรไปอยู่ อย่างเช่นว่า ทำไมคนจีนสมัยแรก ๆ เข้าไปอยู่ในเมืองไทย ทำไมไม่เรียกชนกลุ่มน้อยบ้าง ซึ่งมีอยู่มากพอสมควรหรือกลุ่มชนบางกลุ่มชนเข้ามาอยู่ในบริเวณหรือชุมชนทำไมไม่เรียกเป็นชนกลุ่มน้อย อันนั้นเป็นปัญหาในเชิงภาษาเราจะมองอย่างไรนั้นเป็นประเด็นที่หนึ่ง

ในการมองปัญหาของชนกลุ่มน้อยมีหลายภาพที่พยายามมองหรือพยายามจะให้ criteria ในการเสนอภาพครั้งนี้ นั่นคือว่าจะใช้ปัจจัยใดเป็นตัวหลัก discrimination หรือ integration หรือเรื่องของ resource หรือเรื่องวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ อันนี้เป็นประเด็นซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่บางเรื่องอาจ

^{๒๒} ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

ผู้ประสานงานชุดโครงการ เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ ประจำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๕

มีข้อสรุป แต่บางเรื่องอาจไม่มีข้อสรุป อันนั้นคงเป็นสิ่งปล่อยทิ้งไว้ในภาพของการประเมินที่รศ. ฌรงค์ ได้เข้ามาศึกษาประเด็นนี้ ผมเห็นว่า highlight น่าจะอยู่ตรงประเด็นการประมวลประสิทธิภาพ และโดยคุณสถานภาพกล่าวคือ ถ้าหากเราจะมองพัฒนาการของพัฒนาของชาวเขา ถ้าเราย้อนหลังไป ๑๕๐ ปี นักมานุษยวิทยารุ่นแรก ๆ ที่เป็นมิชชันนารี ที่เข้ามาในเมืองไทยในระยะแรก ๆ ถูกส่งเข้ามาในเมืองไทย ไปพม่าและจีน ระยะเวลาผ่านไป เมืองไทยกลุ่ม plebeian ยังคงแข็งแรงยังคงทำงานในเชิงพัฒนาชาวเขาค่อนข้างมาก ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงของจีนได้ทำให้กลุ่มนี้อ่อนแอลง ความไม่สมบูรณ์ในการทำงาน vision ของคริสตจักรในพม่าทำให้อ่อนแอลง ยังคงกลุ่มในเมืองไทยที่มีภาพของการพัฒนาชนกลุ่มน้อยค่อนข้างเด่นชัด แต่ที่งานชิ้นนี้คงไม่มองย้อนไป ๑๕๐ ปี แต่เป็นภาพที่มองหลังจากเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๒ ว่าหลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายชาวเขาขึ้นมาแล้ว งานพัฒนาชาวเขาพัฒนาไปถึงไหนบ้าง

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งคือ ในภาพการเสนองานของอาจารย์ฌรงค์คือ อาจารย์ฌรงค์ได้เสนอภาพเด่นชัดในแง่ของข้อมูลพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ค่อนข้างดี แต่เมื่อได้เสนอในแผน ๑-๔ ยังไม่ได้กล่าว แล้วแผน ๖-๘ ยังไม่ได้เสนอในรายงาน ผมไม่แน่ใจว่าในการทำงานครั้งต่อไปหลังจากงานชิ้นนี้แล้วจะมีการวิเคราะห์เพิ่มเติมหรือไม่ ถ้าเกิดเรามองถึงตัวอย่างซึ่งพอที่จะมองเห็นได้ว่า โครงการพัฒนาชาวเขามีมากทั้งของเอกชนและรัฐบาลรวมทั้งขององค์การระหว่างประเทศที่เข้ามาเสริมงานของรัฐบาลเป็นต้นว่า โครงการหลวงระยะแรก ๆ ถ้าเกิดลองเข้าไปมองดูปรากฏว่า พยายามที่จะพัฒนา model ขึ้นมาสัก model หนึ่งพยายามที่จะให้ชาวเขาเป็นแบบคนทันสมัยใหม่ โครงการ THAI-UN หรือที่เรียกว่า IPAD , THAI-UN INTERGRATED POCKET AREA DEVELOPMENT เป็นอีกโครงการที่พยายามนำแนวคิดเรื่องของ Globalization เข้ามา THAI-GERMAN , THAILAND DEVELOPMENT PROGRAM , THAI-NORWAYGION THAILAND DEVELOPMENT PROGRAM , THAI-AUSTRALIA โครงการแม่แจ่ม โครงการสามหมื่น โครงการแปเปือ โครงการเหล่านี้เป็นโครงการที่สูง และพยายามที่จะทำให้เกิด model ขึ้นมาสักอย่าง ที่ทางราชการชอบคือ เมื่อคิดอะไรขึ้นมาได้สักอันหนึ่งมองดูว่า น่าจะเป็น pocket และนำเข้าไปสู่ชนบทได้ก็จะง่ายในแง่ของการประเมินผล ง่ายในแง่ของงบประมาณ ง่ายในแง่ของการควบคุม กำกับดูแล แต่ปัญหาคือชนกลุ่มน้อยที่ชนส่วนใหญ่เลือกกันมีความหลากหลายค่อนข้างมาก อันนี้ผมไม่แน่ใจมีการใช้ model model เดียวในการเข้าไปทำงานกับชนเผ่าเหล่านี้ จะทำได้หรือไม่ คงเป็นปัญหา ถึงแม้ผมจะทำงานในเชิงประเมินผลกับโครงการของรัฐ ๔-๕ โครงการ และโครงการของเอกชน ๓-๔ โครงการก็ยังมองไม่ออกว่า model ไหนจะเหมาะสม นอกจากว่าจะเป็นมุมมองภาพ ๓-๕ ปีจะเอาอะไร แล้วก็มองย้อนกลับไปว่าชาวบ้านเขาเห็นเป็นอย่างไรบ้าง ให้สะท้อนกลับมา เพราะฉะนั้นในภาพของตัว model ตัวอย่าง ถ้าเกิดมีการศึกษาโดยใช้ระยะเวลาเป็นตัวตั้งและใช้งานวิจัยเก่า ๆ ที่เขาทำไว้แล้วลอง review กลับมาและพยายามอธิบายให้ได้ว่า status หรือสถานภาพเวลานี้เป็นอย่างไรบ้าง เราควรจะทำอะไรต่ออันนี้เป็นอีกภาพหนึ่ง

เรื่อง "สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

ภาพที่สองคือว่า ในการพูดถึงการประเมินผลมันมี model ค่อนข้างมาก ตั้งแต่ Stage model, CIPP, Rock frame, PRARA ในการใช้ model เหล่านี้แต่ละ model จะมีข้อจำกัดของมันเองขึ้นอยู่กับว่าเป้าหมายของตัวเองจะเอาอะไร ณ ตอนนั้น

ในภาพของการประเมินของงานแต่ละชิ้น มันมีข้อจำกัดในตัวเองอยู่แล้ว เราไม่สามารถที่จะมีภาพรวมที่จะชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนได้ แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจจะทำต่อคือว่า ในการมองกรอบวิเคราะห์ผมมองว่าในการที่จะเสนอสถานภาพให้เห็นได้ คงต้องมององค์รวมนั้นคือว่าภาพของโครงการพัฒนาชุมชนกลุ่มน้อย โครงการพัฒนาชาวเขา มันคงจะไม่สามารถมองแยกส่วนได้ ผมเคยทำงานวิจัยอยู่ชิ้นหนึ่งร่วมกับทาง THAI-GERMAN แต่ปรากฏว่าปัญหาดรณนั้นเรามองว่าปัญหาสุขภาพเป็นปัญหาเดียว ๆ แต่เมื่อมองย้อนกลับไปในระบบเกษตร มันเชื่อมต่อกันคือว่าในขณะที่ขาดโปรตีนค่อนข้างมากในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ในขณะเดียวกันเรื่องผลผลิตของถั่วแดงค่อนข้างสูง จริง ๆ แล้วถ้าเกิดจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับโปรตีน เรื่องของถั่วน่าจะทำได้ในแง่ของส่งเสริมให้ชาวบ้านบริโภคถั่ว แต่ปัญหาคือว่าถั่วแดงมีราคาสูงมากเกินกว่าที่จะนำมาทาน เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องของรายได้จะเชื่อมต่อไปอีก ทำให้ปัญหาโภชนาการไม่ใช่เป็นปัญหาแรก แต่ปัญหาแรกเป็นเรื่องของรายได้ เพราะฉะนั้นมันเชื่อมโยงกัน จะทำอย่างไรให้ระบบการมองประสิทธิภาพผลดรณนั้นเป็นภาพรวมขึ้นมาได้

ประเด็นสุดท้ายคือ ในความเห็นส่วนตัวผมมองว่า มันมีงานวิจัยหลายชิ้นตั้งแต่งานของฮันซ์ เมนคอปส์ ตั้งแต่ปีค.ศ.๑๙๖๕ มาเรื่อย ๆ ลองพิจารณาต่อเนื่องของงานและมองแยกส่วนกันก่อน นั่นคือว่างานของส่วนเศรษฐกิจมีงานชิ้นใดบ้างที่ทำด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับชาวเขา และเอามาวิเคราะห์ แล้วตอนสุดท้ายเชื่อมโยงกลับมาอีกครั้ง ผมอยากมองเป้าหมายของงานพัฒนา ถ้าเกิดเรามองชุมชนชาวเขาเป็นชุมชนหนึ่งซึ่งไม่ต่างอะไรจากชุมชนพื้นราบเลย มันมีอยู่ ๒ ปัจจัยด้วยกันคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกคือ เกิดจากนโยบายของรัฐ เกิดจากนโยบายของงาน ของหน่วยงานที่เข้าไปทำงานในองค์กรในชุมชน ภาพดรณนี้จะเป็นส่วนหนึ่งไม่ทั้งหมด อีกภาพหนึ่งคือ จากองค์กรภายในขึ้นมา มีคนทำค่อนข้างน้อย ยกตัวอย่างเช่น หลังจากที่โครงการหลายโครงการพัฒนาระบบเกษตรค่อนข้างได้ดี ผลผลิตข้าวต่อไร่ ผลผลิตเกษตรค่อนข้างสูง ซึ่งเปรียบเทียบกับสมัยก่อนถามว่าโครงการเหล่านี้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ สำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ปัญหาที่ตามมาคือ สภาพเหล่านี้มันทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนพฤติกรรมไป อีกภาพหนึ่งคือสมัยก่อนเกษตรกรที่อยู่บนคอยเวลาทำเกษตรเสร็จแล้ว กลับมาก็จะมาเจอกันที่บริเวณแม่น้ำลำธาร มาอาบน้ำมาคุยกันว่า ผลผลิตเป็นอย่างไรบ้าง ในตอนนั้นและมีแมลงรบกวนหรือไม่ แต่เมื่อจัดระบบสาธารณสุขเข้าไป ทำเรื่องประปาภูเขา ชาวบ้านตรงไปที่บ้านเลยไม่ต้องเจอกัน ภาพเหล่านี้หายไปในวันฉรรรม อันนี้เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าตัวปัจจัยภายในที่ชี้ให้เห็นได้ แต่ว่าในการมองภาพดรณนี้ชุมชนมองออกมาเป็นอย่างไร คนภายนอกมองเข้าไปเป็นอย่างไร ขึ้นตอนต่อมาคือ ในภาพของประสิทธิภาพหรือการส่งผลกระทบ

ของโครงการต่อชุมชนมันมีทั้งบวกและลบ เพราะฉะนั้นในการประเมินภาพออกมา จริงอยู่ถ้าเกิดว่าโครงการได้ประสิทธิผล ซึ่งมองภาพสุดท้ายของโครงการเป็นเชิงบวก แต่ว่าผลกระทบของชุมชนอาจเป็นลบก็ได้ อันนี้เป็นอีกภาพหนึ่งที่น่าจะมอง

สุดท้ายก็คือ เป้าหมายของไม่ว่าชาวพื้นราบหรือพี่น้องที่อยู่บนคอย วางเป้าหมายอย่างไร ที่พูดกันมากคือความยั่งยืน ความยั่งยืนอาจมองในแง่ของความเข้มแข็งของชุมชน ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ชุมชนมีความเข้มแข็งมองในแง่การจัดองค์กรชุมชนได้ ในแง่การพึ่งตนเองได้ ทางทรัพยากร access เข้าไปได้ง่าย เป็นภาพที่ชี้ให้เห็นว่า ดังนั้นองค์กรรวมหากพัฒนาออกไปแล้วทำให้เกิดความยั่งยืนก็อาจจะมองได้ มันเป็นภาพหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นประสิทธิผลของโครงการได้ ผมมีเกร็ดอันหนึ่งว่าในการประเมินโครงการนั้นอย่างที่เราอาจารย์ณรงค์ได้เสนอรูปแบบไว้ว่า มันเป็นปัญหาของวิธีการในการประเมินแต่ละครั้ง ในภาพของการประเมินแต่ละครั้งภาพที่เกิดขึ้นมันจะไม่เท่ากัน ยกตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งเคยช่วยฝรั่งเข้าไปทำการศึกษาระบบของเกษตร แล้วก็มีการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เข้าไปถามชาวบ้าน ครั้งหนึ่งเข้าไปที่กลุ่มลาหู่ พยายามถามเป็นภาษาลาหู่ว่า "ชื่ออะไร นามสกุลจอห์ล่า" (มีนามสกุลใหม่) ชาวลาหู่ ถ้าเกิดไม่มีก็บอกว่า "มะจ่อ" (นามสกุลมะจ่อ) case นี้เสร็จไป case ที่สองถามว่านามสกุลจอห์ล่า อีกท่านก็บอกว่านามสกุลมะจ่อ ปัญหาคือว่าในการสรุปข้อมูลตรงนี้นั้นเกิดภาพของนักวิจัยว่า ทำไมหมู่บ้านนี้มีแต่นามสกุลมะจ่อหมด ซึ่งเปรียบเทียบกับกลุ่มที่อยู่เชียงราย มันสะท้อนว่านี่คือ ปัญหาของวิธีการประเมิน อีก case หนึ่งไปที่บ้านแม่ปูทางแม่แจ่ม ถามถึงเรื่องสภาพปัญหาซึ่งเราอาจจะเข้าใจว่า ปัญหาคืออะไรแต่กลุ่มของพหุคดี ไม่ค่อยรู้เรื่องถามว่า มีปัญหาอะไรหรือเปล่า ถ้าพูดกันเขาจะพูดภาษาไทยไม่ชัด เพราะฉะนั้นปัญหานั้นไม่ได้เกิดจากชาวบ้าน เขาจะไม่รู้ว่าปัญหาคืออะไร แต่ว่าถ้าเกิดนักวิจัยหรือคนที่ประเมิน ประสิทธิภาพของโครงการไม่สามารถที่จะเข้าใจภาษาหรือภาพส่วนลึก ๆ ของชาวบ้าน มองอะไรหรือพยายามมองหาตัวแปรและตัวแปรแทนของปัญหา การประเมินในภาคของโครงการนี้อาจจะใช้ได้ว่า โครงการนี้วางเป้าหมายแค่ไหน วาง target ไว้แค่ไหน วิธีการซึ่งจะได้มาซึ่งข้อมูลตรงนั้น ยอมรับกันได้หรือไม่ ตรงนี้อาจจะบอกกันได้แต่ถ้าถ้าเกิดจะสรุปในภาพรวมของประสิทธิผลของโครงการในประเทศไทย โดยส่วนตัวผมยังไม่ค่อยมั่นใจ เพราะว่าหลังจากที่ได้เคยประเมินกับโครงการของชาวเขา อย่างเช่น KBC - Karen Baptist Convention , Lahu Baptist Convention ก็ยังไม่แน่ใจเท่าไร

วิจารณ์โดย

กฤษมณฑล จันทร์บำรุง

ประการแรกผมคงขอวิจารณ์ตามหัวข้อ ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งที่อาจารย์มีการศึกษาเรื่องนี้ เหตุผลของผมคือ

๑. เป็นการศึกษาที่เหมาะสมจะสอดคล้องกับสถานการณ์ ตอนนี้สถานการณ์บนที่สูงมีความขัดแย้งมาก ความขัดแย้งระหว่างตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เช่นเมื่อ ๒-๓ วันนี้จะเห็นได้ชัด ก็มีชาวบ้านคนเหมืองจอมทองไปปิดถนนเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีวังน้ำเขียว อันนี้เป็นตัวอย่างหนึ่ง อีกตัวอย่างคือเมื่อปีที่แล้วเรามีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมา ซึ่งเน้นการให้สิทธิกับพลเมืองชนพื้นเมืองให้ปกครองตนเอง มีสิทธิในการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน ซึ่งคิดว่าน่าจะต้องมีการทบทวนว่า นโยบายต่าง ๆ ที่ผ่านมามันสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือไม่

๒. ควรจะดูว่า กฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ของแต่ละหน่วยงานที่มีอยู่บนพื้นที่สูง มันเกิดการขัดแย้งกันอย่างไร ตอนนี้กรมประชาสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานที่จะสนับสนุนการให้สิทธิของชาวเขาเรายังมีปัญหาเยอะ เพราะว่าไปคุยกับหน่วยงานอื่น บางทีเหมือนกับมีปัญหา ชาวเขามากับกรมประชาสงเคราะห์อยู่เรื่อย ๆ ว่าเมื่อไรจะได้สิทธิเสียที จริง ๆ เขาควรจะมีสิทธิได้แล้ว ในข้อเท็จจริงมีหลายหน่วยงานที่มาทำงานกับชาวเขา แต่การประเมินผลต่าง ๆ เป็นเฉพาะจุด อย่างของโครงการของอาจารย์สินธุ์ แต่การประเมินในภาพรวมต่าง ๆ ค่อนข้างจะมีน้อยมากถ้าผู้วิจัยประเมินเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ คุณก็จะเหมาะสม

๓. เราควรจะหาทางเลือกของการพัฒนาทางเลือกใหม่ว่าจากเกือบ ๔๐ ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย มีการปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ ถึงแม้จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ก็ยังไม่ลงตัว เพราะว่าปัญหาหลักที่เราเคยกำหนดไว้ ๔ ประการ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คิดว่าปัญหาเหล่านั้นหมดแล้วแต่ปัญหาประการอื่น ๆ ก็ตามมา เช่นการส่งเสริมให้เขาปลูกพืชเศรษฐกิจก็มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากในเขตจังหวัดตาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเชียงใหม่ และการเลิกให้สุบฝิ่นก็มีการไปติดยาเสพติดชนิดอื่นแทน เราน่าจะมาคิดว่าเราควรจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเพื่อให้เขากำหนดแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ว่า ๓ ปีเปลี่ยนที หรือว่า ๕ ปีเปลี่ยนที เพราะว่าเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะสับสน และชาวบ้านเองก็ไม่ว่าจะเอาวิธีไหนกันแน่ อันนี้ถ้าผู้วิจัยสามารถครอบคลุมถึงเนื้อหาสาระนี้ก็คงจะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการและของชาวเขาเองอย่างยิ่ง

ในส่วนของท่านของอาจารย์ ซึ่งพูดถึงประวัติการดำเนินการต่าง ๆ ในความคิดเห็นของผมซึ่งทำงานกับชาวเขามา ๒๕ ปี เห็นการเปลี่ยนแปลงตลอด มีประสบการณ์ในฐานะผู้ปฏิบัติ และ

^๑ สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๕

ในฐานะที่เป็นผู้วิจัยด้วยพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่จะมาจากส่วนของวัฒนธรรมมากกว่า คือ ในหนึ่งพื้นที่เจ้าหน้าที่คนหนึ่งรับผิดชอบหลายหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อทุกเผ่าเหมือนกัน แต่ผลการดำเนินการของเราออกมาแตกต่างกันอย่างชัดเจนมาก อย่างเช่นกรณีของการคุมกำเนิด เปรียบเทียบระหว่างเผ่าเข้าซึ่งมาจากเมืองจีนเหมือนกับเผ่ามั่ว ในขณะที่เผ่าเข้าจะยอมรับการคุมกำเนิดแต่เผ่ามั่วยังรับช้ายู่ หรือแม้กระทั่งการส่งเสริมไม้ผลยืนต้น เผ่ามั่วเชื่อซึ่งเป็นเผ่าที่สังเกตว่าจะส่งเสริมอะไรก็ไม่ยอมรับ อย่างเช่นประสบการณ์โดยตรงที่เกิดกับตัวผมเอง คือ ทางกรมบอกว่าคุณต้องส่งเสริมให้ปลูกกาแฟให้เท่ากับที่กำหนดไว้ พอถึงช่วงปีใหม่ของมูเซอเขาจึงหยุดทำงาน ๑๕ วัน โครงการของเราก็เกิดปัญหาเช่นนี้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าผู้วิจัยควรจะมองถึงความแตกต่างกันในแต่ละเผ่า การมองของแต่ละเผ่าเขาจะมองผิดกัน เช่น เผ่ากะเหรี่ยง ชีวิตชาวกะเหรี่ยงเขาไม่ต้องมีความร่ำรวยมาก เขาขอให้มีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างผสมผสานกับสิ่งแวดล้อมได้ อันนั้นเป็นความสุขอย่างเต็มที่เขา ถ้าเราไปส่งเสริมเขาบอกว่าคุณต้องมีพืชเศรษฐกิจระยะสั้นเท่านั้นเท่านี้ คิดว่าคงจะไม่ถูกต้องตามนิสัยของเขา ตัวอย่างง่าย ๆ ถ้าสมมติว่าผมจะคิดให้เงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาทกับชาวเขาทุกเผ่า เผ่ากะเหรี่ยงจะนำไปซื้อที่ดินเพื่อความยั่งยืนของเขาอย่างแน่นอน เผ่าเข้าจะนำไปปรับปรุงบ้าน เผ่ามั่วหรือเผ่ามั่วซ้อหรือมอเดอไรซ์หรือไม้อีกรยนต์ เผ่ามั่วเชื่อถ้าให้ไปหนึ่งแสนก็คงจะเลี้ยงฉลองเฮฮากัน เพราะฉะนั้นที่ผ่านมารัฐบาลเราก็ทำเช่นนี้เหมือนกัน อย่างมูเซอนี้ให้ไม้ผลยืนต้นก็เอาไปวางไว้เลย ๆ นี่เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าน่าจะเป็นปัญหา คือบางทีปัญหาก็เป็นอย่างนี้ เพราะว่ารัฐบาลกำหนดให้ทำนโยบายอย่างนี้ เราก็รับทำโดยที่ไม่ศึกษาชาวเขาอย่างละเอียด เพราะว่าช่วงแผนที่ ๑ ถึงแผนที่ ๔ จะเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ เราก็เป็นหน่วยงานหนึ่งก็ต้องทำตามนั้น ที่อาจารย์บอกว่าที่ผ่านมามีการคัดค้านใจของชาวเขามีน้อย อันนี้ผมได้เรียนให้ทราบแล้วว่ามันเป็นความจำเป็นของตัวบทของนโยบายของรัฐ ผมคิดว่าผู้วิจัยน่าจะอธิบายสถานการณ์แต่ละช่วงว่านโยบายอย่างนั้นมีเบื้องหน้าเบื้องหลังอย่างไร เช่น การที่เราเริ่มทำงานกับชาวเขาเพราะว่าหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายปี ๒๕๐๑ ปี ๒๕๐๒-๒๕๐๓ ก็ตั้งคณะกรรมการพัฒนาชาวเขาขึ้นมารับผิดชอบ เช่นเดียวกับกับโครงการหลวง จุดเริ่มของโครงการหลวงมี ๒ ประเด็น

ประเด็นแรกคือ การที่มีรายงานของสหประชาชาติว่าประเทศไทยผลิตฝิ่นถึง ๑๔๐ ตัน

ประการที่สอง เกิดการปะทะที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าควรจะมีโครงการมาแก้ไขปัญหานี้ ประกอบกับมีผลจากการสำรวจของ UN. ทำให้มีเงินงบประมาณมหาศาล ตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ เป็นต้นมาก็มีโครงการต่าง ๆ จากต่างประเทศเข้ามามาก โครงการที่สำคัญได้แก่ FAO , UNICEF และ UNPD สำหรับโครงการ UN. เขาทุ่มเงินมหาศาล ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่างโครงการ UN กับกรมประชาสงเคราะห์แล้วต่างกันมาก ซึ่งต้องดูเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการด้วย

ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาผมคิดว่า คงพูดยากว่าใครเป็นคนวัดว่าสำเร็จ แล้วจะเอาอะไรเป็นตัววัด อย่างกรณีนักพัฒนาเพื่อน ๆ ผมทั้งหลายที่ได้คลุกคลีกันมา ทำงานกับกะเหรี่ยงนี้ บางทียาก กะเหรี่ยงบอกว่าทำ แล้วก็ไม่ได้ทำ แต่พวกผมแล้วแค่นอกนึกเดียวก็ไปทำแล้ว บอกให้ไปปลูกพืช ปลูกกะหล่ำก็ปลูกกันทั้งคอย แต่ผลกระทบ คือทรัพยากรทางแม่โดยถูกทำลายมาก ในขณะที่กะเหรี่ยงซึ่งนักพัฒนาบอกว่า ไม่ให้ความร่วมมือกลับไม่สร้างปัญหาอะไรไม่ว่าทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศชาติ แล้วเราจะเอาอะไรเป็นตัววัดผลสำเร็จหรือผลกระทบ และผมขอแยกปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาของชาวเขาไว้ ๔ ประเด็น

ประเด็นแรกคือ ปัญหาของชาวเขาเอง คือชาวเขาทุกหมู่บ้านจะถามว่าเมื่อไรจะได้สัญชาติไทย ที่ทำกินจะไปทำอะไรก็ได้ ไม่มีที่ทำกินที่ถาวร ผลผลิตตกต่ำ อันนี้เป็นปัญหาของชาวเขา ปัญหาในการพัฒนาอย่างที่ผมเรียน เป็นปัญหาของการพัฒนาตรง ๆ อย่างเช่น ปัญหาข้อขัดแย้งทางกฎหมาย ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่อหน่วยงาน ซึ่งคิดว่าจะน่าจะเป็นปัญหา แต่ว่าขอให้ผู้วิจัยพิจารณาแยกข้อจะดีกว่า

ประเด็นที่ ๒ คือ ปัญหาที่เกิดจากผลกระทบของการพัฒนา อย่างเช่น ปัญหาเรื่องลดฝืนเร็วมาก ในขณะที่เราไม่มีมาตรการอะไรรองรับผู้เสพติด ซึ่งผู้เสพติดก็ต้องไปตั้งชื่อจากนอกประเทศ หรือปัญหาในการที่เด็กเรียนหนังสือแล้ว พอเขาเรียนหนังสือก็ไปอยู่โรงเรียน ไม่ได้เรียนรู้การทำอะไรเอา แล้วก็ได้ไม่ได้ฝึกทักษะ ความรู้ เพราะฉะนั้นเมื่อกลับไปทำอะไรเขาก็ทำไม่ได้ แล้วก็หางานบนพื้นที่สูงไม่ได้ เขาก็ต้องมาพึ่งพาทางานที่เขาถนัด ผลกระทบของการพัฒนาอีกอย่างคือ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตอนนี้ปัญหาที่มีมาก เช่น การค้ายาบ้า การใช้สารเคมี ขยะบนพื้นที่สูง โดยก่อนหน้านี้เขาเคยใช้แต่พวกธรรมชาติ เช่น ใช้ใบตองห่อของพอทิ้งโยนในบ้านหมูก็นิยมนิยบ ร้อย แต่ใช้ถุงพลาสติกที่ซื้อมาจากตลาดพอทิ้งไปก็เกิดการเน่าเปื่อย เมื่อหมูไปกินก็เกิดการแพร่ระบาดไปทั้งหมู่บ้าน พอฝนตกน้ำชะล้างไปสู่เบื้องล่าง ซึ่งเป็นผลของปัญหาที่ว่าชาวเขาก่อให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อม

ประเด็นที่ ๓ เป็นปัญหาอีกเรื่องที่น่าเป็นห่วงคือ การปรับตัวของชาวเขา สมัยก่อนเขามีการสะสมภูมิปัญญาในทุกเรื่อง อย่างเรื่องการปกครองก็เช่นกัน ผมเป็นนักวิจัยประจำเผ่าเข้า ตอนเข้าไปแรก ๆ ทราบว่าเขามีการห้ามผู้หญิงกับผู้ชายที่ไม่ใช่สามีภรรยาถ้านั่งเก้าอี้เดียวกัน ผมก็คิดว่าทำไมจำกัดสิทธิกันมากขนาดนั้น ตอนหลังอยู่ไปก็พบว่าเขาฉลาด เพราะว่าหมู่บ้านเข้าเป็นครอบครัวขยาย หากไม่ทำอย่างนั้นสงสัยจะยุ่งเพราะไม่รู้ว่าเป็นลูกใคร อีกประเด็นอย่างเช่น ทำไมต้องเลี้ยงผี เป็นเรื่องงมงาย แต่จริง ๆ แล้วผมคิดว่าไม่ใช่เป็นเรื่องงมงาย เพราะคนเจ็บป่วย เขาทราบว่าต้องกินอาหารดี ๆ เพราะฉะนั้นก็ต้องไปฆ่าหมูให้ผู้ป่วยกิน ส่วนทางด้านจิตใจก็มีการเชิญหมอผีมาทำขวัญ แล้วเชิญคนอื่นมาเลี้ยงค่าง ๆ เหมือนเป็นการเชื่อมใจของเรา การปกครองก็เช่นกันก็ใช้ผีเป็นตัวควบคุมทางสังคม แต่ที่นี้เราไปสอนสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่เขาจึงทำให้เกิดความขัดแย้งกัน บางทีวิทยาศาสตร์

สมัยใหม่สอนว่า อย่าไปเชื่อเรื่องผิงมาย จึงเกิดปัญหาขึ้นมา อันนี้เป็นผลกระทบจากการพัฒนา ผมคิดว่าถ้าผู้วิจัยครอบคลุมประเด็นเรื่องนี้ก็จะดี

อาจารย์พูดถึงว่าอาจารย์จะประเมิน ผมเคยใช้ได้ผล โดยต้องดูถึงความยั่งยืนของโครงการ ด้วย จากประสบการณ์ของผมเห็นว่า ยังมีอีกโครงการหนึ่งซึ่งเป็นของอาจารย์สินธุ์ คือโครงการให้ชาวบ้านปลูกแนวหญ้าเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินจนได้รับรางวัลมาเรียบร้อยแล้ว ซึ่งตอนนี้หายไปหมดแล้ว เพราะชาวบ้านขุดทิ้ง อันนี้ต้องดูความยั่งยืนด้วย โครงการแต่ละโครงการมีความยั่งยืนเพียงไร อาจารย์เป็นห่วงเกี่ยวกับเรื่องที่จะใช้เครื่องมืออะไร จากประสบการณ์ที่เคยทำมา คิดว่าใช้เครื่องมือ people participation คือการเชิญชาวเขาแต่ละกลุ่มเข้ามาแล้วสอบถามว่า รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งต่าง ๆ จะได้ผลเร็ว

มาถึงบทสรุป ผมค่อนข้างจะเป็นห่วงอาจารย์มาก เพราะว่าอาจารย์บอกว่าจะทำเรื่องชาวเขาจริง ๆ แล้วชาวเขาเผ่าเดียวก็แทบจะแย่แล้ว ชาวเขาทั้งหมดก็ ๕ เผ่า แต่ละเผ่าก็มีความหลากหลายกันมากเลย มีวัฒนธรรมการมอง วิธีคิดที่ต่างกัน แต่ละเรื่องจะคิดไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นผมค่อนข้างจะเป็นห่วง นอกจากนี้สภาพแตกต่างกันในพื้นที่ เช่น เชียงราย คิดว่ามีปัญหามากกว่าเชียงใหม่ เพราะเชียงรายอยู่ชายแดนมีประชากรแน่นหนากว่า ซึ่งเป็นปัจจัยประการหนึ่ง อย่างที่ทำสองข้างจังหวัดตากซึ่งอาจารย์ได้พูดถึงก่อน ชาวเขาที่นี่ดูเหมือนจะห่างไกลอยู่มากถ้าเทียบเชียงใหม่ โดยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะต่างกันมาก

อีกประการหนึ่ง สถานการณ์ชาวเขาคอนนี้รวดเร็วมาก หลายหมู่บ้านมีโทรศัพท์ วิทย์ โทรศัพท์มือถือ เพราะฉะนั้นการติดต่อสื่อสารค่อนข้างจะรวดเร็วกว่าที่เราคิดไว้ เขาไม่ใช่ได้รับอิทธิพลจากเฉพาะสิ่งที่เราไปให้เท่านั้น จากโทรศัพท์ จากข่าวลือ จากโทรศัพท์มือถือ อะไรต่าง ๆ มันเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ผมจึงขอเสนอว่าอาจารย์น่าจะหา model เล็ก ๆ กว้าง ๆ ได้ครอบคลุมเพื่อจะได้เข้าใจเป็น case study และเป็นแนวทางกับนักศึกษาท่านอื่นต่อไป

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม
ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุริยา รัตนกุล
(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

มีข้อ comment ๒ ข้อดังนี้

๑. ท่านอาจารย์ณรงค์พูดถึงการประเมินโครงการมาก รู้สึกว่าเป็นจุดที่ท่านให้ความสำคัญมาก จึงคิดว่าน่าจะมีการประเมินโครงการอีกมุมมองหนึ่งคือมุมมองของพวกชาวเขาเอง พวกเขาประเมินสิ่งที่เรานำไปให้เขาว่าอย่างไร อย่างน้อยที่สุดก็มีพวกชาวเขา ๓ ระดับที่เราน่าจะทำได้ อย่างเช่น

๑) เผ่าม้งก็มีคนเรียนสูงถึง P.H.D. ทั้งที่ประเทศฝรั่งเศสและประเทศออสเตรเลีย พวกนี้จะเป็นนักวิชาการชั้นสูงที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของโลกที่น่าจะมีการอนุรักษ์ไว้ ตามความเห็นของเขา

๒) ที่ไม่ได้เรียนสูงถึงเพียงนั้นก็มีพวกที่จบ ปวช. ปวส. อยู่มากมาย หรือที่เขาเรียนมหาวิทยาลัยพ่ายัพ ก็มาก พวกนั้นก็อาจจะให้ความคิดอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เขาคิดว่าเราเอาไปให้เขานั้นว่าเป็นอย่างไร

๓) พวกกรากหญ้า คือไม่มีการศึกษาแต่มีความรู้เรื่องของตนเองอย่างมากมาย ลึกซึ้ง ยกตัวอย่างเช่น กำนันบือ ขจรศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นชาวละว้าอยู่ที่บ้านปากแต้ ซึ่งมีความซาบซึ้งวัฒนธรรมละว้ามาก และพยายามทุกทางที่จะรักษามันไว้ถึงขนาดเปิดพิพิธภัณฑ์ที่บ้านปากแต้ วนให้มหาวิทยาลัยมหิดลไปเปิดพิพิธภัณฑ์ให้เขา

คนสามพวกนี้น่าจะได้รับฟังความคิดเห็นของเขาบ้างว่า การประเมินผลมันน่าจะเป็นอย่างไร มันควรจะเป็นอย่างไรที่เป็นอยู่หรือไม่

๒. ฉะนั้นคิดว่าการพิจารณาชาวเขา แล้วขีดเส้นกรอบลงไปว่า ๖ เผ่า ๘ เผ่า อันนี้บางทีก็จะได้ไม่ได้ตามที่ต้องการเท่าไร เพราะว่าเมื่อศึกษาชาวเขาไปมาก ๆ เราจะพบว่า เขามีเผ่าคู่เคียง ไม่รู้ว่า จะเรียกว่าอะไร เผ่าคู่เคียงอย่างละว้ากับกะเหรี่ยงนี้ไปด้วยกันตลอด ถ้าเราเกิดอ่าน literature เกี่ยวกับละว้าก็ต้องเจอกะเหรี่ยง อ่าน literature เกี่ยวกับกะเหรี่ยงก็ต้องเจอละว้า แล้วพิจารณาวัฒนธรรมของสองเผ่าภาษาคำต่างกัน แต่เนื้อหาไม่ต่างกัน อย่างเพลงที่กะเหรี่ยงร้อง เหมือนกับเพลงที่ละว้าร้อง แต่ว่าเปลี่ยนภาษาเท่านั้น มันก็น่าสนใจที่จะวิจัยให้พบว่า มีเผ่าคู่เคียงเช่นนี้คู่กันอีกหรือไม่ ทั้งละว้าและกะเหรี่ยงต่างก็ทำนาเหมือนกัน เพราะฉะนั้นน่าจะวิจัยไปให้ละเอียดอย่างนั้น เราอย่ามาตีกรอบว่า ๖ เผ่าหรือ ๑๒ เผ่าตามที่รัฐบาลกำหนดให้เลย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

(ผู้ทรงคุณวุฒิ กระทรวงสาธารณสุข)

ผมมีข้อที่จะถาม ดังนี้

ประการแรก ผมคิดว่าคำจำกัดความมีความสำคัญเหลือเกิน เราเริ่มต้นจากการที่เราไม่กำหนดคำจำกัดความให้ชัดทำให้มันแตกกระจายไปมาก ผมเข้าใจว่าชาวเขาเป็นส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อย แต่เราตั้งชื่อโครงการนี้ว่าชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมันก็เหมือนกับว่า มี ๒ กลุ่มนี้ เป็นคนละกลุ่มกัน ที่จริงถ้าจะเอาให้สั้นก็ชนกลุ่มน้อยก็คือชาวเขาอยู่แล้ว แต่ถ้าจะเน้นชาวเขาก็ชาวเขา และชนกลุ่มน้อยอื่น อันนี้น่าจะทำให้เข้าใจชัดและถูกต้องยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เรื่องของการศึกษา ผมฟังมาตั้งแต่เมื่อวานผมมีความรู้สึกอันหนึ่งไม่ทราบ ว่าถูกต้องหรือไม่ คือ นักวิจัยจะมี bias คือเมื่อมองชนกลุ่มน้อยจะมองด้วยความเห็นใจและเข้าใจ เช่น จะใช้คำว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ทั้งที่หลายกรณีผมคิดว่า มันเป็นอวิชชาชาวบ้าน แต่เราก็พยายามเชิดชูอะไรต่าง ๆ ซึ่งอันนี้มันอาจไม่เป็นประโยชน์ต่อเขา ในขณะที่ถ้ามองกราฟภาพจะมองในลักษณะที่เป็นปฏิกิริยา มองลักษณะที่เรียกว่า "ระแวงสงสัย" ระแวงในลักษณะที่เรียกว่าไม่ไว้ใจ ผมคิดว่าคุณสมบัติที่สำคัญของนักวิชาการคือ ความตรง ความเที่ยงตรง พอมี bias แล้วมันจะทำให้สิ่งต่าง ๆ คลาดเคลื่อนไปหมด

แต่อย่างไรก็ตาม การนำเสนอจะมีการผสมผสานระหว่างนักวิชาการและผู้มีประสบการณ์ แต่ผมคิดว่าบาง study อาจจำเป็นต้องให้สองฝ่ายวิจัยร่วมกัน เพราะถ้าหากว่าแยกกันอย่าง paper ของอาจารย์ณรงค์ แต่สุดท้ายแล้วพอพิมพ์ออกมา ก็จะเป็น paper ของอาจารย์ณรงค์ ก็จะถูกอ้างอิงต่อไป ในขณะที่ข้อสังเกตของอาจารย์บางคนก็จะไม่มีใครไปอ้างอิงทั้ง ๆ ที่ผมคิดว่าหลายเรื่องเป็นข้อคิดเห็นที่ให้มุมมองจากประสบการณ์ ๒๐ ปีที่ตีมาก แต่ว่าจะไม่ถูกอ้างอิง แล้วการอ้างอิงก็จะคลาดเคลื่อนต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นข้อสังเกตประการหนึ่ง

ผมกลับไปที่คำนิยาม อย่างเมื่อวานที่ท่านอัยการมาพูดถึงอาจารย์วันนอร์ ซึ่งเป็นประธานรัฐสภา แล้วเห็นว่ามุสลิม ๔-๕ จังหวัดภาคใต้ไม่ถือเป็นชนกลุ่มน้อย ถ้าเป็นชนกลุ่มน้อยแล้วท่านจะมาเป็นประธานรัฐสภาได้อย่างไร ซึ่งอันนี้เป็นการตีความซึ่งผมไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะว่าที่อาจารย์วันนอร์ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยขึ้นมาเป็นประธานรัฐสภาได้ เป็นความอารยะของประเทศไทย มันไม่ใช่เป็นความผิดที่เราไปบอกว่าเขาเป็นชนกลุ่มน้อยอย่างนี้เป็นต้น

รายงาน ๒ ฉบับก่อนหน้านี้ ผมขอให้ความเห็นว่า เริ่มต้นจาก paper ของอาจารย์กุล ชัดเจนว่าท่าน specific เลยว่าท่านทำเรื่องชาวเขาทำให้มันมุ่งตรงไป ทำให้ขอบเขตของการศึกษามันชัดเจน แต่แม้จะชัดเจนอย่างไรก็ตาม คำว่า "ชาวเขา" คำเดียวมันครอบคลุมอะไรต่าง ๆ มากมาย มันก็จะทำให้มีปัญหาอีกมาก เมื่อเราศึกษาภาพรวมจะทำให้การมองภาพมันเบลอไปหมด ในขณะที่ paper ของอาจารย์สมบูรณ์ ทั้งชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอันนี้ยังเบลอไปใหญ่ เพราะฉะนั้นผมคิดว่า ต้องมีความชัดเจนว่าเราจะศึกษาอะไร เรื่องการตีความของข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาครั้งนี้ต้องระมัดระวังมาก เพราะว่าเราในฐานะนักวิชาการเวลาที่ไปมองเราอาจไม่ได้จับเรื่องชาวเขามาเป็นเวลานานไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ทำให้การตีความมันมีปัญหามาก ตัวอย่างเช่น อย่างที่เมื่อเช้าผมคุยกับคุณหมอกัมมาแล้ว ถึงเรื่องการสูบบุหรี่ พอให้เขาเลิกสูบบุหรี่ก็ทำให้เกิดมาเลเรีย ดังข้อสงสัยอย่างนี้ผมคิดว่าเป็นปัญหามาก เพราะมาเลเรียยุ่งมันกัดทั้งนอกบ้านในบ้าน มันไม่เกี่ยวหรือครับเรื่องสูบบุหรี่ไม่สูบบุหรี่ อย่างนี้เป็นต้น แต่ถ้าในที่สุดไปค้นพบความจริงก็โอเค แต่ถ้าไม่ค้นพบก็จะเป็นการขยายความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนออกไปเรื่อย ๆ หรืออย่างที่บอกว่าคนชาวเขาไม่ได้เป็น TB แต่ตอนนี้ TB กันมาก จากข้อมูลที่ผมมี TB เป็นโรคของชาวเขาแต่ไหนแต่ไร แต่ตอนนี้มันมากขึ้นเพราะเอคส์มันแพร่หลาย แล้วเอคส์มันทำให้ภูมิคุ้มกันต่ำ และในประเทศไทยหรือประเทศที่

กำลังพัฒนาทั่วโลก TB วัณโรคจะเป็นโรคที่มากับเอดส์ ๔๐-๖๐ % เพราะฉะนั้น การเพิ่มขึ้นอันนี้เป็นธรรมดา ดังนั้นข้อมูลที่บางทีเราไปจับมา แล้วเราไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ ทำให้การตีความมันคลาดเคลื่อน พอเป็น paper ออกมาก็จะถูกอ้างอิงต่อไป ซึ่งจะมีปัญหาทำให้เป็นการขยายความผิดพลาดออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น หรือการที่บอกว่าชาวบ้านหรือชาวเขาไม่ได้เป็นโรคความดันโลหิตสูง แล้วทำไมตายด้วยโรคหัวใจมาก ข้อมูลก็คือว่าชาวบ้านที่อยู่ในที่ห่างไกล มรณบัตรก็จะถูกวินิจฉัยโดยแพทย์ประจำตำบล หรือกำนันไม่ใช่โดยผู้มีความรู้ เพราะฉะนั้นพออยู่ ๆ ตายก็บอกว่าหัวใจวาย เพราะฉะนั้นต้องสรุปว่า โรคหัวใจซึ่งจริง ๆ มันไม่ใช่ มันตายด้วยสาเหตุอื่นอะไรได้อีกมากมาย แต่มันจะมารวมกันตรงนี้ รวมว่าเป็นโรคหัวใจซึ่งทำให้ข้อมูลออกมาถูกตีความคลาดเคลื่อนได้อีกมาก เพราะฉะนั้นต้องระวัง ที่จริงมีตัวอย่าง อีกมากมาย แต่ผมขอยกแค่นี้ก่อน

สุดท้ายก็ขอพูดถึง paper ของอาจารย์สมบูรณ์ ผมคิดว่าที่จริงอาจารย์สมบูรณ์หารายงานได้ตั้ง ๘๐ ฉบับ ถือว่าน่าชื่นชมมาก แต่ว่าอาจารย์สุวรรณวิจารณ์ไปแล้วบอกว่า ควรจะคิดว่าอันไหนที่เป็นเรื่องของความรู้ เราเอาของเก่าอย่างไรก็ได้ อย่างของอาจารย์สินธุ์พูดถึง paper ตั้งแต่ปี ๑๙๖๐ กว่า ๆ แต่ถ้าเป็นเรื่องข้อมูล ถ้าเราต้องการทราบสถานการณ์ปัจจุบันก็ต้องใช้ข้อมูลที่มันใหม่ ผมขอเรียนแหล่งข้อมูลที่คิดว่าเป็นประโยชน์ เพราะว่าชาวเขาส่วนใหญ่ก็ยังมีปัญหาเรื่องโรคติดเชื้อนี้มาก โรคติดเชื้อที่สำคัญที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเขาอันหนึ่งคือ ไปกินหมูป่าดิบ ๆ ก็จะเป็นโรคกินโนลิฟหรือว่าโรคติดเชื้อต่าง ๆ จะมีอยู่ในรายงาน "เฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์" ซึ่งก็ทำมากกว่า ๒๐ ปีแล้วต่อเนื่องมาทุกสัปดาห์ ซึ่งถ้าไปค้นตรงนั้นก็จะได้ข้อมูลมากมาย แต่ผมดู ๘๓ รายการ แล้วจะไม่ได้อ้างอิงถึงรายงาน "เฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์" ทั้ง ๆ ที่มันมีมาก อย่างเรื่องมาเลเรียมี ๘๓ รายการจะไม่มีวารสารมาเลเรียอยู่เลยทั้งที่วารสารมาเลเรียก็ออกมาหลาย ๑๐ ปีแล้ว และจะมีข้อมูลมาเลเรียชาวเขาอยู่มากเป็นต้น บทความเกี่ยวกับสุขภาพชาวเขาจะมีประปรายอยู่ในรายงานประชุมวิชาการประจำปีของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งจัดติดต่อกันมาหลายปี ปีหนึ่งก็มี ๒๕๐ - ๓๐๐ แต่มี paper พวกนี้ประปราย อันนี้ก็ไปดูจากบทที่เขาคัดย่อไว้ คงจะ test ข้อมูลต่าง ๆ นี้ได้มาก แล้วก็จะมีการเกี่ยวกับบุคลากรหรือว่าประชาชนบนพื้นที่สูงกระจายอยู่ตามกรมต่าง ๆ อย่างกรมอนามัยหรือกรมควบคุมโรคติดต่อก็มีอันนี้ก็แหล่งควบคุมข้อมูลที่สำคัญ

ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งผมตรวจสอบดูใน ๘๓ รายการแล้ว ไม่มีข้อมูลเหล่านี้ก็ขอเรียนข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณอุทัย ธรรมศาล

(ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์)

ผมเป็นทั้งผู้ร่วมงานและเป็นทั้งภาครัฐในส่วนหนึ่ง อยากจะเรียนเพื่อทบทวนในตอนแรก ว่า มีข้อมูลบางตัวอย่างเพิ่มเติม เช่น ไร่เลื่อนลอย ไร่เลื่อนลอยเป็นการทำไร่ของชาวเขาที่มีการเคลื่อนย้ายซึ่งมีผลกระทบต่อระบบภาวะสิ่งแวดล้อม อันต่อมาที่ท่านผู้วิจารณ์คนแรกว่า จังหวัดสระบุรีน่าจะเป็นจังหวัดที่ ๒๑ อันนี้ก็เรียนตรง ๆ ว่า ชาวเขาตรงนั้นไม่ตรงกับลักษณะรูปแบบที่เราจัดเป็นกลุ่มที่ควรดำเนินการพัฒนาสงเคราะห์หรือเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะเป็นลักษณะเคลื่อนย้ายลงมาข้างล่างก็คงไม่นับ เมื่อพูดถึงภูมิปัญญาชาวเขาหรือชาวบ้าน อันนี้ก็เห็นว่า อย่างที่ท่านบอกว่ามันมีทั้งดีทั้งเสีย แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เรามองผมอยากชี้จุดที่มีภูมิปัญญาชาวบ้านหรือชาวเขาอยู่ คือหมอกที่ถูกทำลายไปมาก แล้วก็เรื่องสมุนไพรชาวเขาก็เป็นสิ่งที่มีความอยู่ น่าจะหยิบขึ้นมาซึ่งทาง สาธารณสุขรู้สึกว่าจะน่าจะพูดถึงแต่ก็ไม่ได้ไปขยายผลเท่าไร แต่บนภูเขาที่ใช้มาก ตรงนี้น่าจะไปแทนยาเราได้ ตอนนี้เรากำลังประหยัทยาอยู่แล้ว แล้วก็มามองถึงจุดดีและจุดด้อย ตรงนี้เรียนตรง ๆ ว่าเป็นจุดที่น่าหยิบมาพิจารณาในเรื่องของชาวเขา ซึ่งหมอกก็มาไล่ไล่ให้ไว้ เรื่องหมอกผิ ผมขอเพิ่มว่าผิของชาวเขาคือบรรพบุรุษ แต่ผิของเราคือภูตผี นี่ก็ตัวนิยามใกล้ ๆ ที่เราเอามาอ้างกันมันคลุมเครือจึงทำให้เกิดการเข้าใจผิด

อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องปัญหานโยบาย เรื่องความคุ้มค่าของใครอันนี้ก็เห็นด้วยว่าทุกวันนี้ภาครัฐลงไปและเอกชนลงไปก็ตาม ไม่แน่ใจว่าคุ้มค่าของชาวเขาหรือคุ้มค่าของเรา เรื่องการดำเนินงานที่ผ่านมาค่อนข้างจะโบราณ เพราะเราใช้มติคณะรัฐมนตรี ปี ๓๒ ถึงแม้ปรับปรุง ๓๕ ก็ยังเหมือนเดิม ซึ่งก็น่าจะเปลี่ยน ปัจจุบันกรมประชาสงเคราะห์กำลังกำหนดนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาในรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งถ้าการวิจัยคราวนี้ออกผลมาคงจะช่วยภาคราชการได้อย่างเต็มที่ เรื่องถั่วแดง อันนี้ผมเห็นด้วยว่าพฤติกรรมของนายทุนมีมากมาย ระบบนายทุนครอบงำ เช่น นำไก่ทิ้งทะเล ในขณะนี้คนของเรายังอดอยากและยุคนี้ยุค IMF ถ้ามีไก่ตรงนั้นอยู่ปานนี้เราก็คงพอมีกิน นี่เป็นความเลวของมนุษยชาติ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

แพทย์หญิง สุวรรณา วรรณิน

(ผู้อำนวยการกองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข)

คิดว่าที่พูดไปในเมื่อเช้า สองเรื่องก็น่าจะนำมารวมด้วยกัน แล้วลองดูว่าจะมาแยกแยะในหัวข้อย่อยได้อย่างไรบ้าง เพราะรู้สึกว่ามันไปด้วยกันคือ อันหนึ่งเป็นพฤติกรรม อีกอันหนึ่งเป็นเรื่องระบบการให้บริการ จึงอยากให้รวมและแยกออกมาอีกทีหนึ่งจะดีกว่า

อีกเรื่องหนึ่งที่อาจารย์ณรงค์พูดถึงว่า ในเรื่องที่ต่างคนต่างทำ อันนี้ไม่ใช่เฉพาะเรื่องชาวเขาอย่างเดียว ประเทศไทยนี้ทุกเรื่องต่างคนต่างทำ แล้วก็ทำไปคนเดียว เพราะฉะนั้นลุยคนเดียวเพื่อให้มันเกิดความครอบคลุม พอมาทำงานในด้านคุณภาพ มันทำคนเดียวไม่ได้ ที่จริงชอบทำงานที่มาผสมผสานกันเพื่อที่จะไม่เหนียวมาก เพราะทำคนเดียวเหนื่อย ทำด้วยกันได้ลดทรัพยากร ลดอะไรต่ออะไรไปได้มาก ที่จริงอยากทำด้วยกันหลายเรื่อง และอีกอย่างคือถ้าเราทำคนเดียวเราไม่รู้ไม่รอบ เพราะฉะนั้นถ้าสมมติเราไม่รู้รอบเราก็รับชนะ ตอนนี้เราไม่ชนะสักทีไม่ว่าจะกลุ่มไหนดีไม่แตกสักที เพราะว่าเราไม่รู้ไม่รอบ ดังนั้นถ้าเราทำงานด้วยกันคงไปได้ดีกว่านี้ สำหรับสุขภาพของชาวเขา อย่างที่อาจารย์ณรงค์ต้องการให้ชาวเขาเป็นอย่างไร หน้าตาเขาจะเป็นอย่างไร จะต้องแต่งตัวอย่างไรหรืออย่างเดิมแล้วบ้านจะอยู่อย่างไร ซึ่งอันนั้นก็อยากจะเห็นอย่างนี้เหมือนกัน ในบ้านเราไม่อยากจะเห็นเขาเป็นชาวเราทั้งหมด

ในเรื่องนโยบายของรัฐที่ไม่ชัดเจน เช่น จังหวัดสระบุรีไม่สามารถจัดเป็นชาวเขาได้แต่ในฐานะที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบในเรื่องการให้บริการ เรามีความลำบากใจและยุ่งยากมากกว่ามันอยู่นอกระบบ แต่ว่าเวลามาใช้ทรัพยากรมาใช้ทรัพยากรในระบบ เพราะฉะนั้นมีปัญหาพอสมควรในการที่ให้บริการคือ ในด้านสิทธิมนุษยชนเราไม่เคยแยกโดยเฉพาะจังหวัดชายแดน เราให้บริการพวกที่ข้ามมาจากฝั่งโน้นมากอยู่แล้ว แล้วเราก็ไม่เคยได้พูดจาอะไรกันเลย แต่ว่าพอมมาถึงจังหวัดสระบุรีก็คิดว่าเราจะทนไม่ไหวอยู่แล้ว เพราะมันเป็นจำนวนหมื่น แล้วโรงพยาบาลพระพุทธบาทเป็นชาวเขานอนอยู่ทั้งโรงพยาบาล ชาวเขาแทบจะเข้าไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งซึ่งในภาคนโยบายของรัฐก็ไม่ชัดเจนว่าจะเอาอย่างไรกันแน่

ในเรื่องของความมั่นคงหรือในเรื่องต่าง ๆ ก็ยังไม่มีอะไรชัดเจน เพราะฉะนั้นครั้งนี้ในฐานะที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบเป็นบทสรุปท้าย จึงค่อนข้างหนักใจพอสมควร

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม**คุณมงคล จันทร์บำรุง****(สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)**

เรื่องการพัฒนาผมจะขอเสริมว่า เราจะทิ้งเขาไว้อย่างนั้นดีหรือไม่ จริง ๆ แล้วชาวเขาเขาก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในเมื่อเขารู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรก็เปลี่ยน ตัวอย่างง่าย ๆ สมัยก่อนเขาเชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บมาจากผีเขาก็เช่น ไหว้ผี แต่พอรู้ข้อเท็จจริงก็ค่อยหายไป เพราะฉะนั้นไม่ต้องเป็นห่วงเลย เขาก็พยายามปรับตัวเขา แต่ขอให้ข้อมูลที่ถูกต้องและไปในทางที่เขาเข้าใจ ทำความเข้าใจกับเขา ให้ข้อมูลในระบบที่เขาคิดได้ แล้วเขาจะเปลี่ยนแปลงเอง ชาวเขาเขาก็เปลี่ยนแปลงตัวเองตลอดเวลา เขาก็อยากมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนเราแน่ ๆ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม**ดร.สินธุ์ สโรบล****(สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ)**

ประเด็นแรก เรื่องงานพัฒนาชาวเขา ปัญหาได้เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาคือ ปัญหาพัฒนาไปแล้วจะได้อะไร ครึ่งนี้ไม่ห่วง แต่ห่วงปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอยู่ข้างหลัง บางทีคุยกับพี่น้องเขาก็บอกไม่รู้จะเอาอย่างไร หน่วยงานหนึ่งจะเอาแบบนี้อีกหนึ่งหน่วยงานหนึ่งจะเอาแบบนั้น

อีกประเด็นหนึ่งคือ เนื่องจากเป็นผู้ประสานงานของ สพจ. ด้วยจึงมองเห็นว่าชุดโครงการ review ครึ่งนี้ เนื่องจากว่ามีข้อมูลค่อนข้างมากพอสมควร อยากเสนอว่าเป็นไปได้หรือไม่ ที่จะมีฐานข้อมูลเรื่องของการตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยหรืออะไรก็แล้วแต่ คล้าย ๆ ว่าเป็น database ของชุดนี้ไว้ เนื่องจากว่า paper แต่ละอันมีข้อมูลมหาศาล จะรวบรวมข้อมูลอย่างไรที่จะได้ไม่ต้องทำซ้ำอีก นักวิจัยหรือนักวิชาการมักจะคิดจากกรอบที่ตัวเองมีแล้วก็อยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยที่มองไม่เห็นที่ชาวบ้านเป็นอย่างไร ป่าเป็นอย่างไร ดินเป็นอย่างไร น้ำเป็นอย่างไร สุขภาพเป็นอย่างไร แหล่งทรัพยากรเป็นอย่างไร ถ้าเกิดว่าชุดโครงการนี้สามารถสร้างเป็น database ขึ้นมาได้คนที่คิดงานสักเรื่องหนึ่งขึ้นมาแล้วพบว่ามีคนอื่นทำแล้วก็ดูว่า status ถึงไหนแล้วค่อยออกได้หรือไม่ ปัญหาขอขวดยุ่ไหน อันนี้เป็นปัญหาที่อยากเสนอ

**รายงานวิจัย เรื่อง "โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและข้ามชาติ"
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤตยา อาชวนิจกุล**

ดิฉันขอแบ่งการนำเสนอเป็น ๓ หัวข้อใหญ่

๑. เกริ่นทั่วไปก่อน

๒. จะพูดถึงเรื่องสาระที่มีการนำเสนอในตัวรายงานเอง และ

๓. จะพูดในสิ่งที่ต้องการพูดซึ่งจะเกี่ยวข้องกับรายงานบ้าง

ประเด็นที่หนึ่ง คือเกริ่น มันมีคำผิดซึ่งมีในเอกสารซึ่งค้นฉบับไม่ผิด ในย่อหน้าที่สองซึ่งเขียนว่า “มีปัจจัยประการหนึ่งซึ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน” พิมพ์เป็น “มีปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน” ความหมายก็ผิดไปมาก

รายงานทั้งหมดเป็นรายงานที่เน้นหนักไปในเรื่องชาวเขา ส่วนในเรื่องชนกลุ่มน้อยค่อนข้างน้อย ในรายงานที่กำลังจะเสนอต่อไปนี้อาจเป็นภาพที่ค่อนข้างตรงกันข้ามคือ อาจมีการเสนอเรื่องชาวเขาโดยตรง แต่อาจจะพูดถึงชนกลุ่มน้อยดูประหนึ่งว่าจะมากกว่าประเด็นซึ่งจะนำเสนอในเรื่องนี้ ซึ่งชื่อว่า “โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อย” เป็นเรื่องปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าโดยเปรียบเทียบกับประเด็นอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องที่ใหม่มากคือ เกิดขึ้นสักประมาณ ๒๐ ปี ถ้าเราจะกำหนดเวลากันจริง ๆ คือประมาณปี ค.ศ.๑๙๕๐ ประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๓ ซึ่งเริ่มมีปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขา เกิดพร้อมกับการนำเอาชนกลุ่มน้อยในประเทศและนอกประเทศ คนต่างชาติเข้ามาค้าบริการ ดิฉันอยากนำเสนอ ก่อนเข้าประเด็นที่สองว่า เราเสนออะไรไว้ในรายงาน (ฉายแผ่นใสแผ่นที่หนึ่ง) ทั้งหมดนี้เป็น outline ของตัวรายงานทั้งหมดที่จะพูดถึง มีทั้งหมด ๗ หัวข้อ ดิฉันจะไม่เข้าถึงรายละเอียดทั้งหมดนี้ เพียงแต่จะให้เห็นภาพว่า ตัวรายงานนั้นจะพูดถึงสภาพการณ์ของชาวเขา แล้วก็พูดถึงการค้าบริการในชนกลุ่มน้อยว่ามาจากไหนบ้าง ซึ่งจะเห็นว่ามาจากหลากหลายมีทั้งกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ กลุ่มซึ่งอยู่ในประเทศเองซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยสัญชาติ หรือพวกแรงงานหรือคนซึ่งอยู่ตาม camp หรือจากประเทศอื่นซึ่งไม่มีพรมแดนติดประเทศไทย

ส่วนกระบวนการค้าหญิงข้ามชาตินั้นจะยกตัวอย่างให้ฟังว่า ในกระบวนการนั้นมีการนำร่องอย่างไร ในกระบวนการนั้นมีธุรกิจค้าขายกันอย่างไร แล้วก็แถบข้อหมักมีการคาดประมาณจำนวนหญิงบริการชาวเขาและชนกลุ่มน้อย คือจริง ๆ แล้วเป็นการคาดประมาณจำนวนหญิงบริการซึ่งถือว่าไม่ใช่เป็นคนไทย ภาษาอังกฤษเรียกว่า NON THAI ภาษาไทยเรียกว่า “คนต่างชาติ” คนต่างดาวในที่นี้ซึ่งคุณหมอวิชัยท่านคงพูดประเด็นนี้ได้ดีกว่า ข้อมูลจะเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งดิฉันขออนุญาตไม่นำเสนอ

วัตถุประสงค์ที่นำเสนอทั้งหมดคือ เราต้องการจะรวมงานนี้เชื่อมต่อกันในสภาพงานเรื่องชาวเขาและงานเรื่องชนกลุ่มน้อย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก ในงานชาวเขาต้องขอขอบคุณงานวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขามาก ซึ่งได้ทำงานเรื่องนี้มาต่อเนื่องซึ่งสามารถทำให้เรานำเอกสารของท่านหลายฉบับมาต่อภาพตรงนี้ออกมาได้ ส่วนงานชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่มาจากการงานของดิฉันเอง เพราะเอกสารมากกว่าครึ่งเป็นเอกสารที่ตัวดิฉันเองและคณะผู้วิจัยร่วมทีมหลายคนทำในช่วง ๓-๕ ปีที่ผ่านมา สิ่งที่ดิฉันต้องการนำเสนอในการแลกเปลี่ยนกันในวันนี้ในระยะเวลาอันสั้น ดิฉันอยากนำเสนอในสองประเด็นหลัก คือ

ประเด็นที่หนึ่งคือ งานที่ทำนี้เป็นการประเมินสถานภาพองค์ความรู้หรือไม่ ดิฉันต้องการให้การประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เนื่องจากว่าเป็นข้อสัญญาซึ่งเรารับมาจาก สพจ. แต่ยังเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือความเข้าใจไม่ตรงกัน การตีความไม่ตรงกันจึงอาจทำให้มองว่างานที่ทำอยู่นี้อาจจะไม่ได้เป็นการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ ดิฉันมองว่าเราอาจตีความการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ได้ในวิธีการที่หลากหลาย การที่เราทำงานวิจัยแต่ละชิ้นมาต่อและพยายามวิเคราะห์ว่ามันดีไม่ดี ใช้วิธีวิทยาไม่ดี ล้าหลังไม่ครอบคลุม หรือว่าไม่ใช่อะไรนั้นก็เป็นการประเมินได้อย่างหนึ่ง แต่สิ่งซึ่งเรานำเสนอในที่นี้จะประเมินสถานภาพขององค์ความรู้ ภาพปรากฏการณ์ที่ได้จากองค์ความรู้ซึ่งเป็นระบบและบอกได้ว่าเหตุการณ์ปัจจุบันนี้หรือเหตุการณ์เรื่องนี้นั้นถึงขณะนี้มันเป็นอย่างไรบ้าง รายงานบอกอะไรเราบ้าง ในรายงานที่มีอยู่ในมือท่านจะบอกว่ามีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยถูกชักนำไปค้าประเวณีมากขึ้นงานวิจัยที่ document ไว้ มีภาพมีอะไรมากมาย มีการประเมินจำนวนว่ามีประมาณเท่าไรจากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาประเมินจำนวนได้ ในกลุ่มของชาวเขาเองพยายามสรุปสาเหตุของการที่ผู้หญิงชาวเขาไปค้าบริการในรายงานบอกไว้อย่างนี้ ซึ่งดิฉันจะบอกรายละเอียดภายหลัง ในกลุ่มชนกลุ่มน้อยไม่มีการบอกเรื่องนี้ไว้ชัดเจนอย่างตรงไปตรงมาเหมือนกลุ่มชาวเขาว่า อะไรทำให้เขาถูกชักนำมาค้าบริการ แต่ว่าทั้งสองกลุ่มในรายงานบอกอย่างชัดเจนตรงไปตรงมาตั้งแต่แรกแล้วว่า เป็นกลุ่มซึ่งเปราะบางเป็นเหยื่อกลุ่มใหม่ของกระบวนการค้าหญิง ในรายงานมีการวิเคราะห์ว่าทำไมผู้หญิงชาวเขาและชนกลุ่มน้อยจึงเป็นที่นิยมในตลาดค้าการมณบ้านเรามากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยสรุปแล้วจะเหมือนงานวิจัยอื่น ๆ หรือการศึกษาอื่นซึ่งศึกษาเรื่องกลุ่มด้อยโอกาสต่าง ๆ คงเหมือนกับแรงงานเด็ก แรงงานผู้หญิงก็คือกลุ่มเหล่านั้นจะเอาประโยชน์ได้ง่าย ปกครองได้ง่าย ไม่นี่ แต่ว่าเฉพาะประเด็นเรื่องของการค้าบริการประเวณีนี้จะมีเรื่องความต้องการ วัฒนธรรมทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้องบ้างก็คือ ทำไมตลาดการค้าการมณอยู่ได้ demand ของชายนักเที่ยว supply เกิดขึ้นเพราะมีผู้เที่ยว ดิฉันอยากขอเข้าไปในแผ่นใสที่ ๒ พูดถึงสาเหตุการเข้าสู่อาชีพการค้าบริการทางเพศของผู้หญิงชาวเขาซึ่งมีหลายข้อมากมาย ทั้งหมดนี้รวบรวมมาจากการงานวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขา คุณมงคลบอกว่ารู้สึกยังครอบคลุมไม่พอ ยังขาดไปเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจซึ่งพึ่งเงินสด แล้วก็ความต้องการของแต่ละเผ่า มันแตกต่างกันออกไป แต่ว่าอันหนึ่งที่ดิฉันอยากจะชี้ให้เห็นคือ ในรายงานมักจะพูดถึงวัฒนธรรมทางเพศที่ชายหญิงสามารถมีเพศ

เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

สัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของชาวเขาหลายเผ่าว่า เป็นสาเหตุที่สำคัญอันหนึ่งทำให้เกิดการชักนำผู้หญิงชาวเขาไปค้าประเวณี คิดฉันจึงตัดสินใจในรายงานโดยทำตารางสรุปเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมทางเพศเอาไว้แบ่งเป็นหัวข้อไว้ในนั้นชัดเจนว่า วัฒนธรรมในแต่ละเผ่ามีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันอย่างยิ่ง

สิ่งหนึ่งที่ฉันพูดไว้ในรายงานชัดเจนก็คือว่า การที่เราพยายามวิเคราะห์ว่าวัฒนธรรมทางเพศเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงชาวเขาถูกชักนำมาค้าบริการมากขึ้น คิดฉันคิดว่าเราอาจให้ความสำคัญกับมันมากเกินไป เพราะในข้อเท็จจริงนั้นแม้แต่ในวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยงซึ่งเป็นวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวชัดเจน งานวิจัยของตัวเองของฉันเองและของหลายแห่งคือขององค์กรพัฒนาเอกชนอีกหลายแห่งก็ตรงกันว่า มีผู้หญิงกะเหรี่ยงถูกชักนำมาค้าบริการมากขึ้น ตรงนี้ฉันอยากเรียนว่าเวลาเราศึกษาเรื่องการค้าบริการก็ให้หรือศึกษาเรื่องการค้าประเวณี เรามักจะศึกษาเฉพาะเรื่องที่ supply เวลาเราพูดถึงเครือข่ายของอุตสาหกรรมกามารมณ์ในประเทศไทยจะมี ๓ กลุ่ม ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องอันหนึ่งคือฝ่าย supply อีกอันหนึ่งคือ demand อุปสงค์ อุปทานซึ่งเป็นความต้องการ และการที่เราต้องเอาของมาส่งให้ถูกต้องตามความต้องการ ถ้าเราดูหรือศึกษาเฉพาะที่ผู้หญิงด้อยโอกาสหรือผู้หญิงเองหรือตัว supply คือตัวชุมชนที่เปราะบาง ผู้หญิงด้อยโอกาส คิดฉันมองว่าเราศึกษาภาพไม่ครบ แล้วงานวิจัยตลอดมาให้ความสำคัญกับอันนี้มาก ซึ่งฉันคิดว่าน่าจะเลิกให้ความสำคัญได้แล้ว การให้ความสำคัญที่น้อยลงไปก็คือเรื่องอุปสงค์เรื่อง demand เรื่องผู้ชาย ซึ่งให้ความสำคัญกันมากขึ้นหลังจากที่มีประเด็นเรื่องเอดส์เข้ามาในประเทศ เข้ามาในประชาคมโลกนี้

ประเด็นเรื่องพฤติกรรมทางเพศ ประเด็นเรื่องเที่ยวก็เป็นประเด็นสำคัญที่นำมาศึกษามากขึ้น ส่วนกลุ่มผู้แสวงหาผลประโยชน์ก็ศึกษาาก แต่ก็มีคนพยายามจะศึกษากระบวนการค้าหญิงและเด็กมีทั้งคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นนายหน้าหรือเจ้าของสถานบริการ แม่ควา ค้ารวจ พวกนี้เกี่ยวข้องโดยตรง ส่วนผลประโยชน์อ้อม เช่น พ่อแม่ในกรณีขายลูก นายหน้ารายย่อยในหมู่บ้าน ผู้รับจ้างขนร่อนธนาคาร และนโยบายของรัฐ จริง ๆ มีมากกว่านี้ เช่น โรงแรมหรือธนาคารซึ่งให้เงินกู้แล้วก็สร้างสถานเริงรมณ์ขึ้นมา ซึ่งสถานเริงรมณ์ระดับสูงบางแห่ง ๓๐๐-๕๐๐ ล้าน แต่ธนาคารก็มีส่วนเกี่ยวพันพวกนี้ ร้านค้ารอบ ๆ ก็เป็นฝ่ายที่ได้ประโยชน์จากการที่เกิดขึ้น ร้านขายทองจะขายดีมากในแถบพหุวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งเศรษฐกิจดี เพราะว่าผู้หญิงที่ทำงานด้านนี้ก็ชอบที่จะสะสมทอง ดังนั้นจะมีคนที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมมาก อันหนึ่งก็คือนโยบายของรัฐ ซึ่งไม่ค่อยมีการศึกษาโดยตรงนัก คิดฉันมองว่านโยบายของรัฐส่วนหนึ่งมีลักษณะส่งเสริมทางอ้อมให้เกิดตลาดการค้ากามารมณ์และทำให้กระบวนการชักนำแล้วก็แสวงหาผลประโยชน์จากผู้หญิงและเด็กในเรื่องนี้

เพราะฉะนั้นบทสรุปในเรื่องนี้ของคิดฉันก็คือ คิดฉันไม่เสนอให้ทำงานวิจัยเรื่องนี้ ในเรื่องชาวเขากับโครงการอันนี้ต่อไปไม่ต้องมีการทำวิจัยอีกแล้ว คุณไม่ต้องศึกษาผู้หญิงชนกลุ่มน้อย ไม่ต้องเข้าไปในชาวเขาว่าเขาเป็นอย่างไร เพราะข้อมูลที่มีอยู่พอเพียงที่จะตอบปัญหาแล้วว่าสังคมชาวเขาก็

คือ สังคมชนกลุ่มน้อยก็ดี สังคมที่ไหนก็ดีที่เป็นสังคมเปราะบาง คุณไม่สามารถที่แพ้โลหะจริดของกระบวนการที่จะเข้าไปชักนำผู้หญิงออกมา เขามีกระบวนการซับซ้อนและใช้ทุกวิถีทางที่จะชักนำคนออกมาค้าบริการ สิ่งที่คุณต้องทำหรือนักวิจัยต้องทำก็คือ เราต้องกลับมาทำวิจัยเรื่อง demand ให้มาก ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับตัวผู้หญิงชาวเขาและชนกลุ่มน้อย เราต้องกลับมาดูกลุ่มผู้แสวงหาประโยชน์ให้มาก เราต้องมาดูเรื่องข้อบังคับ การบังคับใช้ประโยชน์ เพื่อที่จะทำให้ scale ของกระบวนการมันลดตัวลง คือจะทำให้มันหายไปเลยเป็นเรื่องของความฝัน เพราะฉะนั้นงานวิจัยเฉพาะประเด็นนี้ ไม่ได้เขียนไว้แต่ฉันเสนอว่าไม่มีความจำเป็นต้องศึกษาต่อ แต่ว่าฉันเห็นว่าสำหรับการประเมินสถานภาพองค์ความรู้เรื่องสถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขามีความ จำเป็นต้องเอาประเด็นนี้เข้ามา เพราะตัวอย่างนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดกว่าเรื่องอื่นในประเด็นเรื่องแรงงานอื่น ๆ ว่า ชุมชนชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นชุมชนที่เปราะบางและแสวงหาผลประโยชน์ได้ง่าย เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราควรคิดคือว่า นโยบายที่มันเป็นองค์รวมที่เราจะจัดการเรื่องนี้ควรจะควรจะต้องทำอย่างไร แล้วเราไปเอาศักยภาพ เวลา เงินทอง ไปทุ่มทำวิจัยในเรื่องนั้นมากกว่า ภาพนี้เป็นเพียงแต่ภาพที่เข้ามาเสริมต่อองค์ความรู้รวม ฉันจะกลับเข้ามาในประเด็นเดิมที่ว่า อันนี้เป็นการประเมินสถานภาพองค์ความรู้หรือไม่ เรามีเอกสารทั้งหมด ๑๗ เรื่อง ฉันเชื่อว่าใน ๑๒ รายการนี้ จริง ๆ ๑๑ เพราะรายงานที่ ๑๒ เป็นบทสังเคราะห์ เราให้ภาพรวมได้ในสถานภาพองค์ความรู้ว่า ขณะนี้เรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเด็นเรื่องสุขภาพก็ดี ในประเด็นเรื่องการศึกษาที่ดี ในประเด็นเรื่องกฎหมายก็ดี เรื่องสิทธิต่าง ๆ ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ประเด็นเรื่องการใช้แรงงาน การออกมาใช้ประโยชน์ เห็นภาพและเพียงพอแล้วที่จะตอบคำถาม ในระยะเวลางานซึ่งทำอยู่นี้ทั้งหมดประมาณ ๖ เดือน กับแรงงานที่ออกมานี้ ฉันมองว่าสามารถตอบคำถามเรื่องการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ ถ้าเราดูว่าองค์ความรู้เป็นภาพรวม ไม่ได้ไปแยกย่อย ๆ ว่า ในแต่ละ paper แต่ละรายงานมันจะตอบปัญหาเรื่ององค์ความรู้ได้อย่างไร แล้วฉันเองก็อยากกลับมาว่าเวลาเราพูดถึงองค์ความรู้ เราคงต้องมาคุยในฐานะนักวิชาการว่า เวลาเราพูดถึงองค์ความรู้เราต้องการจะประเมินสถานภาพองค์ความรู้ว่า เรามีวิธีการอย่างไรบ้างในแต่ละวิธีวิทยาและในมุมมองที่มีความแตกต่างกัน ฉันไม่เชื่อว่ามันมีวิธีใดวิธีเดียว แล้วก็ในแง่ชุมชนทางวิชาการก็มีความหลากหลายอยู่แล้วเฉพาะประเด็นนี้ ภาพนี้เป็นภาพซึ่งเข้ามาเสริมภาพอื่น ๆ เป็นภาพซึ่งเข้ามาเสริมภาพว่า ขณะนี้สถานการณ์และชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเขาเป็นอย่างไรบ้าง แต่ประเด็นนี้ไม่ต้องทำวิจัย

วิจารณ์โดย

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์^{๒๕}

ประการที่หนึ่ง เพราะเป็นการศึกษาเรื่องที่ผิดกฎหมาย เรื่องที่ถูกกฎหมายทั้งหลายยังศึกษายาก เรื่องนี้มันผิดกฎหมายมากก็เลยยิ่งยากขึ้นไป

ประการที่สอง ขอบเขตการศึกษากว้างมาก คือ ชาวเขากี่ ๑๐ กว่าเผ่า คืออาจารย์ก็ไม่focus ไปที่ ๖ เผ่า แล้วก็ครอบคลุม ๒๐ จังหวัด ซึ่งถ้าสุดท้ายเพิ่มสระบุรีไปอีกจังหวัดแล้ว ชนกลุ่มน้อยเราฟังมาตั้งแต่ต้นว่า เป็นเรื่องของชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอยู่ในประเทศแล้ว แต่ของอาจารย์ไปไกลกว่านั้น คือไปที่ชายแดนและรอบประเทศแล้วไปประเทศที่ไกล ๆ รัสเซียอะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้นขอบเขตมันกว้างมาก ประเด็นการศึกษาก็มากประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นมา เรื่องจำนวนอายุ เพศ การกระจายเส้นทางการค้าหญิงอะไรต่าง ๆ อันนี้ก็เป็นความยาก

ในส่วนของผู้วิจัย ผมคิดว่าจุดเด่นของผู้วิจัยคือ

๑) อาจารย์เองศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเรื่องโสเภณีมา ๕ ปี แล้วก็ทำงานร่วมกับ NGO. มาเกือบทศวรรษเกี่ยวกับเรื่องผู้หญิงและเด็ก แล้วก็มีการประสบการณ์ด้วยตนเองออกไปเรียกว่าไปเยี่ยมชมช่องในจังหวัดต่าง ๆ กว่า ๓๐ จังหวัด ถือว่าหาคนที่มีการประสบการณ์ มีองค์ความรู้ในตัวอย่างท่านนี้ยากมาก

๒) ท่านมีผลงานการศึกษาวิจัยต่อเนื่อง ท่านเป็นแบบมะม่วงออกดอกทุกฤดูกาล จาก paper นี้ เอกสารภาษาไทย ๑๖ รายการ ท่านเป็นผู้วิจัยชื่อแรกถึง ๖ เรื่องแสดงให้เห็นว่า ท่านกลางความยากจนในเรื่ององค์ความรู้ในกรณีนี้เป็นของท่านมาก ภาษาอังกฤษ ๗ รายการ ท่านเป็นผู้วิจัยชื่อแรกอีก ๓ อีก ๕ เรื่องเป็น paper ที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ แปลว่าท่านสามารถ access ข้อมูล แม้ยังไม่ได้ตีพิมพ์ก็เข้าถึง นี่ก็จุดเด่นของท่าน แต่ว่าจุดที่ผมคิดว่าอาจเป็นปัญหาคือ ถึงแม้ว่าทำเรื่องโสเภณีมานาน แต่ท่านก็ทำหลายเรื่อง ท่านไม่ได้ทำเรื่องเดียว กรณีนี้ก็อาจทำให้ภาพบางอย่าง ซึ่งถ้าเทียบกับคนที่ทำเรื่องโสเภณีเรื่องเดียวตลอดชีวิต อาจสู้เขาไม่ได้ อาจจะเป็นจุดอ่อน

๓) ผมมีความรู้สึกที่ท่านเป็นนักวิชาการ มีลักษณะ activities เพราะการนำเสนออะไรต่าง ๆ บางครั้งมี emotion หรือ sensational ถ้าอ่านในสำนวนโวหารของท่านมีลักษณะอย่างว่า ซึ่งอันนี้ก็ดี จะทำให้งานมีลักษณะที่เรียกว่ามีชีวิตชีวา แต่บางครั้งก็อาจทำให้ความเที่ยงตรงทางวิชาการมีปัญหาได้เหมือนกัน เรื่องหนึ่งที่ผมคิดว่ามีความสำคัญ เพราะว่าทางวิชาการต้องเริ่มที่คำจำกัดความ อาจารย์ท่านพูดถึงคำจำกัดความของกรมประชาสงเคราะห์และของกรมการปกครอง แล้วก็

^{๒๕} ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านเวชกรรมป้องกัน กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข
ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๘

บอกว่ามันสับสนและแตกต่าง แต่พอเขียนต่อไปท่านจะทั้งคำว่าแตกต่าง แล้วบอกว่าสับสน อันนี้ที่ผมบอกว่าท่านมีลักษณะเป็นนักวิชาการและมี activities คือมีเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกเข้าไป ถ้ามองว่าอันนี้เป็นความสับสน แต่ผมคิดว่ากรมการปกครองก็ดี กรมประชาสงเคราะห์ก็ดี เขาให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน เขาไม่ได้สับสน แต่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของงานที่แตกต่างกันไป เราดูกฎหมายทุกฉบับจะเริ่มต้น ในระเบียบนี้ กฎหมายนี้ หมายความว่าอย่างนี้ เขาต้องให้คำจำกัดความไว้อย่างชัดเจน อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะวัตถุประสงค์ของแต่ละเรื่อง แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กรไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นมันมีความจำเป็นที่ต้องมีความแตกต่าง ผมดูแล้วเขาไม่สับสน เพราะอย่างกรมประชาสงเคราะห์เขาไม่สนใจในเรื่องของเชื้อชาติ สัญชาติ เขามีหน้าที่สงเคราะห์ หน้าที่สงเคราะห์จะไปแยกสัญชาติก็อาจไม่ถูกหลักของการสงเคราะห์อย่างนี้เป็นต้น แต่ว่างานของอาจารย์ definition ที่อาจารย์กำหนดนี้ ผมอ่านดูแล้วกลับสร้างความสับสน เพราะว่าท่านบอกว่าชาวเขาหมายถึงอะไร ชนกลุ่มน้อยหมายถึงกลุ่มชาวพื้นเมืองที่ไม่ได้อยู่บนพื้นที่สูง แล้วอีกอื่น ๆ ผมไม่ได้อ่านตลอด ตรงนี้ก็ชัดเจนแล้วว่าอย่างนั้น พวกก็กมิตั้ง กองพลที่ ๕๓ ก็ไม่ใช่ชนกลุ่มน้อย ทั้ง ๆ ที่เป็นชนกลุ่มน้อย แต่ว่า definition ที่ท่านเขียนอย่างนี้ เพราะว่าพวกกองพลที่ ๕๓ ยังอยู่บนพื้นที่สูง แต่ถ้าท่านเขียนอย่างนี้ก็แสดงว่าไม่ใช่ชนกลุ่มน้อย แต่ในขณะเดียวกันชนกลุ่มน้อยของท่านจึงให้ขยายไปว่าหมายถึงรวมทั้งคนต่างชาติในประเทศเพื่อนบ้านที่หลบหนีเข้ามาทำงานในประเทศไทยด้วย อันนี้คือพยายามทำให้ขอบเขตของชนกลุ่มน้อยกว้างออกไปมาก อาจจะกว้างไปกว่าคำจำกัดความโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นเวลาที่พูดถึงคนต่างชาติที่เป็นโสเภณีในไทย ผมไม่แน่ใจว่าถ้าเราจะถือเป็นชนกลุ่มน้อยหรือไม่ ถ้าเราถือในความหมายที่กว้างที่สุด อาจจะหมายความว่ารวมถึงได้ ถ้าเราเรียกว่า "โสเภณีชาวต่างชาติ" อาจจะเหมาะกว่าที่จะเรียกว่า "โสเภณีชนกลุ่มน้อย" อาจจะสร้างความเข้าใจได้ดีกว่า เพราะฉะนั้นนี้เป็นเรื่องของ definition

ใน paper ทางวิทยาศาสตร์ เราจะเสนอเรื่องปกติเป็นลำดับ คือเริ่มจากบทนำ แล้วก็กำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจน แล้วบอกวิธีการศึกษา บอกผลการศึกษาว่าพบอะไร จากนั้นก็นำมาอภิปรายหรือวิจารณ์และเพื่อที่จะประเมินว่า ผลที่ออกมาในความเห็นของผู้วิจัยเห็นอย่างไร โดยอาจจะนำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ มาเทียบเคียง แล้วก็มีข้อสรุป แล้วตามด้วยข้อเสนอแนะทั่วไปจะเป็นอย่างนั้น แต่ paper ทางสังคมศาสตร์ paper นี้ บทความของอาจารย์เริ่มต้นด้วยบทนำและวัตถุประสงค์รวมเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้นมันจึงปนกันอยู่ในนั้น ถ้าจะอ่านอย่างพิถีพิถันก็จะต้องพยายามค้นจนกระทั่งมาถึงประโยคสุดท้ายจึงพบว่าวัตถุประสงค์ของท่านคืออะไร ถ้าเป็นบทความทางวิทยาศาสตร์จะชัดเจน วัตถุประสงค์หลักคืออะไร วัตถุประสงค์รองคืออะไร แต่ของท่านต้องอ่านมาจนประโยคสุดท้ายจึงจะรู้ว่าวัตถุประสงค์ของท่านคืออะไร แล้ววัตถุประสงค์ของท่าน พูดเรื่องท่านจะศึกษาเรื่องชาวเขา แล้วก็ศึกษาตลอดมาว่าชาวเขาถูกหลอกล่อกำค้าประเวณีอย่างไร แล้วไปต่างประเทศอย่างไร แต่เท่าที่อ่านทั้งหมดชาวเขาถูกหลอกล่อกำค้าประเวณีแล้วหยุดอยู่ในประเทศไทย ไม่ค่อยได้ออกไปต่างประเทศ ในขณะที่โสเภณีชาวต่างชาติมีส่วนหนึ่งที่ออกไป เพราะฉะนั้นตรงนี้

พอดี file ตรงนี้มันไม่ชัดเจน จึงเป็นความคลุมเครือ ส่วนวิธีการศึกษาท่านก็บอกแล้วว่าเป็นการศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก บวกกับงานศึกษาที่ต่อเนื่องเกือบทศวรรษของท่าน ก็เป็นลักษณะที่ค่อนข้างคลุมเครือ เพราะว่าเนื้อหาแต่ละตอนศึกษาด้วย methodology อะไร ซึ่ง methodology จะทำให้ผู้อ่านประเมินได้ว่าเขาจะเชื่อมั่นในผลของการศึกษาได้มากน้อยแค่ไหน แต่ตรงนี้ไม่มีการแยกออกไปอย่างนั้น และที่เป็นปัญหามากคือ ผลการศึกษาวิจารณ์และสรุปรวมอยู่ในตอนเดียวกัน ตรงนี้ทำให้ยากที่จะทราบว่าตรงไหนเป็นผลการศึกษา ตรงไหนเป็นวิจารณ์ของท่าน และตรงไหนเป็นบทสรุป ผมคิดว่าถ้าเป็นบทความในสาขาวิทยาศาสตร์โดยมากจะแยกว่า ตรงไหนเป็น finding ตรงไหนเป็น discussion และตรงไหนเป็น conclusion แยกออกมา บทวิเคราะห์สังเคราะห์ของท่านซึ่งผมอ่านแล้วเป็นข้อเสนอแนะมากกว่าบทวิเคราะห์สังเคราะห์ บทวิเคราะห์จะเป็นเรื่องในคอนวิจาร์ณ ข้อมูลที่ท่านสรุปอาจต้องมีการตรวจสอบอยู่หลายข้อด้วยกัน จำนวนโสเภณีเด็ก เวลาพูดถึงจำนวนชาวเขา เวลาพูดถึงโสเภณีที่เป็นเด็ก การศึกษาที่ท่านอ้างถึงบอกชัดเจนว่า ศึกษาจาก ๕๕๔ คน พบ ๒๖.๕% ที่อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ใน paper ผมในหน้า ๓ เขียนผิด เขียนว่าต่ำกว่า ๑๕ จริง ๆ ๑๘ ๒๖.๕% แต่เวลาท่านประเมินตัวเลข ท่านบอกว่าเกือบทั้งหมดเป็นโสเภณีเด็ก คือ finding อย่างหนึ่ง conclusion เป็นอีกอย่างหนึ่ง ตรงนี้ผมอยากให้ตรวจสอบ หรือชนกลุ่มน้อยท่านก็บอกว่า ๑๕ % เป็นโสเภณีเด็ก อันนี้ก็คงเป็นผลงานการศึกษาอื่นของท่าน อันนี้ผมก็ไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปตรวจสอบถึงที่มาตรงนั้น

การนำเสนออีกอันหนึ่งก็คือ เรื่องของจำนวนชาวเขาที่ไปเป็นโสเภณี ตัวเลขบอกว่า ๒๑ % ของจำนวนที่สำรวจ ๑,๕๐๐ กว่าคน คือเวลานำเสนออย่างนี้อันนี้ค่อนข้างอันตราย เพราะเวลาถูกบอกต่อ ๆ กันไป บางทีบอกว่าชาวเขาไปเป็นโสเภณี ๒๑% แต่จริง ๆ ไม่ใช่ เป็นชาวเขาที่มาทำงานในที่ราบเป็นโสเภณี ๒๑% คือตัวหารมันต้องเอาตัวหารเป็นจำนวนแสนมหาสาร ไม่ใช่เป็นเปอร์เซ็นต์ พอนำเสนอแบบเปอร์เซ็นต์ มันมีลักษณะที่มี emotion ตรงนี้ต้องระวัง จำนวนโสเภณีของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งท่านประมาณการจดว่าขาดไปประมาณ ๓๐.๓% ตัวเลขอันนี้ก็คงถกเถียงกันได้มาก ผมเองก็เคยทำเรื่องนี้มานานแล้ว กระทรวงสาธารณสุขทำสำรวจสำมะโนโสเภณีติดต่อกันเป็นเวลา ๓๐ ปี ผมคิดว่ามีความเชี่ยวชาญและชำนาญพอสมควร แต่ว่าตัวเลขอันนี้ถูกมองว่าต่ำกว่าความเป็นจริงตลอดมา แต่ว่าเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันได้มาก แต่ผมมีข้อสังเกตอันหนึ่ง เมื่อประมาณปี ๓๕-๓๖ สำนักนายกฯ ได้ตั้งคณะกรรมการหาตัวเลขจำนวนโสเภณี ตั้งนายตำรวจผู้ตรวจการสุรศักดิ์ พวกเราคงจะรู้จัก ท่านทำงานเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพเด็ก ท่านก็เป็นประธานแล้วก็มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายเข้ามา เริ่มต้นท่านก็ไม่มีตัวเลขอะไร ผมก็นำตัวเลขของกระทรวงสาธารณสุขไปให้ ท่านก็ขอไปทั้งหมด เพราะกระทรวงสาธารณสุขไม่ใช่มีแค่ตัวเลขเท่านั้น แต่สามารถบอกได้เลยว่าพื้นที่ใดมีสำนักชื้ออะไร มีหญิงบริการหรือชายบริการจำนวนเท่าไร ราคาเท่าไร เป็นทำเนียบ ท่านก็ให้ตำรวจสันติบาลของท่านทั่วประเทศไปสำรวจโดยเอาบัญชีนั้นไปเทียบเคียง แล้วตำรวจสันติบาลทั่วประเทศซึ่งมีอยู่ทุกจังหวัด แล้วช่องโสเภณีมันผิดกฎหมายแต่มันปิดลับไม่ได้

เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

เพราะถ้ามันปิดลับลูกค้าก็ไม่ว่า ก็ต้องเปิดแจ่ม ๆ เพราะฉะนั้นตำรวจสันติบาลจึงรู้ เขาก็ไปสำรวจตัวเลข ปรากฏว่าตัวเลขที่ได้ออกมานั้น พบว่าจำนวนสถานที่ใกล้เคียงกันมาก จำนวนผู้หญิงเกือบไม่ต่างกัน แตกต่างกันที่สถานที่เปลี่ยนไป ที่เก่าบางที่ก็ปิดไปแล้วเปิดที่ใหม่ คือจำนวนสถานที่เท่ากัน แต่ต่างสถานที่กัน เพราะสำรวจห่างกันประมาณ ๒ ปี เพราะมันมี *dynamcity* มีการเปลี่ยนแปลง นี่คือตัวเลขที่ออกมาแล้วมันใกล้เคียงกันมาก เพราะฉะนั้นจำนวนตกจืดที่บอก ๓๐% ผมไม่แน่ใจ นอกจากนั้นก็เป็นรายละเอียดต่าง ๆ เช่น ท่านบอกว่าสาเหตุที่โสเภณีเด็กลดน้อยลงก็เพราะว่า แหล่งต้นทางที่จะหาโสเภณีเด็กมันเปลี่ยนแปลงไปอยู่ชายแดนหรือนอกประเทศ แต่ผมว่ามันตรงกันข้าม เพราะว่าในประเทศมันหายากเข้า เพราะว่ารัฐบาลเอาจริงตั้งแต่ปี ๓๕ เป็นต้นมา กรมประชาสงเคราะห์เอาจริงมาก ที่ท่านอาจารย์บอกว่าท่านเลิกศึกษาแล้ว ผมว่ายังมีเรื่องให้ศึกษาได้อีกมาก เพราะว่าอย่างกรมประชาสงเคราะห์เท่าที่ผมได้ติดตามขึ้นไปบนเขาว่าเด็กกลุ่มไหนที่มีโอกาสเสี่ยงที่จะเป็นโสเภณี และพยายามที่จะเข้าไปทำ counter ไม่ให้เขาลงมาด้วยวิธีการกลวิธี ต่าง ๆ ซึ่งได้ผลในพื้นที่ราบและบนเขา เขาก็รุกขึ้นไปไม่ยอมแพ้ หญิงบริการชาวเขาใน paper บอกว่า การศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าหมู่บ้าน ตรงนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกับพื้นราบ บนพื้นราบจะพบว่าโดยเฉลี่ยเขาจะศึกษาน้อยกว่า แต่ข้อค้นพบอันนี้ก็นำไปสู่การสรุปของท่านบอกว่า เพราะว่าการศึกษาที่ให้มีมันผิดจึงทำให้คนที่มีการศึกษามากกว่ามาเป็นโสเภณีมากกว่า ผมว่าตรงนี้ต้องมีการตรวจสอบ ผมยกตัวอย่างจำนวนโสเภณีทั่วประเทศ ประชากร ๘๐ ล้าน มี ๖ หมื่น ถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ๐.๑๓ ๑๓ จังหวัดที่มีการสำรวจประชากรชาวเขา ประชากรชาวเขาจำนวน ๗ แสนกว่า คนมีมาทำงานเป็นโสเภณี ๖๒๑ คน อยู่ร้านอาหารซึ่งอาจถูกชักนำเป็นโสเภณีอีก ๒๐๔ คน หากคิดเฉพาะโสเภณีแท้ ๆ ๐.๐๘ % แต่ถ้าวรวมพวกทำงานอาหารเป็น ๐.๑๑% เพราะฉะนั้นตัวเลขผมไม่แน่ใจว่าตัวเลขนี้มัน cover หมดหรือยัง แต่ตัวเลขเท่าที่มีพอมาคำนวณมันไม่ต่างกับประชากรบนพื้นราบ แนวโน้มจะต่ำกว่าด้วยซ้ำไป แต่ว่าเวลานำเสนอบอกว่า ๒๑% หรือ ๒๘% มันอาจจะ mislead อันนี้อยากจะต้องระวัง

สุดท้ายคือเวลาประเมินรายงาน ผมคิดว่าเราควรว่า paper มัน concise มัน clear หรือไม่ มีความกระชับชัดเจนและมีพลังหรือไม่ ซึ่งผมเห็นว่าปัญหาใหญ่ของบทความอีกประการคือ เอาเรื่อง ๓ เรื่องมาปนกัน คือ เรื่องชาวเขา เรื่องชนกลุ่มน้อยทั่วไป และชนกลุ่มน้อยที่เอามาจากประเทศเพื่อนบ้าน ๓ กลุ่มมาปนกัน เพราะฉะนั้นพอบทสรุปของอันหนึ่งมันจะ cover หมดไม่ได้ เพราะว่าลักษณะ nature มันต่างกันมาก พอไปปนกันจะทำให้มันมีปัญหา และจะทำให้อันอื่นมีปัญหาตามมาอีกด้วย เพราะฉะนั้นข้อเสนอของผมคือว่า น่าจะศึกษาแยกกัน ชาวเขาก็ชาวเขา ชนกลุ่มน้อยทั่วไปก็ชนกลุ่มน้อยทั่วไป แล้วถ้าจะเป็นคนต่างชาติดีกคนต่างชาติ จะทำให้การศึกษาชัดเจนขึ้น อย่างเช่นท่านสรุปเส้นทางการค้าหญิง ท่านได้จากการสัมภาษณ์คนตัวอย่างหนึ่ง แต่ตามที่ออกมาเสมือนว่าเป็นเส้นทางการค้าหญิงทั้งระบบ ซึ่งผมคิดว่าน่าจะไม่ใช่อาจเป็นบางส่วนเท่านั้น

เสริมประเด็น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล

ข้อ comment นะคะ อันเดียวคือเรื่อง ๒๑% คิฉันเข้าใจว่าคิฉันเขียนชัดเจน มาจากการสำรวจคนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านจำนวน ๒,๕๕๐ คน ในจำนวนนี้ไปค้าประเวณีจำนวน ๖๒๑ คน ๖๒๑ คนในที่นี้คือ ๒๑%ของ ๒,๕๕๐ คนไม่มีตรงไหนบอกว่าเป็น ๒๑% จาก population เพราะว่ามันเป็นงาน survey ซึ่งสถาบันวิจัยชาวเขาพูดไว้

วิจารณ์โดย

คุณกนกวรรณ ธรรมวรรณ^{๑๑}

คิฉันคงต้องพูดจากมุมมองของนักสังคมศาสตร์อย่างที่อาจารย์มาลีได้บอกมาแล้วว่า คิฉันมีพื้นฐานมาจากความเป็นนักกิจกรรม นักสังคมศาสตร์ อันหนึ่งที่คิฉันไม่เห็นด้วยกับผู้เขียนคือ อาจารย์กฤตยา แต่เห็นด้วยกับผู้วิจารณ์คนที่หนึ่ง(นพ.วิชัย) คือเรื่องของคำจำกัดความที่อาจารย์กฤตยาได้ใช้คำว่า "แตกต่างและสับสน" ในคำจำกัดความของกรมการปกครองและกรมประชาสงเคราะห์ ของกรมประชาสงเคราะห์อาจารย์บอกว่า เขาแยกชาวเขาออกจากชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ในขณะที่กรมการปกครองไม่ได้แบ่งแยก เพียงแต่แยกตามสัญชาติ อาจารย์บอกว่าแตกต่างและสับสน ซึ่งคิฉันเห็นว่า มันเป็นความประสงค์ของแต่ละกรม กอง ของหน่วยราชการ หรือใครก็ตามที่ต้องมาทำการศึกษาเรื่องอะไรก็ตาม มันมีความเป็นไปได้ที่ภายใต้คำศัพท์อันเดียวกันนั้น อาจมีคำจำกัดความที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละหน่วยงานสามารถเลือกไปใช้ในกรณีต่างกันได้ ซึ่งคิฉันเห็นว่าในกรณีนี้ไม่ใช่กรณีแตกต่างและสับสน แต่ส่วนที่แตกต่างและสับสนในความคิดของคิฉันคือ คำจำกัดความของอาจารย์กฤตยาที่ว่าไว้ คืออาจารย์เห็นว่าชาวเขาคือผู้ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ในขณะที่ชนกลุ่มน้อยคือผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งตรงนี้ในความเป็นจริงแล้ว ในปัจจุบันนี้ค้อยสูง ๆ ไม่ค่อยมีแล้ว ค้อยสูง ๆ ที่ว่านี้ทุก ๆ ที่กลายเป็นที่ไม่สูงไปแล้ว มันมีถนนเข้าถึง รถราเข้าไปถึงหมด ชาวเขาในความหมายเดิมที่เข้าใจว่า ผู้ที่อยู่บนพื้นที่สูงห่างไกลออกจากชุมชนนั้นแทบจะไม่เป็นจริงอีกแล้ว เพราะฉะนั้นนั่นคืออันที่หนึ่งที่มีความเห็นแตกต่างจากผู้เขียน

ขอข้ามไปบทวิเคราะห์ซึ่งจะบอกว่าจะคุยก่อนวิเคราะห์สังท้าย คิฉันเองอ่านแล้วมีความรู้สึก ว่า บทสังท้ายของอาจารย์ดี เพราะแต่ละข้อที่อาจารย์นำเสนอมาในข้อเดียวกันนั้น อาจารย์จะพูด

^{๑๑} นักสังคมศาสตร์ จิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ จากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ถึงประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และในแต่ละประเด็นมีการนำเสนอด้วยการพูดถึงข้อเท็จจริงซึ่งเป็นข้อค้นพบซึ่งเกิดจากการทำวิจัยอันนั้น ซึ่งก็คือการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เพราะอาจารย์ทำวิจัยจากเอกสาร แล้วหลังจากนั้นมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาจากข้อเท็จจริงซึ่งค้นพบจากการทำวิจัยนั้น แล้วหลังจากนั้นจึงมีการนำเสนอว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป วิเคราะห์ปัญหา มีปัญหาอะไรแล้วจึงนำเสนอ มีความรู้สึกว่ามันต่อเนื่องกันไป ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าคืออันนี้ ชัดเจน มีความรู้สึกว่ามันอ่านแล้วได้ความรู้สึก และนอกจากนี้แล้วอาจารย์จะมีสิ่งที่คิดค้นเองเรียกว่า "คำให้การ" คือเป็นบทสัมภาษณ์ของ case ต่าง ๆ ซึ่งอาจารย์ได้ไปเจอได้ไปพูดได้ไปคุย แล้วนำมาบรรจุไว้ในนี้เป็นคำพูดโดยตรงของเขา เป็นการถอดเทป พวกนี้คิดค้นเห็นว่ามันเป็นรูปแบบของการเขียนที่อ่านแล้วทำให้รู้สึกตื่นตาตื่นใจอยากจะอ่านต่อ อยากจะติดตาม ตัวคิดค้นเองเป็นคนไทยพื้นราบมีความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและชาวเขาเมืองไทยไม่มากไปกว่าคนไทยโดยเฉลี่ยทั่วไป รู้แค่เพียงว่าบ้านเรามีชาวเขา มีชนกลุ่มน้อย แต่ไม่ได้มีความรู้สึกซึ่งไปถึงชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยประเภทใด ๆ เลย แต่การอ่านงานชิ้นนี้ทำให้เห็นภาพลึก

มาถึงปัญหา อ่านแล้วเกิดความรู้สึกว่า อยากจะชมในความเป็นนักวิชาการของอาจารย์ก็คืองานเขียนของอาจารย์ดูแล้ว มีลักษณะของความมีมุมมองที่กว้าง มีความละเอียดอ่อน และมีหัวใจของความเป็นนักกิจกรรม อันนี้ก็เหมือนกับสิ่งที่หมอวิชชพูดไว้ คืออาจารย์จะพูดไว้ในหน้าแรกเลยว่าคำศัพท์ต่าง ๆ ที่เรียกชาวเขา คือการแบ่งกลุ่มชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และคำศัพท์ที่เราใช้เรียกเขานี้มีอะไรบ้าง แต่ว่าอาจารย์ได้พูดไว้ในรายงานฉบับนี้ อาจารย์จะใช้คำศัพท์ที่ชาวเขาเหล่านั้นต้องการที่จะถูกเรียกแบบนั้น เช่น "อีก็้อ" ก็เรียกว่า "อาข่า", "เย้า" ก็เรียกว่า "เมี่ยง" คิดค้นเห็นว่าเป็นเรื่องของความละเอียดอ่อนของการเขียนของนักวิจัย คิดค้นอ่านแล้วมีความรู้สึก ว่า คิดค้นไม่ได้ออกมาแน่นนับเหมือนคุณหมอวิชชทำ แต่ว่าได้ดู พ.ศ. ของงานเขียนชิ้นต่าง ๆ ที่อาจารย์ยกดูมาได้นำมาศึกษาก่อนที่จะออกมาเป็นเล่มนี้ เห็นว่าข้อมูลค่อนข้างจะทันสมัยทีเดียว ข้อมูลล่าสุดที่เขียนโดยอาจารย์เอง คือของปีนี้เอง ๒๕๔๑ แล้วย้อนกลับไปจนถึงประมาณ ๒๕๓๐ เป็นเวลาทั้งหมดประมาณ ๑๑ ปี ทั้งงานของอาจารย์เองและงานของผู้อื่นที่อาจารย์นำมาไว้ คิดค้นคิดว่าข้อมูลทันสมัยซึ่งส่วนใหญ่จะหาได้น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำรายงานเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นเรื่องผิดกฎหมาย เพราะเป็นเรื่องที่คนไม่ค่อยยอมรับ จะเป็นการศึกษาข้อมูลเก่าเท่าที่เห็นมา อันนี้เป็นการศึกษาข้อมูลใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี อย่างไรก็ตาม จากการอ่านไปทั้งหมด มีความรู้สึกอ่านแล้วน่าสนใจดี แต่มีหลาย ๆ จุดที่รู้สึกว่ามีข้อมูลน้อยไป มีความรู้สึกว่าจะรู้อีกมากกว่านี้ ยกตัวอย่างเช่น มีอยู่ตอนหนึ่งซึ่งเขียนไว้ว่า ชาวเขาซึ่งมาประกอบอาชีพโสเภณีจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาคือชาวเขาคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน และจะมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน แล้วอาจารย์ก็จบไว้ตรงนั้น คิดค้นอ่านเองแล้วก็พยายามวิเคราะห์เองก็คิดว่ามันน่าจะเกิดจากตรงที่ว่า การที่มีการศึกษาบ้างพอสมควรเหนือกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน และมีสภาพเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน ทำให้หญิงสาวชาวเขาเหล่านั้น

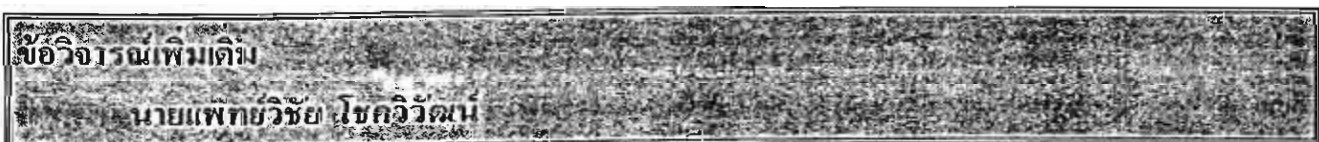
สามารถเข้าถึงชุมชนเมือง เกิดคำถามว่าในเมื่อการศึกษาสูงกว่า เงินก็มากกว่า ทำไมจึงต้องตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้าประเวณี คำตอบคือ เรานึกถึงภาพว่าเขาคงเข้ามาในเมือง เขาคงพูดไทยได้บ้าง แต่ยังไม่มาก เขาคงจะมีเงินพอที่จะเข้าไปเที่ยว แต่ไม่ได้มาก โดยเปรียบเทียบกับคนในเมืองแล้ว เขาก็ยังคือคนที่ไร้เดียงสาที่จะตกเป็นเหยื่อได้ง่าย ๆ นี่คงจะเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้หญิงสาวชาวเขาที่การศึกษาน้อยกว่า พูดไทยไม่ได้เลย ไม่มีเงิน แล้วอยู่แต่บ้านทำแต่นา ทำไร่อยู่ น่าจะปลอดภัยมากกว่าอันนี้ดิฉันวิเคราะห์เอาเองจากการอ่าน เพียงแค่ประโยคเดียวของอาจารย์ ตรงนี้มันก็เลยโยงกลับไปทีพูดไว้เมื่อสักครู คือว่าข้อมูลอาจจะน้อยไป บางอย่างอาจารย์อาจจะเสริมข้อมูลได้มากกว่านี้ หรือว่าวิเคราะห์ต่อไปได้มากกว่านี้

อีกประการหนึ่งคือ อาจารย์พูดถึงเรื่อง demand-supply และพูดถึงเรื่องผู้ประกอบการ รวมไปถึงจนถึงเครือข่ายและตำรวจ เจ้าหน้าที่ทางภาครัฐบาลที่รู้เห็นเป็นใจ ที่เป็นตัวอุดหนุนที่ทำให้กระบวนการการค้าประเวณีเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทย อาจารย์วิจารณ์ไว้ได้ดีมาก เพราะว่ามันเป็นภาพรวมที่ใหญ่กว่าอย่างที่อาจารย์พูดไว้ในคอนทักซ์ที่อาจารย์เน้นว่า ไม่ควรจะมีการทำวิจัยกับชนกลุ่มน้อย คือไม่ควรเข้าไปในหมู่บ้านชาวเขาแล้วไปสอบถามชาวเขาอีก ไม่ควรจะไปทำเรื่องวัฒนธรรมของเขาโดยมองฝ่ายเดียวอีก อันนี้ดิฉันเห็นด้วยและอาจารย์ได้นำเสนอไว้ในของอาจารย์ว่า มันมีสภาพที่ใหญ่กว่านั้นมันไม่ใช่เฉพาะตัวผู้หญิงที่มาประกอบอาชีพโสเภณี ไม่ว่าจะเป็นชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย แต่ไม่ใช่เฉพาะ supply แต่มันมี demand แล้วก็มีผู้ประกอบการ และมีเครือข่าย และมีตำรวจ ถึงจุดนี้อาจารย์บอกว่าในที่สุดแล้ว ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการการค้าประเวณีทั้งหมด ก็คือตัวผู้หญิงเอง ที่ถูกระทำรุนแรงต่าง ๆ นานา ถูกโกงค่าแรง ดิฉันมีความรู้สึกท้อไปแล้วเหมือนกับว่าเขากำลังบอกว่าเรากำลังอยู่บนไค้ขั้นที่ ๑ ด้วยกัน บอกว่ามี demand - supply และมีผู้ประกอบการ มีเครือข่ายต่าง ๆ แล้วอาจารย์ก็กระโดดไปขั้นที่ ๔ ขั้นที่ ๕ แล้วบอกว่า ในที่สุดแล้วผู้ที่ตกเป็นเหยื่อที่แท้จริงคือผู้หญิง ถูกโกงค่าแรงอะไรต่าง ๆ ดิฉันมีความสนใจในขั้นที่ ๒ - ๔ ว่าผู้หญิงถูกโกงอย่างไร ทำไมจาก demand - supply ของผู้ประกอบการ กระโดดไปเป็นข้อสรุปเลยว่า ผู้หญิงถูกกระทำอย่างนี้ บนไค้ขั้นที่ ๒, ๓, ๔ ที่กระโดดข้ามไปอยากรู้ว่า เกิดอะไรขึ้น ข้อมูลตรงนี้ไม่มี แต่อย่างไรก็ตาม อาจารย์ระบุไว้ชัดเจนว่า ถ้าอยากรู้เพิ่มเติมให้ไปอ่านในหนังสืออีก ๒-๓ เล่มซึ่งอาจจะเล่มเดียวที่อาจารย์ได้เขียนไว้เอง ดิฉันมีความรู้สึกท้อบางทีข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ บางอย่างอาจจะใช้พื้นที่ไม่เกินครึ่งหน้ากระดาษ บางทีมันจะทำให้ผู้อ่านได้ภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาเปิดเล่มใหม่

อีกประเด็นหนึ่ง เป็นเรื่องของคนงานต่างด้าวโดยรวมด้วย ไม่ใช่เฉพาะโสเภณีชาวเขาหรือโสเภณีต่างชาติ คือผู้ประกอบการหรือนายจ้างคนไทยมักจะพูดเสมอว่า คนงานต่างชาตินั้นไม่ว่าจะประเภทไหนก็ตาม ไม่โกง ไม่หนีหนี้ ทำงานหนัก ทำงานดี แล้วเป็นที่ชื่นชอบของผู้ประกอบการในงานวิจัยเล่มนี้ใช้ศัพท์คำนี้เช่นกัน ดิฉันมีความอยากรู้อยากเห็นมากกว่า ในกระบวนการทั้งหมดที่

ในที่สุดออกมาบอกว่า ไม่โก่ง ไม่หนึ่หนึ่ มันน่าจะมีการสอบถามให้ลึกซึ้งหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมให้ลึกซึ้งอีกสักนิดหนึ่งว่า ทำไมหลายต่อหลายคนถึงคิด และรู้สึกอย่างนี้กันไปหมดว่า คนงานต่างชาติดีกว่า ไม่โก่ง ไม่หนึ่หนึ่

สุดท้ายดิฉันอยากจะพูดถึงเรื่องหนึ่งที่อาจารย์พูดไว้ในงานวิจัย ซึ่งดิฉันชอบมาก เพราะกระตุ้นให้รัฐเห็นข้อบกพร่องฝ่ายตน พูดถึงเรื่อง demand - supply และผู้ประกอบการแล้ว มันทำให้โยงภาพมาถึง อาจารย์มีกรอบที่ ๑ ที่อาจารย์เสนอแผ่นใสไป กรอบที่ ๑ แล้วก็แผ่นใสแผ่นสุดท้ายที่พูดถึงเรื่อง ข้อบกพร่องของรัฐโดยเฉพาะและในรายงานของอาจารย์เองที่ดิฉันชอบมาก เพราะว่ามีรายงาน มีข้อมูลโดยละเอียด คือว่า อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ซึ่งอาจารย์อาจจะไปเก็บข้อมูลมาเอง มีการทำตัวเลขไว้ชัดเจนว่าในอำเภอนี้มีช่องขนาดใหญ่อยู่ ๓ ช่อง มีโรงแรม ๕ แห่ง ไม่มีผู้หญิงบริการชาวไทยเลย ในจำนวนนี้มีหญิงบริการทั้งหมด ๑๒๐ คน เป็นชาวเวียดนาม ๑๐๐ คน, เขมร ๒๐ คน แล้วในอีกที่หนึ่งก็มีคนชาตินั้นชาตินี้ เท่านั้นเท่านั้นแล้วมีคนไทยแค่ ๕% เป็นข้อมูลระดับที่ไปเก็บไปสำรวจมาด้วยตัวเองจริง ๆ แล้วนำเสนอในตรงนี้ อาจารย์วิเคราะห์ว่า สาเหตุหลักที่มีการนำหญิงต่างชาติเข้ามาค้ามากตรงนี้ นอกจากว่ามันจะเป็นเขตชายแดนแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งซึ่งสำคัญอาจจะมาจากการหย่อนยานของการบังคับใช้กฎหมาย รายงานดังกล่าวอันนี้ยังระบุไว้ด้วยว่า เจ้าของสถานบริการส่วนใหญ่ ถ้าไม่เป็นตำรวจเอง ก็เป็นญาติพี่น้องของตำรวจในท้องถิ่นนั้น ๆ งานเขียนของอาจารย์กระตุ้นให้รัฐเห็นข้อบกพร่องในการทำงานของฝ่ายตน งานวิจัยของอาจารย์ ดิฉันอยากจะให้นำไปใช้ประโยชน์จริง ๆ ในทางปฏิบัติ ข้อค้อยอันหนึ่งของการทำวิจัยของนักวิจัย ก็คือ เมื่อทำงานเสร็จแล้ว ได้ข้อสรุปแล้ว วิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว เสนอเรียบร้อยแล้ว มันไม่มีการติดตามผลในสิ่งที่เราเสนอไปนี้ ทางฝ่ายรัฐนำไปปรับไปติดปฏิบัติแล้วแปลงรูปออกมาเป็นเชิงนโยบาย ตลอดจนถึงแนวทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง ควรจะมีการร่วมมือกันระหว่างนักกิจกรรมและนักวิจัย นักวิชาการทำอะไรก็ได้ให้ผลการวิจัยซึ่งละเอียดดีมากอย่างนี้ เกิดผลในทางปฏิบัติ

ข้อเสนอ ประการแรก คิดว่ารายงาน ๓ ฉบับ ไม่เกี่ยวข้องกันเลยถ้าไปรวบตอนท้ายคงปะปนกัน

ประการที่ ๒ ก็คือว่า ที่จริงรายงานของอาจารย์กฤตยา พูดถึงโสเภณีเด็กชายไว้ด้วย ท่านประธานอาจจะไม่ได้อ่านมาก่อน

ประการที่ ๓ คุณกนกวรรณ คือว่า รายงานของอาจารย์กฤตยา อาจารย์เขียนไว้ชัดเจนว่าเป็นการศึกษาเบื้องต้น เป็น case study แต่ว่าอาจารย์ท่านผู้วิจารณ์บอกว่า น่าจะรีบนำไปใช้นี่ขอให้ระวัง

เสริมประเด็น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กฤตยา อาชวนิจกุล

หลาย ๆ ประเด็นของคุณหมอวิชัย เป็นประเด็นเรื่อง style เป็นประเด็นเรื่องวิธีการศึกษาซึ่งถ้าจะถกเถียงกัน คิดฉันไม่ได้คิดว่าใครผิดใครถูก แต่ว่าประเด็นอื่น ๆ ซึ่งอยากจะยอมรับว่าหลายประเด็นซึ่งท่านทั้งสองพูดมานี้เป็นประเด็นที่ดีและก็แสดงความไม่สมบูรณ์ของตัวรายงาน คงจะต้องนำไปปรับปรุง ต้องขอยอมรับตรงนี้ แต่ว่ามันมีบางประเด็นซึ่งฉันเองมีข้อมูลแต่ตอนเขียนลืมนไป เช่น คุณหมอเองเป็นคนที่ซื้อออกมาให้เห็นว่า ในตัวรายงานพูดถึงเรื่องชาวเขาแล้ว จบอยู่แต่เฉพาะในประเทศไทย ซึ่งจริง ๆ แล้วชาวเขามีจำนวนหนึ่งซึ่งถูกค้าออกไปยังประเทศที่ ๓ ด้วย ตรงนี้ฉันพบด้วยตัวเอง ที่ประเทศไต้หวันเมื่อปี ๑๙๙๔ คือ ๒๕๓๗ ฉันพบชาวเขา ๔ รายซึ่ง NGO ช่วยกัน แต่ใช้เวลาหลายปีมากในการนำ ๔ คนนี้กลับมา มีทะเบียนบ้าน ไปทางชายแดนสุโขทัย-ตาก หรือเข้าไปในมาเลเซียเราก็จะเจอ ตรงนี้เป็นความบกพร่องที่ไม่ได้พูดถึงไว้ในรายงานว่าจริง ๆ แล้วตอนที่เรารู้ถึงเรื่องข้ามชาติเราก็ลืมนไปแล้วว่า เราควรจะต้องพูดถึงชาวเขาด้วย ชนกลุ่มน้อยด้วย ซึ่งคำจำกัดความจะแยกไว้

ประเด็นเรื่องคำจำกัดความนี้ คิดฉันมองว่าในแต่ละ paper น่าจะมีสิทธิในการสร้างคำจำกัดความเอง แต่ว่าในโครงการรวมอาจจะต้องมานั่งคุยกันว่า เวลาสังเคราะห์ขึ้นมาแล้วเราจะมองว่าคำจำกัดความอันไหน มันจะใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ เนื่องจากฉันเข้าใจว่า มันเป็นอิสรภาพทางวิชาการ ที่จะให้แต่ละท่านคิดคำจำกัดความขึ้นมา แต่ว่าตัวโครงการก็จะเอาคำจำกัดความจากที่หลากหลายสังเคราะห์ขึ้นมาให้เห็นว่ามันมีข้อดีข้อด้อย หรือมีความซับซ้อน มีความเหลื่อมล้ำ มีความยากลำบากในการจะให้คำจำกัดความในทางวิชาการ ในทางปฏิบัติของแต่ละกรม กอง อย่างไรก็ตามก็คิดว่าฉันเองอาจจะเป็นคนใช้ศัพท์ฟุ่มเฟือย อย่างคำว่า “สับสน” จริง ๆ แล้วมันเป็นความสับสนจริง ๆ ไม่ใช่ความสับสนด้วยอารมณ์อย่างที่คุณหมอฟุด แต่เนื่องจากใช้ศัพท์แล้วไม่ได้ขยายความให้ละเอียด จริง ๆ เขียนไปแล้วพอเขียนไปมันหลายหน้าจึงไปคัดตรงนั้นทิ้ง ความที่พยายามจะจำกัดไม่ให้เกินจำนวนหน้าซึ่งเราคุยกันไว้

อีกประเด็นหนึ่งคือเราเขียนไม่ละเอียดเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ มันมีข้อมูลของสถาบันวิจัยชาวเขาเองซึ่งจะพูดได้ว่า คำว่า “การศึกษาที่ศึกษาคนอื่น เพียงแค่เขาเรียนหนังสือภาษาไทยพูดได้บ้าง และก็อาจจะสื่อสาร” เพราะฉะนั้นคนกลุ่มนี้จะตกเป็นเหยื่อกลุ่มแรก ๆ ใน

การที่จะถูกเข้าถึง เพราะฉะนั้นในกลุ่มนี้พอมีการ survey ในช่วงนั้นก็เห็นภาพตัวนี้ชัด แล้วก็เสร็จกิจดี ไม่ได้หมายความว่าร้าย แต่ว่าเป็นเรื่องเสร็จกิจดีในภาพเปรียบเทียบให้เห็นว่าในกลุ่มคนที่ถูกออกมา อันนี้เป็นงาน report ซ้ำกับงาน migration หลาย ๆ อัน ทั้งเรื่องโสเภณี เรื่องค้าเรื่องแรงงานว่า คนกลุ่มซึ่งเสร็จกิจดีกว่าคนอื่นในหมู่บ้านจะถูกออกมาก่อน อันนี้เป็นความไม่สมบูรณ์ในวิธีการเขียน แต่ไม่ใช่ว่าข้อสรุปนั้นมันเป็นข้อสรุปที่ไปดึงเอาข้อมูลนิดเดียวแล้วมาขยายภาพใหญ่โต อันนั้นคงจะไม่ใช่ ก็คงจะไม่มียะไร ส่วนรายละเอียดคงต้องกลับไปปรับปรุงเพื่อที่จะแก้ไขอีกครั้ง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.ลักขณา ดาวรัตนพงษ์

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

ดิฉันเห็นด้วยกับอาจารย์กฤติยาที่พูดถึงลักษณะวัฒนธรรมทางเพศ ที่จริงถ้าเรามองกันง่าย ๆ ว่าทำไมคนไทย ผู้หญิงไทยที่ไปนอนกับผู้ชายก่อนแต่งงาน เป็นโสเภณีเยอะเหลือเกิน เรามองง่ายไปคิดว่าผู้หญิงชาวเขานอนกับใครก็ได้ ที่จริงเขาจะนอนกับคนที่เขารักเขาชอบ พอเสร็จแล้วเขาคดกลองอยู่กับคนนี้แน่แล้ว เขาชอบเขาก็จะนอนกับคน ๆ นั้นคนเดียว และในที่สุดจนกระทั่งแต่งงาน เพราะฉะนั้น ที่จริงไม่ใช่ลักษณะของการสำส่อนแต่คล้าย ๆ อย่างที่ฝรั่งเขาเป็นกันถ้าเราดูตามเปอร์เซ็นต์ของผู้หญิงที่ออกมาทำอาชีพอย่างนี้ ถ้าเทียบกับผู้หญิงไทยซึ่งประเพณีเคร่งครัดกว่าในเรื่องเพศ พวกเรามากกว่าเขามาก เพราะฉะนั้นถ้าเราจะบอกวัฒนธรรมทางเพศเป็นตัวละครสำคัญ ซึ่งดิฉันเห็นอาจารย์กฤติยาทำตัวอักษรเรียงแล้วขีดเส้นได้ด้วย ดิฉันคิดว่าต้องพิจารณาตรงนี้ให้มาก ๆ และก็ไม่ควรจะอ้างอะไรแบบนั้นง่าย ๆ เพราะเพียงมองว่าเขาไม่เหมือนเรา แต่ถ้าเราเทียบคู่ตัวเราเราแย่งกว่าเขาอีก สภาพเราหนักกว่าเขาอีก

อีกประการหนึ่งคือ เรื่องของการศึกษา อันที่จริงอย่างที่อาจารย์กฤติยาว่า คือว่าที่จริงแล้วเก่งเรื่องภาษา พูดได้ เขาก็สามารถ contract คนได้ เขาก็ออกไป เพราะฉะนั้นจะสังเกตว่าจะเรียนกันไม่เกินประถม ๖ แต่ถ้าเรียนไปถึงมัธยม ๓ แล้วน้อยลงมาก เพราะเขาจะนึกว่าเขามีศักดิ์ศรี เขาเรียนสูง ถ้าเรียนถึงมัธยม ๖ นี่ยากเลย น้อยลงไปทุกที เพราะดิฉันทำวิจัยเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ อาข่าจากที่เรารู้จักที่เราเห็นจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ มีแม่เผ่าลิขสิทธิ์คนหนึ่งบอกว่า นี่ถ้าลูกหลานเขาไม่เรียนภาษาไทยคงไม่ออกไปหากินข้างนอกหรอก เขาพูดอย่างนี้ เพราะว่าพูดได้ก็ contract กับคุณได้ และที่อาจารย์กนกวรรณบอกว่า ไม่โกง ไม่หนีหนี้ ว่าหัวอ่อน จริง ๆ จะตอบได้เลยว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น คือว่า แยกไปครั้งแรกแยกไม่หนีไปไหน แยกกลับออกมาไม่ได้ คือแยกเดินทางไม่เป็น พอถูกพาไปเป็นที่ซึ่งไม่ใช่สังคมของตัวเอง วิ่งออกมาจะวิ่งมาบอกให้ใครเขาช่วย มันก็คงจะยาก แล้วไม่รู้จะกลับอย่างไร

ไร แต่ว่าเท่าที่ดิฉันเห็นผู้หญิงชาวเขา ที่ออกไปขายตัวข้างนอก ที่จริงแล้วส่วนใหญ่จะเต็มใจไป เพราะเขาต้องการบทบาททางด้านเศรษฐกิจ พอได้เงินเขาจะส่งเงินมาให้พ่อแม่สร้างบ้านหลังใหญ่ ๆ หรือว่าซื้อรถปิคอัพ เขาก็ต้องการตรงนั้น ถึงแม้ว่าเขาจะเหมือนกันว่าเขากลับมาเขาก็จะ suffer เพราะว่าสังคมของเขาจะไม่ยอมรับ เพราะว่าที่ว่าไม่หนีหนีก็คิดว่าคงจะเป็นอย่างนี้

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณอดิศร เกิดมงคล

(คณะกรรมการร่างคำเพื่อประชาธิปไตยในพม่า)

ผมทำงานเรื่องแรงงานต่างด้าว ประเด็นที่ผมสังเกตในงานวิจัย

ข้อแรกคือ การที่อาจารย์บอกว่าจะเรียกชื่อชนกลุ่มน้อย ผมไม่แน่ใจว่าจะเหรียญจะเรียกตนเองว่าจะเหรียญหรือไม่ นี่เป็นข้อสังเกต

ข้อที่สองคือ เรื่องการถูกระงับทำซ้ำซ้อนในข้อเสนอของอาจารย์คือว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการการค้าแรงงานยังคงอยู่ได้คือ การที่ตัวแรงงานที่เข้ามาในฝั่งไทยเองถูกจับ แล้วยังมีการถูกระงับโดยการให้รับส่งกลับโดยเร็วโดยไม่มีการดำเนินคดี ตรงนี้ควรจะลงรายละเอียดมากกว่านี้หรือไม่ อีกข้อหนึ่งคือ กระบวนการค้าแรงงาน ถ้าเกิดกระบวนการที่มันเร่งรัดขึ้น ทำให้การดำเนินคดีกับคนที่พาเขามานั้นลดลงหรือไม่ แล้วเราลงตรงนี้น้อยไปหรือไม่ ในเรื่องของกระบวนการค้าแรงงาน เพราะว่าเท่าที่เห็นมันยังมีแค่บางส่วนเท่านั้น

ข้อที่สามคือ เรื่องปัจจัยประเทศต้นทาง รัฐไทยควรจะมโนนโยบายต่าง ๆ ที่ดำเนินกับประเทศต้นทางมากกว่านี้หรือไม่ ในเมื่อมีปัญหาว่าคนกลุ่มนี้เข้ามาเยอะแล้วนี้ ประเทศต้นทางมีปัญหอะไรหรือไม่ นี่เป็นข้อสังเกต

เรื่องฐานะดีแล้วไปเป็นโสเภณีนี้ อยากให้ตรวจสอบว่ามันกลับกันหรือเปล่า เขาไปเป็นโสเภณีก็เลยทำให้บ้านเขาฐานะดีขึ้นหรือไม่

เรื่องเส้นทางค้าผู้หญิงนี้ ผมไม่ได้วิจารณ์วิธีการหาข้อมูล แต่ผมวิจารณ์วิธีสรุปข้อมูล คือได้เส้นทางมาแล้วบอกเป็นเส้นทางคล้าย ๆ เป็นเส้นทางของภาพรวมทั่วประเทศ

เรื่องไม่โกงเพราะหัวอ่อน ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ที่ให้ข้อเสนอ ผมยังเขียนไว้ใน paper แล้วบอกว่า ไม่โกงนี้ไม่หนีหนี เพราะว่าเขาหนีไม่ได้ น่าจะเป็นอย่างนั้นมากกว่า

เสริมประเด็น

คุณกนกวรรณ ธรรมวรรณ

เรื่องของภาษาที่ใช้ ข้อสันนิษฐานของดิฉันว่า เขาไม่โก่งไม่หนีนี้เป็นเพราะว่าเขาไม่มีทางที่จะไป หนีไปไหนไม่ได้ ด้วยความแตกต่างเรื่องวัฒนธรรมและภาษา ที่นี้ภาษาที่เราใช้เราควรจะต้องไปให้ชัดเจนว่าเขาเป็นลูกจ้างที่ดีเพราะเขาไม่มีทางไป เขาถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่ด้วยข้อค้อยทางภาษาและวัฒนธรรม ทำให้เขาไปไหนไม่ได้ มิใช่เขาไม่ยอมโก่ง มิใช่เขาไม่ยอมหนีหนี ภาษาที่ใช้มันให้เห็นภาพที่ต่างกันแล้ว มันชัดเจนว่าถูกกระทำอยู่ เขาค้อยโอกาสอยู่ เขาไม่มีทางสู้ไม่มีทางไป มันจะมีความรู้สึกว่าเขาอ่านน่าจะเห็นปัญหาได้มากกว่า มากกว่าการพูดขึ้นมาลอย ๆ เฉย ๆ ว่าไม่โก่ง ไม่หนีหนี หมายความว่าดีจึงอยู่ไปเรื่อย ๆ อย่างนั้นหรือ

เสริมประเด็น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤตยา อาชวนิจกุล

ดิฉันจะไม่ตอบ แต่จะประชาสัมพันธ์คือ ใน paragraph ในย่อหน้าแรกของงานที่พูดถึง เรื่องของงานว่ามูลนิธิจะต้องเริ่มรณรงค์กันในหมู่บ้านชาวเขา อันนี้หนังสือนี้มาจากมูลนิธิผู้หญิง แต่ว่าเป็นการเขียนมาจากอาสาสมัครเขาวชนชาวเขาเองเกี่ยวกับเรื่องชีวิตเด็กชาวเขา อันนี้ก็หนังสือเพื่อที่จะให้นักเรียนชาวเขาเองได้เรียน เพื่อป้องกันเกี่ยวกับเรื่องการเอาเปรียบเด็กทางเพศและป้องกันให้ผู้ใหญ่ป้องกันเด็กให้พ้นจากอันตรายเหล่านี้ โดยเฉพาะเด็กชาวไทยภูเขาซึ่งห่างไกลข้อมูลข่าวสาร ต่าง ๆ ท่านผู้สนใจติดต่อมูลนิธิผู้หญิงได้

รายงานวิจัย เรื่อง "สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอสองยาง จังหวัดตาก"

โดย รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ

ในเรื่องเกี่ยวกับอำเภอสองยาง และโดยเฉพาะชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง กล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นอันนำมาซึ่งโครงการวิจัยทั้งหมด เพราะว่าจุดเริ่มของศูนย์นิคิศาสตร์ที่เข้าไปในเรื่องนี้ เราเข้าไปช่วยในเรื่องของการวิเคราะห์ปัญหาการได้สัญชาติว่า ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่เราคิดว่าสภาพความเป็นอยู่นั้นอยู่มาก่อนคนไทยพื้นราบบางคนเสียอีก คือประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ ปี แต่ว่าในสภาพที่จะต้องมีนโยบายของรัฐในเรื่องของการควบคุมการได้สัญชาติของชาวเขา ซึ่งเป็นปัญหากฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายโดยเฉพาะ มันก่อให้เกิดผลกระทบของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของเขาก็คงไม่ได้มีความสัมพันธ์หรือว่าสนใจกับเจ้าหน้าที่ทางรัฐเท่าไร มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบสังคมดั้งเดิมซึ่งมีระเบียบแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า ฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาในเรื่องของการที่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับชนพื้นราบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการศึกษาก็ดี ในเรื่องของการทำงานก็ดี จึงเกิดสภาพปัญหาที่ว่าเขามีความต้องการที่จะได้ลงสัญชาติไทย แล้วประกอบกับในอำเภอสองยางนั้นเป็นเขตชายแดนติดต่อกับพม่า ฉะนั้นจึงมีปัญหาเรื่องการที่กะเหรี่ยงพม่าเข้ามาอยู่ในเขตชายแดนของไทยด้วย ซึ่งครั้งนี้เองที่ในจุดเริ่มต้นของโครงการครั้งนี้ซึ่งศูนย์นิคิศาสตร์เข้าไป จึงเห็นปัญหาว่าสภาพปัญหาของการได้รับสัญชาติหรือการขอสัญชาติที่เป็นปัญหาแล้วจะมีผลกระทบต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงอย่างไรบ้าง อันนี้คือภาพของรายงานฉบับนี้ว่า เราเริ่มจากปัญหาที่เขาไม่ได้รับสัญชาติ ซึ่งเป็นปัญหากฎหมายและผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเขาในด้านสังคม เศรษฐกิจ แล้วการศึกษาว่า ถ้าเขาไม่ได้รับการศึกษาจะเป็นอย่างไร ฉะนั้นภาพครั้งนี้จึงต่างจากรายงานที่ได้นำเสนอมาทั้ง ๑๐ ฉบับ เพราะว่าภาพเหล่านั้นจะเป็นภาพที่มองให้เห็นถึงภาพรวม ๆ สภาพปัญหาที่ในระดับ macro แต่ในเรื่องรายงานฉบับนี้จะเจาะเฉพาะชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง เฉพาะอำเภอสองยาง และจำกัดประเด็นในการศึกษาว่า เราตั้งสมมติฐานว่าการไม่ได้สัญชาติจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตเขาอย่างไรบ้าง ซึ่งประเด็นในการศึกษาหรือข้อมูลที่ได้ เราได้ข้อมูลจากคนที่อยู่ในพื้นที่ เพราะว่าข้อมูลส่วนหนึ่งที่เราได้มาคือ ได้มาจากการที่เขาเก็บข้อมูล ไม่ใช่เป็นข้อมูลจากทางราชการ โดยที่สภาพความเป็นอยู่อะไรต่าง ๆ นั้นทางผู้ช่วยวิจัยได้สรุปมา เพราะว่าเขายู่กับเผ่านี้ อำเภอนี้ เป็นเวลา ๒ ปี แล้วข้อมูลอีก ๒ ส่วนที่ได้ คือ ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาร่วมสัมมนากับพวกเราในช่วงเมษายน ปี ๒๕๓๕ อันนี้นานแล้ว การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับผู้ปฏิบัติงานและในระดับจังหวัดนี้ อันนี้ผมได้นำเรียนไว้ในวิธีการศึกษาแล้ว ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าไม่ได้เจาะลึกไปในตัวเรื่องนี้เหมือนกับกระบวนการในงานวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขาที่เข้าไปศึกษาแล้วก็มี

process ในการเก็บข้อมูลหรือดำเนินการต่าง ๆ แต่จุดที่นักกฎหมายทำ จะมองเฉพาะเรื่องผลกระทบ ประเด็นเดียว ว่าถ้าไม่ได้สัญชาติแล้วเขาจะเสียสิทธิอะไรบ้าง อันนี้คือประเด็นที่ผมขอนำเรียนเบื้องต้น ในรายงานอันนี้อยู่ในหัวข้อแรก

เรื่องสภาพปัญหาทั่วไปแล้วก็โครงการพัฒนาชาวเขาของจังหวัดตาก ตรงนี้ความจริงเป็นภาพรวมซึ่งข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลของจังหวัด ซึ่งเราได้มาในช่วงที่ไปเก็บข้อมูล สิ่งที่ผมนำเสนอตรงนี้อาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่เราต้องการศึกษาโดยตรง แต่ประเด็นที่นำมานำเสนอตรงนี้ จะแสดงให้เห็นถึงภาพของโครงการพัฒนาชาวเขาที่จังหวัดได้ดำเนินการซึ่งสืบเนื่องจากที่ผมได้นำเสนอไปเมื่อตอนเช้าว่า โครงการของจังหวัดหรือรัฐบาลจะไม่หลักหรือไม่เบี่ยงเบนไปจากการพัฒนา ๔ ด้าน ในการประเมินผลสำเร็จต่าง ๆ ดูจากสถิติที่ได้ว่า กรณีอย่างนี้ได้พัฒนาแล้วและมีผลที่ได้เป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งการให้สัญชาติหรือการลงสัญชาติ หรือแม้กระทั่งการยกระดับรายได้หรือว่าการให้การศึกษา หรือว่าการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัยในเรื่องของการป้องกันโรคหรืออนามัยแม่และเด็ก เป็นประเด็นหลักในการที่จะดำเนินการในแผนพัฒนาจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่ผมจะนำเสนอคือตรงนี้เท่านั้น ส่วนในประเด็นที่วิเคราะห์ ก็คืออยู่ในหัวข้อที่ ๒ ว่า จากปัญหาที่ให้เห็นภาพรวมแล้ว มีโครงการต่าง ๆ มาแล้ว ปัญหาว่าชาวกะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยางในมุมมองของเขา ในสภาพปัญหาของเขา เขาได้รับผลของการพัฒนาหรือว่าได้รับบริการอย่างนั้นมากน้อยแค่ไหน อันนี้คือจุดที่ผมจะนำเสนอ แล้วการที่เขาไม่ได้รับเกิดจากสาเหตุอะไร อันนี้เป็นประเด็นที่ผมจะนำเสนอในประเด็นแรก

ประเด็นที่สองคือว่า ในสภาพของเขาเอง หัวข้อในเรื่องของการคาดหวังว่า เขาอยากได้อะไรเป็นประเด็นหลัก อันนั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความคิดหรือความรู้สึก

ประเด็นสุดท้ายคือ จากการที่เราดูถึงโครงการสภาพปัญหาต่าง ๆ แล้วมีประเด็นที่เป็นข้อสังเกตในบทสรุป

๑) ถามผมว่าในเรื่องสถานภาพของการมีสัญชาติของชาวกะเหรี่ยงเป็นอย่างไร ขอสรุปดังนี้ สถานภาพอันนี้คือ สถานภาพทางด้านกฎหมายของการมีสัญชาติไทย พบว่าในจำนวนของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอท่าสองยาง ปรากฏว่ามีจำนวนที่ส่วนใหญ่ที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ถามว่าสาเหตุคืออะไรบ้าง สาเหตุอันนี้จะป็นกรณีศึกษาอันหนึ่งที่จะนำไปสู่การศึกษาในชุมชนอื่น ๆ ด้วย ในเบื้องต้นก็คือว่า ดังที่ท่านอาจารย์พันธุ์ทิพย์ได้นำเสนอไปเมื่อวานนี้ว่า ในแง่ของกฎหมายแล้ว ลูกที่เกิดขึ้นในเมืองไทยนั้นจะได้สัญชาติโดยภูมิลาเนา แต่ว่าปัญหาที่มันเกิดขึ้นคือเขาไม่แน่ใจว่าคน ๆ นี้เกิดในประเทศไทยหรือไม่ เพราะอะไร เพราะตอนเกิดไม่มีการแจ้งชื่อ และถึงแม้มีการแจ้งชื่อ ก็อาจจะไม่ได้แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือแจ้งต่อผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่เวลาคนเกิดจะแจ้งกับผู้ใหญ่ แต่ผู้ใหญ่เนื่องจากมีปัญหาทางด้านภาษา ภาษาไทยที่จะติดต่อกับทางเจ้าหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของผู้ใหญ่เองที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องของการแจ้งทะเบียนราษฎร ไม่มีการประสานงานที่ดีพอ ฉะนั้นปัญหาอันหนึ่งที่เรารับจากการสัมภาษณ์เหล่านี้คือ ไม่มีการติดต่อที่สัมพันธ์กัน

อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้นำหมู่บ้านหรือการไม่แจ้งชื่อ เพราะว่าไม่เห็นความสำคัญ แล้วก็เนื่องจาก ภาษาไทยของทั้งชาวบ้าน แล้วก็ผู้นำชาวบ้านไม่ดี มันจะเกิดปัญหาของการที่ไม่ปรากฏชื่อเด็กซึ่ง เกิดในประเทศไทย ซึ่งควรได้สัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน

๒) ชาวเขามีความรู้ดีกว่าถ้าเกิดไปติดต่อกับอำเภอแล้วจะต้องเสียเงิน เพื่จจริงประการใดไม่ทราบ แต่ว่าจากการที่เราสัมภาษณ์และได้ข้อมูลจากผู้ที่มาให้ข้อมูลกับเราซึ่งเป็นชาวบ้าน ทราบว่าอาจจะหวัละ ๕๐๐ ก็มี ๒,๐๐๐ ก็มี แล้วแต่ ซึ่งงานอันนี้ก็มิข้อมูล แสดงว่าการที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนเกิดจากตรงนี้ด้วย

๓) ถือว่ากระบวนการพิสูจน์คล้าย ๆ ที่ป้าหวายที่ผมไปดูแลของชาวม้งคือว่า เนื่องจากการที่เราไม่ได้ลงชื่อในทะเบียน ทะเบียนคนบนพื้นที่สูงอะไรก็แล้วแต่ ฉะนั้นการพิสูจน์ว่าเกิดในไทยหรือไม่ และกระบวนการที่มีการสวมตัวจากชาวเขาในต่างประเทศเข้ามาเพื่อจะมาสวมตัวว่าคน ๆ นี้ มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านแล้วตายไปแล้ว ก็มาสวมตัวตรงนี้ เป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจะวินิจฉัยแยกว่าการที่คน ๆ นี้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านนี้ เกิดในทะเบียนบ้านนี้จริงหรือไม่ อันนี้ก็เป็นกระบวนการอันหนึ่งที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการที่ลงสัญชาติไทยให้ ระยะทางก็เป็นตัวกำหนดอันหนึ่งที่จะทำให้เขาไม่อยากจะมาแจ้งชื่อ เพราะอะไร เพราะว่าถ้าเดินออกมา ๘ ชั่วโมงนี้ มาเพื่อจะมายื่นคำร้องแล้วเสร็จแล้วทางเจ้าหน้าที่ก็บอกนัด บอกว่ามาสอบสวน มาสอบดูประวัติ เอาผู้ใหญ่บ้านมา ซึ่งจะต้องกลับไปแล้วกลับมาอีก ๒-๓ ครั้งก็ไม่เสร็จ อันนี้เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้กระบวนการในการขอสัญชาติล่าช้า กระบวนการตรวจสอบตรงนี้เราได้ข้อมูลมาว่า กระบวนการตรวจสอบนี้ต้องเข้าคณะกรรมการอำเภอในการอนุมัติในกรณีที่ไม่มีผู้ยืนยันว่าคน ๆ นี้เกิดในประเทศไทยหรือเกิดในหมู่บ้านนี้ จะต้องเกิดการตรวจสอบลึกซึ้งหรือว่าซับซ้อน อันนี้ก็ทำให้เกิดความล่าช้า เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ทำให้เขาไม่มีสัญชาติไทย

ปัญหาของผลกระทบตรงนี้เมื่อไม่มีสัญชาติไทยแล้ว ข้อที่เราได้รับทราบมาจากรัฐไม่ว่าจะเป็นทางด้านอนามัยก็ดี หรือว่าทางด้านกระทรวงแรงงานก็ดี ในเรื่องสิทธิการทำงานหรือสิทธิอื่น ๆ ว่าเราไม่ได้แยกระหว่างผู้ที่มีสัญชาติและไม่มีสัญชาติไทย การศึกษาก็เช่นเดียวกันว่า เราไม่ได้แยกระหว่างผู้ที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทย แต่สิ่ง ๆ หนึ่งที่เราพบในการเก็บข้อมูลก็คือว่า สัญชาติไทยไม่ได้เป็นข้อจำกัดในการรับบริการจากรัฐ อันนี้เป็นความถูกต้องในแง่ข้อกฎหมาย คือข้อกฎหมายเราไม่ได้แยกปฏิบัติ เรามีสิทธิเท่ากันในการได้รับบริการของรัฐ แต่ในข้อเท็จจริงแล้วการไม่มีสัญชาติไทยทำให้เขาไม่ได้รับการบริการของรัฐ เพราะว่าเขาไม่ได้ถือว่าเป็นคนไทย อันนี้เป็นข้อถกเถียงซึ่งเจ้าหน้าที่ของหลายหน่วยงานก็ได้นำเสนอประเด็นพวกนี้ไป

ประเด็นที่สอง ที่เราพบก็คือว่า สภาพของหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากถนนหรือว่าความเจริญ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้บริการของรัฐเข้าไม่ถึง การเข้าไม่ถึงตรงนี้ เช่น การศึกษา ไม่มีครูนะครับ แม้ว่าหน่วยงานหลายหน่วยให้ความช่วยเหลือ เช่น คชค. ก็คือ การศึกษานอกโรงเรียนก็ดี จะมีครูเข้า

มาช่วย แต่เนื่องจากความห่างไกลครั้งนี้บางครั้งครูเข้าไปแล้วก็ไม่เข้าไปอย่างสม่ำเสมอ อันนี้คือส่วนหนึ่งที่เรารู้ได้ เช่นเดียวกับอนามัยก็เช่นกัน ในเมื่อไม่มีอนามัยตั้งอยู่ตรงนั้น เจ้าหน้าที่อนามัยต้องรับผิดชอบหลายต่อหลายหมู่บ้าน หลายต่อหลายอำเภอ ฉะนั้นเมื่อเขาอยู่ห่างไกลไม่มีทางรถเข้าไป มอเตอร์ไซด์เข้าไปไม่ได้ การเดินก็เลยเกิดปัญหาว่าไปไม่ถึง และรวมถึงการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ปกครองด้วย

ประเด็นที่สาม คือว่าภาษามีส่วนในการที่จะมีข้อจำกัดในเรื่องการติดต่อ อันนี้ทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งชาวบ้านและผู้นำ มีความแตกต่างระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้นำทางการ อันนี้หมายความว่าผู้นำชุมชนของเขา เช่น หมอผีหรือผู้นำที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ นั้นจะเป็นคนละคนกับผู้นำซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านประเด็นหลักที่เขาจะเลือกคือ พูดภาษาไทยได้หรือว่าสามารถเขากับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ อันนี้คือความแตกต่าง ซึ่งผู้นำเหล่านี้อาจไม่ได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของชาวเขาก็ได้ อันนี้เป็นประเด็นที่ผมได้นำเรียนในเรื่องของสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ที่อำเภอท่าสองยางนั้น ประสบปัญหาในเรื่องของการไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องของโครงการพัฒนาต่าง ๆ หรือการได้รับบริการจากรัฐ ในแบบสอบถามเราถามว่า แล้วถ้าสมมติว่าจะให้เขาตอบว่าจะอะไรเป็น priority หลักที่เขาอยากจะได้ในชีวิต

สิ่งแรกที่เขาจะได้คือ บัตร บัตรอันนี้ไม่ใช่เป็นบัตรชุมชนในพื้นที่สูง แต่เป็นบัตรที่แสดงถึงสัญชาติไทย และการลงทะเบียนบ้าน ซึ่งอันนี้เป็นภาพสะท้อนที่เรานำมาคิดว่า ในทางปฏิบัตินี้กฎหมายไม่ได้แยกว่าคนไทยหรือคนต่างประเทศ แต่เนื่องจากการปฏิบัติตามงบประมาณตามนโยบายอะไรต่าง ๆ มันทำให้ถ้าไม่มีบัตร ไม่มีสิทธิ อันนี้เป็นมุมมองของเขา

สิ่งที่สองคือ การที่จะมีอนามัย มีสำนักงานหรือสถานียอนามัยอยู่ประจำท้องที่ สภาพที่เห็นก็คือว่า ในบางท้องที่ที่กันดารมาก ๆ นั้นไม่มีอนามัย ฉะนั้นเวลาเขาเจ็บป่วยหรือว่ารักษาโรคอะไรเขาจะต้องลงไปหรือเดินไปเป็นระยะทางไกล บางครั้งอาจจะไม่ทัน และถึงจะมาเรื่องการศึกษาปรากฏว่า ชาวกะเหรี่ยงนั้นสนับสนุนให้ลูกหลานศึกษาในระดับที่สูงคือ ถ้ามีโอกาสแล้วเขาจะพยายามผลักดันให้ ฉะนั้นสิ่งที่เขาได้รับจากบริการของรัฐคือว่า ไม่มีครูเข้าไปสอนในระดับการศึกษาภาคบังคับ ฉะนั้นเขาจึงหวังว่า เขาอยากจะมีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน

ส่วนสิ่งสุดท้าย คือเรื่องสิทธิทำกิน กลับกลายเป็นปัจจัยอันที่ ๓ เพราะว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงนั้นไม่ค่อยสนใจในเรื่องการมีสิทธิครอบครอง ถึงแม้เขาจะไม่มีสิทธิครอบครองเขาก็ทำกินในพื้นที่นั้นได้ อันนี้จะเป็นกรณีเฉพาะท่าสองยาง ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า เหมือนกับว่าเขาอยากจะได้ตรงนี้มากที่สุด แต่รัฐไม่给他 ข้อสังเกตของภาพรวมของการศึกษาครั้งนี้ ผมมีข้อสังเกตตรงนี้ว่าแผนแม่บทที่ได้นำเสนอไปในรายงาน มันสอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานหรือความต้องการที่เขาจะพัฒนาหรือไม่ อันนี้เชื่อมโยงกับรายงานบทที่แล้วว่า แม้กระทั่งเป็นกรณีศึกษาเฉพาะแผนแม่

บทที่เป็นภาพรวมได้สนองความต้องการของเขาจริงหรือไม่ เมื่อเขาต้องการบัตรประจำตัว ต้องการ การได้รับการที่ทั่วถึง แต่แผนแม่บทตรงนี้สอดคล้องหรือไม่

ประการที่สองคือว่า สภาพความเจริญของชาวพื้นบ้านที่เข้าไปสู่สังคมของชาวกะเหรี่ยง ปรากฏว่ามันมีผลกระทบทั้งผลดีและผลเสียต่อชีวิตประจำวันของเขา แล้วความเจริญตรงนี้ คนใน เผ่ากะเหรี่ยงก็มีความตระหนักรู้เหมือนกันว่า ถ้ามีความเจริญอย่างนี้เข้ามา มันจะทำให้สภาพ law and order หรือว่าสภาพบังคับ วิถีชีวิต หรือว่าความเชื่อฟังอะไรต่าง ๆ ประเพณีต่าง ๆ ว่าเขาสูญเสีย ไปหรือไม่ ในเผ่าซึ่งเป็นสังคมดั้งเดิม กรณีศึกษาที่ผมได้ดูเป็นชาวเขาซึ่งมีสภาพบังคับในสังคม ดั้งเดิมอยู่แล้ว อันนี้ก็อีกประการหนึ่ง

แล้วประการสุดท้ายคือว่า การได้รับสัญชาตินำไปสู่การได้รับการและความสะดวกต่อ การได้รับการของรัฐจริง ฉะนั้นในเมื่อเขาไม่ได้รับสัญชาติเขาก็จะไม่ได้รับการจากรัฐตรงนี้ ฉะนั้นข้อสรุปตรงนี้จึงเป็นมุมมองที่สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้กฎหมายก็ดี นโยบายของรัฐก็ดีไม่ได้ แยกปฏิบัติว่าการที่ชาวชุมชนชาวเขาในเผ่าต่าง ๆ นั้นจะได้รับการจากรัฐ แต่ในกรณีศึกษาเฉพาะ ของอำเภอท่าสองยาง จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงอันหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า การที่เขาไม่ได้รับ สัญชาติมันจะก่อให้เกิดปัญหาในหลาย ๆ เรื่อง การได้รับการศึกษาก็ดี การได้รับการบริการทางด้าน รัฐในด้านอื่น ๆ ก็ดี

วิจารณ์โดย

คุณวรรณ จารุสมบัติ^{๓๓}

ก่อนที่ดิฉันจะนำเสนอข้อคิดเห็นที่มีต่อรายงานของอาจารย์ ดิฉันอยากจะทำความเข้าใจว่า ดิฉันคงไม่ได้มาวิจารณ์บทความ เนื่องจากดิฉันได้รับข้อมูลจากทั้งอาจารย์ณรงค์ และ อาจารย์ พันธุ์ทิพย์ว่า การนำเสนอรายงานในวันนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุดโครงการวิจัยที่จะ ทำต่อไป ดิฉันจึงเข้าใจว่าท่านผู้วิจัยและคณะคงต้องการข้อคิดเห็นที่จะนำไปสู่การพัฒนาตัวโครง การวิจัยที่จะทำต่อไป ดิฉันคิดว่าข้อคิดเห็นใด ๆ ก็ตามที่ดิฉันจะพูดต่อไปนี้ จึงวางอยู่บนพื้นฐานตรง นั้นมากกว่า เพราะฉะนั้นในรายละเอียดปลีกย่อยไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเทคนิค วิธีการ สไตลการ เขียน หรือแม้กระทั่งการใช้ภาษาต่าง ๆ ดิฉันต้องขอละไว้ในฐานะที่เข้าใจ ดิฉันคิดว่าในรายงานของ อาจารย์ณรงค์ มีความพิเศษอย่างที่ท่านอาจารย์กล่าวไว้แล้วในช่วงต้นว่า มีความพิเศษตรงที่ได้พยายามที่ จะเอาข้อมูลที่เป็น primary data คือลงไปเก็บข้อมูลเองกับชาวเขา แล้วก็เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ด้วย แม้ว่า อาจารย์จะเสนอเฉพาะประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวชาวเขาหรือว่าใช้ข้อมูลของตัวชาวเขาเป็น

^{๓๓}ผู้ช่วยวิจัยประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

หลักก็ตาม แต่อาจารย์ก็มีข้อมูลในส่วนที่เป็นการสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่ด้วย ซึ่งตรงนี้ดิฉันมีภาพเยอะทีเดียวในการที่จะทำให้เห็นว่าเรื่องของสัญชาติหรือการไม่ได้รับสัญชาติไทยนั้นส่งผลกระทบอย่างไรต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวเขาทั้ง ๆ ที่เขามีสัญชาติไทยโดยภูมิลำเนา ตรงนี้เป็นประเด็นที่ชัดมาก และคิดว่าในรายงานของอาจารย์มีความตั้งใจที่จะนำเสนอประเด็นปัญหาตรงนี้เป็นเรื่องหลัก แต่ทว่าในการนำเสนอรายงานรวมทั้งหัวข้อที่อาจารย์ได้ตั้งไว้มีความลักลั่นกันอยู่ในตัว อาจารย์กลับนำเสนอในแง่ของภาพรวมสภาพชีวิตและปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งมีลักษณะค่อนข้างกว้างขวาง ในขณะที่วัตถุประสงค์ในช่วงต้นดิฉันคิดว่าค่อนข้างชัดว่าปัญหามันอยู่ตรงไหน แล้วเรากำลังพุ่งดูตรงไหน แต่ทว่าในการนำเสนอให้ภาพกว้างค่อนข้างมาก ซึ่งการให้ภาพกว้างก็มีข้อดี ข้อดีประการหนึ่งที่ดิฉันเห็นชัดมากก็คือว่า ทำให้เราเห็นว่าเรื่องของสิทธิทางกฎหมายกับสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ได้ ดิฉันเห็นด้วยกับอาจารย์พนมว่า มันแยกกันไม่ได้ เพราะว่าตราบไคที่เรายังใช้สิทธิทางกฎหมายเป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณาเรื่องสิทธิอื่น ๆ ให้กับบุคคลเหล่านี้ เราก็จะไม่สามารถแก้ปัญหาชาวเขาได้อีกเลย เพราะฉะนั้นปัญหาชาวเขาถึงได้ดำรงมาจนถึงทุกวันนี้ ๓๐-๔๐ ปีก็ยังเป็นอย่างนี้ ดังนั้นดิฉันคิดว่า อาจารย์ณรงค์ได้พูดชัดมาก แล้วผลกระทบที่ตามมาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นซ้ำ ๆ นอกจากนี้ผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจารย์กล่าวถึงมาคือ โดยสภาพภูมิลำเนา บุคคลที่เป็นชาวเขาเหล่านี้ เขามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากอยู่แล้ว อยู่ห่างไกลความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก แต่การที่เขาไม่ได้รับสัญชาติไทยเป็นสิ่งที่เข้าไปซ้ำปัญหานี้ให้มันหนักยิ่งขึ้น แล้วก็ส่งผลกระทบอีกซึ่งตรงนี้ก็เป็นเรื่องใหญ่ ดิฉันคิดว่าในรายงานของอาจารย์ณรงค์พยายามที่จะชี้ตรงนี้ไว้ แต่ทว่าในการนำเสนออาจจะไม่ชัดมากนัก

ในแง่ของประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาโดยส่วนใหญ่ เป็นเรื่องเทคนิค เป็นเรื่องเกี่ยวกับเดินทางไม่สะดวก ภาษาใช้สื่อสารไม่ได้ เจ้าหน้าที่ไม่มีงบประมาณ การเดินทางการไปบอกข่าวสาร คือมันเป็นเรื่องเทคนิคทั้งหมด ดิฉันคิดว่านายของสิ่งที่มันเกิดขึ้นตรงนั้นมันไม่ใช่เรื่องของเทคนิค ดิฉันคิดว่าเราต้องมองขึ้นไปอีกระดับหนึ่งว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทุกวันนี้เพราะอะไร มันเป็นเพราะว่ารัฐเองหรือไม่ที่ไม่ได้มองชาวเขาอย่างที่เราคิดว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของคนในผืนแผ่นดินไทย ฉะนั้นการที่เราไม่ได้ตั้งหลักตรงนี้ ดิฉันคิดว่าปัญหาเรื่องเทคนิคมันแก้ง่าย แต่ปัญหาเรื่องวิถีคิดของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมองชาวเขาเหล่านี้เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าตรงนี้แก้ไม่ได้ปัญหาเทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่มีประโยชน์ ดังนั้นดิฉันคิดว่าปัญหาเรื่องวิถีคิดของผู้ปกครองรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรงนี้สำคัญมาก ตราบไคที่เรายังไม่สามารถทำให้เขารู้สึกว่าชาวเขากับชาวเราก็คือคนเหมือนกัน มันก็ไม่สามารถที่จะนำไปสู่มาตรการ แนวทาง หรือวิธีปฏิบัติที่เท่าเทียมกันได้ ดังนั้นตรงนี้ดิฉันคิดว่าเป็น critical point ที่จะต้องพูดถึง แล้วก็ต้องเน้นย้ำให้มาก

อีกจุดหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าเป็นภาพสะท้อนที่ค่อนข้างชัดก็คือว่า รัฐใช้เรื่องของสัญชาติเป็นเครื่องมือในการที่จะเรียกว่า เป็นเครื่องมือรักษาความมั่นคงของชาติหรือเป็นเครื่องมือในการครอง

กับประเทศเพื่อนบ้านด้วย ยกตัวอย่างเช่น กรณีของญวนอพยพ ทำไมกว่าญวนอพยพถึงได้สัญชาติไทย แล้วญวนอพยพต่างอย่างไรกับกะเหรี่ยง ต่างอย่างไรกับไทยลื้อ ทำไมไทยลื้อได้รับสิทธิพิเศษในการที่จะได้รับสัญชาติไทยตามมติคณะรัฐมนตรี ถ้าจำไม่ผิดคือ มีนาคม ๒๕๓๘ คนเหล่านี้คือชาวเขาหรือไม่ คือชนกลุ่มน้อยหรือไม่ เพราะฉะนั้นเกณฑ์หรือหลักการในการพิจารณาให้สัญชาติแก่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ตามว่าอยู่ตรงไหน มีมาตรฐานหรือไม่ เราใช้หลัก สิทธิมนุษยชน หลักสากลหรือเราใช้หลักอะไร คิดฉันเชื่อว่าทุกรัฐจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่จะบอกว่าทำอะไรที่เราจะปกป้องดินแดนของเรา แต่การปกป้องตรงนั้นฉันคิดว่า ระยะเวลาที่ผ่านมา บางเรื่องมันล้าสมัยไปแล้ว เราคงไม่มีภัยทางด้านคอมมิวนิสต์ที่จะเข้ามาทำให้เราเป็นปัญหาอีกต่อไป แต่วิถีคิดของคนที่ยังยึดถืออยู่ คำว่าที่ใช้ แนวทางปฏิบัติก็ยังยึดถือหลักความมั่นคงอันเดิม ซึ่งฉันคิดว่าตรงนี้คือความไม่สอดคล้องที่มันเกิดขึ้น ฉันไม่โทษเจ้าหน้าที่ เพราะฉันคิดว่าเจ้าหน้าที่ที่ถูกสอนมาแบบนั้น รวมกระทั่งพวกเราหรือฉันเองก็เหมือนกันก็ถูกสอนให้มองเขาอย่างแบ่งแยก ไม่เคยสอนให้ยอมรับความหลากหลายบนผืนแผ่นดินไทยด้วยกัน เพราะฉะนั้นฉันคิดว่าตรงนี้เราคงต้องมองให้ชัดว่า ถึงที่สุดขณะนี้วิธีปฏิบัติที่เราให้สัญชาติแก่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมาตรฐานอยู่ตรงไหน คิดฉันอยากให้รายงานของอาจารย์ณรงค์แทรก part นี้ขึ้นไปเป็นบทแรกก่อน ก่อนที่จะนำเสนอภาพปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เห็นชัดว่าเรามีเงื่อนไขพิเศษอะไร ในการที่จะบอก อย่างเช่นไทยลื้อเราอาจจะชี้ได้ชัดมากด้วยว่า อันนี้มันเป็นกรณีพิเศษอย่างไร กะเหรี่ยงเป็นกรณีพิเศษอย่างไร อย่างกรณีของกะเหรี่ยงฉันเชื่อว่าบริเวณชายแดนตะวันตกเป็นบริเวณที่ sensitive มาก แล้วก็มีปัญหามาตลอด ฉันเข้าใจด้วยว่าทำไมอาจารย์ณรงค์ถึงได้เลือกกะเหรี่ยงที่ท่าสองยาง เพราะบริเวณพื้นที่แถบนั้นเป็นที่หยาบกระแวงและเป็นที่ไม่ค่อยสบายใจนักของสมช.มาโดยตลอด เพราะฉะนั้นในการพิจารณาให้สัญชาติไทยฉันคิดว่า มันเป็นเรื่องที่ลำบากมาก และในขณะเดียวกันมันก็ยังมียะหรืที่มาจากฝั่งโน้นด้วย เพราะฉะนั้นมันไม่สามารถที่จะแยกกันง่าย ๆ แต่ถามว่าเป็นความผิดของคนกะเหรี่ยงที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทยมา ๑๐๐-๒๐๐ กว่าปีหรือที่ทำให้เขาไม่ได้รับสัญชาติไทย ก็ไม่ใช่ ตรงนั้นมันต้องสมเหตุสมผลพอสมควร ไม่ใช่คิดว่าถ้าเป็นกะเหรี่ยงแล้วรวมหมด พวกนี้อาจเป็นคนฝั่งโน้น ละเมิดสิทธิที่เขาควรจะได้รับ เพราะฉะนั้นฉันคิดว่าถ้าสามารถที่จะสืบไป แล้วก็นำเสนอภาพให้เห็นจะช่วยทำให้ผู้อ่านหรือผู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์มองเห็นว่ามันมีความต่างกันตรงไหน คิดฉันคิดว่ามันไม่จำเป็นที่เราจะต้องมานั่งศึกษาทุกคนเผ่า ไม่จำเป็นที่จะต้องมาศึกษาทุกพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องการลงสัญชาติไทย คิดฉันคิดว่าเราอาจ classify เป็นกลุ่ม ๆ ได้ ๒-๓ กลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันในแง่วิธีปฏิบัติของการให้สัญชาติ

ประเด็นถัดมา คิดฉันคิดว่าในงานของอาจารย์นั้นอาจจะยังไม่ได้พูดถึงประเด็นการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งมากนัก อาจารย์พูดถึงเรื่องผลกระทบไว้พอสมควร คิดฉันคิดว่าในจุดที่อยากให้อาจารย์เน้นหนักเพิ่มขึ้นก็คงจะมีเรื่องของวิธีการ ระเบียบ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่มันเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติมานำ

เสนอไว้ด้วย คิดฉันคิดว่าอาจารย์มีข้อมูลตรงนี้ แต่อาจารย์ไม่ได้บอกให้เห็นชัดว่ากรณีของกะเหรี่ยงที่
ทำสองยาง ขึ้นตอนเป็นอย่างไรนับจากตอนที่รัฐมนตรีโยบยาจะให้สัญชาติไทย มันเกิดอะไรขึ้น
กระบวนการที่รัฐเข้าไปจัดการมีหน่วยงานใดบ้าง แล้วแต่ละหน่วยงานวิธีปฏิบัติเป็นอย่างไร ครึ่งนี้
ค้างหากที่เป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวเขาอาจจะสับสนมาก วันนี้กรมประชาสงเคราะห์มา
ทำบัตรอันนั้น เพราะฉะนั้นคนหนึ่งถือบัตรจำนวนมาก จึงไม่เป็นเรื่องแปลกเลย ขณะที่สมมติเรา
เป็นเจ้าของพื้นที่ที่อยู่ในพื้นที่ เรายังไม่ทราบเลยว่าขณะนี้มันอยู่ตรงไหน คิดฉันเชื่อว่าภาคไทยมีสถิติ
คิดฉันเชื่อว่ากรมประชาสงเคราะห์มีสถิติ แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นฐานข้อมูลที่จะเอาไปใช้ประโยชน์
อะไรได้เลยในภาพรวม ทุกคนมีข้อมูลเป็นของตัวเอง เพราะฉะนั้นข้อมูลตรงนี้ก็นำมาซึ่งวิธีการ
ปฏิบัติที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงานเป็นหลัก เพราะฉะนั้นคิดฉันคิดว่าถ้าสมมติเรา
ต้องการฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้วนำมาสู่การกำหนดนโยบายได้จริง คิดฉันคิดว่าเราต้องตั้งหลัก
ใหม่ ถามว่าเราจะสำรวจไปเพื่ออะไร หน่วยงานใดบ้างที่จะสำรวจ เป็นไปได้หรือไม่ ที่เราจะมานั่ง
คุยกันว่าแต่ละหน่วยงานจะสำรวจอะไร จะใช้เกณฑ์อะไร แล้วให้มันมีมาตรฐานเดียวกัน ไม่เช่นนั้น
คิดฉันคิดว่ามันคงจะมาพูดเรื่องตัวเลขแบบนี้ว่ามันไม่ตรงกันหลายครั้ง คิดฉันเข้าใจว่ามีความพยายาม
อยู่พอสมควรที่จะมานั่งคุยกัน แต่ถึงที่สุดแล้วในแง่ของการปฏิบัติก็ไม่สามารถสร้างความจริงจังให้
เกิดขึ้น มีการประชุมกันที่จะทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกันอยู่หลายครั้ง แต่ไม่สามารถนำไปสู่การ
ปฏิบัติได้จริงถึงขั้นลงปฏิบัติ ก็คือต่างคนต่างทำอยู่นั่นเอง แล้วส่งข้อมูลเข้าส่วนกลาง ในแง่ของ
การพิจารณานโยบายต่าง ๆ ก็ดี ก็เอาข้อมูลตัวเลขตรงนั้นมาตั้งเป็นเป้าแล้วก็ลงไปทำ ถามว่าข้อ
เท็จจริงตรงนี้อยู่ตรงไหน เรารู้ได้อย่างไรว่าตัวเลขที่ได้มาสอดคล้องกับข้อเท็จจริง มีการตรวจสอบ
หรือไม่ เราได้คนที่แปลกปลอมเข้ามาแทนที่จะเป็นคนที่มีความรู้ที่จะได้สัญชาติไทยบ้างหรือไม่
กระบวนการพิจารณาเป็นอย่างไร อย่างที่อาจารย์ณรงค์เขียนไว้ใน paper การที่เขาใช้วิธีการที่
กะเหรี่ยงพูดภาษาไทยได้เป็นเกณฑ์ ถามว่ามัน valid หรือไม่ คนชาวเขาจำนวนมากที่พูดภาษาไทย
ไม่ได้ แต่เขาอยู่เมืองไทยมาเป็น ๑๐๐ เป็น ๑,๐๐๐ ปีได้อย่างไร เพราะว่าเขาไม่จำเป็นต้องใช้ภาษา
ไทยในชุมชนของเขา เพราะฉะนั้นไม่แปลกที่เขาจะพูดภาษาไทยไม่ได้ เพราะฉะนั้นครั้งนี้คิดฉันคิด
ว่า เกณฑ์ต่าง ๆ เงื่อนไข วิธีการ ขึ้นตอนต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการที่จะพิจารณาลงสัญชาติไทยให้กับ
ชาวเขาจะต้องมีความเที่ยงตรง แม่นยำเพียงพอที่จะบอกว่าอันนี้ใช่หรือไม่ใช่ แล้วถ้าเจ้าหน้าที่ใน
พื้นที่สามารถที่จะลงไปสืบค้นประวัติหรือลงไปสำรวจในระดับพื้นที่ได้จริง ไม่ใช่เป็นการฝาก
คิดฉันคิดว่าทำได้ การพิสูจน์ทำไมยาก ชาวบ้านสามารถที่จะบอกได้ว่า พ่อของพ่อของคนนี้เป็นใคร
อยู่ที่ไหน ทำอะไรมา คิดฉันคิดว่าทำไมยาก แต่ที่ผ่านมามีลักษณะของการฝากกันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน
เจ้าหน้าที่ ใครต่อใครลงไปสำรวจ คิดฉันก็ไม่แน่ใจว่าในระหว่างทางตรงนั้น มีผลประโยชน์อะไร
หรือไม่ คิดฉันคิดว่าครั้งนี้เป็นประเด็นที่สำคัญ และอยากจะให้อาจารย์ณรงค์เพิ่มเติมอีกจุดหนึ่งซึ่ง
อาจจะไม่สำคัญมากแต่น่าสนใจ คือในแง่ของวิธีการนำเสนอ การที่อาจารย์ณรงค์และทีมลงไปทำ

เรื่อง "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

สนทนากลุ่ม คิดฉันคิดว่ามันมีสี่สัปดาห์แล้ว ในคำพูดหรือคำให้การที่คุณคนกวรรณว่า คำให้การที่เขาพูดออกมานั้น มันมีนัย มีความหมาย มันมีนัยอะไรหลายอย่างทีเดียว ที่ทำให้เห็นว่าปัญหาเรื่องสัญชาตินั้นเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ของเขา บัตรประชาชนสำหรับเรานั้นมันไม่ได้สำคัญเท่าไร ยกเว้นแต่ว่าเวลาเราไปเข้า Bank หรือไปลงทะเบียน แต่บัตรประชาชนในความหมายของชาวเขานั้นมันยิ่งใหญ่ มาก มันยิ่งใหญ่อย่างไร มันสะท้อนได้จากคำให้การเหล่านี้ ถ้าอาจารย์จะสามารถนำมาสอดแทรกอยู่ในการนำเสนอตรงนี้ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และจะทำให้คนอ่านมีความรู้สึกรู้ว่าเรื่องนี้มันสำคัญ เช่นนี้เอง เราคงจะต้องเรียกร้องในตัวการนำเสนอตรงนั้น คงต้องเรียกร้องว่ามันจะมีกระบวนการวิธีการในแง่ของการให้สัญชาติรูปแบบใหม่หรือไม่ที่จะทำให้มันแก้ปัญหาละเอียดที่ผ่านมา หมักหมมกันมา ๓๐ กว่าปีนี้ให้ลุล่วงไปได้

สุดท้ายคิดฉันคิดว่าที่สำคัญคือว่า คิดฉันคิดว่าเจ้าหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมาจับบทบาทในการทำเรื่องเหล่านั้น ในงานของอาจารย์ณรงค์ไม่ได้พูดถึงปัญหาอุปสรรคที่ตัวเจ้าหน้าที่ซึ่งเจ้าหน้าที่เอง บางทีบอกว่างบประมาณก็ไม่มี ไกลก็ไกล ลำบากก็ลำบาก แต่ไม่ได้สำคัญมากที่จะนำมาเสนอในรายงานฉบับนี้ เนื่องจากท่านมีหน้าที่และบทบาท ท่านอยู่ตรงนั้น ท่านต้องทำแล้ว ต้องทำให้ดีด้วย เพราะฉะนั้นตรงนี้ฉันคิดว่า มันจะเป็นข้อเสนอที่จะทำให้เรามองเห็นทิศทางข้างหน้าว่า หลังจากทำงานวิจัยชิ้นนี้ไป มันจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร

วิจารณ์โดย

คุณสมภพ ลาขโรจน์

ขอประชาสัมพันธ์ครับว่า แหล่งข้อมูลชาวเขากรุณาใช้แหล่งข้อมูลจากหน่วยงานเกี่ยวกับงานด้านชาวเขา

๑) คือจากกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

๒) คือจากสถาบันวิจัยชาวเขา

แต่อย่างไรก็ตามที่สถาบันวิจัยชาวเขามีมากทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น จีน คิดว่ามีฝรั่งเศสด้วย โปรดใช้บริการให้สถาบันได้รับใช้ขอบคุณครับ

เกี่ยวกับงานของที่อาจารย์ณรงค์ ปัญหาที่อาจารย์และคณะพบอยู่ขณะนี้ก็คือ ปัญหาเดียวกัน คือปัญหาอุปสรรคในการทำงาน ปฏิบัติงานกับกลุ่มชาวกะเหรี่ยงหรือชุมชนกะเหรี่ยงที่ทำสองขางนั้นก็คือ เรื่องภาษา ผมต้องขอประทานโทษว่าผมก็ไม่อยากจะ blame หรือว่าโทษว่ากะเหรี่ยงไม่

❖ อติศันท์วิจิตรสังคมศาสตร์ ๘ ประจำแม่กะเหรี่ยง สถาบันวิจัยชาวเขา

ดูบทวิจารณ์จาก รายงานวิจัยหมายเลขที่ ๑๑

ให้ความร่วมมือ หรือขณะเดียวกันมองทางฝ่ายเราว่า เพราะว่าชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ หรือแม้ทางฝ่ายศึกษาก็จริง ผมชื่นชมยินดีกับครูบางคนที่เป็นกะเหรี่ยง เช่น แก้วอำเภแม่ลาน้อย มีโรงเรียนที่นักเรียนให้ความสนใจมาก ครูใหญ่ก็เป็นกะเหรี่ยง แต่ที่ทำสองอย่างเท่าที่พบมาจนบัดนี้ไม่สามารถพูดไทยได้ หรือพูดได้ประมาณ ๒๐% ผมให้ ๒๐% สำหรับผู้ชาย ผู้หญิงแทบไม่ต้องพูดถึง เพราะว่าเขาไม่เคยออกมาข้างนอก นี่คือข้อเสียเปรียบหรือด้อยโอกาสของกลุ่มชนที่กะเหรี่ยงอยู่จนปัจจุบันนี้ โชคดีของกะเหรี่ยงที่ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้เมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว ที่ผมค้นพบจากหอสมุดแห่งชาติ บอกว่า กะเหรี่ยงอยู่มานานตั้งแต่หลายร้อยปี ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติ คือ

๑. หน้าที่ป้องกันประเทศ เป็นกองสอดแนมให้กองทัพไทย

๒. ปลูกป่า โดยปลูกมาร้อยปี ในรายงานมีของจดหมายเหตุว่า กะเหรี่ยงปลูกป่าตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยสมัยก่อน แต่ว่าคือกระทรวงมหาดไทยปัจจุบัน ปลูกป่ามา ๑๐๐ ปี ยังมีหลักฐานอยู่

๓. ทำคุณประโยชน์ในด้านที่เกี่ยวกับการค้นพบหลักเขตระหว่างไทยกับพม่า

เพราะฉะนั้นกลุ่มปัจจุบันที่ทางรายงานบอกว่ามีปัญหาอยู่ คืออุปสรรคเรื่องภาษา ภาษานี้เองกลายเป็นข้อจำกัดที่ทำให้กะเหรี่ยงได้สัญชาติกิติ มีบัตรประชาชนกิติ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเขาพูดไทยไม่ได้ ทำไมเราไม่เอาหลักฐานว่า กะเหรี่ยงอยู่ที่ไหน มีต้นไม้ที่นั่น กะเหรี่ยงอยู่ที่ไหนปลูกป่าที่นั่น กะเหรี่ยงอยู่ที่ไหน ทำนาที่นั่น ลักษณะของการปลูกต้นไม้ ไม่ใช่ต้นไม้อายุประมาณ ๓ ปี ๕ ปี แต่มีเป็นอายุ ๑๐๐ ปี ถ้าท่านให้นักพฤกษศาสตร์คำนวณได้ นาคาก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ทำวันนี้เขาทำมาดึกดำบรรพ์แล้ว นาชั้นบันไดก็เช่นกันไม่ใช่ทำ ๒ วันเสร็จ แต่ถ้าท่านถามในที่ชุมชนของกะเหรี่ยง เขาก็จะบอกได้เลยว่านี่มีอายุเท่าไร หรือว่าเป็นของใคร ใครเป็นเจ้าของ เห็นหรือไม่ว่าทำไมกะเหรี่ยงช่างโชคชัย ผมไม่ได้เข้าข้างกะเหรี่ยง เพราะกะเหรี่ยงไม่ได้ให้ประโยชน์ผมเลย แต่ผมทนไม่ได้เกี่ยวกับความยุติธรรมหรือว่าความไม่เป็นธรรม เขาพูดภาษาไทยไม่ได้เพราะว่าสังคมเขาอยู่แต่ในสังคมของเขาเอง ผมไปปฏิบัติงานกับชาวกะเหรี่ยง ๑-๒ ปี ผมไม่ได้พูดไทย นี่คือข้อจำกัดของผมเหมือนกัน ผมต้องศึกษาภาษากะเหรี่ยงและเราก็ไปกันได้ ผมก็อยากจะให้ทางคล้าย ๆ ว่าผมชื่นชมต่อ ศชด. เพราะว่าทำตามพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าที่ว่า การศึกษาสำคัญที่สุด ในหมู่ชนกลุ่มน้อยหรือว่าชาวเขาทั้งหมด เพราะ ศชด. เป็นผู้บุกเบิก pioneer ในการให้การศึกษาแก่เด็ก อันนี้คือข้อที่น่าประทับใจ เพราะฉะนั้นการได้สัญชาติกิติ การได้บัตรประชาชนกิติ เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วผมถามเขาว่า “บอกว่าพวกเรานี้จะไปร่วมกับกะเหรี่ยงทางโน้นไหม ทางฝั่งจากนอก” เขาเรียกว่า “กะเหรี่ยงจากนอก” เขาสามารถที่จะจำแนกได้เลยว่า ผมเป็นกะเหรี่ยงจากประเทศไทย ฝั่งไทย คุณวรรณเป็นกะเหรี่ยงจากนอกหรือจากฝั่งทางโน้น เขาบอกว่า “จะรวมกันได้อย่างไร เพราะว่าเราอยู่ในประเทศไทยแสนที่จะมีความสุข” ในความสุขของเขาก็คือว่า ไม่เคยรบราฆ่าฟัน ไม่เคยแก่งแย่ง ไม่มีปัญหา ในขณะที่กะเหรี่ยงทางฝั่งโน้นมีแต่ปัญหาแล้วขอบหน้าทางนี้ เสร็จแล้วเขาก็

ต้องไล่กลับ พวกเราก็ไล่กลับเหมือนกัน เพราะว่าที่ดินอันมีจำกัด เมื่อสมัย ๒๐ ปีที่แล้วที่ผมไปทำวิจัยในเขตของอาจารย์ณรงค์ ทางอำเภอบอกว่าเขานี้ยังไม่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์หรือป่าสงวน แต่หลังจากนั้นแล้วขณะนี้ก็เป็นไปแล้ว ทำให้ที่ดินลดน้อยลงไป นี่คือข้อจำกัดของคนที่ไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอก ผมไม่ทราบ ไม่มั่นใจว่าการพัฒนาทำให้เขาเสียหรือไม่ อยู่อย่างไรก็กินอย่างนั้น มีเกลือกินเกลือ มีพริกกินพริก เก็บผักเก็บหญ้ากินรอบ ๆ พอแล้ว กะเหรี่ยงบอกว่าเรื่องปากท้องสำคัญที่สุด เขาไม่หวังที่จะทำอะไร บางคนบอกว่าการไปพัฒนาบางครั้งทำกับกะเหรี่ยงมีปัญหาถามว่ามันปัญหาอะไร เขาบอกว่าวันนี้ฉันคิดว่าจะพัฒนาหมู่บ้าน จะขุดบ่อน้ำเลี้ยงปลา หรือจะทำอะไรสักอย่างซึ่งเป็นกิจกรรม หรือจะสร้างโรงเรียน ปรากฏว่าพຽ່ງนี้กะเหรี่ยงทำไม่ได้ เพราะเขาเลี้ยงผี ธรรมเนียมวัฒนธรรมเขาบอกพຽ່ງนี้เขาไม่สบายเขาเลี้ยงผี เขาก็มาไม่ได้ วัฒนธรรมของเขาบอกว่าในเรื่องความเชื่อ โชคลาง ถ้าพຽ່ງนี้มีคนตาย คนที่ทำนาทำไร่ ไปไร่ไปนาพอรู้ว่ามีคนตายต้องกลับบ้านอีกแล้ว อะไรมันจะเกิดขึ้น เขาบอกว่าถ้าเผื่อไม่กลับบ้าน พืชผลของเขาก็ไม่ออกไม่งอกไม่งาม มันต้องตายไปเหมือนกับคนที่ตายไปแล้ว นี่คือวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง เขาไม่ได้ไม่ให้ความร่วมมือ แต่เขาไม่รู้ภาษา คือเขาพูดไม่ได้ ไม่เข้าใจ ถ้าจะให้เขาไปที่อำเภอเขาก็ได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ ไม่ได้ทำอะไรเลย ข้อค้นพบก็คือว่าต้องจ่ายเงิน คือเป็นโอกาสที่จับบอด หรือว่าจุดที่น่าสงสาร กะเหรี่ยงก็ยากจนอยู่แล้ว หาเช้ากินค่ำ แต่เขาก็ต้องมาหาเงินจ่ายให้เป็นค่าส่วย ถามว่าทางอำเภอทำไมทำอย่างนี้ อำเภอบอกว่าไม่รู้ เจ้าหน้าที่ก็ทำอย่างนี้ เขาไม่รู้ว่าเอาเงินหรือไม่ แต่ก็นั่นก็ดี ผู้ใหญ่บ้านก็ดี หรือคนไทยที่สมมติว่าในข้อเท็จจริงที่กะเหรี่ยงอาจจะได้เป็นแค่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้าน แต่ส่วนกำนันเป็นคนไทย เพราะว่าในเขตท้องที่ของอำเภอทำสองอย่างทั้งหมดถึงแม้จะกะเหรี่ยงมากก็จริง แต่ส่วนมากกำนันก็คือคนไทย เพราะฉะนั้นอาจจะมีเช่นเดียวกัน นั่นคือเปิดช่องว่างให้ทำการทุจริตโดยมิชอบ ผมก็ไม่อยากเห็น แต่จนบัดนี้ ๒๐๐ ปี แล้วจะว่ากะเหรี่ยงดกหล่นเหมือนที่อาจารย์วรรณบอกละก็ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ดกหล่น เพราะว่าในจดหมายเหตุบอกว่าเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วมีหมู่บ้าน ๓๐ หลังคา มีจำนวนประชากรเท่านั้นเท่านี้ ท่านไปค้นได้เลยถ้าเผื่อไม่มีมาหาที่ผม มีหลักฐานซึ่งผมเก็บไว้ เป็นจดหมายเหตุเขาแจ้งไว้เบ็ดเสร็จว่า หมู่บ้านกะเหรี่ยงที่กาญจนบุรีในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร มี ๓๐ หลังคา ประชากรโดยเฉลี่ยผมเขียนไว้ใน paper ของผมผมเขียนว่า “ทุ่งใหญ่นเรศวรควรที่จะให้ใครดูแล”^๓ เผอิญผมไปทำวิจัยอยู่ในทุ่งใหญ่นเรศวร เพราะว่าทุ่งใหญ่นเรศวรเปรียบเทียบกับข้างนอกไม่ได้ ขณะนี้เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติไปแล้ว ทุ่งใหญ่นเรศวรไม่เหมือนกับที่อื่น ป่าสวย มีพันธุ์พืชทุกอย่างอยู่ในนั้น นี่คือวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงที่จะต้องปกป้องดูแลสิ่งแวดล้อม เรื่องการศึกษาภาษามันมีความเกี่ยวข้องกัน เด็กของเขาต้องการที่จะเรียนหนังสือ ผู้หลักผู้ใหญ่ก็ต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาไทย แต่ผมก็มีข้อสังเกตที่อาจารย์ณรงค์บอกว่าที่บ้านป้อยาอู หรือ ป้อยาอู ที่มีชาวกะเหรี่ยงพูดไทยได้ประมาณเกิน ๖๐% ขึ้นไป เราต้องค้นพบว่า

^๓ เอกสารแนบท้าย หมายเลข ๑

สาเหตุอะไรที่ทำให้ชาวบ้านพุดไทยได้ซึ่งผมก็ต้องเช็คดูอีกครั้ง ทั้ง ๆ ที่มีโรงเรียนแต่ไม่มีครู มีครูแต่ก็ไม่มา ต่างชาติเขามาดูเขาก็ประทับใจ เขาบอกว่าชาวกะเหรี่ยงได้เรียนหนังสือ มีเรียนมากเรียนได้สูงถึงมหาวิทยาลัยก็มี แล้วก็ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มี แล้วจะบอกว่าเขาไม่มีความสำนึกเป็นไทยได้อย่างไร ๒๐๐ ปี เขาก็บอกว่ำนั่นกะเหรี่ยงนอกนี่กะเหรี่ยงในมันไม่เหมือนกัน ลองไปถามคนมอญ คนมอญก็เป็นแม่ทัพ เป็นนายพลตั้งมากมายในเมืองไทย แล้วถามว่านายพลที่นี้กับนายพลที่เมืองมอญที่ติดสังขละบุรีเหมือนกันหรือไม่ ไม่เหมือนกัน แม้กระทั่งเพื่อนผมบรรพบุรุษเขาเป็นคนจีน แต่ปู่ของเขาเป็นถึงเจ้าพระยา แล้วถามว่าเดี๋ยวนี้เขามีความสัมพันธ์พิเศษหรือไม่ เขาไม่รู้จักกันเลย มันก็เช่นเดียวกัน กะเหรี่ยงก็มีสิทธิที่จะเป็นความสำนึกเป็นไทยเหมือนกัน ท่านผู้มีเกียรติลองคิดว่า เป็นธรรมหรือไม่ที่ไปบอกว่ากะเหรี่ยงที่ทำสองอย่างว่าไม่มีสิทธิที่จะได้สัญชาติเพราะพิสูจน์ไม่ได้ ถามว่าเพราะอะไรพิสูจน์ไม่ได้ ก็หลักฐานมันมีอยู่นี่ครับ ดันมะพร้าวก็มี ดันขนุนก็มี กะเหรี่ยงเขาก็บอกว่าปู่ย่าตาทวดเขาเกิดที่นี่แล้วก็ตายที่นี่ เราถามว่ารู้หรือไม่ว่าคนไหนมาจากกะเหรี่ยงนอก เขาบอกว่าทำไมจะไม่รู้ แล้วถามว่าคุณได้บัตรหรือยัง เขาตอบว่าเขายังไม่ได้ แล้วถามว่าคนนอกได้ไหม เขาตอบว่าได้ นี่คือข้อแตกต่าง ทำไมไม่ใช้ประโยชน์ในเรื่องสิ่งแวดล้อมของกะเหรี่ยง ซึ่งมีกรณีพิเศษแตกต่างไปจากกลุ่ม อื่น ๆ bumper zone หรือ เขตกันชนก็ดี ทางเหนือตั้งแต่เชียงราย มีตั้งหลายเผ่าพันธุ์ ตั้งแต่ อาข่า อีเก้อ มูเซอ ลีซอ ไล่มาเรื่อยจนถึงเขตเชียงใหม่ แล้วก็ไปทางตะวันตกจากแม่ฮ่องสอนลงมาสาละวิน คงรู้จักว่าป่าสาละวิน นั่นก็เป็นกะเหรี่ยงนอกอีก เพราะทุกคนคงเข้าใจ ไม้ซุงที่หายไป หรือพังไป ก็เพราะว่ากะเหรี่ยงนอก

เพราะฉะนั้นการลงสัญชาติก็ดี การให้บัตรประชาชนแก่ชาวทำสองอย่างหรือทั้งหมด ตั้งแต่ไล่มาตั้งแต่เชียงราย ได้ลงสุดจนถึงกาญจนบุรี ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ของกะเหรี่ยง ให้เขาเถอะครึบอย่ามีข้อแม้อะไรเลย แต่ชาวบ้านจะฟ้องของเขาเอง ฟ้องกันเองว่า คนนี้ไม่ใช่กะเหรี่ยงที่นี้ คนนี้ไม่ใช่กะเหรี่ยงทำสองอย่าง คนนี้ไม่ใช่หมู่บ้านป้อยาลู ผู้หลักผู้ใหญ่เขารู้ หมอผีเขารู้ กลุ่มสตรีกลุ่มแม่บ้านสำคัญ เพราะว่ากลุ่มแม่บ้านจะรู้ดีกว่าใครเกิดที่ไหน ตายที่ไหน มาจากไหน รู้หมด เพราะฉะนั้นอันนี้เราอาจจะเพิ่มเติมเป็นคณะกรรมการตรวจสอบได้ กลุ่มอาวุโสชายก็เช่นเดียวกัน เพราะว่าในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านของกะเหรี่ยงเขาแบ่งปันกันหมดแล้วว่า อันไหนคือคนนอกเขตหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นใครจะเข้ามาทำไมจะไม่ทราบ แล้วในข้อค้นพบของอาจารย์ณรงค์ที่บอกว่า ผู้ใหญ่บ้านบางคนที่เข้ามาใหม่ก็อาจไม่รู้ว่า คนนี้เกิดที่ไหน ตายที่ไหน หรือไม่ได้แจ้ง ไม่เป็นไร เพราะอันนี้คือเขาเข้ามาสมัครใหม่ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มอาวุโสจะมีอิทธิพลมาก มีอิทธิพลยิ่งกว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เราบอกว่าตามหลังผู้ชาย ผู้ชายเดินหน้า ผู้หญิงตามหลัง ที่เป็นเท้าช้าง ไม่จริงหรือความจริงในบ้านใหญ่มาก แม่บ้านใหญ่จริง ๆ ผมจะยกตัวอย่างให้ เรื่องการเลือกตั้ง ผมยกตัวอย่างอันนี้เพราะสำคัญพวกสส.ที่สมัครมาเขาเรียก promote แจกโน้นแจกนี้ แม้กระทั่งปลาทูกับรองเท้าแตะ แต่การเลือกตั้งเขาบอกว่าพอแจกเสร็จแล้วเขาก็เลือกเบอร์ ๑ ปรากฏว่าแม่บ้านกลับไปนอนที่บ้าน ไปปรึกษา

หาหรือกับพ่อบ้านว่า คุณต้องเลือกเบอร์ ๒ ปรากฏว่าพ่อบ้านต้องเลือกเบอร์ ๒ ถามว่าทำไมเลือกเบอร์ ๒ เขาเรียกว่า ความร่วมมือจากการปกครอง ว่ามีการเลือกตั้ง เขาบอกว่าเขาเลือกเบอร์ ๒ เพราะแม่บ้านบอก ถามว่าแม่บ้านทำไมเลือก ๒ เขาบอกว่าในรูปภาพที่คนสมัครแต่งตัวเหมือนพระเจ้าแผ่นดิน แสดงว่าภาพที่ดีของเขาก็คือพระเจ้าแผ่นดิน เลิกคิดว่า ชาวเขาหรืออะไรขาดความสำนึกฝรั่งที่เป็นนักมานุษยวิทยาที่มามีเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีที่แล้ว เขาก็บอกว่าเขาฟังภาษาได้ เขาต้องพูดภาษากะเหรี่ยง บอกว่าพระเจ้าแผ่นดินไทย ก็คือพระเจ้าแผ่นดินของเขา นี่ก็จุดที่สำคัญที่สุด ที่เขายึดถือในหลวงเรา รักสมเด็จพระเจ้า เขาบอกว่าสักวันหนึ่งเขาจะยืนยันอีกว่า เขาอยู่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ อนุญาตให้เขาทำกิน แล้วเหตุไฉนอยู่ ๆ ก็มาบอกว่า อันนี้เป็นเขตมรดก มันไม่ถูก มันต้องมีกวันกรณีพิเศษด้วย ถ้าเขารู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม ผมเรียนให้ทราบแล้วว่า เมื่อ ๑๐๐ ปี ปรากฏว่าเขาปลูกป่าสัก แต่บังเอิญว่าป่าสักอันนั้นมันอันตรายหายไปที่อำเภอสังขละบุรี เพราะว่าบริษัทป่าไม้สัมปทานเข้ามา มันก็เลยเหลือแต่ต่อไม้ แล้วก็อยู่ได้น้ำไปแล้ว ที่แถวเขื่อนนี้คือ ปัญหาว่าโดยทั่วไปจนบัดนี้แล้ว ไม่น่าจะมีปัญหาอีกแล้ว ผมเรียนให้ทราบว่าเขาสามารถชี้ได้เลยว่าอาจารย์ณรงค์นี่เป็นคนแม่ลูกหน้าเข้ามา ผมอยู่ประจำเขาบอกว่าอาจารย์สมภพอยู่ประจำเขารัฐกิจ ดังนั้นควรต้องแก้ไขตัวพระราชบัญญัติที่บอกว่าต้องพูดภาษาไทย ไปรู้สังคมวัฒนธรรมเขาก่อน แล้วมาประกาศนะว่าต้องพูดภาษาไทยได้ เข้าใจได้ เราต้องดูแลสิ่งแวดล้อม ภูมิหลัง อันนี้คือข้อที่ต้องพิจารณาถึง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

อาจารย์สมผัส พึ่งประดิษฐ์

(ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ทั้งที่คุณวรรณและอาจารย์สมภพได้เสนอความคิดเห็นเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ข้อเท็จจริงเป็นที่ยอมรับกันว่า ชาวไทยภูเขาหรือชนชาติส่วนน้อยไม่ว่ากะเหรี่ยง ม้ง อีเก้อ หรือเผ่าต่าง ๆ ที่เรารู้จักกันมานี้ เขาเกิดในผืนแผ่นดินไทย มีสิทธิที่จะมีสัญชาติไทย แต่เขากลับไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าหากเราพูดถึงในแง่สิทธิมนุษยชน ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในฐานะที่เขาเกิดในผืนแผ่นดินไทย มีสิทธิจะเป็นคนไทย แต่เขาไม่ได้รับการปฏิบัติเหมือนอย่างคนไทยอื่นๆ เพราะฉะนั้นผมขอเรียนเสนอว่าในการวิจัยของเรานั้น ไม่ได้แต่เพียงที่เราจะรับรู้ปัญหาที่มันเกิดขึ้น มูลเหตุที่มันเกิดขึ้น แต่เราควรจะทำอย่างไรที่จะหาหนทางที่จะทำให้เขาได้รับสิทธิ ผลประโยชน์ที่เขาพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย เพราะว่าผมคิดว่าปัญหาที่เราวิจัยไม่ใช่เพื่อที่เราจะทำเป็นข้อมูลเพื่อที่จะมาศึกษา แต่เป็นการเสนอปัญหาให้แก้รัฐ เราเคยคิดจะนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อที่จะทำให้เขาได้สัญชาติไทย แต่เราพบว่ามันเป็นจำนวนมหาศาล เช่น กะเหรี่ยงที่ทำสองยาง และที่อื่น ๆ เพราะฉะนั้นมันเป็น

ภาพรวม ซึ่งจะต้องมีการแก้ปัญหาโดยรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีทัศนคติว่าเขาเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของคนไทย และจะอย่างไรก็ตามเพื่อให้เขามีสิทธิที่เขาพึงมีพึงได้

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณมานะ งามเนตร

(ฝ่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

เราไม่มีหน้าที่โดยตรงในการรับผิดชอบเรื่องการให้สัญชาติ แต่จะขอทำความเข้าใจกับที่ประชุมทั้งหมดครั้งนี้และฝากอาจารย์ณรงค์ว่า ในท้ายของงานวิจัยขอให้ช่วยเพิ่มระเบียบการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ.๒๕๓๕ และ ๒๕๓๘ เพื่อจะให้เห็นว่าเงื่อนไขในการให้เขามีโอกาสได้เข้ามาลงรายการสัญชาติไทยนั้นกว้างเพียงไร ที่เขาทำไม่ได้เพราะอะไร ขอให้ช่วยทำให้คนที่เห็นได้คิดตามด้วย ไม่เฉพาะแต่ที่ทำสองยาง จังหวัดตากเพียงจังหวัดเดียว จากสถิติกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ระเบียบการลงรายการสัญชาติไทยปี ๑๗ จนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงปี ๓๕ มีชาวเขาที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยไปแล้ว ๑๘๐,๐๐๐ คน และตั้งแต่ปี ๓๕ จนถึงปัจจุบัน มีการลงรายการสัญชาติไทยใน ๒๐ จังหวัดจำนวนจาก ๒๐,๐๐๐ กว่าคน เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐๐,๐๐๐ กว่าคน และจังหวัดที่ไม่มีความเคลื่อนไหวในการลงรายการสัญชาติไทย โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนด้านทิศตะวันตก ตั้งแต่แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ตั้งแต่ปี ๓๕ เป็นต้นมาไม่มีการเข้าไปจัดการเลย โดยมีสาเหตุหลายประการ ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นอย่างที่อาจารย์ณรงค์และอาจารย์สมภพได้ไปพบเห็นมา เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วถึงวันนี้ก็ยังเหมือนเดิม ผมขอจะเสนอแนวทางแก้ไขซึ่งในบทวิจัยไม่มี ในฐานะที่ได้เคยไปคุยกับคนที่ทำงานในพื้นที่และอยู่ในฐานะส่วนกลางในส่วนของการทะเบียนราษฎรซึ่งเป็นหน่วยงานที่คอยเสนอแนะ ออกระเบียบในเรื่องนี้ ในงานวิจัยนี้ไม่มีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเลย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ของอำเภอ หรือเจ้าหน้าที่ปกครองที่เป็นเจ้าของเรื่อง สัมภาษณ์มาเฉพาะแต่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นชาวเขาเองหรือบุคคลแวดล้อมซึ่งไม่มีหน้าที่ในส่วนนี้

เหตุที่ชาวเขาไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทย

๑) เจ้าหน้าที่อาจไม่ทราบทางออก หรือวิธีการปฏิบัติที่ดีหรือง่ายกว่า ที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน จะมีการทำต่อเนื่องมาโดยตลอด เราเคยเสนอให้มีการไปสำรวจการทำงานตรงจุดนั้น ซึ่งจะง่ายกว่า

๒) เจ้าหน้าที่เกรงว่าทำแล้วจะคิดร่างแหในการพิจารณาไปด้วย หากมีการทำผิดพลาดทำให้ไม่อยากทำ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางส่วน มองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานจุดนี้ จึง

มีการหาผลประโยชน์ ไม่ยอมเผยแพร่ระเบียบวิธีการซึ่งได้มีการเปิดกว้างไว้แล้วให้กับผู้ที่จะถูกผลกระทบได้รับทราบ และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากตรงนั้น

เราตระหนักว่าชาวเขานั้นมี ๒ ประเภท คือ คนที่อยู่ในประเทศ ซึ่งอยู่มาแต่ดั้งเดิมเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว ปู่ย่าตายายร่วมกันมา และชาวเขาที่อพยพเข้ามา ซึ่งต้องมาแสดงตัวให้รู้ว่าเขาอยู่ในประเภทใด ให้เขาเลือก ให้เขายอมรับว่าเขาจะต้องทำอะไรบ้าง สาเหตุที่เขาไม่มาทำอาจเกิดจากการเกรงกลัวที่จะเข้ามาหาเจ้าหน้าที่และไม่ได้รับทราบเงื่อนไขที่กำหนดไว้ หรือเกรงในเรื่องค่าใช้จ่าย ดังที่อาจารย์สมภพได้พูดถึงว่า ผู้อาวุโสมีบทบาทในพื้นที่มากกว่าผู้ใหญ่บ้าน ผมขอเสนอให้ตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และข้อเสนอแนะอื่น ๆ อีก ๓ ประการคือ

๑. ตัวผู้ยื่นคำร้องและผู้ปฏิบัติจะต้องมาพบกันคนละครั้งทางด้วยความสุจริตใจ

๒. อำนาจในการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านของผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนคนไทยปกติที่เป็นคนไทยตกหล่น อำนาจหน้าที่ที่จะเพิ่มให้ว่าเป็นคนสัญชาติไทยอยู่ที่นายอำเภอ ซึ่งคณะกรรมการที่จะพิจารณาก่อนจะเสนอไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดควรจะได้มีความเข้าใจในเรื่องนี้ เคยมีการเสนอว่า ควรจะมีการประชุมกันเป็นวาระประจำเพื่อให้มีงานออกมามีเรื่อย ๆ

๓. เรื่องการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อที่มีอยู่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาชาวเขาให้ทราบถึงหน้าที่ก่อนและตามด้วยสิทธิ และ

๔. ควรจะนำผลการวิจัยซึ่งสมบูรณ์แล้วไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับทราบ ตลอดจนอธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทยหรือกระทรวงแรงงานฯ ก็ดี แม้กระทั่งคณะรัฐมนตรีได้รับทราบ อย่างน้อยนายอำเภอจะได้รับความรู้ เขามองคุณอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้นำไปปรับนโยบายปฏิบัติด้วย หรือแม้แต่ในการเปลี่ยนระเบียบ การจะส่งการลงไปในพื้นที่ให้เห็นว่าควรจะทำอย่างไรบ้าง และไม่ควรมีนักการเมืองซึ่งเป็นตัวสำคัญด้วย

รายงานวิจัย เรื่อง "บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

วิจารณ์โดย

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี^๑

ขอตั้งข้อสังเกตว่า คิฉันค่อนข้างสับสนกับชุดโครงการวิจัยชุดนี้เพราะว่า มีทั้งเรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ความเข้าใจโดยส่วนตัวคือว่า เราคงจะพูดกันถึงชนกลุ่มน้อยเท่านั้น เพราะชาวเขาก็คือส่วนหนึ่งของชนกลุ่มน้อย เพราะดูตาม Definition ไม่ว่าในทางสังคมหรือกฎหมายก็ตาม และเมื่อสักครู่นี้ได้คุยกับอาจารย์อนุชาติว่า ยังมีชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งคือ ชนกลุ่มน้อยที่เราพูดถึงอยู่นี้คือชนกลุ่มน้อยที่ด้อยสิทธิ และจะมีชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอภิสิทธิ์มากกว่าคนส่วนใหญ่ซึ่งน่าสนใจที่จะศึกษาเหมือนกัน

การวิจารณ์ จะแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ

ส่วนแรก เป็นเรื่องของผลงาน หมายถึงบทสังเคราะห์ที่ได้รับการร้องขอให้ช่วยวิจารณ์ กับวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัย ซึ่งคงต้อง refer ถึงตัวสัญญาที่ทางโครงการได้ทำกับสกว.ซึ่งเมื่ออ่านแล้วค่อนข้างหนักใจว่า เรากำลังพูดถึงสถานภาพองค์ความรู้ ที่ต้องอาศัยการตีความมากกว่าหมายถึงอะไร สกว.ว่ามีความหมายอย่างหนึ่ง คณะผู้วิจัยให้ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้นงานที่จะทำให้ไม่ค่อยสอดคล้องกันเท่าไร ในสัญญาซึ่งหลายคนคงจะไม่ได้อ่าน วัตถุประสงค์เป็นการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ สถานภาพที่เป็นจริงของชาวเขา ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาหลายประการด้วยกัน โดยในข้อ ๖ ของสัญญาแบ่งการศึกษาออกเป็น ๑๑ ด้านด้วยกัน ซึ่งทั้งหมดเราได้ทราบไปแล้วว่า "จะต้องทำการสำรวจ ประมวล จัดหมวดหมู่องค์ความรู้ วิเคราะห์ ประเมิน และสังเคราะห์องค์ความรู้ในขอบเขตที่ศึกษาจากเอกสาร จากการประเมินสถานภาพที่สังเกตเห็นได้ จากการสัมภาษณ์ จากการประชุมระดมสมอง เพื่อแสดงให้เห็นอย่างน้อยในเชิงการจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ แนวความคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ แนวทางและวิธีการวิจัย ข้อค้นพบที่ได้ หน่วยงานหรือผู้ทำวิจัย พร้อมทั้งประเด็นระดับความน่าเชื่อถือของงานหรือเอกสารอย่างอื่น และให้มีการสรุปสังเคราะห์โดยเน้นให้เห็นถึงการแสดงบูรณาการ (ซึ่งไม่แน่ใจว่าตนเองจะเข้าใจหรือไม่) และการจัดระเบียบองค์ความรู้ใหม่และนำเสนอข้อโต้แย้งและข้อค้นพบใหม่ ๆ แล้วนำเสนอโจทย์หรือคำถามที่จะใช้ทำการวิจัยต่อไป" นี่ก็คือวัตถุประสงค์หรือTOR ถามว่าคณะผู้วิจัยได้ทำการวิจัยครบถ้วนตามสัญญาแล้วหรือไม่ เห็นได้อย่างชัดเจนว่ายังไม่ครบ ซึ่งทำให้หนักใจ ในขณะเดียวกันก็ดีใจแทนสกว. เพราะสิ่งที่คณะผู้วิจัยทำนั้นเกินขอบเขตกว่าที่ได้รับมอบหมาย มีการสำรวจ การประมวล การจัดหมวดหมู่ไว้ในแต่ละหัวข้อ

^๑อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

แต่ผู้วิจัยยังไม่ได้สังเคราะห์ ประเมินองค์ความรู้ตามที่สกว.ต้องการ โดยเฉพาะตามแนวความคิด แนวทฤษฎีที่ใช้อย่างไม่ได้ทำ ยิ่งไปกว่านั้นไม่มีการประเมินระดับความน่าเชื่อถือของงานหรือเอกสาร ในอดีต แต่สิ่งที่คณะผู้วิจัยทำ คือเป็นการประเมินองค์ความรู้ในลักษณะของปรากฏการณ์ ที่ดิฉัน เห็นว่า Relevant กับหัวข้อการวิจัยมากกว่าที่สกว.ต้องการ ดิฉันพยายามหาคำอธิบายว่า ทำไมคณะ ผู้วิจัยถึงไม่ได้ทำตามข้อสัญญาที่ทำกับสกว. จึงขอให้คำอธิบายไว้ ๓ ประการคือ

๑. จริง ๆ แล้วหัวข้อการวิจัยหลาย ๆ หัวข้อ การศึกษาวิจัยจะต้องอิงกับสภาพความเป็นจริง และปรากฏการณ์มากกว่าที่จะหาแนวคิดหรือทฤษฎี เช่น ปัญหาการได้สัญชาติ การศึกษา สภาพสาธารณสุขหรือเรื่องอื่น ๆ ดิฉันก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของชาวเขา ไม่รู้ว่าการทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอะไร หรือแนวความคิดอะไร รู้เพียงว่าข้อมูลที่คณะวิจัยได้มา ส่วนใหญ่นั้น ได้มาจากหน่วยงานปฏิบัติ เป็นรายงาน เป็นแนวนโยบายของรัฐ

๒. ดิฉันมีความรู้สึก ว่า สกว.มีข้อเรียกร้องสูงมาก โดยไม่คำนึงถึง Nature ของงานวิจัย หัวข้อที่วิจัย โดยเฉพาะการให้ประเมินระดับความน่าเชื่อถือของงานเอกสารในอดีต ความเข้าใจของดิฉันเห็นว่า การประเมินความน่าเชื่อถือของงานทำได้ยาก เพราะโดยทั่วไปแล้วงานทางวิชาการหรือ รายงานการปฏิบัติงานในแต่ละเรื่อง มีการทำการต่างวาระกัน มี contexts ของตัวมันเอง ฉะนั้นการที่นักวิจัย ๑-๒ คนไปอ่านงานนี้แล้วบอกว่า งานนี้น่าเชื่อถือหรือไม่ มันไม่น่าจะทำได้ เพราะมันน่าเชื่อถือใน contexts ของมันเอง ถ้าจะมองน่าจะมองว่าสามารถนำไปใช้ได้มากน้อยเพียงไร มีจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร เพื่อจะได้เพิ่มเติมได้

๓. งานที่ทำนี้เป็นการ review ผลงานของการปฏิบัติงานซึ่งเป็นเอกสารเชิงนโยบายมากกว่า ในเชิงแนวความคิดหรือทฤษฎี ความจริงถ้าดิฉันเป็น สกว.ดิฉันจะดีใจมาก เพราะว่างานที่ทำนี้เป็นการวิจัยไปในระดับหนึ่งแล้วในเวลาและในงบประมาณที่จำกัด ซึ่งทำได้แค่นี้ น่าดีใจ ซึ่งดิฉันเห็นว่า คณะผู้วิจัยทำได้ดี

ส่วนที่สอง สำหรับรายงานบทสังเคราะห์ที่ดิฉันต้องวิจารณ์ ในเมื่อรายงานส่วนใหญ่ ๑๑-๑๒ ชิ้นนี้ ไม่ได้เป็นการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ตามที่สกว.ต้องการ บทสังเคราะห์จึงเป็นผลสรุปและการสังเคราะห์รายงานการวิจัยในภาพรวมซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ที่การเสนอปัญหาที่พบจากการวิจัย ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและปฏิบัติ รวมทั้งข้อเสนอโครงการที่จะทำการศึกษาในระดับ ลึกต่อไป ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ข้อเสนอแนะ โดยเฉพาะข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและปฏิบัติ เนื่องจากงานวิจัยทำไปได้น้อยมาก การค้นพบข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและปฏิบัติจึงยังฉาบฉวย และค่อนข้าง General เช่น ให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของชนกลุ่มน้อยในกระบวนการพัฒนา ยังกว้างเกินไปทำให้ยังไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง แต่อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของบทสังเคราะห์ให้ ภาพที่ชัดเจนระดับหนึ่งว่า เกิดอะไรขึ้นกับชนกลุ่มน้อย ทำให้เห็นว่านโยบายของรัฐซึ่งไม่ได้มี ประสงค์ร้ายต่อคนกลุ่มนี้ ไม่ก่อให้เกิดผลตามที่รัฐตั้งใจ ทำให้คิดถึงคำพูดของนักการทูตชาวอียิปต์ ท่านหนึ่งที่พูดไว้ตั้งแต่ประมาณปี ๑๙๒๖ เขาพูดถึงความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาจากต่างประเทศ

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

“Do not tried to do are anymore good , your good has done us too much hang already.” ซึ่งชาวเขาก็คงพูดอย่างนี้ได้เช่นกัน ความพยายามของรัฐสร้างความสับสนระหว่างความเจริญกับการพัฒนา ซึ่งเราเห็นภาพชัดเจนจากบทสังเคราะห์ที่เขาเสนอปัญหาออกมา คิดฉันเห็นว่าในบทสังเคราะห์นี้ทำได้ดีพอสมควร

ในส่วนที่สาม ในส่วนของบทวิจารณ์ คิดฉันเห็นว่าเพื่อให้งานครอบคลุมมากขึ้น ขอเสนอในเชิงรัฐศาสตร์ว่า ถ้าจะมีการวิจัยในระดับลึกต่อไป คงต้องมีการปรับ ๒ ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือปรับโครงสร้างของชุดวิจัย และส่วนที่ ๒ คือเพิ่มเติมส่วนที่ขาดหายไปจากชุดวิจัยชุดนี้

๑) การปรับโครงสร้าง คือ น่าจะมีการศึกษาออกเป็น ๒ ระดับด้วยกัน

ระดับแรก ที่เรียกว่า Macro คือส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาร่วมของชนกลุ่มน้อยทั้งหมด เช่น ปัญหาการได้สัญชาติ ปัญหาสิทธิของชนกลุ่มน้อย

ระดับที่ ๒ เป็นระดับ Micro เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน แต่จะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของชุมชน วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่ม

การศึกษาลักษณะนี้น่าจะศึกษาในรูป Case study ตัวอย่างเช่น สถานภาพของชนกลุ่มน้อยตามชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถทำได้ และเราจะได้อะไรที่มีข้อเสนอที่ชัดเจนทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันงานลักษณะนี้จะทำให้นักวิจัยซึ่งควรจะมาจากหลายสาขา มีลักษณะ multi-disciplinary มากขึ้น

๒) น่าจะมีหัวข้อที่ควรที่จะเพิ่มเติม ซึ่งคิดฉันมีข้อสมมุติฐานที่ว่า ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยที่ศึกษามักจะเป็นปัญหาที่เกิดจากนโยบายของรัฐที่มีเหตุผลมาจาก การเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง ซึ่งเริ่มมาหลายสิบปีแล้ว บ่อยครั้งที่รัฐไม่ได้คำนึงถึงก็คือ ผลวัตรของปัญหาและผลวัตรของสังคมทำให้เราก้าวตามการเปลี่ยนแปลงไม่ทัน ฉะนั้นหัวข้อที่คิดฉันอยากจะให้เพิ่มเติมหากมีการทำวิจัยต่อไป คือ

(๑) ชนกลุ่มน้อยเป็นภัยต่อความมั่นคงหรือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาทางการเมืองจริงหรือไม่ หรือเป็นความเชื่อที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง หากเป็นจริงแล้ว มีเหตุการณ์ใดที่พิสูจน์ได้ว่ารัฐเข้าใจถูกต้อง คิดฉันมองว่าเป็นปัญหาสำคัญ เพราะว่ามันเป็นที่มาของนโยบายการแทรกแซงของรัฐมาตั้งแต่อดีต เราจะเห็นว่าในหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน ไม่ว่าเรื่องของการเข้าไปพัฒนาการวางแผนการศึกษา สาธารณสุข หรือเรื่องอื่น ๆ ก็ตาม จะมาจากส่วนนี้เป็นส่วนใหญ่

(๒) ศึกษาความสัมพันธ์ของชนกลุ่มน้อยกับถิ่นที่อยู่เดิม Place of Origin และมีความสัมพันธ์กันขนาดไหน ซึ่งน่าสนใจ เพราะมันเกี่ยวข้องกับข้อ (๑)

(๓) เศรษฐกิจทุนนิยมกับชนกลุ่มน้อย เป็นเรื่องที่น่าจะต้องศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ การดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยหรือเรื่องอื่น ๆ อีกก็ตาม

(๔) ความสัมพันธ์ของชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ มีปัญหาความขัดแย้งหรือไม่ ซึ่งปัญหาความขัดแย้งนี้อาจเกิดจากความแตกต่างหรือเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยเอง ในส่วนนี้คงจะ

ต้องกำหนดกรอบของปัญหาเป็นหลายระดับและหลายมิติด้วยกัน ทั้งในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยของความขัดแย้งแทบทั้งหมด

ข้อเสนอทั้งหมดนี้ ทั้งที่เกี่ยวกับโครงสร้างและสิ่งที่ควรเพิ่มเติม นั้น คงจะต้อง involve นักวิจัยที่มี background ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ขาดหายไปจากทีมวิจัยชุดนี้คือ นักสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ซึ่งน่าจะมีการพิจารณาอีกครั้ง

รายงานวิจัย เรื่อง "บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

วิจารณ์โดย

อาจารย์อนุชาติ พวงดำลี^๑ :

ผมจะวิจารณ์เป็น ๒ ส่วน

-เรื่องของจุดแข็งจุดอ่อนที่ผมพบในงานวิจัยทั้งหมดนี้

-ข้อคิดเห็นในเชิงเสนอแนะสำหรับกระบวนการในการออกแบบวิจัยสำหรับชุดโครงการในอนาคต

สิ่งที่เด่นชัดของงานวิจัยชุดนี้ คือผมอ่านแล้วได้ความรู้ ให้การประมวลภาพโดยรวมถึงสถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยได้ค่อนข้างดีและกว้าง ได้เห็นมิติต่าง ๆ ที่หลากหลายที่ถูกประมวลมาไว้ด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตาม งานทั้งชุดนี้ยังขาดโจทย์ร่วมที่ชัดเจนและไม่รู้ว่าแต่ละรายงานกำลังทำภารกิจอะไรที่ชัดเจน ผมนึกถึงศาสตราจารย์ณรงค์ เหมือนเป็นเด็กดีของสกว.ที่ต้องอยู่ภายใต้สัญญาหาที่ไม่รู้ว่าต้องไปทำอะไร ในแต่ละคนใน ๑๑ คนก็ไม่ได้ทำอะไรกัน เพราะฉะนั้นการดึงภาพทั้งหมดมาไว้รวมกันอย่างมี field ร่วมกันผมคิดว่าเป็นจุดอ่อน หากพิจารณาลงไปในเชิงเป้าหมายของโครงการ โดยเฉพาะในเรื่องของการวิเคราะห์เพื่อให้ได้โจทย์ร่วมในการวิจัยขั้นต่อไป เกือบจะทุกรายงานยังไม่ชัด มีฉบับของอาจารย์กฤตยาฉบับเดียวที่ชัดเจน คือบอกว่าไม่ต้องทำต่อประเด็นที่เชื่อมโยงมาตรงนี้คือ ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ review องค์ความรู้ในมิติต่าง ๆ นั้นมันมีความเชื่อมโยงกับกระบวนการทางข้อมูลที่ได้ไปทำการทบทวนหรือ review มาในการศึกษาอย่างไร ผมยังไม่เห็นในส่วนนี้ ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่อาจารย์ศรีประภาภรณ์กล่าวว่า มัน too general เหมือนประหนึ่งว่ารู้ ๆ กันอยู่แล้ว แต่ผมว่ามันมีเหตุผลที่เราจำเป็นต้องทำให้มันชัดเจน เพราะกระบวนการวิจัยชุดนี้ ชื่อโครงการบ่งบอกถึงกลุ่มเป้าหมายก็คือ ชาวเขาและชน กลุ่มน้อย เพราะฉะนั้นการเป็นชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนั้น ในทางการวิจัยมันย่อมมี uniqueness บางอย่างของกลุ่ม

^๑อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

เป้าหมายที่เราทำการศึกษา แต่ผลที่ได้ออกมามันยังไม่ชัดเจนว่า uniqueness นี่มันสะท้อนไปสู่การที่เราจะต้องแสวงหาความรู้ในเชิงลึกต่อไปในอนาคตนั้นอย่างไร ผมมองในความเชื่อมโยงตรงนี้ลึกลงไปอีกคือว่า ถ้าดูจากข้อเสนอของรายงานทุกฉบับเป็นในทำนองว่า ต้องมีการยกระดับสามัญสำนึกของข้าราชการ ปัญหาในเชิงนโยบายยังสับสน ซับซ้อน การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่ดี ต้องสร้างวิสัยทัศน์ ต้องคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมในการแก้ปัญหา มีปัญหาในเชิงการประกอบอาชีพ การศึกษาไม่สอดคล้องกับระบบวัฒนธรรม ต้องทำ Zoning การใช้ประโยชน์พื้นที่ ต้องศึกษาในเชิงพฤติกรรมการอนุรักษ์ แล้วที่จะต้อง address ให้ได้ต่อไป ผมคิดว่าถ้าเราไม่สามารถทะลุทะลวงตรงนี้ได้ ก็ไม่สามารถจะเชื่อมโยงมาสู่กลุ่มเป้าหมายที่เราทำการศึกษาว่ามันมี uniqueness อะไรในทางทฤษฎี

จากกระบวนการที่เป็นข้อเสนอของทุก ๆ รายงานซึ่งเป็นความหนักใจที่ผมส่งสารอาจารย์ณรงค์มากกว่าจะสังเคราะห์มันขึ้นมาได้อย่างไร ทำให้สงสัยว่าแต่ละรายงานซึ่งอาจารย์ศรีประภา คล้ายให้ผมจุดหนึ่งแล้วว่า งานที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเอกสารในเชิง practical ของส่วนราชการเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสุขภาพ หรือการศึกษา ฯลฯ การกิจประการหนึ่งในกระบวนการ review literature คือการที่เราจะต้อง access ตัว data ตัวรายงานวิจัยที่เราใช้อยู่พอสมควรว่า งานวิจัยแต่ละชิ้นนั้นทำอยู่ในบริบทอะไร ทำในเงื่อนไขอย่างไร มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร เราจะใช้มันด้วยแว่นขยายอย่างไร ผมคิดว่าภาพตรงนี้นับถอยมองข้ามไป assume ประมวลขึ้นมาเลยว่ามันแต่ใน quality แบบไหนผมคิดว่า อาจจะต้องทำให้ชัดเจน

ประเด็นถัดมา ในความเป็นทั่วไป ทำให้มีข้อสังเกตว่า วิธีคิดในกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาทั้งในส่วน of ชาวเขาและชนกลุ่มน้อย รวมไปถึงคนส่วนใหญ่ นั้นอาจมีประเด็นร่วมว่า กระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาทั้งหมดนั้นทำให้เกิดกระบวนการที่เรียกว่า “Eternal Force” หรือว่าเป็น Intervention จากภายนอกขนาดใหญ่ มันอาจจะเชื่อมโยงกับประเด็นที่ผมว่ามันมีลักษณะเฉพาะของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ตรงนี้ที่ชัดเจนขึ้น แต่ปรากฏการณ์ที่ชัดเจนในงานวิจัยนี้ ที่ผมประสงค์จะเห็นก็คือ มันได้ไปบดบังสิ่งที่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเขาจะ exercise สิทธิของการดำรงอยู่ของเขาอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ งานวิจัยที่เราได้ address มามันต้องบอกให้ได้ว่า จิตความสามารถ ศักยภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยที่ถูกกดทับอยู่นั้นมันเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขอย่างไร นอกเหนือจากประเด็นที่ผมเห็นชัดเจนในเรื่องของการให้สัญชาติ อาจเป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นตัว block ตัวใหญ่อันหนึ่งที่ไปบดบังศักยภาพของเขา ซึ่งจะนำไปสู่ประเด็นที่สองที่ผมจะพูดถึงข้อเสนอต่อไปในการวิจัยในอนาคต ผมคิดว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีความสำคัญมากในอนาคตที่จะช่วยคลี่คลาย แต่ผมคิดว่ากระบวนการปรับตัวในเชิงการออกแบบงานวิจัย research design นั้น มีอยู่ด้วยกัน ๓-๔ ประเด็นที่ผมจะขออนุญาตแลกเปลี่ยน หรือตั้งเป็นข้อสังเกตในที่นี้ไว้

๑) ผมคิดว่าเราจะต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์งานวิจัย สิ่งที่เราจะจัดโครงการวิจัยในอนาคตจะต้องกำหนดให้ชัดเจนเป็นเชิงทิศทางหรือเป้าหมายหลักของการทำวิจัยให้ได้ซึ่งจะเป็นประโยชน์

อย่างมาก คือจะทำอย่างไรในกระบวนการวิจัยที่จะเกิดขึ้นนั้นในหนึ่งหรือสองปีข้างหน้าและสามารถนำไปสู่การขุดค้นการแสวงหาสิ่งที่เรียกว่า “ศักยภาพและความเข้มแข็ง” อันแตกต่างหลากหลายของบรรดาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยที่มีอยู่ในบ้านเรา งานวิจัยข้างหน้าจะต้องก้าวข้ามจากการมองประเด็นปัญหาที่เป็นเรื่องของชาวเขาแต่เป็น subject matter มาสู่การค้นหาความแข็งแรง ทนของสังคมของบรรดาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยว่าคืออะไร ทนในทางวัฒนธรรมของเขาคืออะไร โอกาสและช่องทางที่เราจะยกระดับความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นจริงท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นจริงของเขานั้นเป็นอย่างไร ศักยภาพในเชิงของผู้นำ องค์กร เครือข่ายที่ดำรงอยู่และมีอยู่ในปัจจุบัน ฐานทรัพยากรที่มีอยู่จริงของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นอย่างไร งานวิจัยในทำนองของ social mapping จะทำให้เห็นภาพตรงนี้ จะทำให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลงและยกระดับไปเสริมศักยภาพที่มีอยู่ของกลุ่มศึกษาของเรา

๒) ในการออกแบบงานวิจัย อาจจะต้องคำนึงถึงมิติของการเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมในเชิงพื้นที่มากขึ้น ซึ่งผมมองในแง่ของคนที่เกี่ยวข้องในเชิงสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ การเอาพื้นที่ในเชิงของระบบนิเวศเข้ามาจับเพื่อให้เป็น unit of analysis ของงานอาจจะมี ความหมาย แต่ละเผ่าจะมีระบบนิเวศ ระบบทางการเกษตร ระบบทางธรรมชาติที่แตกต่างหลากหลาย กันออกไป เพราะฉะนั้นการดึงความรู้ ดึงศักยภาพและสำรวจหาความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นจากฐานที่แตกต่างหลากหลายนั้น อาจจะทำให้เราเห็นภาพของสังคมของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ที่ชัดเจนขึ้นและมีความหมายยิ่งขึ้นนะครับ โดยจะมาตอบประเด็นของ Uniqueness ของกลุ่มเป้าหมายที่เราจะทำการศึกษาคืออย่างชัดเจน

๓) ผมเห็นว่า การศึกษาในเชิง sectoral การดึง issue ที่มันก้าวข้ามพรมแดนของกลุ่มน้ำหรือเขตการปกครองก็อาจจะมี ความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นประเด็นในเชิงของกฎหมายหรือกระบวนการค้าหญิงข้ามชาติหรืออื่น ๆ ประเด็นร่วมเหล่านี้จะต้องถูก design เข้ามาควบคู่กันไป

๔) สิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุดโครงการวิจัยข้างหน้า สิ่งที่ผมจะขอตั้งคำถามกับทีมผู้วิจัยและสกว. คือทีมผู้วิจัยและนักวิจัยจำเป็นต้องวาง position ทางการศึกษาให้ชัดเจนว่า เราต้องการพัฒนาความรู้บนพื้นฐานหรือฐานคิดอะไร หรือมีเป้าหมายอย่างไร เราจะรู้เพื่อให้มีองค์ความรู้เพิ่มขึ้นเท่านั้นหรือจะนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง ยกระดับ สร้างความแข็งแกร่ง สร้างขีดความสามารถ ศักยภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในฐานะที่เป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมไทย หรือจะต้องทำไปพร้อม ๆ กันทั้งสองด้าน หรืออาจจะต้องมีกระบวนการทำงานปฏิบัติควบคู่ไปกับกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยหรือไม่ ในทำนองที่ว่าทำไปรู้ไป เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ แล้วถึงภาคีต่าง ๆ ซึ่งผมคิดว่าในชุดโครงการวิจัยนี้สามารถที่จะ access ไปสู่เครือข่ายของบุคคลที่ทำงานอยู่ในเรื่องนี้ค่อนข้างที่จะกว้างขวางอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการดึงภาคีเหล่านี้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการวิจัยนั้นอาจจะทำให้มีทิศทางหรือมุมมองและกระบวนการแก้ไขปัญหาในอนาคตนั้นมีความชัดเจนมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามในการ design ทั้งหมดครั้งนี้ ต้องถามสกว.ในฐานะที่เป็นแหล่งทุนว่า สกว.กล้าหาญเพียงพอที่จะทำให้การวิจัยนั้นแหวกกรอบหรือมานประเพณีการวิจัยแบบหิ้งหรือไม่

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณฉัตรชัย บางชวด

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

ผมมีข้อสังเกต ๒ ประเด็น

ประเด็นแรก ผมขอ clear ในส่วนประเด็นของความมั่นคงว่า ที่ผ่านมาทางราชการมอง ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงหรือไม่ ซึ่งคงจะต้องแยกพิจารณาเป็นกลุ่ม ๆ ไป ทางเราไม่ได้มองชาวเขาทั้งหมดเป็นภัยต่อความมั่นคง เป็นเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่เป็นภัยต่อความมั่นคง โดยเฉพาะในเรื่องจิตสำนึกของความเป็นไทย ผมยืนยันได้ว่ายังคงมีชาวเขาบางส่วนที่ยังไม่มีจิตสำนึกในความเป็นไทยซ่อนอยู่ จากข้อมูลทั้งที่เป็นทางตรงและทางลับที่ผมได้ทำงานตรงนี้ ดังนั้นในการพิจารณาหรือโดยสรุปในภาพรวมผมขอให้คณะผู้วิจัยได้โปรดอย่าระบุ ว่า ทางราชการมองชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นภัยต่อความมั่นคง คงจะต้องพิจารณาเป็นกลุ่ม ๆ ไป

ประเด็นที่สอง เกี่ยวกับผลของการศึกษาวิจัยนี้ ผมรู้สึกว่าการศึกษาวิจัยทั้งหมดนี้ค่อนข้างออกมาในลักษณะที่เป็นการเห็นอกเห็นใจชาวเขาและชนกลุ่มน้อยค่อนข้างมากเกินไป คือคงจะต้องมองผลกระทบทางลบที่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเป็นผู้กระทำให้เกิดผลกระทบต่อบนพื้นราบหรือต่อสังคมโดยรวมด้วย ควรมองให้มีความสมดุลกัน ดังนั้นจากผลของการศึกษาเท่าที่ผ่านมาเกือบสิบเรื่องจะเน้นหนักว่า ทำไมรัฐไปกดดันอย่างนั้นอย่างนี้ แท้ที่จริง ๆ แล้วเรามีหลักเกณฑ์แนวทางการพิจารณาซึ่งเราจะต้องมีการพิจารณาโดยรอบคอบ ท่านอย่าลืมว่าชาวเขามี ๒ กลุ่ม กลุ่มที่อยู่ในประเทศกับกลุ่มที่อพยพมาจากนอกประเทศ กลุ่มที่อพยพมาจากนอกประเทศนี้ บางกลุ่มอพยพเข้ามาไม่เกิน ๒๐ ปีซึ่งเราจะต้องมีการพิจารณาโดยละเอียด แต่ถ้าเป็นชาวเขาที่อยู่ในประเทศไทยโดยกำเนิดหรืออยู่มาตั้งแต่ดั้งเดิม ทางเราไม่เคยจะไปยุ่งเกี่ยวหรือที่จะมองเขาเป็นภัยต่อความมั่นคง จึงขอทำความเข้าใจตรงจุดนี้ด้วย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์

(สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล)

ที่อาจารย์ศรีประภาบอกว่า ข้อตกลงของสกว. ที่ให้มีการประเมินคุณค่างานวิจัยว่าน่าเชื่อถือหรือไม่ คิดฉันคิดว่าน่าอันตรายมาก คิดฉันได้ทำงานกับชาวเขามาหลายกลุ่ม แต่กลุ่มที่ฉันทำงานด้วย คิดฉันยังไม่กล้าที่จะประเมิน เราไม่ได้ไปทำแค่ว่าเขากินอยู่อย่างไร คิดฉันได้เคยเห็นแต่ผ่าน ๆ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะวิจารณ์ว่าอะไรหรืองานของใครน่าเชื่อถือหรือไม่ เราต้องรู้ในสิ่งนั้นจริงและลึก ยิ่งถ้าเราเป็นครู เราสอนหนังสือเด็กจะรู้ว่า สิ่งที่เราจะพูดจะต้องทำให้เขาเชื่อว่าเรารู้จริง เราถึงจะบอกกับเขา ดังนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องระวังมาก การประเมินงานของคนอื่น เราจะต้องรู้ลึกพอสมควร เหมือนกับเราเป็นคนประเมินเขา ดีค่าเขา ถ้าพลาดแล้วหน้าแตกประกอบเข้าก็ไม่เหมือนเดิม เนื่องจากคิดฉันเคยมีประสบการณ์มาแล้ว จึงขอเรียนแจ้งสกว. ด้วยว่าจุดนี้ต้องระวัง ถ้าให้ผู้วิจัยทำในสิ่งที่เกินกำลังหรือเกินความเป็นจริง มันจะเกิดข้อเสียในงานวิจัยอย่างมหาศาล และนักวิจัยเราพยายามที่จะให้ได้ทุนสกว. เนื่องจากเป็นทุนที่มีเงินจำนวนมาก แต่หากได้มาแล้วต้องหน้าแตกคงไม่คุ้มกัน

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณมนตรี จงทุนผอ

(ส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

เรื่องที่พู่สัมมนาในวันนี้ส่วนใหญ่ สิ่งที่ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่ต้องการมากที่สุด ก็คือ สัญชาติ ผมขอพูดถึงชาวเขาก่อน ชาวเขาคามที่ สมช.เรียนไปแล้วว่ามี ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือชาวเขาคั้งเดิมที่อยู่ในเมืองไทย เรามีระเบียบการลงรายการสัญชาติซึ่งมีมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๙ เรามีการประชุมพิจารณารอบคอบแล้วว่าชาวเขาคือคนไทย เราจะให้สัญชาติไทยเขาไม่ได้ เพราะเขามีสัญชาติไทยอยู่แล้ว ดังนั้นเราจึงใช้นโยบายการลงรายการสัญชาติไทย การลงรายการสัญชาติไทยนั้นมีปัญหาประการหนึ่งที่เราไม่สามารถจะแยกชาวเขาออกได้ เนื่องจากมีการอพยพเข้ามาจากนอกประเทศมารวมกัน ทำให้แยกไม่ออกว่าคนไหนเป็นชาวเขาในประเทศ คนไหนเป็นชาวเขานอกประเทศ ถ้ามีการทำทะเบียนหรือว่ามี การสำรวจไว้แต่เดิมอย่างถูกต้องก็สามารถแยกได้ แต่เมื่อไม่ได้แยกไว้อย่างไรก็แยกไม่ได้ และการลงรายการสัญชาติประเด็นที่สำคัญคือ คนรับรอง คนรับรอง

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

นี้ในระเบียบเราขายออกไปแล้วว่า ไม่จำเป็นต้องเป็นกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน อาจเป็นคนที่มีความรู้ภาษาไทยและรู้จักกับชาวเขาคนนี้ และยืนยันได้ว่าเขาเป็นชาวเขาที่อยู่ในประเทศและสามารถลงรายการสัญชาติไทยได้ การลงรายการสัญชาติไทยจะเป็นการขอผ่านทางอำเภอและเสนอมายังผู้ว่าราชการจังหวัดอนุมัติ

ในกรณีที่ทำวิจัยที่อำเภอทำสองยาง ประเด็นนี้เราเชื่อว่าชาวเขาพวกนี้อยู่มานานแล้ว มีปัญหาว่าพวกนี้จะลงรายการสัญชาติไทยได้จะต้องมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านที่เราเรียกว่า ทร.๑๓ ก่อน (ส่วน ทร.๑๔ เป็นทะเบียนบ้านของคนไทยทั่วไป) การจะมีชื่อในทะเบียนบ้านได้ จะต้องย้อนไปเมื่อพ.ศ.๒๔๘๕ ซึ่งเรามีการสำรวจคนไทยทั่วประเทศ แต่ก่อนหน้านั้นเราไม่เคยมีทะเบียนบ้านใช้ เมื่อการสำรวจในปีนั้นชาวเขาพวกนี้อยู่ห่างไกลการคมนาคม การสำรวจเข้าไปไม่ถึง เขาจึงไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน แม้เขาจะอยู่มา ๑๐๐-๒๐๐ ปีแล้วก็ตาม เมื่อมีการสำรวจชาวเขาที่เป็นทางการในปี พ.ศ.๒๕๑๒ และมีการออกเหรียญซึ่งคล้ายเหรียญบาทเก่าแบบโบราณโดยมีเลขรหัสตอกไว้ อันเป็นหลักฐานว่าเป็นชาวเขาในการสำรวจครั้งนั้น และมีปัญหาเมื่อปี ๒๕๑๕ ที่มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๓๗ ที่ว่าคนที่เกิดในเมืองไทยคอนั้นไม่ได้สัญชาติไทย ถ้าพ่อแม่เดินทางเข้ามาโดยไม่ถูกต้อง ในกรณีทำสองยาง หากต้องการลงรายการสัญชาติ ผมว่ามีหลายหน่วยงานที่คอยช่วยเหลือกรุณาทำเรื่องเข้ามา และกรณีที่เรากลับมาในปี ๓๕ ที่กำหนดว่าต้องพูดภาษาไทยได้ ไม่จำเป็นต้องเขียนหรือฟังออกเท่าไรนัก เพียงถามชื่อ ที่อยู่ แล้วสามารถตอบได้บ้าง ไม่ได้ต้องเข้าใจทั้งหมด เพราะมีกรณีที่ชาวเขาได้สัญชาติแล้วไปทำบัตรประชาชน เดินทางออกมานอกหมู่บ้านแล้วถูกตำรวจจับ แต่พูดไทยไม่ได้ตำรวจจึงสงสัยว่าเป็นคนไทยหรือไม่ กว่าจะสอบถามได้ความ ชาวเขาต้องเข้าไปอยู่ในห้องขังหลายวัน จึงมีปัญหว่าเราต้องการคุณสมบัติข้อนี้ เพียงแต่ขอให้เขาพูดรู้เรื่องเท่านั้น ส่วนการให้สัญชาติไทยของชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ เช่น ญวน ไทยลื้อ จะมีสาเหตุของแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณวรรณ จารุสมบัติ

(สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)

ขอย้อนกลับมาที่ประเด็นซึ่งท่านผู้วิจารณ์ได้พูดไว้ คิดเห็นว่ามันเป็น High light ของการประชุมทั้ง ๒ วันนี้เป็นคำตอบว่าเหตุใดเราจึงต้องจัดประชุมเพื่อที่จะให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับชุดโครงการวิจัยชุดนี้ จุดหนึ่งที่คิดเห็นว่ามันเป็นคุณูปการของการจัดประชุมลักษณะนี้คือว่า ต้องการให้ผู้วิจัยแต่ละท่านได้มีการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะทำวิจัย มีการทำในลักษณะที่เรียกว่า problem analysis ด้วยในแต่ละรายงาน ในส่วนของอาจารย์ณรงค์จะมีการเก็บข้อมูลมาให้บ้าง บางรายงาน

อาจจะมึลัทธิเป็นกึ่งงานวิจัยเรียบร้อยแล้ว คิฉันเห็นว่าจุดนี้เป็นของแถมที่สกว.น่าจะดีใจ มันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า นักวิจัยชุดนี้มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานวิจัยชุดนี้จริง ๆ จึงได้พยายามเอาข้อมูลขึ้นมาเสนอในเวลาที่ย่ำแย่ค่อนข้างจะมากนี้ คิฉันขอแสดงความชื่นชมอาจารย์ณรงค์และทีมงานตรงนี้ไว้ด้วย คิฉันคิดว่าข้อคิดเห็นของท่านผู้วิจารณ์ที่ให้ไว้เมื่อสักครู่นี้คงจะเป็นประโยชน์ หากได้มีการพูดคุยกันในหมู่นักวิจัยและมีการปรับยุทธศาสตร์ในการวิจัยอีกสักเล็กน้อย

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

คุณสมภพ ลาขโรจน์

(สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)

ในจุดที่ทางฝ่ายปกครองได้พูดไว้ในเรื่องของการใช้นามสกุลในสังคมกะเหรี่ยง เพราะผมเกรงว่าอนาคตจะสับสนในระหว่างการแต่งงาน เพราะว่าเขาถือทางภรรยา ปรากฏว่าพี่ชายกับน้องชายอยู่กันคนละหมู่บ้านต่างคนต่างใช้นามสกุลของภรรยา จึงขอทำความเข้าใจให้ถูกต้องด้วย เพราะทางการอาจจะเป็นคนตั้งให้ เช่น นาย ก ทำสองยาง แต่น้องชายใช้ นาย ข แม่ละมด กลายเป็นว่าลูกต่อลูกมาแต่งงานกัน เวลาเขาจะแต่งงานกันเขาจึงจะถามชื่อแม่ แต่จะไม่ได้ถามชื่อพ่อ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล

(สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)

คิฉันขอเสนอสั้น ๆ ๒ ประเด็น คือ

๑) ประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องที่เราทำงานวิจัยหรือศึกษาอะไรที่เกี่ยวข้องกับองค์กรของรัฐแล้ว เราขอเรียนต่อท่านที่มาจากฝ่ายปกครองและสมช.ว่า นักวิจัยหลายท่านเป็นนักวิชาการซึ่งจะเข้าใจระเบียบปฏิบัติตรงนี้ดีพอสมควรแล้ว คิฉันในฐานะที่ทำงานคลุกคลีในเรื่องเหล่านี้มา ๒-๓ ปีขอเรียนว่าภาพที่เสนอนั้นน้อยกว่าข้อเท็จจริงมาก อย่างในภาพของคนซึ่งถูกละเมิด บางครั้งเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อ ก็ไม่ได้นำมาไว้ในรายงานเลย เมื่อคิฉันอ่านรายงานทั้งหมดแล้วมีบางงานได้กล่าวถึง Negative impact จากตัวชาวเขาเอง ซึ่งรายงานหลายฉบับพูดถึงตรงนี้ไม่ใช่ไม่ได้และ คิฉันมองว่ามันเป็นวงซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ทำให้มีการที่บิดเบือนอำนาจของเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ลดน้อยลงได้ คิฉันเข้าใจว่าต้องการให้ชาวเขาเป็นคนไทย แต่ในทางปฏิบัติมีปัญหาหลายอย่าง เราไม่ละเอียดย้อนกับเรื่องนี้ เช่น ชื่อ ชาวเขามายกกับคิฉันว่า ชื่อตะโกเฮ แต่นายอำเภอไม่ยอมแล้วให้เปลี่ยนเป็นนายยอดชาย เพราะไม่ใช่ชื่อของคนไทย แต่คนไทย พ่อไทยแม่ไทยกลับชื่อ แอนโทนี่

จะเห็นว่ามีทางเลือกปฏิบัติ และคนเล็ก ๆ ที่ปฏิบัติอยู่ข้างล่างก็ทำอย่างไร เมื่อเราพูดถึงตรงนี้ เราไม่ได้ว่านโยบายโดยรวม แต่มันมีภาพที่เชื่อมช้อนกันอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับระบบ และประเด็นที่ให้ พุคไทยได้นั้น เหมือนกับให้พุคไทยได้เพื่อกันตำรวจจับ จริง ๆ แล้วคนไทยพุคไทยได้ยังเกือบจะถูก ส่งไปประเทศลาว เนื่องจากร้องเพลงชาติไทยให้ตำรวจฟังไม่ได้ เพราะฉะนั้นภาพพวกนี้เป็นเพียง ภาพเล็ก ๆ เราไม่ได้ว่านโยบายใหญ่ที่ค่อนข้างทันสมัยและก้าวหน้าอยู่แล้ว แต่รายละเอียดเหล่านี้ ต่างหากซึ่งงานของนักวิชาการจะสะท้อนให้เห็นได้ว่ามันควรจะได้รับการแก้ไขในระดับใดบ้าง

๒) ประเด็นประเมินสถานภาพองค์ความรู้ คิฉินสับสนและเสนอกับอาจารย์โชคชัยว่า เราต้องมีการคุยกันสักครั้งว่า การประเมินสถานภาพองค์ความรู้คืออะไร มันมีความหลากหลายแตกต่างอย่างไร มุมมองอย่างไร ทั้งสายสังคมศาสตร์ ซึ่งแยกย่อยไปอีกมาก ซึ่งอาจารย์โชคชัยก็น่าสนใจ ซึ่งไม่ว่าสกว.อาจจะลงทุนเรื่องนี้ต่อไป

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี

(คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

ผมเกรงว่าที่ท่านอาจารย์ลักษณะกล่าวถึงนั้นไม่ได้เป็นความมุ่งหมายของผมที่ comment ใน รายงาน ผมคิดว่าการ review literature เป็นการ access งานที่ผ่านมาผมยืนยันว่ามันมีความจำเป็น และเราไม่จำเป็นต้องมีความรู้เรื่องนั้นอย่างถ่องแท้ การหน้าแตกหรือไม่ นั่น คือคุณอ่านงานหรือยัง critical หรือไม่ อ่านด้วยแว่นขยายอย่างไร ถ้าเราจะทำงานวิจัยแต่ไม่มีความรู้ในสิ่งที่คนอื่นทำมา โดยตลอดแล้ว คุณสอบตกตั้งแต่ต้นแล้ว อย่าทำ ผมคิดว่าเราจำเป็นที่จะต้องอ่านให้หมด แต่ไม่ใช่ว่า เราคือผู้รู้ดีที่สุดในเรื่องย่อนั้น ๆ ผมไม่มีทางที่จะรู้เรื่อง mogan ได้ดีเท่ากับอาจารย์ณฤมล แต่ผมมี สิทธิที่จะอ่านและวิพากษ์วิจารณ์งานของอาจารย์ณฤมลว่า มีข้ออ่อนข้อค้อยในเชิงเป้าหมายวิธีการ กระบวนการเก็บข้อมูลเป็นอย่างไร ผลที่ออกมาเป็นอย่างไร ซึ่งมันเป็นภารกิจที่สำคัญที่จำเป็นต้อง ทำ โดยเฉพาะบ้านเราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำและต้องคอยย้ำในเรื่องนี้มาก ๆ มิเช่นนั้นงานวิจัยจะ ตั้งอยู่บนสมมติฐานของความเพ้อฝัน และความคิดเห็นซึ่งไม่ได้ให้ประโยชน์กับใครเลย

ประเด็นที่ ๒ คือ ประเด็นที่ผมขอเดิม มันมีมิติของงานวิจัยอีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องของระบบราชการซึ่งมีนัยที่อาจจะต้องทำให้เกิดกระบวนการ design แบบใหม่ จะเห็นได้ว่า องค์การที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนั้นมากโดยในงานวิจัยก็พยายามที่จะบ่งว่า มันซับซ้อน ผมคิดว่าโจทย์ในคราวหน้า ถ้าเราจะเอาความนิยมโดยใช้คำว่า “ธรรมรัฐ” คือมันโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และต้องมีประสิทธิภาพ เอาหน่วยงานทั้งหมดนี้มาดูกันว่า จะทำอย่างไรให้เกิด Good Government ในระบบงานที่จะไปพัฒนาชาวเขาหรือไปทำงานร่วมกับชาวเขาคั้งแต่ส่วนราช

การความมั่นคงลงมาถึง NGO.ทั้งหมด ตรงนี้จะเป็น contribution ให้เกิดการขยับงานไปข้างหน้า
อย่างเป็นจริง

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี

(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล)

ขอ ๒ ประเด็นสั้น ๆ คือ

๑) ดิฉันที่ทางสมช.ได้มีการศึกษา indentify ว่าชนกลุ่มน้อยคือกลุ่มไหน เป็นภัยต่อความมั่นคงหรือไม่ ดิฉันคิดว่า ข้อมูลเรื่องนี้ถ้าได้มีการเผยแพร่ให้นักวิชาการหรือคนที่สนใจทราบจะเป็นประโยชน์ แต่ไม่แน่ใจว่าในที่สุดแล้ว พวกเรานักวิจัยจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของสมช.หรือไม่

๒) เกี่ยวกับสกว. เมื่อตอนเที่ยงดิฉันได้มีโอกาสคุยกับอาจารย์โชคชัย เราบอกว่าเรามีสกว.ขึ้นมา มันเป็นก้าวหนึ่งของการวิจัยของประเทศไทย เป็นการก้าวกระโดด แต่พอทำไปทำมาแล้วกลับกลายเป็นการกระโดดไปข้างหลัง เพราะว่าด้วย pattern ของสัญญาหรือข้อกำหนดที่มี pattern มากเกินไป มีความเป็น Logic มากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้แทนที่จะมีความก้าวหน้าในงานวิจัยทำให้พวกนักวิจัยไม่ค่อยอยากจะทำ

ข้อคิดเห็นในที่ประชุม

ดร.โชคชัย สุทธาวาส

(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว.)

ขอขอบพระคุณมาก สำหรับ comment ต่าง ๆ ที่สกว.จะได้รับไป ผมคิดว่าการทำงานของสกว.เรามีลักษณะของการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีว่าทำให้มันดีขึ้นเรื่อย ๆ มาตรฐานงานของสกว.จะเห็นว่ามันจะ upgrade ขึ้นไปกว่าของเดิมซึ่งตอนแรก ๆ ที่ตั้งสกว. ในการให้ทุนจะเหมือนกับไปจุดประกายให้คนตื่นตัวในการวิจัยเกิดขึ้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปเราต้องมาดูในเรื่องของมาตรฐานหรือคุณภาพของงานนั้น ผมอยากจะเปรียบเทียบว่าเหมือนกับเราทำการผลิตสินค้าเรามี ISO เหตุใดเราจะไม่สร้าง ISO ในงานวิจัยหรืองานทางวิชาการขึ้นมาด้วย ISO ที่ได้มันก็ต้องมีทั้งกระบวนการวิจัยที่ดี กระบวนการทำงานที่ดีเพื่อให้ได้ผลงานอันเป็นที่ต้องการของตลาด หรือถ้าเป็นงานวิจัยที่เอาผลไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นที่ไว้ได้ของผู้ใช้ หรือถ้าเป็นวิจัยเชิงวิชาการก็คือนงานที่ได้รับการยอมรับว่าจะเป็นฐานทางความรู้ด้านวิชาการที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปสำหรับ

การทำงานวิจัยที่มีความลึกซึ้งมากกว่านั้น เพราะฉะนั้นในขั้นตอนนี้ จึงเป็นขั้นตอนที่เราอยากจะให้เป็นการทำ orientation ในทุกด้านของการที่จะทำวิจัยต่อไป จึงคาดหมายว่าการประเมินสถานภาพองค์ความรู้จะสามารถดูได้ทั้งสิ่งที่เป็นตัวสาระหรือ contents ของความรู้ คือข้อค้นพบต่าง ๆ ที่คนอื่นซึ่งเคยทำไว้แล้วนั้น เขาพูดไว้ว่าอย่างไร แต่เท่านั้นยังไม่พอ เราอยากให้เห็นสิ่งที่มันเป็นวิธีการสร้างความรู้ของเขาหรือวิธีวิทยาการสร้างความรู้ (methodology) ที่นักวิชาการส่วนหนึ่งใช้เรียกกัน เพื่อที่จะวางรากฐานของเราเองว่า ในอนาคตเราจะวิจัยอย่างไร เราจะมียุทธศาสตร์อย่างไรที่อาจารย์อนุชาคิดว่าได้อย่างไร เราจะมีแนวทางอย่างไร มีแบบวิจัยแบบไหน เราจะศึกษาแบบ macro หรือ micro หรือจะศึกษาเดี่ยว ศึกษาเปรียบเทียบ ศึกษาครอบคลุมเพียงไร เราต้องดูวิธีการของคนเก่าว่าเป็นอย่างไร แต่นักวิจัยส่วนใหญ่ในชุดนี้จะไม่ได้ทำตรงนี้ จะทำแค่เพียงข้อค้นพบส่วนใหญ่คืออะไร ซึ่งเราได้ระบุไว้ใน TOR แล้ว เพราะคิดว่านักวิจัยมักจะมีจุดอ่อนตรงนี้ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ในการให้ทุนจำนวนมากพอสมควรที่จะให้เกิดการพยายามปรับปรุงจุดนี้ เนื่องจากมักจะมีการทบทวนวรรณกรรมซึ่งค่อนข้างจะมีแต่การดู contents ของงานวิจัยคนอื่น แต่ยังขาด critical mind คือไม่มีการประเมินจุดอ่อนจุดแข็งของงานที่ผ่านมา ใครเขียนว่าอย่างไรก็ refer ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีการตั้งคำถามว่าเราเชื่อถืองานนั้นได้ได้เพียงไร ซึ่งจริง ๆ แล้วการที่เราจะพิจารณาความน่าเชื่อถือนั้นสามารถพิจารณาได้หลายอย่าง เช่น ข้อมูลที่เขาได้มา วิธีการทำงานวิจัยของเขา สามารถสื่องานวิจัยชิ้นนั้นให้น่าเชื่อถือได้เพียงไร เช่นถ้าเขาไปอ้างข้อมูลผิด เราก็ต้องมีคำถามว่า เราจะเชื่อถือหรือไม่ หรือเขาไปสัมภาษณ์คนที่ไม่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านนั้นจริง เราก็ต้องมีคำถามว่า ข้อค้นพบของเขานั้นน่าเชื่อถืออย่างไร คนไทยหรือนักวิชาการไทยจะซีเรียสมกับมันหรือยังไม่กล้าที่จะประเมินงานคนอื่นอย่างตรงไปตรงมาว่า งานนี้มีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหนในแง่มุมใดก็แล้วแต่ ซึ่งผมคิดว่าเราก็น่าจะมีทำขึ้นมาบ้าง

ผมอยาก react ถึงที่อาจารย์กฤตยาได้พูดในตอนต้นว่า methodology หรือวิธีการประเมินสถานภาพองค์ความรู้นั้นมีหลายอย่างคงไม่ได้มี pattern เดียว ซึ่งคงเป็นความจริง เพราะฉะนั้นเมื่อมีหลากหลายและทำไมในการทำงานครั้งนี้ของเราจึงไม่ดูวิธีที่หลากหลายของคนอื่น ๆ ด้วยมาตรฐานของงานเราก็จะรับฟังจากการประเมินของคนอื่นด้วย ที่เขาส่งผลประเมินงานมาให้สกว. เราก็จะเอามาปรับปรุงและจะเป็นสิ่งที่เราเอามาเป็นข้อกำหนดในสัญญา ซึ่งเราไม่สบายใจที่บางครั้งนักวิจัยมองว่า เราตั้งกฎเกณฑ์มากเกินไปถอยหลังเข้าคลองกลับไปเป็นระบบราชการ เราต้องแยกแยะให้ชัดเจนระหว่าง ISO กับความเป็นระบบราชการว่ามันคืออะไร และคิดว่าข้อคิดเห็นที่อาจารย์กฤตยาเสนอแนะมาที่จะมีการจัดงานที่จะมาพูดคุยเรื่องพวกนี้ ก็ยินดีที่จะสนับสนุนและด้วยอย่างอันหนึ่งในวันที่ ๑๔-๑๕ มิถุนายนที่จะมาถึงคือการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ของไทยศึกษา เป็นตัวอย่างหนึ่งที่คิดว่าเป็นรูปแบบการประเมินอันหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ได้ แต่ไม่ใช่ว่าดีที่สุด ซึ่งเราก็จะพัฒนาขึ้นไปอีก พวกเราสกว.คิดว่าเราเป็นเหมือนจำที่อยู่โรงเรียนนายร้อย ผีคนออกมาเป็นนาย

ร้อย ในขณะที่ฝึกก็ถูกเกลียดชังจากนักเรียน หลังจากออกไปแล้วก็หวังว่าจะมีนายร้อยหลายคนคิดถึงบ้าง

คำกล่าวปิดการสัมมนา

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย

(รองอธิการบดี ฝ่ายการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

และอดีตคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ท่านคณะผู้วิจัย ท่านผู้วิจารณ์ ท่านตัวแทนสกว.และสมาชิกสัมมนาทุก ๆ ท่าน ผมเข้าใจว่างานทางวิชาการในส่วนหนึ่งก็เป็นความใฝ่ฝันของนักวิชาการที่จะเรียนรู้ที่จะค้นหาความรู้ ซึ่งนักวิชาการอยากจะมีอิสระ อยากจะมีเสรีภาพที่จะคิดจะค้นเพื่อหาความรู้ใหม่ เพราะความรู้ใหม่หรือการขยายความรู้ใหม่ หรือในอีกด้านหนึ่งก็เป็นความพยายามที่จะศึกษาค้นคว้า เพื่อจะนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ แน่แน่นอนว่าทั้งสองด้านนี้บางครั้งก็อาจจะขัดแย้งกัน เพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการที่จะแก้ไขปัญหา แต่ในเวลาเดียวกันที่เราเป็นนักวิชาการเราก็อยากจะมีเสรีภาพที่จะคิดจะค้นในส่วนที่เราอยากจะได้เห็น ผมคิดว่านี่เป็นธรรมชาติของนักวิชาการทั้งหลาย ความจริงในเรื่องนี้ผมเข้าใจว่า คณะผู้วิจัยซึ่งความจริงผมก็มีส่วนในคอนเริ่มต้นอยู่บ้างที่ได้เห็นปัญหาของชาวเขาที่เราได้ไปปฏิบัติการในการช่วยเหลือเขา และนั่นก็อาจเป็นแรงจูงใจที่เขาอยากจะได้ศึกษา แต่ว่าการศึกษาก็ต้องมีทุนรอน แน่แน่นอนเจ้าของทุนก็ต้องมีวัตถุประสงค์มีเป้าหมาย มีทิศทาง แล้วก็มีเงินที่จะจ่าย อันนี้ที่จะต้องผสมผสานให้ไปด้วยกันได้ ในด้านหนึ่งผมเข้าใจว่าสกว.เองก็กำลังอยู่ในการพัฒนาหรือมีการคิดค้นไปด้วยในเวลาเดียวกัน ผมคิดว่าจะเอามาตรฐานที่ตายตัวมามองก็ยังไม่ได้อีก กำลังเรียนนายร้อยอยู่ ผมว่าก็เรียนรู้ไปด้วยกันทั้งทีมผู้วิจัยหรือผู้ที่มารับงานวิจัย และผู้ที่ว่าจ้างในการวิจัยคงจะไปด้วยกันแล้วค้นพบพร้อมกันไป ผมคิดว่าสิ่งที่ช่วยให้เราเกิดความรู้ที่เป็นสังเคราะห์ คือความรู้ที่หลากหลายที่เราได้อยู่ซึ่งกันและกัน และมาพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยน แล้วมันจะค่อย ๆ เกิดความรู้ที่ร่วมกัน ผมคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ทั้งสองด้านทั้งที่เป็นความรู้ทางวิชาการโดยแท้และความรู้ที่จะนำไปก่อให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ในการสัมมนาในครั้งนี้ผมคิดว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในแง่หนึ่งของเราเองคือ ในฐานะที่เป็นนักวิชาการ เป็นสถาบันในทางวิชาการ อีกด้านหนึ่งคือ ผู้ที่ร่วมงานที่เกี่ยวกับชาวเขาทั้งหลาย ผมคิดว่าภาพสะท้อนต่าง ๆ ที่ออกมาจะทำให้ทุกคนไปขบคิดใคร่ครวญในส่วนของตนเองที่เกี่ยวข้องและเกี่ยวพันอยู่ อันนี้ผมคิดว่าเป็นผลกระทบที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผมคิดว่าท่านทั้งหลายที่ได้เข้าร่วมสัมมนาตลอดทั้ง ๒ วันนั้นก็มิใช่แค่การร่วมงานกันเท่านั้น และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อชาว

โครงการประเมินสภาพองค์ความรู้

เรื่อง "สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

เขา ค้อบ้านเมือง ค้อสังคมในอนาคต และขอถือโอกาสนี้ขอบพระคุณท่านคณะผู้วิจัย ขอบพระคุณทางด้านการสนับสนุนซึ่งแน่นอนว่า นายจ้างกับลูกจ้างย่อมต้องมีข้อขัดแย้งกันอยู่บ้าง ต้องมีใครสักคนที่ต้องมาร่วม และขณะเดียวกันก็ขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเอา
จริงเอาใจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทั้ง ๒ วัน ที่สำเร็จลุล่วงไปได้ซึ่งผู้ที่อยู่เบื้องหลังในการจัดงาน
สัมมนานี้ก็เป็นผู้ที่ปิดทองหลังพระ ควรที่จะคิดถึงด้วย ซึ่งทำให้งานทั้งหมดสำเร็จลงด้วยดี จึง
ขอถือโอกาสนี้ปิดการสัมมนา ณ บัดนี้

สรุปประเด็นการวิจารณ์รายงานวิจัยที่ได้จากการสัมมนา

รายงานวิจัย เรื่อง สภาพภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

ท่านเจริญ ภักดีธนากุล

๑. เสนอให้มีการส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยให้มากขึ้น โดยเฉพาะด้านการศึกษา

คุณเดือนใจ ดีเทศน์

๑. ขอให้ใช้คำว่า “แตกต่าง” แทนคำว่า “แปลกแยก” ในหน้า ๒ ของรายงาน
๒. ควรศึกษาถึงทัศนคติของคนส่วนใหญ่ของประเทศที่มีต่อคนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างจากเขา
๓. เสนอให้มีการนโยบายการรวมพวกของรัฐ
๔. เสนอให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการกระจายสัดส่วนในการพิจารณาลงสัญชาติให้เกิดความเท่าเทียมกัน

รายงานวิจัย เรื่อง สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ

รศ.นพนธิ สุริยะ

๑. เนื่องจากเป็นการในเรื่องของชาวเขาเป็นหลักจึงควรเปลี่ยนชื่อรายงานเป็น “สิทธิของชาวเขา” มากกว่า
๒. ควรมีการลงชื่อผู้พิมพ์รายงานด้วย
๓. ควรแก้ไขในเรื่องของภาษาที่ใช้และตัวสะกด

ท่านกุลพล พลวัน

๑. ควรระบุว่าการเลือกประติบัติมีมากน้อยเพียงไร
๒. เสนอให้มีการศึกษาถึงกลุ่มก๊กมินตั๋ง กองพล ๕๓ และชาวเขาที่มีการร้องขอสัญชาติและสิทธิอื่น ๆ ด้วย
๓. เสนอให้มีการศึกษาถึงหลักเกณฑ์ของสหประชาชาติในการนิยามคำว่า “ชนกลุ่มน้อย”
๔. เสนอให้มีการเพิ่มในส่วนของแนวทางที่รัฐควรดำเนินการในเรื่องของสิทธิในการดำรงวัฒนธรรม สิทธิในการดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยให้ชัดเจนขึ้น

ศ.คุณหญิงสุรียา รัตนกุล

๑. เสนอให้มีการศึกษาในเรื่องของพลวัตรของความเป็นชนกลุ่มน้อยด้วย โดยคำนึงถึงสิ่งที่ผ่านมาแล้วและที่กำลังเป็นอยู่ปัจจุบัน

รายงานวิจัย เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายในด้านการประกอบอาชีพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

ดร.นฤมล หิณชิระนันท์

๑. ควรแยกการศึกษากลุ่มชาวเลออกเป็น ๓ กลุ่ม ทั้งนี้เพราะแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน

ศ.คุณหญิงสุริยา รัตนกุล

๑. ควรมีการตรวจสอบว่า ชาวโซ่ง เป็นภูไทจริงหรือไม่ หรือแยกต่างหากจากกัน

๒. ควรตรวจสอบในเรื่องของอักษรภาษาไทยที่ใช้

รายงานวิจัย เรื่อง สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย

ผศ.ดร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี

๑. เนื้อหาของรายงานเน้นหนักไปในเรื่องของกิจกรรมของกรมประมงสงเคราะห์ เพื่อให้สมบูรณ์มากขึ้นจึงเห็นว่าน่าที่จะเปลี่ยนชื่อรายงานเป็น “การประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย : กรณีศึกษาชาวเขาในความรับผิดชอบของกองสงเคราะห์ชาวเขา” หรือการใช้ชื่อเดิมควรที่จะต้องหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพิ่มเติม

๒. เสนอให้มีการลงข้อมูลการดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโครงการพัฒนามนพื้นที่สูง

๓. เสนอให้มีการแยกเรื่องการย้ายถิ่นออกจากเรื่องของการกำหนดขอบเขตบนพื้นที่สูง จะทำให้เกิดภาพที่ชัดเจนมากขึ้น

๔. ข้อเสนอสำหรับการทำวิจัยต่อไปยังไม่ชัดเจน

๕. เสนอให้มีการปรับปรุงอีกครั้งเนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องในทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่รวบรวมมา

รายงานวิจัย เรื่อง ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้มและปัญหา

รศ.ดร.กมลทิพย์ คติการ

๑. ข้อมูลที่ได้ยังไม่มีตัวเลขหรือแหล่งที่มาและช่วงเวลายืนยันที่หนักแน่นเท่าที่ควร

๒. เสนอให้มีการลงระยะเวลาสำหรับการทำการศึกษาวิจัยว่าผู้วิจัยได้ศึกษาครอบคลุมได้เพียงไร

๓. ในหน้าที่ ๑๑ ซึ่งกล่าวถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขานั้น ผู้วิจารณ์ยังสงสัยว่า โครงการหลวงจัดอยู่ในกลุ่มใด

๔. เสนอให้มีการตั้งประเด็นศึกษาที่สำคัญและน่าสนใจเพื่อทำการศึกษาวิจัยต่อไป อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการพิจารณาของ สกว.

รศ.ดร.อำนาจ วงศ์บัณฑิต

๑. วัตถุประสงค์สำหรับรายงานชิ้นนี้ยังไม่ชัดเจน
๒. เสนอให้มีการศึกษานโยบายของรัฐในภาพรวมแล้วจึงวิเคราะห์ว่ามั่นคงหรือไม่
 ๓. ในหัวข้อ ศึกษาประเด็นในการพิจารณาผลกระทบ ยังไม่ชัดเจนว่าเป็นผลกระทบของอะไร หรือของโครงการใด
๔. ประเด็นในส่วนของผู้ที่ทำการศึกษา(ในหน้า ๒)ยังไม่ชัดเจนว่า เป็นจังหวัดใดบ้าง
๕. ประเด็นสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไปนั้นยังขาดความเชื่อมโยงกัน และยังไม่ชัดเจนว่าจะสามารถตอบปัญหาที่ตั้งสมมติฐานไว้ได้อย่างไรบ้าง
๖. เนื้อหาและชื่อรายงานยังไม่ค่อยสอดคล้องกัน
๗. ข้อมูลไม่ค่อยทันสมัย และการอ้างอิงยังไม่หนักแน่นพอ

คุณอดิศร เกิดมงคล

๑. ในรายงานฉบับนี้ได้ทำการศึกษาในเรื่องของการมีพฤติกรรมอันเป็นการทำลายหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างไรหรือไม่

คุณพิสิษฐ์ โรจนเครือวัลย์

๑. เสนอให้มีการศึกษาโดยคำนึงถึงประเด็นของการที่รัฐออกกฎหมายมาใช้ซ้ำซ้อนกัน โดยเฉพาะกรณีของแผนพัฒนาฉบับที่ ๒ และฉบับที่ ๘

รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย

ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์

๑. ข้อสังเกต : วิสัยทัศน์ของอาจารย์เพื่อเสริมความเป็นไปได้มากขึ้นเพียงไรในการที่ผู้ทรงอำนาจจะรับเอาดำเนินการ
๒. ข้อสังเกต : เมื่อกระบวนการพัฒนาประเทศเปลี่ยนแปลงไป แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร
๓. เสนอให้การศึกษาวิจัยต่อไปเป็นไปในรูปของการกระจายอำนาจ

อาจารย์ชูพนิจ เกษมณี

๑. ขอให้ใส่ช่วงระยะเวลาในการศึกษาวิจัย
๒. แหล่งข้อมูลที่ได้จาก Group discussion นั้นควรระบุว่ามาจากแหล่งใดบ้าง จำนวนเท่าไร และเหตุผลในการเชิญมาเป็นผู้ให้ข้อมูล
๓. การใช้ภาษาในการเรียกชื่อเผ่าของชาวเขายังมีความลักลั่นอยู่ หากจะใช้ภาษาถิ่นก็ควรจะกลมกลืนกันทั้งหมด
๔. ข้อมูลในส่วนของการทำไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอยยังไม่ชัดเจน

คุณผ่องพรรณ เอกอาวุธ

๑. เสนอให้มีการเชิญผู้วิจารณ์จากกระทรวงศึกษาธิการด้วย หากมีการสัมมนาในลักษณะนี้อีก

รายงานวิจัย เรื่อง ปัญหาสุขภาพอนามัยชาวเขาและชนกลุ่มน้อย

พญ.สุวรรณา วรคามิน

๑. เสนอให้มีการแยกศึกษาระหว่างชาวเขาและชนกลุ่มน้อยออกจากกัน
๒. วัตถุประสงค์ของรายงานยังไม่มี
๓. ควรเพิ่มเติมนิยามศัพท์ โดยเฉพาะคำว่า “ชาวเขา” ให้มีความชัดเจนมากขึ้น
๔. เสนอให้มีการปรับหัวข้อใหม่ว่า หัวข้อใดเป็นหัวข้อหลักและหัวข้อรอง
๕. เสนอให้มีการปรับหลักการและเหตุผลให้เป็นเรื่องเฉพาะของชาวเขาโดยไม่จำเป็นต้องใส่ข้อมูลของประชากรทั่วไป
๖. เสนอให้มีการพิจารณาในส่วนของวัตถุประสงค์เฉพาะอีกครั้ง เพราะยังไม่ชัดเจน
๗. เสนอให้มีการ update ข้อมูลให้ทันสมัย
๘. เสนอให้คัดรายการเอกสารที่ได้ทำการทบทวนลงบางส่วน
๙. ตัวสะกดยังผิดค่อนข้างมาก
๑๐. การเขียนรายงานโดยการขึ้นต้นด้วยปัญหาของการให้บริการสาธารณสุขอาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจได้ จึงเสนอให้มีการปูพื้นฐานก่อน
๑๑. ยังขาดรายละเอียดในส่วนของแนวนโยบายการให้บริการสาธารณสุข

รายงานวิจัย เรื่อง พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง

รศ.ดร.เบญจมา ยอดคำเนิน แอ็ดติก

๑. เสนอให้มีการเพิ่มข้อมูลในส่วนของสิ่งแวดล้อม การจัดบ้านเรือน ซึ่งจะช่วยให้ภาพเกี่ยวกับการเกิดโรคระบาดชัดเจนขึ้น
๒. เสนอให้มีการจัดแบ่งหมวดหมู่เกี่ยวกับสิทธิของชาวไทยภูเขาเป็น ๔ หมวด กล่าวคือ สิทธิของการอยู่รอด การพัฒนาการเจริญเติบโต การศึกษา การได้รับการป้องกัน
๓. เสนอให้มีการเพิ่มเติมตัวเลขในส่วนของการตายของทารก อายุขัยเฉลี่ย
๔. เสนอให้มีการเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลเด็กก่อนคลอดและหลังคลอด

รายงานวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

ดร.สินธุ์ สโรบล

๑. เสนอให้มีการเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนของแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๔ และ ๖-๘

คุณมงคล จันทร์บำรุง

๑. เสนอให้มีการทบทวนนโยบายของรัฐที่ผ่านมาว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่
๒. เสนอให้มีการศึกษาว่า กฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ที่ออกมานั้นมีความขัดแย้งกันหรือไม่
๓. เสนอให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของการเสนอแนะแนวทางให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา
๔. เสนอให้มีการอธิบายถึงสถานการณ์ในแต่ละช่วงว่านโยบายของรัฐมีเบื้องหลังอย่างไร
๕. เสนอให้มีการแยกศึกษาปัญหาของชาวเขาออกจากปัญหาของการพัฒนา
๖. เสนอให้มีการศึกษาครอบคลุมไปถึงเรื่องของการปรับตัวของชาวเขา
๗. การศึกษาในส่วนของการดำเนินการของชาวเขาซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงควรศึกษาเป็น case study

ศ.คุณหญิงสุรียา รัตนกุล

๑. เสนอให้มีการทำประเมินโครงการพัฒนาในมุมมองของชาวเขาเอง
๒. การศึกษาชาวเขาน่าที่จะลงรายละเอียดมากกว่าการตีกรอบว่าชาวเขามีกี่เผ่า

นพ.วิชัย โชควิวัฒน์

๑. เสนอให้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า “ชาวเขาและชนกลุ่มน้อย” สำหรับโครงการนี้ให้มีความชัดเจนกว่านี้
๒. การศึกษาไม่ควรมียอคติ เพราะจะทำให้ข้อมูลที่ได้คลาดเคลื่อน

รายงานวิจัย เรื่อง โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและข้ามชาติ

นพ.วิชัย โชควิวัฒน์

๑. วัตถุประสงค์ของการเขียนรายงานไม่ชัดเจน
๒. ผลการศึกษา วิจัยและบทสรุปแยกออกจากกันไม่ชัดเจน
๓. ขอให้มีการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง
๔. เนื้อหาและบทสรุปยังไม่สอดคล้องกัน
๕. เสนอให้มีการศึกษาแยกกันระหว่างชาวเขา ชนกลุ่มน้อยทั่วไปและชนกลุ่มน้อยที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน เพราะ nature มีความแตกต่างจากกัน

คุณกนกวรรณ ฐราวรรณ

๑. ข้อมูลบางตอนขาดหายไปทำให้ขาดความชัดเจน

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้
เรื่อง "สภาพภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย"

คุณอดิศร เกิดมงคล

๑. เสนอให้มีการลงรายละเอียดในส่วนของการคำนวณการคำนวณให้มากกว่านี้
๒. เสนอให้มีการตรวจสอบใหม่ว่า การที่หญิงมีฐานะดีแล้วไปเป็นโสเภณีหรือไปเป็นโสเภณีแล้วจึงฐานะดี

รายงานวิจัย เรื่อง สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง
จังหวัดตาก

คุณวรรณ จารุสมบัติ

๑. เนื้อหาของรายงานและหัวข้อรายงานยังมีความลักลั่นกันอยู่
๒. เสนอให้มีการนำเรื่องของความไม่สอดคล้องของหลักมาตรฐานสากลและแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐไว้ในส่วนแรกของรายงาน
๓. เสนอให้มีการเน้นหนักมากขึ้นในเรื่องของวิธีการ ระเบียบ ขั้นตอนต่างๆ ที่มีการเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ

คุณมานะ งามเนตร

๑. เสนอให้เพิ่มเติมระเบียบการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขาไว้ในภาคผนวกของรายงาน

รายงานวิจัย บทสังเคราะห์สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

ดร.ศรีประภา เพชรหมี่ศรี

๑. รายงานทั้งชุดยังทำไม่ครบข้อสัญญาทุกประเด็นที่สกว.ต้องการ
๒. การนำเสนอรายงานแต่ละชิ้นยังมีความเป็น general อยู่ เนื่องจากกระยะเวลามีจำกัด
๓. เสนอให้มีการศึกษาวิจัยออกเป็น ๒ ระดับ คือ macro และ micro
๔. เสนอให้มีการศึกษาโดยคำนึงถึงพลวัตรของปัญหาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี

๑. ยังขาดโจทย์ร่วมของโครงการทั้งชุด
๒. ข้อเสนอแนะยังมีความ General มากเกินไป
๓. งานทั้งหมดยังขาดการ access ตัว data เนื่องจากเน้นหนักในเรื่องของทางปฏิบัติของส่วนราชการ

คุณฉัตรชัย บางชวด

๑. การศึกษาวิจัยทั้งหมดค่อนข้างเห็นอกเห็นใจชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมากเกินไป

“ทุ่งใหญ่นเรศวรควรที่จะให้ใครดูแล”

ภูมิหลัง

นับเป็นเกียรติประวัติอันสูงส่งของประเทศไทย อีกทั้งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่อยู่ในป่าใหญ่ “ทุ่งใหญ่นเรศวร” ด. ไล่โว่ อ. สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี ซึ่งองค์การ UNESCO ได้ประกาศว่า ทุ่งใหญ่นเรศวรนี้ได้ประกาศให้เป็น “มรดกโลกทางธรรมชาติ” “World Natural Heritage” มาตั้งแต่ธันวาคม 2534

ป่าใหญ่ผืนนี้ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 2 ล้านไร่ เป็นป่าใหญ่ที่สวยงามที่สุดในเอเชียก็ได้ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพนานาชนิดทั้งพืชและสัตว์ โดยมีอาณาเขตติดต่อหลาย ๆ จังหวัด คือทิศเหนือติดเขตรักษานิคมสัตว์ป่าอ. อุ้มผาง จ. ตาก ทิศตะวันออกติดต่อกับเขตรักษานิคมสัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ. อุทัยธานี ทิศตะวันตกติดเขตแดนประเทศเมียนมา ส่วนทิศใต้ติดต่อกับเขต อ. ทองผาภูมิ จ. กาญจนบุรี ซึ่งมีอาณาเขตห้ามล่าสัตว์และเป็นป่าสงวน

“ทุ่งใหญ่นเรศวร” เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงมานานหลายศตวรรษด้วยความสงบสุขและสันติปราศจากปัญหาใด ๆ

จากอดีตที่ผ่านมา ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงได้สร้างแต่คุณงามความดีที่น่าับประการ นับตั้งแต่การปลูกป่า-การดูแลรักษาป่าโดยไม่โค่นต้นไม้และการทำลายสภาพแวดล้อม ตลอดจนการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอีกด้วย ทั้งนี้ก็ด้วยพฤติกรรมทางสังคมในด้านประเพณีวัฒนธรรม ข้อห้าม ข้อนิยมและความเชื่อของสังคมกะเหรี่ยงนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะได้ทราบถึงประวัติคุณงามความดีของชาวกะเหรี่ยงนั้น ผู้เขียนก็ขอสรุปย้อนอดีตอย่างคร่าว ๆ โดย ดร. อาร์ดี สีนารต, 1977 ได้เขียนไว้ดังนี้.-

ปี พ.ศ. 2332

หรือประมาณ 206 ปีมาแล้ว ชาวกะเหรี่ยงในบริเวณถิ่นที่อยู่แถบนี้ได้อาสาเป็นฝ่ายสอดแนมจากฝั่งพม่าให้แก่กองทัพไทยที่ทำการรบ

ปี พ.ศ. 2365

กะเหรี่ยงจำนวน 36 คน จาก อ. สังขละบุรีได้ติดตามไล่ฆ่าและทำการขับไล่ทหารพม่า อีกทั้งการจับกุมหน่วยลาดตระเวนของพม่าด้วย

ปี พ.ศ. 2369

กะเหรี่ยงได้ทำหน้าที่รักษาป้องกันเขตชายแดนไทยตั้งแต่เหนือ จ.กาญจนบุรีถึงเขต จ.ตาก ,

ปี พ.ศ. 2423

กะเหรี่ยงเป็นผู้ค้นพบหลักฐาน "แท่งคอนกรีต" ซึ่งถือว่าแท่งคอนกรีตนี้ใช้เป็นแนวแบ่งอาณาเขตระหว่างไทย-พม่า บริเวณที่ค้นพบซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบริเวณด่านเจดีย์สามองค์นั่นเอง

ปี พ.ศ. 2433

ได้จัดให้มีการเลือกตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งไม่เคยปฏิบัติกันมาก่อน พร้อมกับมีการแต่งตั้งนายอำเภอที่เป็นคนกะเหรี่ยงคนแรกก็คือ พระสุวรรณศิริแห่งสังขละบุรี พระนิชัยสงครามแห่งเมืองศรีสวัสดิ์ และหลวงนิทกษศิริมายุ เป็นต้น

ปัจจุบันนี้

นอกจากนี้แล้วยังมีอีกหลายท่าน ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านตลอดมาจน

ดังนี้คือ.-

หมู่บ้านที่อยู่ในเขตดังที่ได้กล่าวมานี้ อยู่ในตำบลไล่โว่ทั้งหมด ประกอบด้วย 6 หมู่บ้านหลัก

หมู่ที่ 1	บ้านสะเนพ่อง
หมู่ที่ 2	บ้านกองม่องทะ
หมู่ที่ 3	เกาะสะเต็ง
หมู่ที่ 4	ไล่โว่
หมู่ที่ 5	ทิลไต้ป่า
หมู่ที่ 6	บ้านจะแก

จำนวนประชากรในปี 2536 มี 1,843 คน หรือประมาณเกือบ 400 หลังคา (เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 5 คน)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีหลักฐานที่นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างกะเหรี่ยงกับข้าราชการไทยและพระราชวงศ์ อีกทั้งความตึงตังต่าง ๆ ที่ชาวกะเหรี่ยงได้กระทำไว้เมื่อประมาณ 100 ปีเศษ ๆ มาแล้ว หลักฐานที่เป็นตัวหนังสือที่ได้เขียนบันทึกไว้คือหนังสือ "หอจดหมายเหตุแห่งชาติ" "National Archives Thailand" เขียนขึ้นเมื่อ รศ. 119 โดยพระยาวรรณเขตต์ ศักดาวิภู ซึ่งเป็ฯข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลราชบุรี ได้ทำรายงานตรวจราชการเมืองกาญจนบุรี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน อ.สังขละบุรี เพื่อกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ทรงทราบฝ่าพระบาทตามกำหนดวัน เดือน ปี ดังนี้.-

วันอาทิตย์ที่ 30 ธันวาคม รศ. 119 "เวลาบ่าย 2 โมง ถึงตำบลสนั่นพอง (หรือสนั่นพองในปัจจุบัน) ซึ่งพระสุพรรณได้ตั้งบ้านเรือนอยู่นั้น... แลได้ถามชาวสุกทุกชั่งแก่ราษฎร ก็ได้ความว่ามีความสุขสบายทุกคนไม่ได้รับความช่มเหงและเบียดเบียนจากผู้อื่นใด อย่างใด..." นอกจากนั้นแล้วยังได้กล่าวถึงจำนวนครัวเรือนและประชากรของบ้านสนั่นพองไว้ดังนี้ .-

มีเรือน 33 หลังจำนวนคนชายหญิง 160 คน สังเกตดูราษฎรผ่องใสกว่าตำบลอื่น.... (จากจดหมายเหตุ หน้า 15)

... "ครั้นเวลาค่ำพระสุพรรณนำกรมการและราษฎรชายหญิงมาเยี่ยมเป็นอันมาก จึงได้ขึ้นขึ้นท่ามกลางประชุมชนชาวเกรียง (ชาวกะเหรี่ยง) แลอธิบายชี้แจงถึงพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระเดชพระคุณแก่ข้าราชการและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้กรมการแลราษฎรชาวเกรียงฟังทุกอย่าง (สมัยก่อนชื่อ กะเหรี่ยง นั้นเขียนว่า เกรียง และอ่านว่ากะเหรี่ยง)... แลโปรดเกล้าให้ข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ว่าราชการเมืองออกตรวจตราสืบสวนเพื่อระงับความทุกข์ร้อนของราษฎร เมื่อจบคำอธิบายแล้วบรรดากรมการแลราษฎรก็สาธุชนพร้อมกัน" (จดหมายเหตุ หน้า 16)

จากรายงานกราบทูลฝ่าพระบาทเพื่อทรงทราบตามรายงานที่มีไปถึงพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงฯ นั้น เป็นเรื่องราวในอดีตเมื่อประมาณ 100 ปีแล้ว โดยแสดงให้เห็นถึงความเป็นห่วงทุกข์ร้อนของพสกนิกรขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อชาวกะเหรี่ยง ความตอนหนึ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อจิตใจของประชาชนของพระองค์ซึ่งถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นกะเหรี่ยงก็จริงคือ โดยเขียนรายงานว่า "มีความสุขสบายดีทุกคนไม่ได้รับความช่มเหงและเบียดเบียนจากผู้อื่นใดเลย"

นอกจากนั้นแล้วในรายงานยังได้กราบทูลถึงจำนวนสถิติตัวเลขของจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน และยังได้แบ่งเพศเป็นชาย-หญิงอีกด้วย ซึ่งก็หมายถึงว่า เมื่อ 100 ปีมาแล้วนั้นก็ได้อารวจดทะเบียนราษฎรไว้เรียบร้อยแล้วของทุกหมู่ ซึ่งมีอยู่แล้ว เช่น เขียนไว้ว่า มีจำนวน 33 หลังคาเรือน (ดังนั้นจึงประมาณว่าเฉลี่ยครัวเรือนของกะเหรี่ยงนั้นจะมี 5 คน/หลังคาเรือน)

อีกสิ่งหนึ่งที่ชาวกะเหรี่ยงได้แสดงออกถึงความเคารพนับถือ และทราบซึ่งในพระมหากษัตริย์-
คุณต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ภายหลังพระยาราชสุภาวดีได้กล่าวจบลงต่อปวงประชาชน
ชาวกะเหรี่ยง “แล้วทุกคนก็ร้องกล่าวขึ้นพร้อม ๆ กันว่า “สาธุ” คำ ๆ นี้ กะเหรี่ยงทุกคนทราบว่า
สมควรที่จะกล่าวกับผู้ใด เมื่อใด ซึ่งนอกจากจะกล่าวต่อหน้าภิกษุสามเณรแล้ว ก็ยังนำมาใช้กับองค์สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินีเพื่อแสดงออกถึงความเคารพรักและเทอดทูลไว้เหนือเกล้า เช่นเดียวกับ
กรณีที่พระภิกษุได้แสดงธรรมกิติ หรือกล่าวให้ศีลให้พรกิติ ซึ่งเมื่อกล่าวจบแล้วทุก ๆ คนในศาลา ในโบสถ์
และในที่ที่ชุมนุมกิตีก็จะกล่าวพร้อม ๆ กันด้วยเสียงดังที่จะได้ยินโดยทั่วกันว่า “สาธุ” นี่เป็นพฤติกรรมและ
วัฒนธรรมที่ติดอย่างหนึ่งของสังคมกะเหรี่ยง

เหนือสิ่งอื่นใดพระสุวรรณคีรีบริวารบุรุษของกะเหรี่ยงเมื่อร้อยกว่าปีนั้น ยังได้แสดงออกถึงการ
อนุรักษนิยมที่สืบทอดมา ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นผู้ทำลายแล้วยังเป็นผู้ปกป้องและรักษาดูแลป่า โดยได้ปลูก
“ต้นสักหรือปลูกป่า” มาแล้วด้วย ซึ่งนับว่า “กะเหรี่ยงเป็นผู้ปลูกปามาก่อน” เพื่อสนองต่อนโยบายและ
กระทำตามคำสั่งของท่านผู้ว่าราชการมณฑลราชบุรี ซึ่งในจดหมายเหตุผลกล่าวไว้ดังนี้

“...แลที่ลานในระหว่างที่ว่าการอำเภอ (คืออำเภอสังขละบุรี) แลโรงเรียนตำราวจุทธนั้น
พระสุวรรณนายอำเภอสังขละได้ปลูกต้นไม้สักโตประมาณ 3 กำบัง 4 กำบัง ประมาณ 300 ต้น
(จดหมายเหตุผล หน้า 14) .

และครั้งที่ 2 พระสุวรรณก็ได้ปลูกต้นสักไว้อีกตามคำแนะนำของพระยาศักดาวิชัย ซึ่งปรากฏใน
จดหมายเหตุผล หน้า 17 ไว้ดังนี้.-

“วันอังคารที่ 1 มกราคมศก 119... จึงได้เรียกพระสุวรรณมาในเวลานั้น แลได้แนะนำแก่
พระสุวรรณให้จัดหาต้นสักปลูกแซมไว้แลให้ถือว่าที่นั้นเป็นป่าไม้ของหลวง...”

เหล่านี้คือหลักฐานการปลูกปามาก่อน ดังนั้นถ้าจะว่าไปแล้วกะเหรี่ยงก็คือ “ผู้อนุรักษนิยมป่า
นั่นเอง” ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่น่าประหลาดเหลือเชื่อในข้อที่ว่า “เหตุใดในถิ่นนี้รวมทั้งสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะ
เป็นป่ากิติ สัตว์ป่ากิติและแม้แต่ก้อนหิน ดิน ทราบ พันธุ์พืชสมุนไพร อีกทั้งดอกหญ้า ดอกดินทั้งหลาย ฯลฯ
ก็คงสภาพเป็นป่าเช่นเดิมตามธรรมชาติ”

แน่นอนที่สุดที่ผู้เขียนคิดว่า "การปลูกป่า" และ "ป่าเป็นของหลวง" ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ กะเหรี่ยงคงจะไม่ปลูกเล่น ๆ ให้เสียเวลา อีกทั้งคงจะไม่มีในรายงานกราบทูลเพื่อทรงทราบแน่ ๆ ถ้าไม่ทำอย่างจริงจังตั้งแต่เพราะพระสุพรรณนั้นได้ปฏิบัติตาม เพื่อถวายแด่องค์พระประมุขหรือพระเจ้าแผ่นดิน เท่านั้น โดยทราบซึ่งในพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระมหากษัตริย์ ตามที่พระยาวรเดชศักดิ์ฯ ได้กล่าวมาแล้วในที่ประชุมชาวบ้านที่สเนพอง

และแม้แต่ปัจจุบันนี้ เมื่อถึงเวลากระทำพิธีต่าง ๆ หรืองานสำคัญ ๆ ของกะเหรี่ยงที่ตำบลไล่โว่ ทุกๆ หมู่บ้านก็จะนำพระรูปของรัชกาลที่ 5 มาประดับและแสดงความเคารพสักการะ เช่นเดียวกับคนไทยทั้งหลาย ซึ่งยังไม่ลืมถึงพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน

ความคิดเห็นของกะเหรี่ยงต่อสภาพแวดล้อมหรือ "ป่า" ในความคิดเห็นของชาวบ้าน

เนื่องจากวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ เป็นข้อกำหนดให้ชาวกะเหรี่ยงทั้งหมดจะต้องประพฤติตามเสมือนหนึ่งเป็นต้วตนกฎหมายของบ้านเมืองในสังคมนี้ คือทุกๆ คนจะต้องประพฤติชอบ ไม่ผิดศีลธรรมและมีความเมตตาปราณีตลอดจนรักษาไว้ซึ่งความสามัคคี จึงมีคำสั่งสอนให้แก่ลูก ๆ หลานๆ มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษปู่ ย่า ตา ยาย ฯลฯ เชื้อฝั่งผู้อาวุโสเคารพรักและปฏิบัติตาม ๆ ที่บิดา-มารดาทั้งสอนและเล่าสืบกันมาถึงเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศีลธรรม, วัฒนธรรม, ความเชื่อ, ข้อห้าม และข้อนิยม ฯลฯ เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ในวันสี่หรือวันพระ แต่ให้ถือศีลและเข้าวัดทำบุญฟังธรรมในวันพระ, ไม่ตัดต้นไม้ใหญ่เพราะเชื่อกันว่ามีนางไม้-เทวดาสงสถิตอยู่ และประการที่สำคัญคือ กะเหรี่ยงมีความชำนาญในการรักษาสภาพแวดล้อมรู้และเข้าใจต่อสภาพดินฟ้าอากาศ จึงไม่ให้ผู้ใดตัดต้นไม้เพื่อล่าสัตว์ เพราะต้นไม้จะดูดซึมน้ำไว้ได้ เพราะรูว้ว่าน้ำจะแห้งได้ ช้ำร้ายหากมีฝนตกก็จะมีน้ำดื่มได้

ท่านผู้อ่านและท่านผู้เจริญทั้งหลายครับท่านคิดว่า "เป็นความโง่เขลาเบาปัญญาของบรรพบุรุษของชาวกะเหรี่ยงหรือเปล่าที่ไม่ได้ตัดไม้ทำลายป่า" จนปัจจุบันนี้ทำให้เกิดปัญหาขึ้นแล้ว (ซึ่งไม่ควรที่จะมีปัญหาดังนี้) ต่อชาวกะเหรี่ยงเอง ที่ทางราชการบอกว่าผิดกฎหมายการอนุรักษ์ป่าจึงควรจะต้องอพยพโยกย้ายถิ่นเนื่องมาจากว่า "ป่านี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก" ซึ่งคนไม่สมควรที่จะอยู่ต่อไป ภายหลังจากที่ทางราชการได้ประกาศเป็น "เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า" เมื่อปี 2517 แล้วประกาศเป็น "มรดกโลกทางธรรมชาติ" คือไม่กี่ปีมานี้

เพื่อให้ความคิดความอ่านได้กระจ่างขึ้น และเพื่อเป็นการตัดสินใจว่า "บรรพบุรุษของกะเหรี่ยงนั้นกระทำถูกต้องหรือไม่ ที่ไม่ได้สั่งสอนให้ลูก ๆ หลาน ๆ ตัดไม้ทำลายป่า" หรือกะเหรี่ยง "

มีความคิดสั้น ๆ" ดังที่พระยารวเดชท่านได้กล่าวไว้ในจดหมายเหตุ ที่ได้แนะนำให้กะเหรี่ยงกระทำและปฏิบัติตามในบางเรื่องบางอย่างเพื่อความเจริญของชาวกะเหรี่ยงเองดังข้อความของหน้า 25 (ข้อ 56) ดังต่อไปนี้. -

"เห็นว่า (ก) การที่จะจัดการให้อำเภอไทรโยค, อำเภอสังขละบุรี, อำเภอศรีสวัสดิ์ (ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง) เจริญขึ้นนั้นก็ต้องแนะนำให้ราษฎรทำมาค้าขาย คือ ตัดไม้ฟันเสา หรือเพาะปลูกพืชผลสิ่งที่จะเป็นสินค้า... เพราะไม้ในป่าก็มีมาก ที่ดินที่ควรเพาะปลูกพืชผลก็ว่างเปล่าอยู่มาก ถ้าราษฎรพร้อมกันได้ออกแรงหาผลแล้ว การตัดตัดขุดสนก็จะไม่มีใครมี บางคนจะกลับบริบูรณ์ขึ้น ผลประโยชน์ของรัฐบาลก็จะขึ้นในที่เหล่านี้ ในเวลานี้ข้าพษะพุทธเจ้าได้ขึ้นไปเห็นพื้นที่แล้วก็นึกเสียดาย เพราะป่าไม้ต่าง ๆ ก็มีมาก ที่ดินที่ควรเพาะปลูกพืชผลก็มีมาก คนก็มีอยู่ไม่น้อย แต่ผลประโยชน์ของรัฐบาลในที่เหล่านี้มันยังไม่มีเลย เป็นด้วยความคิดราษฎรเกรียง (กะเหรี่ยง) คิดสั้น ๆ"

ข้อความจากจดหมายเหตุตามที่กล่าวมานี้ เป็นข้อเสนอแนะให้กะเหรี่ยงในบริเวณทุ่งใหญ่นเรศวรในปัจจุบัน หากจะมีความเจริญขึ้นแล้วต้องตัดไม้ฟันเสา หรือจะต้องเพาะปลูกพืชผลที่จะเป็นสินค้าได้ก็คือพืชเศรษฐกิจนั่นเอง

ท่านทั้งหลายครับเป็นการถูกต้องแน่นอนแล้วที่กะเหรี่ยงข้างเป็นคน "คิดสั้นๆ" หากกะเหรี่ยง "คิดยาว ๆ" และหรือปฏิบัติตามข้อแนะนำของท่านผู้ตรวจราชการมณฑลแล้ว อะไร จะเกิดขึ้นในทุ่งใหญ่นเรศวร เพราะจะต้องมีการตัดไม้โดยมีนายทุนและหรือบริษัทเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้โดยอาศัยขอสัมปทานป่าไม้ แล้วจ่ายเงินผลประโยชน์ให้แก่รัฐ แล้วอะไรจะเกิดขึ้นหากท้องที่ตำบลไล่โว่มีแต่ภูเขาโล้นเตียนไปหมดเช่นเดียวกับหลายท้องที่ในจังหวัดภาคเหนือ และหรืออีกหลายท้องที่ทั้งภาคใต้และภาคอีสาน (แต่ขณะนี้ก็ยังมียังมีบริษัทเหมืองแร่อยู่แล้ว)

นอกจากนั้นแล้ว หากพื้นที่ ๆ ตัดไม้ไปแล้วต่อมาก็จะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นพืชผักเช่นกะหล่ำปลี และอื่น ๆ อีก พร้อม ๆ กับจะมีการใช้สารเคมี "ประเภทยาฆ่าแมลง" นำมาใช้กับพืชเหล่านั้น ดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ซึ่งนักวิชาการทางการเกษตรก็ดี และผู้เชี่ยวชาญการเกษตรโดยเฉพาะบนภูเขานั้นก็ยังไม่ได้กล่าวอะไรเลยว่ามีผลดี-ผลเสียอย่างไร ต่อการใช้สารเคมีของเกษตรกรบนภูเขา และคนที่อยู่บนราบจะได้รับผลกระทบอะไรบ้าง ต่อสารเคมีฆ่าแมลงมากมายที่ยังหลงเหลือตกค้างอยู่แล้วไหลลงสู่พื้นราบตามลำแม่น้ำมาหลายทศวรรษ

มีเรื่องจริงตลกซ้ำกันที่เกิดขึ้นแล้ว ในหมู่บ้านที่นิยมปลูกผักกะหล่ำปลีในหมู่ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบริเวณบ้านแม่เหาะและบ้านดงหลวง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนคือโดยปกติแล้วสัตว์เลี้ยงเช่นหมูจะถูกปล่อยหรือเลี้ยงอย่างอิสระในระหว่างกลางวันก็ออกหากินเอง ผักหญ้าต่าง ๆ สารพัดก็กินได้หมด และแม้แต่อาจารย์ของคนที่ย้ายไปเรื่อย ๆ ตามชุมชนหมู่บ้าน ครั้นมาเจอและพบผักเช่น กะหล่ำปลี “แม้แต่หมูก็ยังไม่กล้าที่จะกิน” (เพราะสัตว์คงจะรู้และได้กลิ่นของยาฆ่าแมลง)

วันหนึ่งแม่บ้านของกะเหรี่ยงได้ปฏิบัติงานบ้านเป็นปกติแต่ลูกชายของนางที่มีอายุประมาณ 7-8 ขวบ ร้องไห้จนนางเองรู้สึกรำคาญ ปล่อยทิ้งไว้ ชั่วครู่แล้วลูกก็ยังไม่หยุดร้องไห้ ครั้นแล้วนางก็เหลือบไปเห็นผักกะหล่ำปลีครึ่งซีกที่หล่นอยู่บนพื้นบ้าน ทันใดนั้นนางก็ร้องบอกให้แก่ลูกชายว่า “หากยังร้องไห้ไม่หยุดละก็ แม่จะให้กินผักกะหล่ำปลีนะ” เท่านั้นเองลูกชายของนางก็หยุดร้องทันที พร้อมกับแสดงออกที่ใบหน้าอย่างประหลาดและกลัว ๆ”

พุทธศาสนาสอนว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ชาวไทยในเขต ต.ไล่โว่ ก็ได้กระทำแต่สิ่งที่ดีทั้งยามมาตลอดตั้งแต่บรรพบุรุษ พระยาสุพรรณเองก็เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีของลูก ๆ หลาน ๆ แม้แต่ผู้เฒ่าผู้แก่ในขณะนี้เมื่อถึงวันพระก็ต้องไปนอนที่วัด สวดมนต์ภาวนาอีกทั้งแผ่เมตตาให้แก่สัตว์ทั้งหลายซึ่งรวมถึงสัตว์ประเสริฐดังเช่นมนุษย์ทั้งหลายด้วย โดยใช้เวลาเป็นวันหรือ 2-3 วันก็มี หากเป็นวันศีลหรือวันพระซึ่งนอกจากจะไม่ฆ่าสัตว์แล้วยังรวมไปถึงเป็นผู้ไม่กินเนื้อสัตว์อีก เพราะกินอาหารมังสวิรัต “อย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย” นี่เป็นคำสวดหรือคำสอนที่ดี ที่ชาวพุทธจะต้องกล่าวคำนี้กันทุกคนหากสวดมนต์ระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ทุ่งใหญ่เรศวรยังคงมีเหลือสัตว์ใหญ่สัตว์น้อยให้มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น โดยไม่ได้ถูกตามล่า ฆ่าสัตว์โดยฝีมือของคนไทยภายนอกที่เข้ามาในทุ่งใหญ่ครั้งแล้วครั้งเล่าโดยปราศจากการว่ากล่าวตักเตือนจากชาวบ้าน “เพราะชาวบ้านเองก็มิได้ก่อกวนกับตาสวดมนต์ภาวนาแผ่เมตตากันอยู่ที่วัดให้แก่สิ่งสรรพสัตว์ทั้งหลายให้รอดพ้นจากการตามล่า และฆ่ากันจนกระทั่งวันหนึ่งในปี 2516 เดือนเมษายนก็มีข่าวดังไปทั่วประเทศไทยเพราะเฮลิคอปเตอร์ 1 ใน 2 ลำได้ตกในเขตจังหวัดนครปฐมใกล้กรุงเทพฯ และมีซากสัตว์ตกเกลื่อนในบริเวณนั้น โดยสัตว์ที่ตายเกลื่อนนี้ก็นำออกไปจากทุ่งใหญ่นั่นเอง

จากบ้านสเนพอง และก่อนที่จะถึงหมู่บ้านเกาะสะเต็งที่ชาวบ้านมักจะเรียกกันว่า “เขตภัย-ทาน” คือเขตที่จะใช้ในเรื่องของพิธีกรรมทางศาสนาและที่ริมธารทางเดินนั้นก็ยังมียี่สาณที่ ๆ ชาวบ้านเคารพสักการะคือเหมือนกับรอยพระพุทธรูปและรอยช้างเผือก ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อนหินใหญ่พอประมาณ ชาวบ้านที่ผ่านไป-มาก็ต้องกราบไหว้บูชาสถานที่นี้เสมือนหนึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ประการที่สำคัญคือสถาน

ที่น้อยติดริมธารน้ำไหลผ่านด้วย และมีต้นไม้ร่มรื่นอยู่หลายต้นเลยทำให้ปลาใหญ่ปลาเล็กมาอาศัยอยู่ชุกชุมมากเหมือนกัน สถานที่นั้นก็เลยกลายเป็น "เขตคุ้มครองสัตว์หรือถิ่นที่อยู่ของปลาและสัตว์น้ำไปด้วย" เพราะชาวบ้านบอกว่า "สัตว์เหล่านี้เป็นบริวารของเจ้าที่เจ้าทางไม่สมควรที่จะทำลายหรือจับมาฆ่าเป็นอาหาร"

ดังนั้น กรณีของทุ่งใหญ่เรศวรนี้ จึงถือได้ว่าเป็นกรณีพิเศษซึ่ง "ไม่มีใครเหมือน และเหมือนใคร" เพราะคนก็ดี สัตว์ก็ดี ป่าก็ดี ช่างมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันและมีความสมดุลย์ในทางธรรมชาติมาก เพราะมีฉันทะแล้ว "ทุ่งใหญ่เรศวรก็ไม่ใช่มรดกโลกไปได้หากปราศจากคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่ได้ดูแลปกป้องสิ่งแวดล้อมมาก่อน โดยใช้เวลานานตั้งแต่อดีตราบเท่าทุกวันนี้

ถ้าสมมติว่าชาวไทยกะเหรี่ยง โดยเฉพาะที่อยู่ในทุ่งใหญ่เป็นเผ่าพันธุ์ที่เป็นผู้ทำลายป่าและล่าสัตว์หรือทำลายแม้แต่สภาพแวดล้อมก็ไม่สมควรที่จะให้อาศัยอยู่ต่อไปแล้ว และควรที่จะขับไล่ให้ออกจากถิ่นที่อยู่โดยปราศจากเงื่อนไขแต่อย่างใดทั้งสิ้น

แต่ด้วยการที่รัฐไม่ทันต่อสังคมภายนอก ต่อนายทุนบางคนและต่อคนไทยบางคนนั่นเองที่คิดแต่สิ่งชั่ว ๆ แล้วนำปัญหาไปสู่สังคมของกะเหรี่ยง อีกทั้งการหลอกลวงคนกะเหรี่ยงด้วยไม่ว่าจะเป็นคนเผ่าคนแก่และแม้แต่ลูกสาวของเขาก็ดำเนินการได้เสียก่อน ก่อนที่จะแต่งงาน, การที่ไปได้เสียกันของหญิง-ชายอื่นใดก่อนหน้านี้ถือว่าเป็นความผิดใหญ่หลวง ผิดผี ผิดธรรมเนียม ประเพณีแล้วความเลวร้ายก็จะนำมาสู่หมู่บ้านซึ่งเป็นความเชื่อและถือกันมาก

จากอดีต-ปัจจุบันชาวไทยในตำบลไล่โว่ นอกจากได้รับการบีบคั้นในเรื่องของปัญหาจากภายนอกเข้ามาสู่หมู่บ้านของตนเองแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการที่จะโยกย้ายพวกเขาออกไป ตลอดจนปัญหาของกลุ่มคนที่ได้เข้าไปในทุ่งใหญ่อีกซึ่งมีทั้งกองคาราวานท่องเที่ยวด้วยรถยนต์หลาย ๆ คันแล้ว ยังมีกลุ่มคนที่มีจำนวนตั้งแต่ 300-500 คนโดยประมาณก็มีบ่อยครั้ง พร้อมกับมีรถขนอาหารบริโภคเพื่อคนเหล่านั้นทั้งน้ำขวดพลาสติก ซึ่งเมื่อดื่มแล้วก็ทิ้งขว้างเกลื่อนให้เห็นได้ตามทางเดินซึ่งต้องใช้เวลาราว 10-15 วัน

ก็นับว่าเป็นโชคดีของทุ่งใหญ่อีกที่กลุ่มใหญ่ดังที่กล่าวนี้หัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นพระนั่งเหลืองห่มเหลืองก็ได้หนีไปเสียแล้ว จากที่ทางราชการได้สั่งล่าตัวอยู่ได้ข่าวว่าขณะนี้ได้นั่งห่มสีเขียวยาวไปแล้ว

ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่แม้แต่คนภายนอกเอง และชาวไทยในทุ่งใหญ่อีกก็ยังคงเฝ้าใจอยู่ในเรื่องของทุ่งใหญ่เรศวร และข้ายังได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ซึ่งขณะนี้ก็นับ

เวลาแล้วถึง 20 กว่าปี แต่เหตุโศกนาฏกรรมให้บริษัทเหมืองแร่ยังคงตั้งอยู่ได้ ผู้เขียนเองก็ไม่ค่อยจะเข้าใจ เช่นกันแต่ทั้ง ๆ ที่บริษัทเหมืองแร่จะต้องมีสัมปทานและส่งรายได้บำรุงให้แก่รัฐ ซึ่งรศ.ใหญ่ชนแรวังเข้า-ออกนั้น ถามว่าจะเป็นการสร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ สัตว์-ต้นไม้จะได้รับผลกระทบมากน้อย นั้นคงจะไม่ต้องอธิบายอีกก็ขอฝากไว้กับผู้บริหารฝ่ายวางแผนไว้ด้วยครับ

แล้วความโชคร้ายก็มาสู่ชาวบ้านตำบลไล่โว่อยู่ตลอด ซึ่งความโชคร้ายนั้นมิใช่เกิดจากปัญหาของพวกเขาสองคน แต่คนภายนอกนำปัญหาไปให้เขาตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น ปัญหาคนไทยเข้าไปล่าสัตว์ ปัญหานายทุนใช้สิทธิพลในทางการเงินบีบบังคับชาวบ้าน ปัญหาบริษัททำเหมืองแร่ที่มีคนกลุ่มใหญ่เข้าไปอาศัยกลางป่าใหญ่โดยไม่เหมือนชาวบ้านในเรื่องของสภาพความเป็นอยู่และทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ

ข้าชาวบ้านตำบลไล่โว่ ยังมีปัญหาภายในหมู่บ้านอยู่เสมอ ๆ เช่น ปัญหาไข้มาลาเรีย ปัญหาเรื่องผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค และปัญหาเรื่อง "การบุกรุกของสัตว์มาทำลายของ ๆ คน แต่มิใช่เป็นการบุกรุกของคนต่อสัตว์ป่า" เช่น ผงหนูเข้ามากัดกินข้าวและพืชผลต่าง ๆ ผงลิงก็เข้ามาทำลายพืชผลเช่นเดียวกัน หรือแม่แต่หมีและช้างก็มีเป็นบางโอกาส โดยสรุปแล้วชาวบ้านมีแต่ได้รับผลกระทบทั้งคนภายนอกและสัตว์ภายในหมู่บ้านเอง แต่คนในหมู่บ้านเสียอีกไม่เคยที่จะไปรบกวนสัตว์เหล่านั้น เพราะเขาถือว่าต่างคนต่างอยู่แต่จะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

ข้อพิจารณา

ผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนาซักถามชาวบ้านอยู่บ่อย ๆ ถึงเรื่องของความวิตกกังวลกับปัญหาที่วิกฤติ เช่น การโยกย้ายออกจากถิ่นที่อยู่เดิมมานานเป็นร้อย ๆ ปี แล้วมีความเห็นอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไรกับผู้เฒ่าผู้แก่ โดยมีหลายหมู่บ้านซึ่งก็พอที่จะขอนามาล่าสุกกันฟังเพื่อเป็นข้อพิจารณาของผู้มีอำนาจทั้งหลายได้โปรดพิจารณากันอย่างละเอียดอ่อนด้วยทั้งนี้เพราะเรากำลังกระทำอยู่กับ "คน" กับ "สิ่งที่มีชีวิตและมีความรู้สึกได้ด้วย" ซึ่งข้อพิจารณาต่าง ๆ มีดังนี้.-

1. หากจะอพยพโยกย้ายออกไป (ถ้าชาวบ้านพร้อมก็ไม่มีปัญหาอะไรอีก) ถามว่าใครผู้ใดจะสามารถดูแลรักษาป่า-สัตว์ทั้งหลายได้ดีเท่ากับชาวไทยกะเหรี่ยง

2. หุ่นใหญ่เรศวรซึ่งเป็นป่าอุดมสมบูรณ์นานับประการหากมีการเอาคนออกไปแล้ว คิดหรือว่า "บุคคลภายนอก" จะไม่เคลื่อนเข้ามาจับจองที่ดินและตั้งถิ่นที่อยู่ใหม่อีก เช่น อาจจะมาจากภายนอกประเทศ-ในประเทศ ซึ่งขณะนี้ก็ยังคงเป็นอยู่ที่คนจากต่างประเทศ "กำลังหลังไหลอพยพเข้าสู่ดินแดนของไทย" ซึ่งคิดว่า กำลังของเจ้าหน้าที่ไทยไม่ว่าจะเป็น "ข้าราชการ" ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน ฯลฯ ไม่มีกำลังมากพอที่จะดูแลรักษาได้ทั่วถึงได้

3. จากการซักถามความเห็นในเรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกิน เช่น ที่ดินปลูกข้าว-พืช การเกษตร ฯลฯ โดยลักษณะสังคมกะเหรี่ยงนั้นก็ไม่มีพอเพียงในเรื่องของ "แรงงาน" เพราะเป็นสังคมของ "ครัวเรือนเดี่ยว" คือภายในหลังคาเรือนจะประกอบไปด้วย บิดา-มารดา และบุตรเท่านั้น ซึ่งมีใช้ เป็น "ครัวเรือนขยาย" ดังเช่นชาวเขาเผ่าอื่น ๆ จึงทำให้ "แรงงาน" ไม่มากพอที่จะทำการเกษตร ขยายออกไป-กว้างไปเหมือนกับเผ่าอื่น ๆ ซึ่งปกติการทำไร่ข้าวในแต่ละปีนั้นครัวเรือนละ 5 ไร่ก็ทำไม่ไหวแล้วหรือไม่มีกำลังที่จะทำได้

สิ่งที่น่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของสังคมนี้ "มีความคิดตรงกันข้ามกับกลุ่มและเผ่าพันธุ์อื่น ๆ" เช่น มีความเห็นต้องกันหรือ "ฉันทานุมิตี" ในเรื่องของที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยว่า "ไม่สมควรที่จะยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองจากรัฐ" เช่น สปก. ไร่กัณฑ์ หรือ สธก. หรือหนังสือสำคัญต่าง ๆ กัณฑ์ เพราะในอนาคตหากได้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองถูกต้องตาม กม.แล้ว เขาเหล่านั้นก็อาจนำไปขายต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งและหรือขายให้กับบุคคลภายนอกก็ได้ ฉะนั้นจึงควรใช้ "กม.ตามจารีตประเพณีของหมู่บ้านต่อไปจะดีกว่า"

4. เรื่องการพัฒนาต่าง ๆ นั้น บางเรื่องชาวบ้านก็เห็นด้วย เช่น เรื่องการศึกษาให้แก่บุตรหลาน เรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจและความสำคัญต่อความรับผิดชอบในเรื่องของสิ่งแวดล้อม

แต่ในเรื่องของการสร้างถนน-มีไฟฟ้าใช้หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้น จากมติของที่ประชุมของชาวบ้านและการพบปะหลาย ๆ ครั้งก็ตอบตรงกันว่า "ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะทำถนนเข้าหมู่บ้าน-ไม่สมควรที่จะให้มีการใช้ไฟฟ้า" เพราะยังไม่จำเป็นและสำคัญต่อสภาพความเป็นอยู่มากนัก ตรงข้ามกับจะทำให้สังคมกลับมีปัญหามาอีก เช่น ทุกหลังคาต้องซื้อหาทีวีสี วิทยุ รถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ก็ได้ ถ้าจะได้เงินมาจากใครก็ได้

5. เรื่องของจิตสำนึกต่อการรักถิ่นที่อยู่ที่ดี ต่อสภาพแวดล้อมที่ดี (เหมือนข้อ 1-2) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น) ใครจะมีมากเท่ากับชาวบ้าน ซึ่งแม้แต่คนงาน-ลูกจ้างของรัฐก็ดีของเอกชนก็ดีซึ่งก็มีบ่อยครั้งที่ปรากฏว่า "ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่เช่น การล่าสัตว์ การปล่อยให้มีการตัดไม้ ฯลฯ" ผลก็คือเจ้าหน้าที่ก็เพียงแต่ถูกไล่ออกจากงานเท่านั้นเอง หรือบ่อยครั้งกลับเป็นศัตรูกับชาวบ้านเสียเองก็มีมาก แต่หากชาวบ้าน "นิรนัยไม้เพียงหนึ่งต้นหรือล่าสัตว์ครั้งเดียว" ชาวบ้านก็อยู่ดี ๆ อยู่นั่น ๆ เป็นผู้กระทำผลของการกระทำก็คือ "ไม่เพียงแต่จับช้างเท่านั้นแต่ควรถิ่นจะโยกย้ายออกไปทั้งหมู่บ้านด้วยซ้ำ" นี่คือการรู้สึกในบทบาทและความสำนึกของคนกะเหรี่ยง ในขณะที่ผู้อื่นนั้น ไม่มีต่อหมู่บ้านของพวกเขา โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ในขณะนี้

ข้อเสนอแนะบางประการ ซึ่งกลุ่มผู้อาวุโสได้เสนอมาและข้อคิดที่ทางฝ่ายปกครองควรที่พิจารณาถึงเหตุ-ผลบ้าง คือ

1. ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกัน (ฉันทานุมัติ) ว่าควรที่จะ "อนุรักษ์" ไว้ซึ่งวัฒนธรรม-ประเพณี และความเชื่อตลอดจนพฤติกรรมทางสังคมไว้คงเดิม

2. เรื่องของเทคโนโลยีใหม่ ๆ นั้น ไม่สมควรที่จะนำเข้ามาเพราะจะนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ แล้วจะไปกระทบความรู้สึกของชาวบ้านแล้วปัญหามากมายก็จะตามมา เช่น การพัฒนาฝีมือในการทอผ้า-เสื้อ ฯลฯ ในแบบของสมัยใหม่กัน แต่ควรที่จะเป็นไปในรูปของ "ทำเพื่อใช้และเพื่อกินเท่านั้น" หากจะสร้างอุตสาหกรรมทอผ้าในครัวเรือนเพื่อการตลาดละก้อ เห็นว่ายังไม่สมควรอย่างยิ่ง ลำพังการทอผ้า เสื้อของแต่ละครัวเรือนเพื่อใช้เองก็ยังไม่พอ ซึ่งในพิธีกรรมบางอย่างนั้นจะ "ห้ามใช้เสื้อผ้าที่ทำสำเร็จหรือ "ทอ" จากสังคมาภายนอก" ด้วย

3. ถ้ายอมรับกันว่า "ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง" เป็นผู้ที่สมควรจะเป็น "ผู้ดูแลสภาพแวดล้อมเหล่านี้แล้ว" ก็จะเป็นการดีและมีเหตุผลที่สุด เนื่องจากเพราะพวกเขามีทั้งความชำนาญและประสบการณ์บางประการต่อการที่จะเป็นผู้ดูแลต่อไป

4. และสมควรที่จะมีการ "แชร์" ซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับฝ่ายปกครองในข้อที่ว่า "ชาวบ้านจะต้องเป็นหูเป็นตาแทนฝ่ายปกครองที่จะดูแลป่า คู่มครองดูแลบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาเพื่อการล่าสัตว์ และเพื่อประโยชน์ในสิ่งต่าง ๆ ด้วย เช่น การนำเอาพันธุ์พืช-ไม้-ต้นหญ้า, กรวด-หิน ต่าง ๆ ไปจากทุ่งใหญ่ ดังที่บรรพบุรุษของเขาที่ได้กระทำหน้าที่ต่าง ๆ มาโดยตลอด

5. อย่างไรก็ตาม ความคิดดังที่ได้เสนอมานี้ ก็เปรียบเสมือนหนึ่งการว่าจ้างให้ทุกครัวเรือนเป็น "ลูกจ้างของรัฐ" แต่ทางรัฐจะจ่ายตอบแทนแก่ชาวบ้านในรูปของ "สิ่งของ" มากกว่าที่จะจ่ายเป็นเงิน เช่น ถ้าขาดแคลนข้าวบริโภค ยารักษาโรคและปัญหาต่าง ๆ ทางรัฐก็จะสนองตอบได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้ผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนากับผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งอดีตท่านรองแม่ทัพภาคที่ 1 รับผิดชอบ จ.กาญจนบุรี (โดยพบกันบ่อยในทุ่งใหญ่นั่น ผู้เขียนต้องขออภัยท่านที่จำชื่อท่านไม่ได้ขณะนี้) ก็เห็นด้วยและท่านก็เสริมว่า "รัฐบาลควรที่จะดูแลเลี้ยงเขาด้วยซ้ำ แต่ให้เขาเป็นผู้ดูแล ทำงานคุ้มครองทั้งป่าและสัตว์ป่าต่อไป" จะดีกว่าที่จะใช้งบประมาณมาก ๆ มาทำแล้วก็ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่า "จะคุ้มหรือจะประสบความสำเร็จ

6. ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น คนในวัยหนุ่ม-สาว จะมีความต้านทานต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้หรือไม่ ซึ่งคิดว่า "วัฒนธรรม และประเพณี" จะเป็นตัวกำหนดและตัดสินใจได้ว่า หนุ่ม-สาว หากจะเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสมควรหรือไม่ที่จะต้องออกไปสู่สังคมภายนอก ดังเช่นที่ท่านศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ ได้ถามขึ้นในที่ประชุมใหญ่ต่อชาวกะเหรี่ยงเรื่อง "การจัดป่าอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น" ณ โรงแรมริเวอร์แคว กาญจนบุรี เมื่อวันที่ 16-17 สิงหาคม 2536 ว่า "ถ้าคนหนุ่ม-สาวกะเหรี่ยงนิยม "ยีนส์" แล้วอะไรจะเกิดขึ้น? หลายน ๆ ท่านโดยเจเนาะผู้อาวุโสชาวกะเหรี่ยงก็กล่าวในภายหลังกับผู้เขียนว่า "ถ้าเป็นดังนั้นก็สมควรที่จะออกไปจากสังคมจารีตประเพณีได้แล้ว"

นั่นก็หมายถึงว่า ถ้ากะเหรี่ยงทุก ๆ คนค่อย ๆ ย้ายออกไปอยู่ในสังคมไทยภายนอกอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็จะเป็นการดีที่สุดในเรื่องของความรู้สึกด้านจิตใจ ดีกว่าที่ทางราชการที่คิดที่จะอพยพพวกเขาออกไป "ซึ่งเป็นทางเลือกของพวกเขาเอง" ดีกว่าที่จะไปบีบ-บังคับ โดยขัดต่อความรู้สึกในฐานะที่เป็น "มนุษย์"

7. เนื่องจากอาจจะขัดต่อตัวบทกฎหมาย หากจะให้มนุษย์ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีเป็นกรณีพิเศษ โดยไม่ขัดกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีเฉพาะกรณี ดังนั้นหากจะขัดกับกฎข้อบังคับและกฎหมายต่าง ๆ ก็ดี รัฐก็สามารถที่จะแก้ไขกฎข้อบังคับและกฎหมายต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกัน เพราะชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงเป็น "กลุ่มผู้นุรักษ์นิทัศน์สิ่งแวดล้อมจริง ๆ" ฝ่ายรัฐบาลก็จะเห็นพ้องต้องกันเป็นกรณีพิเศษและเป็นราย ๆ ไป เพราะอดีต-ปัจจุบัน เป็นข้อพิสูจน์อยู่แล้วด้วย แล้วทำไมจะแก้ไขไม่ได้

8. หากข้อเสนอแนะได้รับการเห็นด้วยแล้ว คิดว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ชาวบ้านมีบทบาทสำคัญต่อการคุ้มครองดูแลทั้งป่าและสัตว์ โดยจะให้พวกเขาเป็น "ผู้ทำงานให้กับรัฐ" พร้อม ๆ กับจัดให้มีกลุ่มภาคีต่าง ๆ ทั้งจากของรัฐและเอกชน อีกทั้งสื่อสารมวลชนเข้ามา "ทำงาน" ร่วมกันนอกจากที่ฝ่ายกองทัพซึ่งรับหน้าที่และดูแลในด้านความมั่นคงอยู่แล้ว

นอกจากนั้น ควรที่จะจัดหา "กองทุนต่าง ๆ" เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้าน พร้อมกับให้ชาวบ้านจัดตั้ง "ศูนย์ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติหมู่บ้าน" โดยทางกรมประมงและกรมป่าไม้เป็นผู้ดำเนินการให้ได้

9. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะข้อนี้เป็นของผู้เขียนเอง แต่ก็ได้ถามความเห็นต่อกลุ่มอาวุโสของหลายหมู่บ้านอีกทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลไ่ว้วว่าเห็นด้วยหรือไม่ที่จะนำเอาทุ่งใหญ่นเรศวรนี้ "ถวายต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นเกียรติต่อพระองค์ท่านที่ได้ครองราชย์ครบ 50 ปี" ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยไม่ว่าทั้งป่าทั้งสัตว์และคนในทุ่งใหญ่ และเพราะชาวกะเหรี่ยงมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ไทยดังที่บรรพบุรุษของพวกเขา พระสุพรรณศรีได้ปฏิบัติชอบมาตลอด

สรุป

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นร้อย ๆ ปีมาแล้ว ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงก็ยังคงเป็น "นักอนุรักษ์ นิทัศน์สิ่งแวดล้อม" ทั้งนี้ก็ด้วยปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสอนอบรมกันมา อีกทั้งการรักสงบ, สันโดษและสันติสุขแต่ก็ไม่หันไปจากการเบียดเบียนถูกบีบบังคับด้วยกฎหมายแห่งกรมตามความเชื่อของสังคมกะเหรี่ยง

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ยังได้เขียนไว้ในรายงานโดยกล่าวถึงคนกะเหรี่ยงในพม่าเมื่อประมาณ 150-200 ปีมานั้นได้ถูกกระทำทารุณกรรม ตามล้างตามฆ่าเพื่อให้สูญเผ่าพันธุ์โดยชนชาติพม่าที่ตอนฝูงคนกะเหรี่ยงเข้าไปในคอกขังข้างป่า แล้วให้ฝูงช้างป่าทั้งโขลงเข้าเหยียบย่ำชาวกะเหรี่ยงตาย

หมดนี้ก็คือความทุกข์ยากลำบากแสนสาหัสของคนกะเหรี่ยงทั้ง ๆ ที่ได้ทำแต่ความดีความชอบมาตลอดทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ข้างเป็นคำถามที่มีความหมายและแสดงใจต่อบุคคลหลาย ๆ คน เมื่อได้ยินคำถามจากคนกะเหรี่ยงที่บ้านสเนพ่องในคืนที่มีการจัดงาน เพื่อแสดงความยินดีปรีดาที่ตำบลไล่โว่ได้ถูกประกาศให้เป็น "มรดกโลกทางธรรมชาติ" ไม่ว่าจะเป็นคนไทยที่ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นคนกาญจนบุรี และหรือคนต่างชาติซึ่งต่างก็มีความภาคภูมิใจมาก และผู้เขียนก็อยู่ด้วยในที่ประชุมในคืนนั้น พร้อมๆ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ-เอกชน นักศึกษา นักหนังสือพิมพ์และชาวต่างชาติที่ได้ยินถนัดจากคนกะเหรี่ยงว่า "ในเมื่อตำบลไล่โว่เป็นมรดกของโลกแล้ว เราชาวกะเหรี่ยงก็ตั้งใจด้วยจริง ๆ แต่พวกเราชาวกะเหรี่ยงในตำบลไล่โว่ทั้งหมดเป็นคนของมรดกโลกด้วยหรือเปล่า?" ทุกคนที่ได้ยินต่างก็พากันเงิบ ไม่มีผู้ใดตอบได้ซึ่งแม้แต่เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช ฯลฯ บรรยาภาคนั้นขณะนั้นก็บอกไม่ถูกเลยครับ นั่งเงิบกันหมดจริง ๆ!

คำถามที่ควรจะต้องตอบก็คือ "เป็นการถูกต้องแล้วที่คนกะเหรี่ยงในตำบลไล่โว่ทั้งหมด ควรจะได้รับการคุ้มครองดูแลด้วยไม่ใช่เฉพาะสัตว์ป่าและพรรณพืชอย่างเดียว"

นอกจากนั้นแล้ว "ควรที่จะได้สิทธิพิเศษและเป็นกรณีพิเศษที่ควรจะต้องดูแลเขาในฐานะ "มนุษย์" ที่ปกป้องดูแลรักษาป่าและสัตว์ต่าง ๆ นา ๆ มาอย่างดี อีกทั้งควรที่ยกย่องสรรเสริญถึงความดีของทั้งบรรพบุรุษพระศรีสุวรรณีและชาวไทยในตำบลไล่โว่ พร้อมกับประกาศเกียรติคุณและให้ประกาศนียบัตรที่ได้ทำคุณงามความดีมาจนได้ "เป็นมรดกของโลกทางธรรมชาติ" ผู้เขียนจึงขออวยพรและแสดงความดีใจของพระสุวรรณีและกะเหรี่ยงทั้งหลายในอดีตและจงดลบรรดาลให้ลูก ๆ หลานๆ ในขณะนี้จงประพฤติดีมีคุณธรรมและจงดูแลปกป้องมรดกโลกผืนนี้ต่อไป

ผู้เขียนใคร่ขอให้มูลนิธิคุ้มครองทั้งป่า ทั้งสัตว์และคนจงอยู่เคียงข้างกับชาวกะเหรี่ยงต่อไป และให้นานที่จะนานได้และชื่อของมูลนิธิคุ้มครองนี้จงรวมและขยายความออกไปอีกโดยจะต้องครอบคลุมถึง "ทั้งป่า ทั้งสัตว์และคน" เพื่อให้มรดกโลกผืนนี้ได้ยืนนานและยั่งยืนถึงลูก-หลาน-เหลนในอนาคตด้วย

-----*****-----

ประวัติของผู้เขียน

นายสมภพ ลาซโรจน์ อดีตเป็นนักวิจัยสังคมศาสตร์ 8 ประจำเผ่ากะเหรี่ยงโป และปฏิบัติงานในตำแหน่งนี้มานานเกือบ 30 ปี โดยขึ้นอยู่กับสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วได้รับทุน Colombo ให้ไปศึกษาปริญญาโททางสาขามานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัย Sydney ประเทศออสเตรเลีย

เมื่อจบการศึกษาปริญญาโท จึงกลับมาทำการวิจัยต่อไปกับคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงโป ระหว่างที่รับราชการได้เป็นที่ปรึกษา เป็นวิทยากร ผู้บรรยายแก่นักศึกษาหลายมหาวิทยาลัย เช่น มหิดล จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และรวมถึงมหาวิทยาลัยต่างประเทศด้วย นอกจากนั้นยังได้เข้าร่วมประชุมเสนอผลงาน ให้คำปรึกษาหารือแก่นักวิจัยทั้งในและต่างประเทศ และโดยเฉพาะได้รับเชิญให้เสนอผลงานการวิจัยในเรื่องของ "กะเหรี่ยงกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" KAREN AND THEIR ENVIRONMENT ศึกษากรณีเฉพาะกะเหรี่ยงโป ด.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรีโดยนำเสนอต่อที่ประชุมนานาชาติ 3rd International Congress of Ethnobiology nature and Culture : Directions for Conservation of Diversity ระหว่างวันที่ 10-14 พฤศจิกายน 2535 ณ ประเทศแม็กซิโกซิตี

ผู้เขียนขอขอบคุณ ชาวกะเหรี่ยงทั้งมวลที่ให้ข้อมูลและความไว้วางใจแก่ผู้เขียนโดยปราศจากข้อผิดพลาดของข้อมูล อนึ่งข้อเขียนเหล่านี้เป็นข้อคิดเห็นของผู้เขียนเองทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเสนอข้อมูลต่าง ๆ แก่สาธารณชน โดยปราศจากอคติ ซึ่งคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์ไม่น้อยแก่ผู้สนใจ และต้องขออภัยต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้วิจารณ์และวิเคราะห์ทั้งนี้เพื่อขจัดปัญหาข้อขัดแย้งใดๆ อันอาจจะเกิดขึ้นได้ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน และเพื่อปรับปรุงสภาพภาพต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้นเพราะมรดกโลกอันนี้เป็นของประชาชนโลกด้วย และสุดท้ายขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งต่อมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยที่ให้โอกาสเขียนรายงานฉบับนี้ขึ้นมา อีกทั้งให้เกียรติแก่ผู้เขียนเป็นอันมากด้วยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สมภพ ลาซโรจน์

พฤศจิกายน 2538

เชียงใหม่

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

กองการต่างประเทศ

คุณบุญสนอง ฉกรรจ์ศิลป์

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

คุณวิชัย โสสุวรรณจินดา

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

ถวิล เปลี่ยนศรี

กระทรวงมหาดไทย

กรมการปกครอง

คุณวีระศักดิ์ โหระสาสตร์

ส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน

คุณมนตรี จงพูนผล

งานกิจการพิเศษ ฝ่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย

คุณมานะ งามเนตร์

กรมที่ดิน

ว่าที่ ร.ต.สัณชัย วิจักขณะ

กรมพัฒนาชุมชน

คุณสมร ศรีศิริ

กรมตำรวจ

ร.ต.อ.หญิงสุรชาติพย์ แสงวัฒนกุล

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

คุณสมเกียรติ กัณหาศรี

กรมการจัดหางาน

คุณสิงหนเดช ชูอำนาจ

กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

คุณพนิดา ธนาภรณ์

กองสงเคราะห์ชาวเขา

คุณสุนันท์ โพธิ์ทอง

คุณสมโภชน์ จุฑาโยธิน

สำนักงานผู้ตรวจฯ

คุณภูศักดิ์ ธรรมศาล

กองบริการชุมชน

ดร.ฉวีวรรณ จันทรัตน์

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง

คุณปรีดา ภูณามา

กระทรวงการคลัง

สำนักงานประมาณ

คุณเพ็ญแข จันทร์สว่าง

คุณศรียา เขมะศักดิ์ชัย

กระทรวงศึกษาธิการ

กรมพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

คุณนันทวัน ไตรปีเทพ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ผ่องพรรณ เอกอาวุธ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

คุณวราภรณ์ สุวรรณศิริ

กระทรวงสาธารณสุข

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

นพ.สมาน รุ่งศรีทอง

คุณสรศักดิ์ คุ้มคำสวัสดิ์

กรมอนามัย

คุณศศสว ยศนาวัชรากุล

กองวางแผนครอบครัวและประชากร

คุณวันเพ็ญ อื้อกุล

ผู้ทรงคุณวุฒิ

นพ.วิชัย โชควิวัฒน์

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

คุณนวรรณ์ ไกรพานนท์

กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้อำนวยการกอง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คุณสุทัศน์ ปัสมีปัญญา

กรมวิชาการเกษตร

อธิบดีกรมวิชาการเกษตรกลาง

คุณสาทร สิริสิงห์

กระทรวงการต่างประเทศ

กรมองค์การระหว่างประเทศ

อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ

คุณอภิรัฐ เหวียนระวี

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย

อธิบดีกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย

ดร.พรชัย คำนวิวัฒน์

กระทรวงยุติธรรม

คุณมณฑล เทียนเกษม

ศาล

ท่านเกษมสันต์ วิลาวรรณ

ท่านเจริญ ภักดีธนากุล

ท่านนันทวัน เจริญชาศรี

ท่านสุเทพ ไกรสมสาคร

ท่านสุพจน์ แสงประชากุล

สำนักงานอัยการสูงสุด

คุณกอร์ปกุล แก้วทิพย์
ท่านชาญเชาวน์ ชัยยานุกิจ
คุณพงษ์ภักดิ์ เรืองเครือ
คุณวรรณภา ศุภนิตย์
ท่านสมศักดิ์ สีโรรส

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคส.)

ท่านกุลพล พลวัน
คุณแฉาวรรวิ สังขพงษ์

มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.นพ.กัมมมาล กุมาร ปาวา
รศ.ดร.กำชัย จงจักรพันธ์
อาจารย์ชีพ ธรรมรัช
รศ.ณรงค์ ใจหาญ
รศ.ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ
รศ.นพนธิ สุริยะ
ดร.ปฐมภรณ์ บุญปราง
อาจารย์ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช
ผศ.พนม เอี่ยมประยูร
รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร
ผศ.พิศวาท สุคนธ์พันธุ์
รศ.ดร.วิจิตรา พึ่งศักดิ์ วิเชียรชม
อาจารย์สัมผัส พึ่งประดิษฐ์
รศ.ดร.สุรศักดิ์ มณีสร
รศ.ดร.อำนาจ วงษ์บัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผศ.พรรณิภา บุรพาชีพ
ผศ.วิลาสินี อโนมะศิริ
ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี
รศ.ดร.กมลทิพย์ คติการ

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน

พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ผศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล

คุณเกรียงศักดิ์ โรจน์ศรีเสถียร

รศ.ดร.จรรยา เศรษฐบุตร

รศ.เบญจา ยอดคำเนิน แอ๊ดติก

คุณวณี ปิ่นประทีป

คุณวรรณ จารุสมบูรณ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี

มหาวิทยาลัยพายัพ

ดร.สินธุ์ สโรบล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ชูพนิจ เกษมณี

ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์

ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.นฤมล หิณชีระนันท์

คุณนิตยา กัทธิตระพันธ์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

ดร.ลักขณา คาวรัตน์หงษ์

ศ.คุณหญิงสุรียา รัตนกุล

รศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์

สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

คุณมงคล จันทร์บำรุง

คุณสมภพ ลาขโรจน์

มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย

คุณเคื่อนใจ คีเทศน์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ดร.โชคชัย สุทธาเวช

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน

คุณเพียว ศรีแสงทอง

คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง

คุณไชยยา บีไข

คุณพิสิษฐ์ โรจนเครือวัลย์

คุณวิชัย โภคทรัพย์

สถาบันสวัสดิการและพัฒนาการเด็ก (มูลนิธิเด็ก)

คุณจารุณี สเสวนะ

คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า

คุณอดิศร เกิดมงคล

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย

คุณสาลี รัตนโชติ

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย

ม.ร.ว.อุษนิสา สุแสวัสดิ์

KRITTAYAWAN BOONTO

ชลธิชา เหลืองกระจ่าง

ชินยา อิมัยชุมิ

สิริวิมล ภู่หริยวงศ์รุณ

เกตุมณี มากมี

วณิ ปิ่นประทีป

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

สปจ.เชียงใหม่

สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

กองการต่างประเทศ

คุณบุญสนอง จกรรจศิลป์

สำนักงานสภาพัฒนาการมั่นคงแห่งชาติ

คุณฉัตรชัย บางซวด

กระทรวงมหาดไทย

ส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน

คุณมนตรี จงพูนผล

ส่วนการจัดทะเบียนทั่วไป

คุณสุรพงษ์ แก้วปาน

งานกิจการพิเศษ ฝ่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย

คุณมานะ งามเนตร

กรมที่ดิน

อธิบดีกรมที่ดิน

ว่าที่ ร.ต.สัญญาชัย วิจักขณะ (แทน)

กรมพัฒนาชุมชน

อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน

คุณสมร ศรีศิริ

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

คุณสมเกียรติ กัณฑศรี

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

คุณนิทัศน์ ธีระวิทย์

กรมประมง

อธิบดีกรมประมง

กองสงเคราะห์ชาวเขา

ผู้อำนวยการกองสงเคราะห์ชาวเขา

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง

คุณมนิธร ตียายน

คุณปรีดา กุณามา

กระทรวงการคลัง

สำนักงานประมาณ

คุณเพ็ญแข จันทร์สว่าง

คุณศรียา เขมะศักดิ์ชัย

กระทรวงศึกษาธิการ

กรมพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

คุณนันทวัน ไตรย์เทพ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

คุณวราภรณ์ สุวรรณศิริ

กระทรวงสาธารณสุข

กรมอนามัย

อธิบดีกรมอนามัย

กองวางแผนครอบครัวและประชากร

พญ.สุวรรณา วรคามิน

คุณวันเพ็ญ อ้อกุล

ผู้ทรงคุณวุฒิ

นพ.วิชัย โชควิวัฒน์

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คุณสุทัศน์ ปลื้มปัญญา

กรมวิชาการเกษตร

คุณสาทร สิริสิงห์

กระทรวงการต่างประเทศ

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย

ดร.พรชัย ด้านวิวัฒน์

กระทรวงยุติธรรม

ศาล

ท่านจรูญ ภักดีธนากุล

ท่านนันทวัน เจริญชาศรี

ท่านสุพจน์ แสงประชากุล

สำนักงานอัยการสูงสุด

คุณกอร์ปกุล แก้วทิพย์

ท่านชาญเชาวน์ ชัยยานุกิจ

คุณวรรณิ์ คุณนิตยั

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

คุณนวรรตน์ ไกรพานนท์

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคส.)

คุณแหว่ววี สังขพงษ์

ทบวงมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.นพ.กัมมมาล กุมาร ปาวา

อาจารย์ชีพ ธรรมธัช

รศ.ณรงค์ ใจหาญ

รศ.ดร.ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ

รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร

ผศ.มาลี พฤกพงศาวิลี

รศ.ดร.วิจิตรา พุ่งลัดดาวิเชียรรม

ผศ.สมยศ เชื้อไทย

อาจารย์ลัมผัส พึ่งประดิษฐ์

รศ.ดร.สุรศักดิ์ มณีศรี

มหาวิทยาลัยมหิดล

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี

ผศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน

พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

คุณเกรียงศักดิ์ โรจน์ศรีเสถียร

รศ.ดร.จรรยา เศรษฐบุตร

รศ.เบญจา ยอดดำเนิน แอ็ดดิก

คุณวณี ปิ่นประทีป

คุณวรรณ จารุสมบูรณ์

คุณกนกวรรณ ธราวรรณ

มหาวิทยาลัยพายัพ

ดร.สินธุ์ สโรบล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผศ.ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.นฤมล นิยุธีระนันท์

คุณนิยา ภัทลิตะพันธุ์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

อาจารย์วชิราภรณ์ วรรณดี

ดร.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์

ศ.คุณหญิงสุริยา รัตนกุล

รศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์

สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

คุณมงคล จันทร์บำรุง

คุณสมภาพ ลาชโรจน์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ดร.โชคชัย สุทธาเวช

คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง

คุณพิสิษฐ์ ไรจนเครือวัลย์

คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า

คุณอดิสร เกิดมงคล

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย

ผู้อำนวยการสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย

ม.ร.ว.อุษนิสา สุขสวัสดิ์
